

3rd Cycle

Assessment & Accreditation by NAAC

CRITERION - I

Curricular Aspects

Qn M - 1. 3.2

**Percentage of students undertaking project work/field
work/Internships
(Data for the latest completed academic year)**

Shri Shivaji Education Society, Amravati's

DR. H. N. SINHA ARTS & COMMERCE COLLEGE

PATUR - 444 501 (Dist. - Akola) M.S.

NAAC Re-Accredited with 'B' Grade

Phone & Fax : 05754- 243250 Cell : +91 94216 75055

Website : www.drhns.org E-mail : drhnscollege@rediffmail.com

Index No. Jr. College - 01.06.001 Sr. College - 208, H.S.C. Voc. 01.06.901

Shri. Harshavardhan Deshmukh

President
Shri Shivaji Education Society, Amravati

Prof. Dr. Kiran S. Khandare

M.A., M.Phil., Ph.D.
Principal

Late Dr. Panjabrao Deshmukh

M.A. D.Phil., L.L.D., Bar-at-Law
Founder President

No. : HNS/P/ _____ / _____

Date _____

Self Declaration

This is to certify that, the information, reports, true copies of the supporting documents, numerical data, and weblinks furnished in this file are verified by IQAC and the head of the institution and found correct.

Hence this certificate is issued.

Dr. S. L. Khandel
IQAC Co-Ordinator
Dr. H. N. Sinha Arts &
Commerce College, Paturl

Principal
Dr. K. S. Khandare
Dr. H. N. Sinha Arts &
Commerce College, Paturl

Contents

Self Declaration				
Sr.No.	Year	Name of Course	Project Work / Field Work / Internship	Page No.
1	2021-22	MSc - Chemistry (Sem-IV)	Project Work	
2		B.Com.III Sem VI	Project Work	
3		B.A. I Sem I/II	Project Work	
4		B.Com.III Sem VI	Field Work /Visit	
5		B.Com.II Sem IV	Field Work /Visit	
6		B.Com.I Sem II	Field Work /Visit	
1	2021-20	MSc -Chemistry (Sem-IV)	Project Work	
2		B.A. I Sem I/II	Project Work	
3		B.Com.III Sem VI	Project Work	
4		B.Com.III Sem VI	Field Work /Visit	
5		B.Com.II Sem IV	Field Work /Visit	
6		B.Com.I Sem II	Field Work /Visit	
1	2019-20	MSc - Chemistry (Sem-IV)	Project Work	
2		B.A. I Sem I/II	Project Work	
3		B.Com.III Sem VI	Project Work	
4		B.Com.III Sem VI	Field Work /Visit	
5		B.Com.II Sem IV	Field Work /Visit	
6		B.Com.I Sem II	Field Work /Visit	
1	2018-19	MSc - Chemistry (Sem-IV)	Project Work	
2		B.A. I Sem I/II	Project Work	
3		B.Com.III Sem VI	Project Work	
4		B.Com.III Sem VI	Field Work /Visit	
5		B.Com.II Sem IV	Field Work /Visit	
6		B.Com.I Sem II	Field Work /Visit	
1		B.Com.III Sem VI	Project Work	
2	2017-18	B.A. I Sem I/II	Project Work	
3		B.Com.III Sem VI	Field Work /Visit	
4		B.Com.II Sem IV	Field Work /Visit	
5		B.Com.I Sem II	Field Work /Visit	

Project Report Sample

MSc.II Sem IV

**Soil Health Assessment and Physio-Chemical
Characterization of Soil in Patur Region**

PROJECT REPORT

Submitted to
**SANT GADGE BABA AMRAVATI UNIVERSITY
AMRAVATI**

For
**The Partial Fulfillment of the Requirements
For the Degree of Master of Science
in
CHEMISTRY
of**

**M.Sc. part II Semester IV
Practical VIII Examination 2019**

Submitted by
Harshal Satish Bhagat
**M.Sc. part II (Sem-IV) CHEMISTRY
P. G. DEPARTMENT OF CHEMISTRY
DR. H. N. SINHA COLLEGE, PATUR**

NAAC Re-accredited Grade 'B' with CGPA - 2.09

2018-2019

PROJECT REPORT

**"Soil Health Assessment and Physio-Chemical
Characterization of Soil in Patur Region "**

Submitted to

SANT GADGE BABA AMRAVATI UNIVERSITY,

AMRAVATI

For

**The Partial Fulfillment of the Requirements
for the degree of Master of Science**

in

CHEMISTRY

Of

**M.Sc. Part II Semester -IV
Practical VIII Examination 2019**

Roll No. - 83654

Submitted by

Harshal Satish Bhagat

Under the Guidance of

Prof. Sagar G. Dhone.

Assistant Professor

P. G. DEPARTMENT OF CHEMISTRY

DR. H. N. SINHA COLLEGE PATUR.

NAAC Re-accredited Grade 'B' with CGPA- 2.09

2018-2019

DECLARATION

The project work presented in this report was carried out by me under the guidance of **Prof. Sagar G. Dhone** during the period of September 2018 to April 2019.

I declare that this work is unpublished so far and has not been submitted elsewhere for any other purpose.

Date: 25/5/2019.

Place: Patur.

Harshal Satish Bhagat

M.Sc. Part II Semester IV

P.G. Department of Chemistry

Dr. H. N. Sinha College, Patur

Prof. Sagar G. Dhone
Head, Department of Chemistry
Dr. H. N. Sinha Arts, Science
and Commerce College, Patur

CERTIFICATE

I certify that this work presented in the project report was carried out by **Mr. Harshal Satish Bhagat** student of M.Sc. Part II Semester IV (Chemistry) under my guidance.

Date: 5/05/2019.

Place: Patur.

Prof. Sagar G. Dhone

Assistant Professor

P.G. Department of Chemistry

Dr. H. N. Sinha College, Patur

Prof. Vijaya P. Salchare
Head, Department of Chemistry
Dr. H. N. Sinha Arts, Science
and Commerce College, Patur

**Principal,
Dr. H. N. Sinha College,
Patur, Dist. Akola**

Examined by

ACKNOWLEDGMENT

I have taken effort in this project however it should not have been possible without the kind support and help of many individuals and organizations. I would like to extend my sincere thanks to all of them.

I express my sincere thanks and gratitude to my guide **Prof. Sagar G. Dhone**, Assistance Professor, P. G. Department of Chemistry, Dr. H. N. Sinha College, Patur, who served to be a constant source of inspiration.

I also express my sincere and gratitude to **Dr. Vijaya P. Sakhare**, Head, Department of Chemistry, Dr. H. N. Sinha, Collage Patur, who served to be a constant source of inspiration and providing necessary facilities.

I also thank **Dr. V. N. Jayle**, Principle of Dr. H. N. Sinha Collage Patur for providing necessary facilities.

I am also thankful to **Mamta Ingole**, Science Coordinator of Dr. H. N. Sinha Collage Patur, for encouragement and valuable guidance throughout the work.

I am thankful **Minal G. Mahske**, Head of Department of District Soil Survey lab Akola, **Patibha Gajre**, Supervisor of District Soil Survey lab Akola. for allowing working in the laboratory I am also thankful to the staff of District Soil Survey lab Akola.

I would like to acknowledgment the corporation of the teaching staff of Department of Chemistry.

I heartily thank to my parents, brother and sister for their constant support, unconditional love and for letting me grow all the way. I have gone those for because of them. I thanks to all my family member who stood behind me at any corner of my life and who never ever said me "no" in my life for anything. I also thanks to wisher

Date: 5/5/2019.

Place: Patur.

Harshal Satish Bhagat

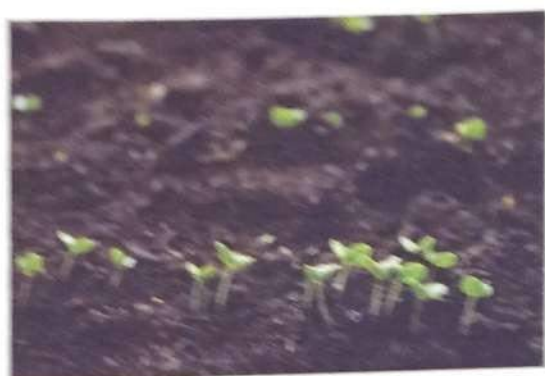
M.Sc. Part II Semester IV

CONTENTS

Sr. No	Particulars	Page No.
	Cover page	
	Declaration	
	Certificate	
	Acknowledgment	
1.	Abstract	1
2.	Introduction	2
3.	Significance	4
4.	Review of Literature	7
5.	Material and Methods	9
6.	Result and Discussion	31
7.	Conclusion	34
8.	Reference	35

ABBRIATIONS

N	:	Nitrogen
P	:	Phosphorus
K	:	Potassium
N	:	Normality
°C	:	Degree Celcius
Kg	:	Kilo-gram
Kg/ha	:	Kilo-gram per hector
E.C	:	Electrical Conductivity
O.C	:	Organic Carbon
g	:	Grams

Chapter 1

Abstract

Introduction

Significance

Review of Literature

ABSTRACT

Soil is the mixture minerals, organic matter ,gases ,liquid and soil is formed partially by the breakdown of rocks and minerals on the surface of the earth. The reminder of soil is composed of organic compound from the decomposition of plant, animal, insects, bacteria, mold and fungi. The basis of status of soil we decide requirement of fertilizer to increase the fertility of soil.

In the experiments study including various physical and chemical parameters with the help of requirement of soil chemistry the chemical composition of soil sample varied from region to region and different soils can very greatly in their composition ,proposed indicator include soil depth to a root restricting layer, available water-holding capacity. Penetration resistance, organic matter, N,P,K electrical conductivity etc. After these differences can be used to identify soil sample and gives information to their conversation

INTRODUCTION

Soil is a mixture of organic matter mineral gases liquid and organism that together support life earth body of soil called the pedosphere for four important function¹.

- As a medium of plant growth as mean of water storage supply and purification.
- As a modifier of earth atmosphere.
- As a habitat for organism.

The pedosphere interfaces with the lithosphere the hydrosphere the atmosphere and the biosphere. Soil consists of solid phase of mineral and organic matter as well as porous phase that hold gaseous.

Soil is a product of several factor the influence of climate relief organisms and the soil parent material interacting overtime.

Nutrients :-

Sixteen element of nutrients essential for plants growth and Reproduction. They are carbon hydrogen, oxygen, Nitrogen, Phosphorus, potassium, Sulphur, Calcium, Magnesium, iron, boron, manganese, copper, Zinc, Molybdenum, Nickel, chlorine².

Nutrients require plant to complete their life cycle are considered essential nutrients.

Soil Fertility:-

Soil fertility is the ability of soil to provide the nutrient needed by plant crop grow primary nutrient plant take up soil include nitrogen phosphor potassium calcium magnesium frequently we need to supplement soil nutrient by addend fertilizer manure of compost of good crop growth plant take up many other nutrient from soil there as usually enough to these secondary nutrient in soil to there is no need to add more soil pH another important aspect soil fertility pH is not plant nutrients³.

Soil Texture:-

Soil texture is an important soil characteristic that influence many aspect soil quality texture class of soil is determined by the percentage of sand slit and clay. Soil are usually made up of a mix the particle size. Sand particle relatively large clay particle are very tiny in comparison to sand. Slit particle is medium sized⁴.

Soil can be classified four major texture classes. 1] Sand , 2] Silks , 3] Clay , 4] Loams then are preparation of particle sized found in each soil.

Compaction:-

Soil compaction occur when soil aggregates are pushed closed together and pore space strink this usually occur when heavy factor strink and of the machine and drive over soil particularly if soil are wet soil are become compact and surface put also layer of soil just below the depth soil sillage plant have difficulty growing in compacted soil become soil aggregate pass together living little pore space of air and water⁵.

Soil biological activity:-

Fertility of soil free mind with living organism bacteria fungi insect etc. all these living things go through their life cycle they perform many function that help improve quality of soil organism decompose fresh organic matter such crop residue earth worms tunnel through opening of path way for air and water move into soil⁶

SIGNIFICANCE

Soil is essential for life in the sense that they provide the medium for plant growth habitat, for many insect and other organism act as a filtration. System for surface water carbon store and maintenance of atmospheric gases. Let us take closer look at these⁷.

Medium for plant growth :

- 1) Soil support for root and kept them upright for growth.
- 2) Soil provide plant with essential mineral and nutrient.
- 3) Soil provide air and gases exchange between roots and atmosphere.
- 4) Soil protects plants from erosion and other destructive physical, biological and chemical activities.
- 5) Soil hold water and maintain adequate aeration.

Soil plays a vital role in the survival of living beings on earth. It provides

1. **Soil fertility:** Fertile soil supports. In-turn these plants produce vital needs to humans like food, clothing, furniture, medicine, etc. Even other animals, insects receive food by grazing on plants⁸.

2. **Soil microbiology:** It provides support for the survival of many algae, etc.. These bacteria and microbes present in soil help in environmental balance like retaining of moisture, the decay of dead bodies of animals, plants, etc., scavenging of waste and other toxic chemicals including plastic.

Soil & Soil Health: Assessment and Physico-Chemical Characterization of Soil in Patur Region*

3. Topsoil provides shelter for insects, reptiles, birds and animals. Further topsoil is necessary for even other activities like nesting, reproduction, hatching of eggs, breeding, etc.

4. **Soil organic matter** contains essential minerals and elements like phosphates, sulphur, calcium, zinc, magnesium and many more. These elements are provided to plant during growth and from there to all the living forms. Hence they act as a source of essential minerals and elements needed for various enzyme and cell reactions⁹.

5. **Soil a source of minerals:** Minerals and mines present in soil is the source of many metals like iron, hauxite, zinc, etc. Many metal elements are mixed up with soil and hence extracted from soil by technical processes.

6. **The soil is used for making utensils, tiles, etc.** The utensils like cups, plates china clay, plaster of Paris, etc. Tiles used in home or building made of ceramic-like soil components.

7. **Soil contents** like gravel, clay, sand, etc. are widely used for the construction of homes, buildings, roads, etc.

8. **Soil a source of medicines:** Soil gives us some important mineral medicines like calcium (bones), iron (hemoglobin) bentonite (laxative) and other substance like petroleum jelly, scum for cosmetics, talcum powders, etc.¹⁰.

9. **Soil keeps atmosphere cool.** Soil absorbs water when there is rain and so when is there is heavy sun heat, this water from soil evaporates making the air cooler¹¹.

Further, you might have noticed wind blowing from the sea surface to land surface. This is because soil gets heated fast and cools fast unlike water. Hence during heavy summer, soil gets heated fast and so the air above it raises causing low pressure for the air from the sea surface to flow on to land. This is why the atmosphere remains cool.

10. **Home for animals, bird & insects:** Soil is the natural dwelling place for many living beings. Animals like rats, mice, guinea pigs, mongoose, squirrel, etc. live in the burrows made in the soil. Reptiles like snakes, lizard live in the soils. Even insects live and nest in the soil. Some birds also nest in the soil. Thus soil provides safe shelter to many living beings and promotes biodiversity¹².

Top Soil Uses:

- 1. Agriculture:** Topsoil is used for agricultural production of crops necessary for human and animal food and clothing needs. The soil has fertility like essential minerals and organic matter needed for cultivation.
- 2. Microbial growth:** Soil texture is suitable for cultivation of bacteria, fungus, etc. These bacteria are suitable for fixing nitrogen and fertility in the soil. Further, these microbes produce medicine like antibiotics¹³.
- 3. Water harvesting:** When there is rain, soil absorbs water. This water goes into a deeper layer of soil and is available for Plants and forest to grow. Further, this water is also available as groundwater for drinking and cultivation (by bore wells).
- 4. Soil supports germination:** Without soil, the earth would have lacked plants, trees and forests. When a seed from tree falls on to the soil. Soil gives safe protection and environment for its growth. Hence it is useful for germination of seeds to grow into plants. Without soil, there would have been no trees and plants on the earth. More than 95% of trees in this world are grown naturally by soil without man sowing the seeds¹⁴.

REVIEW OF LITRATURE

Reddy et al¹⁶ Conducted a field experiment in versitol to study the effect of crop residue incorporation and tillage operation on soil physical properties and they concluded that incorporation of crop residue like wheat strew 5 ton ha in combination with fertilizer application resulted in improvement of soil physical characteristics bulk density in filtration rate hydraulic conductivity water stable aggregates and moisture retention along with available nutrient status.

A filed experiment conducted by Ravankar et al¹⁷ To show the effect of organic manure and in organic fertilizer on yield and stability of nutrient under wheat sequence and they oversexed that the application of full recommended does NPK+FYM ha recorded highest yield of wheat.

Rajkanan¹⁸ revealed that among the tillage treatment chiseling registered significantly high grain yield of 3948 kg ha followed by mould oard ploughing while the lowest yiled 3506 kg ha was recorded under the contry ploughing.

Solappan¹⁹ carried filed experiment on effect of organic fertilizer organic manure on cotton rotation in rain versatile to show that combine application of organic fertilizer significantly resulted I higher seed cotton and gain.

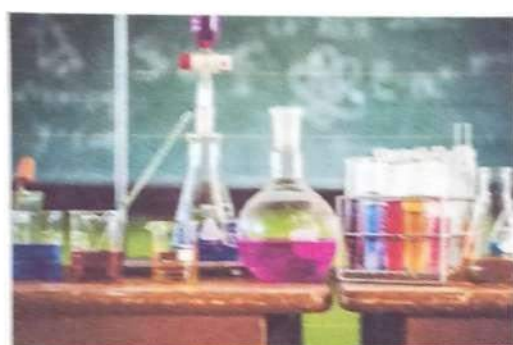
Patil et al²⁰ Conducted a field experiment to study the response of genotype to different level of nitrogen in veritol under dry land condition and observed that application of nitrogen 50 Kg N ha or 75Kg significantly increases the grain and straw yield of rabhi.

The experiment conducted to study the effect of village practical and green manure crop on productivity of rabbi under rain fed cropping system by pacharme et al revealed the village practical like disc ploughing. Also incorporation of glyricidia registered significantly higher grain and odder yield followed by dhaincha²¹.

A filed experiment conduct by Kushwaha et al²² To study the performance of Kharif under intergrated nutrient management system revealed that application of gertilizer level at 100% RDF enhanced number of grain per year head grain weight per year head, yiled an economic over 75% and 50% RDF.

“Soil A Soil Health Assessment and Physio-Chemical Characterization of Soil in Patur Region”

J. Caron²³ Guillaume Threux revealed that after recommendation organic soil tends to shift from N mineralization. The amount mineralized annually can be sufficient to recover the N need for the supplement N fertilization the object of this study was to assess N buget and ot infer the apparent N mineralization in fertilized unfertilized carrot.

Chapter 2

Experimental Part

Material and Methods
Results and Discussion
Conclusion

MATERIALS AND METHODS

Description of the study area:

The studies areas located in the province of Akola between latitude 022 43 longitude 077 00 E

Collection and preparation of soil sample:

To take a soil sample decide which tests you are requesting the most critical step in the soil testing is collecting the sample. It is important that you take the necessary stpes to obtain a representative sample; a poor sample could result in erroneoues recommendations.

The important of having a representative sample can be well realized because of only a small fraction of soil mass of the field is used for analysis while collecting sample the following point are to be born in mind.

First divide the field according to slop, colour, depth, texture, management, and cropping pattern. After demarcation of filed into uniform portions each of this must be sampled separately.

Then Divide each portion into two parts Draw the zigzag line having about 8 to 10 corners on both side of middle line so that it will cover the whole area.

Where the corps has been planted, collect the soil samples between the lines. Do not sample unusual area. Avoid area recently fertilized, old bunds, marshy, spot, here, trees, compote heaps or other than non-representative locations.

Use proper sampling tools like auger soil tube, phawada (spade) or khurpi (Trowel) core sampler before taking the sample scrap away surface little or any stone etc. collect the soil sample from 10 to 20 spots in the depending upon the area. At each corner of zig-zag line takes the samples by auger at the depth of 15to 20 cm or with the help of trowel and spade by digging the “V” shaped pit up to plough depth (9-20 cm). Than cut out uniform thick 2cm. slice of soil surface of “V” shaped pit. Collect the sample on the blade or in your hand and place it in clean bucket. Collect the entire sample from the uniform area into the same bucket.

“Soil A Soil Health Assessment and Physio-Chemical Characterization of Soil in Patur Region”

Pour the soil from the bucket on pieces of clean paper or cloth and mix thoroughly. Discard by quartering. Excess soil and collect approximately 1 kg. of soil. To quarter the sample, mix well divide into four equal parts and reject opposite quarters. Mix the remaining two portions and repeat the [procedure as many times as necessary to arrive at the desired size of sample, if the sample is wet or moist, dry it in the shade before putting into a plastic bag. Fill the sample to laboratory immediately for analysis. it should be properly labeled with respect to Field number or local name of the field date of sampling, depth or sampling and name of cultivator along with complete postal address.

Methods: Physical and Chemical Analysis

Determination of soil pH

The determination of pH in soil is important as it plays a great role in availability of nutrients to plants. This determination can be done more accurately in the laboratory by electrometric method. pH determination is useful for soil classification on the basis of acidity and alkalinity.

Principle;

The electrometric determination of pH meter is based on measuring the e.m.f. (millivolts) of alkalinity pH cell both a reference buffer and then with a test solution. The change in the potential difference at 25°C for unit is 59.1 mV. The pH of soil is a measure of the hydrogen or hydroxyl ion activity of soil –water system. It indicated whether the soil is acidic, neutral or alkaline in reaction. By shaking a certain amount of soil with a certain amount of liquid, soil suspension is brought in equilibrium with a supernatant solution. In the supernatant solution the pH is measured potentiometrically on a direct reading pH meter using a glass electrode with saturated KCl - calomel reference electrode.

Reagent:

Standard buffer solution of pH 4.00, 7.00 & 9.2 pH

Apparatus:

1. PH meter with electrode
2. Glass beaker -100ml
3. Measuring cylinder
4. Glass rod

Procedure:

1. Weight 20 gm of 2.0mm air dry soil into a beaker. Add 50 ml of distilled water and stir with a glass rod thoroughly for about 5 minutes and keep for half an hour.
2. In the mean time turn the pH meter ON, allow it to warm up for 1 minutes standardize the glass electrode using standard buffer of pH = 7 and calibrate with the buffer pH =4 OR pH =9.2.
3. Dip the electrodes in the beakers containing the soil water suspension with constant stirring and record the pH.
4. Remove the electrodes from soil suspension and wash adhering soil particles on the electrode with a fine jet of water. Wipe the electrode with the tissue paper or muslin cloth and proceed for the next sample.

Result:

The pH of the soil sample was found to be 6.9

Determination of Electrical Conductivity of Soil

Determination of electrical conductivity of soil salted soils are classified on the basis of two criteria; one is on the basis of total soluble salt [TSS] content and another is exchangeable sodium percentage {ESP} OR MORE RECENTLY SODIUM Absorption ration [SAR]. Ions in water conduct electrical current; therefore electrical conductivity is fast, simple method of estimating amount of total soluble salt [TSS] in soil sample. Electrical conductivity is expressed in ds/m.

Principle:

The electrical conductivity of water extract of soil gives a measure of soluble salt content of the soil. Pure water is very poor conductor of electric current, whereas water containing the dissolved salts in soil conductance current approximately in proportion to the amount of soluble salts present. Based on this fact the measurement of electrical conductivity if an extract gives a satisfactory indication of the total concentration of ionized constituents. The conductivity of the soil is the soil is the specific conductivity at 25 of water extract obtained from a soil and water mixture of a definite ration It is measured on a conductivity meter and normally reported ds//m or milliohms /cm and the value gives information on the total amount of soluble salts present in soil on the degree of salinity.

Reagent:

- 1 Standard potassium chloride solution 0.01N
- 2 Conductivity water

Apparatus:

1. Digital conductivity meter
2. Conductivity cell
3. Glass beaker [100ML]
4. Glass rod

Procedure:

1. Calibrate the conductivity cell With the help of standard KCl solution and determine the cell constant.
2. Weight 20gm of 2.0mm air dry soil into a beaker. Add 50ml of Conductivity water and stir With a glass rod thoroughly for about 5 minutes and keep for half an hour.
3. After the calibration dip the conductivity cell in the supernatant liquid of the soil water suspension. Read the conductivity of test solution in proper conductance range.
4. Remove the cell from soil suspension. clean with distilled water and dip into a beaker Of distilled water. EC is expressed as dS.m^{-1} .
5. The cell constant is determined by observing the specific conductance Of standard 0.1M KCl specific conductivity of KCl solution is $1.14118 \text{ dS.m}^{-1}$. At 25°C .

Result:

The electrical conductivity of soil by EC meter was found to be 0.24 ds.m .

Determination of Bulk Density

Determination of Bulk Density Bulk density is a measure of a soil mass per unit volume of soil. It is used as measure of soil wetness, volumetric water content. And porosity. Factor that influence the measurement includes; organic matter content. The of the soil. arxi the soil structure these factors will intern control hydraulic conductivity, The bulk density is calculated on the basis of measured weight and the bulk volume. The bulk volume is determined by means Of a tube where a chip sample is allowed to fall to the bottom of the tube under the influence of the gravity the height of the chip column thus formed is multiplied by the inner Cross-section area of the tube. When the chip sample is weighed and the dry matter content i , determined. The bulk density is calculated.

Apparatus:

1. Beakers
2. Volumetric flask
3. Thread

Procedure:

1. Firstly ovens dry the soil sample, and then weight it.
2. Wax the oven dried soil sample.
3. Bind the sample with the thread and weight it.
4. Dipped the soil sample bind with a thread into a beaker completely filled with water.
5. Collect the water in a measuring cylinder flowing after dipping the soil sample.
6. Note the amount of water collected in a measuring cylinder.

Observations:

Weight of oven dried soil sample = 19.612

1. Weight of soil sample + thread = 27.8

2. Volume of water collected in measuring cylinder = 32.2

Calculations:

$$\text{Bulk density} = \text{mass/volume} = 27.8/32.2$$

$$\text{Bulk density} = 0.863 \text{ kg lit}$$

Result:

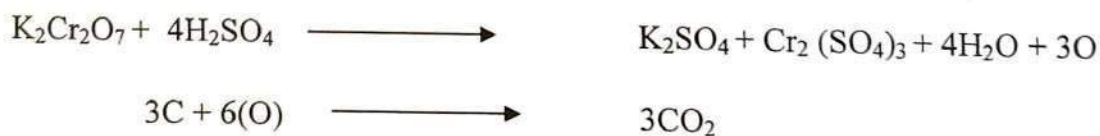
Bulk density of the given soil sample was found to be 0.863 kg lit.

Determine the Organic Carbon Content of Soil

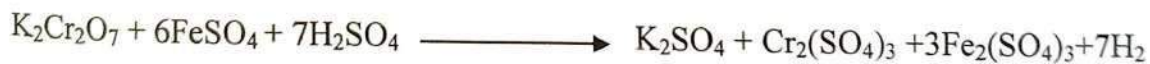
Beside its value as a source of plant nutrient, organic matter has a favorable effect upon soil physical properties. Organic matter also content the carbon in soil serves indirectly as measure of available nitrogen. The organic matter content of a typically well drained mineral soil is low varying from 1 to 6% by weight in the top soil and even less in the subsoil. The influence of organic matter [ohm] on soil properties and consequently on plant growth is far greater even though the percentage of organic matter is less in the soil?

Principle:

Organic carbon is oxidized with potassium dichromate in the presence of concentrated sulphuric acid. Potassium dichromate produces nascent oxygen, which combine with carbon of organic matter to produce CO_2 . The excess volume of $\text{K}_2\text{Cr}_2\text{O}_7$ is titrated against the standard solution of ferrous ammonium sulphate in presence of H_3PO_4 using ferroin to detect the first appearance of unoxidised ferrous iron and thus volume of $\text{K}_2\text{Cr}_2\text{O}_7$ can be found out which is actually required to oxidize organic carbon.

Reduction:

i.e. every molecule of $\text{K}_2\text{Cr}_2\text{O}_7$ gives out 3 atoms of nascent oxygen in presence of and three atoms of carbon will require six atoms of nascent oxygen for oxidation which will be released from two molecules of $\text{K}_2\text{Cr}_2\text{O}_7$.

$$2 \text{ molecules of } \text{K}_2\text{Cr}_2\text{O}_7 = 6(\text{O}) = 3\text{C}$$

$$2 \times 294 \text{ g of } \text{K}_2\text{Cr}_2\text{O}_7 \text{ (12) } = 3\text{g carbon}$$

$$1000\text{ml of } 1\text{N } \text{K}_2\text{Cr}_2\text{O}_7 = 3\text{g carbon}$$

(ml of 1M $K_2Cr_2O_7$ = 2/1000) = 4/1000g carbon

Reagent:

1. 1M potassium dichromate
2. Conc. Sulphuric acid (98% purity)
3. Orthophosphoric acid 85%
4. Ferric ammonium sulphate or Ferric sulphate
5. Diphenylamine indicator
6. Ferric indicator

Apparatus:

1. Conical flask - 500 ml
2. Pipette - 2 ml, 10 ml, & 20 ml capacity
3. Burette - 50 ml capacity
4. Volumetric measuring flask

Procedures:

1. Transfer without loss 1g of soil sample finely ground and passed through 0.5 mm sieve into 50ml Erlenmeyer flask.
2. Add by means of a Pipette 10ml of 1M Potassium dichromate solution and swirl the flask gently.
3. Add 20ml of concentrated H_2SO_4 measuring Cylinder.
4. Swirl the flask by hand for a minute.
5. Allow the reactions to proceed for 30 min.
6. At the end of half an hour add 200 ml of distilled water and 3-4 drops of ferric indicator.

“Soil A Soil Health Assessment and Physio-Chemical Characterization of Soil in Patur Region”

7. Titrate the contents of the flask against 0.5 N ferrous ammonium sulphate solutions till the colour changes from brown-green-blue to finally red.
8. Run the blank simultaneously without soil.

Observation:

1. Weight of soil taken = 5g
2. Volume of 1N potassium dichromate added = 50ml
3. Volume of 0.5N FAS required for soil to neutralized 10ml of 1N $K_2Cr_2O_7$ solution (blank without soil) = xml = 29ml
4. Volume of 0.5 N FAS required for solid t neutralized 10ml of 1 N $K_2Cr_2O_7$ solution for soil sample = Y ml = 25.8ml

$$\text{Percent organic Carbon} = \frac{10(B - T)}{B} \times \frac{0.003 \times 100}{\text{wt of soil taken}}$$

$$\begin{aligned} \text{Percent organic Carbon} &= \frac{10(60 - 29)}{60} \times \frac{0.003 \times 100}{5} \\ &= 0.30\% \end{aligned}$$

Result:

% of organic carbon in the given soil sample was found to be 0.30%

"Soil A Soil Health Assessment and Physio-Chemical Characterization of Soil in Patur Region"

7. Titrate the contents of the flask against 0.5 N ferrous ammonium sulphate solutions till the colour changes from brown-green-blue to finally red.
8. Run the blank simultaneously without soil.

Observation:

1. Weight of soil taken = 5g
2. Volume of 1N potassium dichromate added = 50ml
3. Volume of 0.5N FAS required for soil to neutralized 10ml of 1N $K_2Cr_2O_7$ solution (blank without soil) = xml = 29ml
4. Volume of 0.5 N FAS required for solid t neutralized 10ml of 1 N $K_2Cr_2O_7$ solution for soil sample = Y ml = 25.8ml

$$\text{Percent organic Carbon} = \frac{10(B - T)}{B} \times \frac{0.003 \times 100}{\text{wt of soil taken}}$$

$$\begin{aligned} \text{Percent organic Carbon} &= \frac{10(60 - 29)}{60} \times \frac{0.003 \times 100}{5} \\ &= 0.30\% \end{aligned}$$

Result:

% of organic carbon in the given soil sample was found to be 0.30%

Determination of Calcium Carbonate

(Rapid titration method)

Alkaline earth carbonates that occur in significant amounts in soils consist of calcite, dolomite and possibly magnetite and occur commonly in the silt size fraction. These are important constituents of alkali soils; they constitute a potential source of calcium and magnesium. Lime aids in preserving soil structure and may serve as a source of calcium in the reclamation of alkali soil. Zonal soils of arid regions usually contain accumulation of lime at some point in the profile. Calcareous soil contains an accumulation of calcium and magnesium carbonated in varying proportions throughout the soil profile. In calcareous soils if CaCO_3 is present in problematic amount improvement may be done by drainage of sub-soil for breaking the hard pan formed due to CaCO_3 accumulation at lower depth and leaching. Acid forming substances like S, FeSO_4 , $\text{Al}_2(\text{SO}_4)_3$ may also use followed by leaching.

Principle:

Soil is treated with an excess of standard hydrochloric acid, destroying carbonates. The amount of excess acid is determined by titration with standard sodium hydroxide, after separation from the soil by filtration or centrifugation. The acid dissolves a certain amount of iron and aluminum from oxides and soil materials and these metals are precipitated as hydroxides when the pH rises towards the end of the filtration with alkali. The amount of acid destroyed in dissolving the metals is equivalent to the amount of alkali use the precipitate their hydroxides, so no error arises from these source. However, acid is lost by reaction with primary minerals. Alkaline soils of high pH also destroy some acid through neutralization by sodium carbonate.

Reagents:

1. Hydrochloric acid 0.5 N
2. Standard 0.25 N NaOH
3. Indicator Bromothymol blue or alternatively phenolphthalein.

"Soil A Soil Health Assessment and Physio-Chemical Characterization of Soil in Patur Region"

Apparatus:

1. Glass beaker 100 ml
2. Conical glass flask 250 ml
3. Glass funnel
4. Volumetric flask (100 ml)
5. Measuring cylinder
6. Glass rod

Procedure:

1. Exactly 5 gm of soil is placed in 250ml conical flask.
2. Add 100 ml of 0.5 N HCl by means of pipette.
3. The content are then stirred vigorously several times during a period of one hour.
4. Allow it to settle and filter.
5. Pipette out 25 ml filtrate into another conical flask.
6. Add about 3-5 drops of Bromothymol blue or Phenolphthalein indicator.
7. Titrate against standard 0.25 N NaOH until the colour change to blue (bromothymol blue)/pink (phenolphthalein).
8. Run a blank (without soil) with 25 ml of 0.05 N HCl.

Reaction:

The reaction indicates two molecules of HCl are required to neutralized one molecules of CaCO_3

2 molecules of HCl = 1 molecule of CaCO_3

(i.e. 2 eq. wt, of HCl)

"Soil A Soil Health Assessment and Physio-Chemical Characterization of Soil in Patur Region"

1000 ml of 1 N HCl = 50 gm of CaCO_3

1 ml of 1N HCl = 0.05 gm CaCO_3

Observation:

1. Weight of soil sample taken = 5g
2. Volume of standard HCl acid added = 100ml
3. Volume of std. alkali required for sample titration = 25ml
4. Volume of std. alkali required for blank titration = 36ml
5. Normality of NaOH = 0.25N
6. Normality of HCl = 0.5N
7. Volume of aliquot taken = 25ml

Calculation:

$$\text{Percentage of } \text{CaCO}_3 = \frac{(B - T) \times (N \text{ of NaOH}) \times 50}{10 \times 0.05 \times 100 (\text{Wt. of Soil})}$$

$$\text{Percentage of } \text{CaCO}_3 = \frac{(40 - 35) \times (0.25) \times 50}{10 \times 0.05 \times 100 (5)}$$

$$\text{Percentage of } \text{CaCO}_3 = 12.5\%$$

Result:

The percentage of calcium carbonate in the soil sample found to be 12.5 % indicated the base enriched soil.

Determination of Available Nitrogen in Soil

Soil nitrogen occurs largely in the organic form (97-99%). The availability of N is associated with the activity of micro-organism which develops the organic matter ($\text{NH}_4\text{-N}$ and $\text{NO}_3\text{-N}$). The nitrification rate of a soil is measure of the rate of release of available nitrogen from the organic matter in the soil.

A discrete fraction of the soil organic nitrogen is attacked by KMnO_4 and that this fraction was most readily susceptible to biological mineralization. This forms the basis for determination of available percentage of nitrogen by alkaline permagnete method (Subbiah and Asija,1856).

Principle:

The organic matter in the soil is oxidized by KMnO_4 in presence of NaOH . The ammonia released during oxidation is absorbed in boric acid to convert the ammonia to ammonium borate. The ammonium borate formed is titrate with std. H_2SO_4 . From the volume of std. H_2SO_4 required for the reaction with ammonium borate, the nitrogen is calculated.

Reagents:

1. Potassium permaganete (0.32%)
2. Sodium hydroxide (2.5%)
3. Boric acid (2%)
4. Mixed indicator 9 bromocresol green = methyl red.
5. Std. Sulphuric acid 0.02 N
6. Liquid paraffin
7. Glass beads

Apparatus:

1. 1000 ml Round bottom flask
2. Kjeldhal Digestion Unit
3. 100ml conical flask

“Soil A Soil Health Assessment and Physio-Chemical Characterization of Soil in Patur Region”

4. Funnel
5. Beakers
6. Rod
7. Burette

Reactions:

1. $2\text{KMnO}_4 \rightarrow \text{K}_2\text{O} + \text{MnO}_2 + 3(\text{O})$ (nascent oxygen)
The oxygen evolved from the KMnO_4 oxidizes.
2. Organic matter + $3(\text{O})$ R-NH₂ (amines)
3. R.NH₂ + H₂O

Procedure:

1. Weight 5g soil transfers it into distillation flask (100 round bottom flask).
2. Add to it 20ml distilled water with the help of jet in such a way that the particles of soil do not remain stuck to the sides of the flask.
3. Add 2 to 3 glass beads to prevent bumping and 1ml of liquid paraffin to prevent frothing.
4. Add 25 ml of potassium permanganate (0.32%) and 25 ml sodium hydroxide solution (2.5%) to the flask.

5. Stopper the flask immediately and start distillation. The tip of condenser should dip in

The 20 ml of boric acid solution (with mixed indicator) in the beaker on heating, ammonia will be liberated which will be absorbed in the boric acid. The original wine red/pink red colour turns to green with absorption of ammonia.

6. Collect distillate in about 9 minutes and titrate with 0.02N H_2SO_4 to the original pink red wine red colour and record the burette reading.

7. Run a blank without solution and use the reading.

8. Express results on oven dry basis.

Observation:

1. Weight of soil sample taken = 5g
2. Volume of standard H_2SO_4 required for sample = x ml = 1.54ml
3. Volume of standard H_2SO_4 required for blank = y ml = 0.28ml
4. Normality of H_2SO_4 = 0.02N

Calculation:

$$\% \text{ of Available N} = \frac{(R - B) \times (N \text{ of acid}) \times 0.014 \times 100}{\text{wt. of soil}}$$

$$\% \text{ of Available N} = \frac{(1.54 - 0.28) \times (0.02) \times 0.014 \times 100}{5}$$

= 0.7054% of available nitrogen in 5gm soil sample.

$$\% \text{ of Available N (kg/ha)} = \frac{\%N \times 22400}{100}$$

$$\% \text{ of Available N (kg/ha)} = \frac{0.7054 \times 22400}{100}$$

$$= 158.05 \text{ Kg/ha.}$$

Result:

The available Nitrogen present in the soil sample was found to be 158.05 Kg/ha.

Determination of available phosphorous

Next to nitrogen, phosphorous is most critical essential element in influencing plant growth production throughout the world. Among the more significant functions & qualities of plants on which phosphorous has an important

Effect is —

- 1) Photosynthesis
- 2) Nitrogen fixation
- 3) Crop maturation -flowering and fruiting including seed formation
- 4) Root development
- 5) Protein synthesis

Thus, it is essential to calculate the available phosphorous present in the soil. It is determined by Olsen's Method.

Principle:

Under neutral to alkaline soil conditions, Olsen's P (0.5 M NaHCO_3 solution at pH 8.5) is the most widely used extractant for estimation of available phosphorous in soil. The reagent is designated to control the ionic activity of calcium through the solubility product of CaCO_3 in case Of neutral and calcareous soil. In this process the most effective form of "P" is extracted from the phosphates of Fe, Al & Ca present in different type of soils. The extracted phosphorous is measured calorimetrically

Reagents:

1. 0.5M NaHCO_3 Solution pH - 42.0 gm NaHCO_3 in One liter adjust pH with 0.1N NaOH.
2. Activated Charcoal - Darco G-60.
3. Solution A-
 - a] Dissolve 12 gm ammonium molybdate in 250-300 distilled water.
 - b] Dissolve 0.291 gm antimony potassium tartarate in 100ml distilled water.

"Soil A Soil Health Assessment and Physio-Chemical Characterization of Soil in Patur Region"

c) Prepare 1000ml Of 5N H_2SO_4 (140 ml Conc. H_2SO_4 in one liter)

Add cooled ammonium molybdate (Solution 'a') in 5N H_2SO_4 (Solution 'c') followed by cooled antimony potassium tartarate (Solution 'b') volume is made up 2 liter (Store in brown bottle in cool place)

4. Solution B: Dissolve 1.056 gm Ascorbic acid (LR) in 200ml of solution A. (Solution B be prepared fresh as and when required)
5. 0.25 percent 2,4-paranitrophenol and 5N H_2SO_5 to adjust pH (5.0)
6. Standard P solution: Weight 0.439g (Dried AR grade KH_2PO_4 in an oven at $60^\circ C$ for 1 hour and cooled in a desiccators) and dissolve in 500ml distilled water + 25ml 7N H_2SO_4 (Approx), volume made up to 1 liter. This gives 100 ppm stock solution Of P (100 microgram per ml).
8. Working P solution: Take 10ml stock solution (100 ppm P) in a 500ml volumetric flask. Make up the volume. This is 2 ppm solution of P (2 microgram per ml).

Apparatus:

1. Conical flask -150 ml.
2. Funnel.
3. Pipettes.
4. Volumetric flask.
5. Reagent bottles.
6. Spectrophotometer.

Procedure:

Extraction:

1. Take 2.5g soil in 100ml conical flask.
2. Add to it a little of darco 60g followed by 50 ml of 0.5N of $NaHCO_3$ solution.
3. Cork the flask and shake it for exactly 30 minutes on platform type shaker.

4. Filter the contents immediately after shaking and collect the filtrate.

Estimation:

1. Pipette out 5ml Of the NaHCO_3 extract into 25ml volumetric flask.
2. Add two drops Of 2,4-paranitrophenol add 5N H_2SO_4 drop by drop with interminant shaking.
3. Dilute the contents to about 20 ml With distilled water then add 4.0ml reagent

4. Make up the volume and measuring the intensity of blue colour at 730-840 nm on spectronic 20 or using red filter (660 nm) on Klett Sumerson Colorimeter.

Calculation:

$$\text{Phosphorus (ppm in Soil)} = \frac{(R \times F) \times \text{Total vol. of extract}}{\text{Aliquot taken (ml)} \times \frac{1}{\text{wt of soil}}}$$

$$\text{Phosphorus (ppm in Soil)} = \frac{(25 \times 0.48) \times 25}{5 \times \frac{1}{5}}$$

$$\text{Phosphorus (ppm in Soil)} = 12 \text{ ppm}$$

$$\text{Available Phosphorus} \left(\frac{\text{kg}}{\text{ha}} \right) = 12 \times 2.24$$

Result:

The available phosphorus was found to be 26.88 kg/ha.

Determination of available Potassium

The total potassium content of soil varies from 0.05 - 2.5% only a small fraction of total potassium is held in exchangeable form, while the rest remain in fixed or non-exchangeable form, when the crops exhaust the supply of exchangeable potassium. More potassium released from fixed reserve on the contrary, if potassium is added to the soil, a major part of it enters into non-exchangeable form.

Principle:

The available potassium includes both i.e. exchangeable and water soluble form of potassium present in soil. Nutrient ammonium acetate extracts both of these forms from soil. Ammonium iron provides a sharp and rapid extraction of potassium exchange complex. The potassium is extracted by name Photometrically.

Reagents:

1. Neutral ammonium acetate solution.
2. Standard potassium solution.

Apparatus:

1. Conical flask -150 ml.
2. Funnel.
3. Pipettes.
4. Volumetric flask.
5. Reagent bottles.
6. Spectrophotometer

Procedure:

Extraction:

1. Transfer 5 g soil in 250 ml conical flask

“Soil A Soil Health Assessment and Physio-Chemical Characterization of Soil in Patur Region”

2. Add 25 ml of ammonium acetate.
3. Shake the content after 5 min on mechanical shaker.

4. Filter the contents immediately through ordinary filter paper and collect Filtrate in a beaker.
5. Dilute 5 ml of filtrate to 25 ml with distilled water.
6. Atomize the above diluted extract to flame photometer and note the reading.

Calculation:

$$\text{Available Potassium (kg/ha)} = \frac{(R \times F) \times \text{Vol. of extract} \times 2.24 \times 10^6}{\text{wt. of soil} \times 10^6}$$

$$\text{Available Potassium (kg/ha)} = \frac{(64.3 \times 5) \times 5 \times 2.24 \times 10^6}{5 \times 10^6}$$

$$\text{Available Potassium (kg/ha)} = 144.032 \text{ kg/ha}$$

Result:

The available potassium was found to be 144.032 kg/ha.

RESULT AND DISCUSSION

Result all of the parameters of soil samples are given as follow. The physical and chemical data are present in table no. 1.

Table 1: Some Physical and Chemical properties of soil.

Sr. No	Particulars	Values
1	Colour	Black
2	pH	6.9
3	Bulk Density	0.863 kg lit
4	EC (dS m ⁻¹)	0.24 ds.m.
5	Organic Carbon (%)	0.30 %
6	Calcium Carbonate	12.5 %
7	Available Nitrogen (kg ha ⁻¹)	158.05Kg/ha
8	Available Phosphorous (kg ha ⁻¹)	26.88 kg/ha.
9	Available Potassium (kg ha ⁻¹)	144.032 kg/ha.

Table 2: pH ranges and characterization of soil

Sr.No.	Rating	pH Range	Characterization
1.	Extremely Alkaline	> 9.0	Characteristic of highly alkaline soils requiring reclamation measures.
2.	Strongly Alkaline	8.4 – 9.0	
3.	Moderately Alkaline	7.6 – 8.3	Suitable of many of the agril crops. ph beyond 8 to 8.3 can be tolerated by crops like rice, luserne
4.	Slightly Alkaline	7.1 – 7.5	
5.	Nearly Neutral	7.0 – 6.5	
6.	Slightly Acidic	6.0 – 6.5	Characteristic of many red and lataric soils indicating deficiency of calcium and low in base saturation
7.	Moderately Acidic	5.3 – 6.0	
8.	Strongly Acidic	4.5 – 5.2	Characteristics of soils of the humid regions where annual rainfall exceeds 80 inches
9.	Extremely Acidic	>4.5	

DISCUSSION

pH:

The PH. Of soil sample was found 6.9 from the above reference table indicating that soil is slightly acidic in nature.

Electrical Conductivity:

The electrical conductance of soil is 0.24 ds.m^{-1} indicating the good soil.

Organic carbon:

The percentage of carbon content of the sample was 0.30% from the above reference table indicating that organic carbon is moderately high.

Available phosphorous (Kg/ha):

The available Phosphorous in the soil is 26.88 kg/ha. which is in good health or in required range i.e. 60-150 kg/ha

Available nitrogen (Kg/ha):

The available nitrogen in the soil is 158.05 Kg/ha which is in good health Orin required range 170-225 kg/ha.

CONCLUSION

After collecting the soil sample from Akola area and observed all the parameter it is conducted that all parameter which good for the agricultural crops. The PH. Soil sample which slightly acidic and characteristics of many red and lateritic soils. Electrical conductivity indicated the good soil. From the percentage of calcium carbonate it is concluded that the CaCO_3 is present in less amount which is good for soil health. If it is present in excess quantity it may affect the crop yield.

Organic carbon determine shows the carbon content is moderately high which indicate beneficial for supplying water to plants and good for soil health. Bulk density of soil shows which is present in beneficial for holding the water.

From N,P,K study ie Nitrogen, Phosphorous, Potassium is observed that all the parameters are in required range which indicate tht soil is good health. But the potassium in the soil sample which is present in slightly poor condition.

So the farmers are suggested that do not use much fertilizer because excess use of fertilizer may decreases the crop yield but also, slightly increases the content of potassium in the fertilizer from.

References

REFERENCES

1. P. D. Martin, D. F. Malled, G. Maning, Fuller, *Canadian Journal of Soil Science*, **82** (4), 413 – 422, 2002.
2. J. Caren, Gilliliaume, Thevoux Raucourt. *Canadian Journal of Soil Science*, **104** : 141 JCJ 52, 2003.
3. Salainppan U. *Madras Agric J.*, **89** (7): 440 – 450, 2002.
4. Soil Testing and Plant analysis, Third edition, 1990. R. L. Wasterman editor S. H. Mickelson Managing editor.
5. Kushwaha B. Bk., K. Koul and Vijay Singh. *Indian J. Dryland Agric And Dev.*
6. Abrukova, L.P. and Isayev, V.A. 1983, Structural-mechanical properties of gray-brown gypsiferous soils. *Soviet Soil Science* **15**(6): 90-100.
7. Adams, F. 1971, Ionic concentrations and activities in soil solutions. *Proceedings of the Soil Science Society of America* **35**:420-426.
8. Agboola, A.A. and Corey, R.B. 1973, The relationship between soil pH, organic matter, available phosphorus, exchangeable potassium, calcium magnesium and nine elements in the maize
9. Alimaganbetov, S. and Akhanov,Z.U. 1970, Accumulation of gypsum and carbonates and their effect on soil fertility. *Vest. Akad. Naukkazakh SSR* **3**:36-41.
10. Altaie, F.H. 1968, *The soils of Iraq*. Ph.D. Thesis, University of Ghent, Belgium.
11. Amami, S.E., Baldy, C. and Pouget, M.J. 1967, Rénovationd' unepalmeraielit toraleancienne. Etude de remise en culture intensive. *Annales de l'Institut National de la Recherche Agronomique de Tunisie* **40**.
12. Atanasiu, N., Westphal, A. and Thung, M. 1978, The fertilization effect and residual effect of phosphates with differing solubilities on tropical and subtropical soils. *Zeitschriftfür Acker- und Pflanzenbau* **146**: 284-302.

Soil Health Assessment and Physio-Chemical Characterization of Soil in Patur Region

13. Baldwin, M., Kellogg, C.E. and Thorpe, J. 1938, Soil classification. In *Soils and men*. Yearbook of Agriculture US Government Printing Office, Washington D.C.: 979-1001
14. Barzanji, A.F. 1973, *Gypsiferous soils of Iraq*. Ph.D. Thesis, University of Ghent, Belgium.
15. Barzanji, A.F., Sys, C. and Eswaran, H. 1975, The clay mineralogy of gypsiferous soils of Iraq.
16. Reddy, G, Rajender, G. U. Gajbhiye and B G. Karle , Indian k *Dryland Agric res and Dev* 17[1] 55-58, 2002
17. Ravanker, H, N.N. Gajbhiye and P.A. Sarap , *Indianj AGRIC RES*, 39[2]142-145,2005 .
18. Rajkanan, B,D, Selvi and N. Chandrasekaran. *Madras Agric* 89 [10-12]655-661.
19. Solaiappan,U . *Madras Agric j* 89[7] 448-450,2002
20. Patil J. D.A.N. Deshpande,A.p. Pawar and A. S.Tathe. j . *Mahashtra AGRIC UNI* 35[1] 10-16,2010.
21. Pachaene , D.P A. D. Pawar , V.Patil. j . *Maharashtra Agric .Uni*35[1] 160. 161,2010
22. Kushwaha, B. BK.K. Koul and Vijay Singh, *Indian j dryland Agric Res. and DEV.* 22[1] 32-36,2007
23. J Caron, Guiilliaume Theroux Raucourt, *Canadian Journal of Soil Sci* 04141/CJSS,2013

Project Report Sample

MSc.II Sem IV

**SYNTHESIS, CHARACTERIZATIONS OF
BIOBASED BIOEPOXY RESIN FROM RICEBRAN
OIL AND THEIR APPLICATIONS IN THIN FILM**

PROJECT REPORT

Submitted to
**Sant Gadge Baba Amravati University, Amravati (M.S.)
India**

For The Partial Fulfillment of the Requirements
for the degree of Master of Science

in

Chemistry

Of

M.Sc. Part II Semester -IV
Practical VIII Examination 2022

Submitted by
Miss.Vrushali Ashok Mahalle

Under the Guidance of
Prof. Faizan Ahmad Khan

Assistant Professor
**Dr. H. N. Sinha College Patur,
P.G. Department of Chemistry,
Dr. H. N. Sinha Arts, Commerce and Science College,
Patur**

NAAC Re-accredited Grade 'B' with CCPA- 2.09

2021-2022

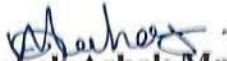
DECLARATION

The project work presented in this report was carried out by me under the guidance of *Prof. Faizan Ahmad Khan* during the period of January 2022 to May 2022.

I declare that this work is unpublished so far and has not been submitted elsewhere for any other purpose.

Date: 14/06/2022.

Place: Patur.

Miss. Vrushali Ashok Mahalle
M.sc. II Sem IV
P.G Department of Chemistry
Dr.H.N.Sinha Arts ,Commerce &
Science College Patur

Examined
&
16/06/2022

Certificate

I certify that this work presented in the project report was carried out by student **Miss. Vrushali Ashok Mahalle** of M.Sc. Part-II, semester IV (Chemistry) under my supervision.

Date: 14 / 06 / 2022

Supervisor

Prof. Faizan Ahmad Khan

Dr.H.N.Sinha Arts ,Commerce &
Science College Patur

Place: Patur.

Asst.Prof Vijaya.P.Sakhare

Associate Professor & Head of the

Department of Chemistry

Dr.H.N.Sinha Arts ,Commerce &

Science College Patur

Acknowledgement

Any accomplishment requires the efforts of many people. I wish to express my thanks to all those persons who inspired, guided and blessed me to complete this work successfully.

I am ever grateful to my supervisor Asst.Prof *Mr. Faizan Ahmad Khan* Department of Chemistry, Dr.H.N.Sinha Arts & Sci College. Patur.

I am always and ever thankful to *Asst. Prof Vijaya. P. Sakhare* for her moral support and kind help for carrying practical work in laboratory.

I wish to express my sincere gratitude to *Dr. Kiran Khandare Sir* Principal of Shri Dr.H.N.Sinha Arts &Sci College Patur.

I am also thankful to *Dr. Sanjay Khandel Sir* Science Coordinator of Dr.H.N.Sinha Arts &Sci College Patur for encouragement and valuable guidance through the work.

Asst. Prof Vijaya. P. Sakhare Head of the Department of Chemistry, Dr.H.N.Sinha Arts & Sci College Patur for providing necessary facilities.

I also express my gratitude to all my friends from Dr. H. N. Sinha Arts &Sci College Patur and other for their love, care and support which made my life memorable during these years. I would like to thank the non-teaching staff of the department for providing me required things in laboratory during this work and library authority *Shri A. D. Vikhe sir* that helps us time to time.

I would like to acknowledge, Dr.H.N.Sinha Arts &Sci College Patur Vishnu Chemicals, Hyderabad, and SICART Anand Gujarat for spectral characterizations support.

I take this opportunity to express my love and gratitude to my father *Ashok Mahalle & My family* for everything that I achieved in my life. Last but not least, I am also thankful to all the persons who helped me directly or indirectly during this work. Thank you all.

Miss. Vrushali Ashok Mahalle
M.Sc. Part II Semester IV

Contents

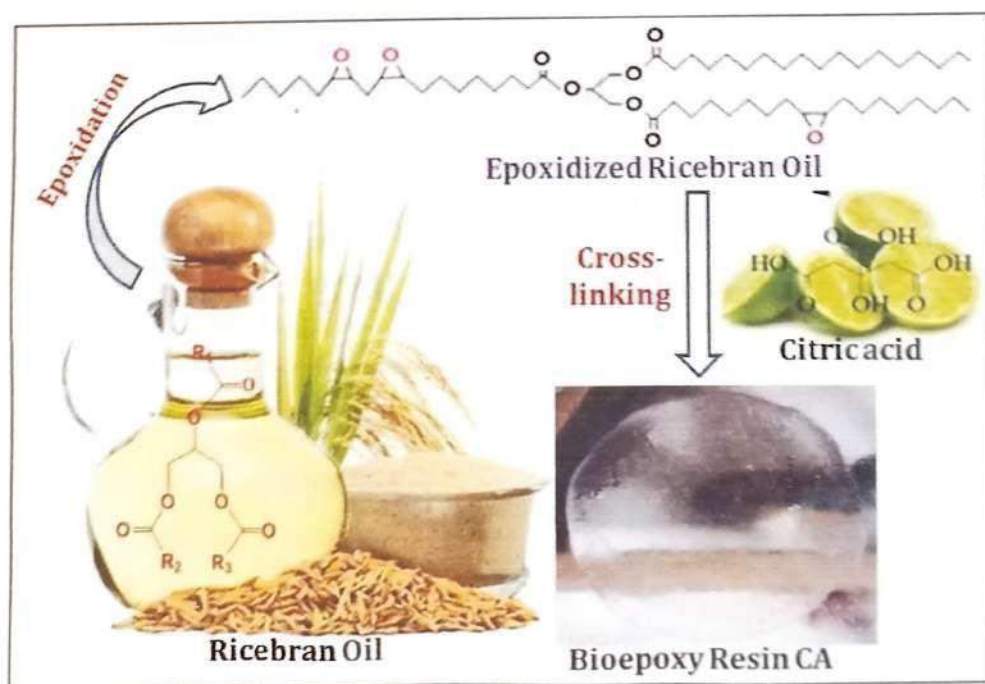
Declaration	I
Certificate	II
Acknowledgement	III
Abstract	1
<i>Chapter 1. Introduction and Literature Review</i>	
1.1 Sustainable Development	2
1.2 Renewable resource based polymers	3
1.3 The renewable resources based polymers market survey	5
1.4 Natural oils: composition and chemistry	5
1.5 Major sources/ Global production of natural oils	7
1.6 Properties of natural oil	8
1.7 Natural oil based polymers	9
1.8 Natural oils and their polymeric applications.....	12
1.9 Natural oils based resins	13
1.10 Epoxy resin	14
1.11 Rice bran oil	16
1.12 Present work	17
<i>Chapter 2: Materials and Methods</i>	
2.0 Materials and Methods	18
2.1 Synthesis of epoxidized Ricebran oil	18
2.2 Synthesis of bioepoxy resins	19
2.3 SeedgerminationmethodofbioepoxyresinCA	20
<i>Chapter 3: Results and Discussion</i>	
3.1 Characterization of Ricebran oil, epoxidized Ricebran oil and bioepoxy resins	21
3.2 Fourier transforms infrared spectroscopy (FT-IR)	23
3.3 Nuclear magnetic resonance spectroscopy (¹ H-NMR)	25

3.4	Bioepoxyresinresistancetochemicalfactorstest	27
3.5	Seed germination of polyurethane foams	28
3.6	Application of bioepoxy resins	29
4.0	<i>Chapter 4: Summary and Conclusion</i>	30
5.0	<i>Chapter 5: References</i>	31

Abstract

Soaring prices of petroleum has turned into a serious global concern. As an outcome, researchers have been looking for biobased replacements which can potentially be converted into versatile products which have analogous properties to petroleum derived analogue. Among the biobased materials, natural oils are considered as most powerful renewable materials for the preparation of polymers.

Biobased epoxy thermoset resins were developed from Ricebran oil. Ricebran oil was first epoxidized using H_2O_2 and acetic acid. The ricebran oil and epoxy ricebran oil as characterized by FT-IR and 1H -NMR spectral technique. This epoxidized oil was then reacted with biobased acid, citric acid to obtain fully biobased epoxy resins (bioepoxy CA). The so formed epoxy resins were characterized by using FT-IR spectral technique. The chemical resistivity of resin was studied in different protic as well as aprotic solvents and results revealed that the bioepoxy resin CA is resistant to all solvents except alkali.

Chapter-1

Introduction and Literature Review

Biomass is the promise and hope that you don't have to use a food resource or anything near food resource, to create a greater food. You can use agricultural material that would be thrown away. It would be a great way to lower the cost, and it's really the bottom line**Ann Tucker**

Chapter 1: Introduction and Literature Review

Plastics play an important role in our daily lives. They are one of the most useful materials ever created. Plastics can be rubbery or rigid and can be shaped into an endless variety of objects, ranging from car bumpers to squeezable bottles and soft fabrics. Plastic products, especially those used by industries, often have a useful life of many years. According to their structure and behaviour, plastics can be classified as thermoplastics and thermosetting plastics or thermosets.

Thermoplastics soften or melt on heating and can be converted into any shape before they cool down to a solid. Melting and solidification of these polymers are reversible and they can be reshaped by the application of heat and pressure, each cycle causing some deterioration in properties. Their polymer chains consist of linear or branched chain molecules having strong intramolecular bonds but weak intermolecular bonds. They are semi-crystalline or amorphous in structure and the chains can move freely each time the plastics are melted or softened. They generally require less time to solidify compared to thermosets which undergo a cross-linking reaction before solidification. Important commercial examples include polyethylene, polyvinyl chloride, polystyrene, polypropylene, polyamides, polycarbonate, polyacetals and polyesters.

Sustainable Development:

Sustainable development is the organizing principle for meeting human development goals while at the same time sustaining the ability of natural systems to provide the natural resources and ecosystem services upon which the economy and society depend. Polymers were created synthetically Decades ago, to perform multiple roles in industrial processes. Polymers are large molecules formed by the bonded chemical subunits called monomers. They are used for the synthesis of plastic, rubber, adhesive and Styrofoam. Synthetic polymers release hazardous chemicals in the environment which are responsible for pollution and chemical poisoning. Synthetic polymers are used in our day to day life such as Teflon in non stick pans, polyvinyl chloride in pipes, the common PET bottles are made up of polyethylene terephthalate. These synthetic polymers are no eco-friendly. Therefore they need to be replaced by biobased or renewable polymeric materials [1].

With this concern there is need for sustainable development. The best examples are biopolymers. They are produced from living organisms/ renewable materials. These polymers are eco-friendly polymers. These includes polymers obtained from renewable resources and are used in the manufacture of bioplastics.

Figure 1.1: Sustainable Development

Renewable resource based polymers:

Pollution is increasing day by day and the use of synthetic polymers is one of the reasons of this increasing pollution. Polymeric materials play an important role in our day-to-day life.

Nowadays, most commercially available polymers are obtained from non-renewable resources which account for 7 % worldwide oil and gas use. Concerning the environmental issues researchers are increasing more attention and efforts to the utilization of renewable resources as raw materials for the production of polymeric materials.

Following are examples of some renewable resources.

A) Vegetable oils:

Biological e.g. vegetable oils are good raw materials as renewable resources for new monomers and polymers. Most of the oils are triglycerides i.e. esters of fatty acids and glycerin. Some oils like cashew nutshell oil are not. Generally oils are considered as non reactive raw materials and to make them reactive, introduction of functional groups is needed. There are various sites in triglycerides molecule for chemical reaction to occur.

4. (b) (i) (a)

Crude is a naturally occurring, unrefined mixture. It is found in the earth's crust. Some are produced as the by-product of the refining process of some grades of sulphur or the side of sulphur. Generally, all these crude products are used for the paper industry. Crude is used in the rubber, plastic, and other products.

Crude is a low cost product in a series of steps and is used in various forms of plastic (polyethylene, polypropylene, polystyrene, etc.) and other products. It is used in the form of a mixture of various grades of crude. It is used in the form of a mixture of various grades of crude. It is used in the form of a mixture of various grades of crude.

4. (b) (i) (b) (i) (a)

Various types of integrable plastic are prepared from various sources. These can be prepared using the polymer like polypropylene (PP), PE, etc. and other plastic like polyethylene (PE), etc. These are prepared using the various other sources as given in the table. They are prepared in the form of a mixture of various grades of crude. The various types of integrable plastic are prepared from various sources as given in the table.

4. (b) (i) (b) (ii) (a)

Another alternative, natural used for integrable plastic is low cost plastic. Various are mainly composed of protein like with limited quantity of fat and oil. Protein is used in various forms from 40-50%. They must be properly purified when being formed into plastic materials and films because of the higher amount of protein. The films produced from this are normally used for food coatings, but sometimes, transparent plastics (used for bottles) have been formed from the purified proteins. Recently, Ford has taken advantage of the protein based plastic plastic and has been using it to manufacture parts for automobiles [1]. Low protein plastic can be used in both compression and injection molding processes. Dr. Louis K. Michany is a professor at Michigan State University whose research is primarily in the various types of integrable plastic polymers. Michany states, "Less than 5% of the available soy protein is used for industrial products". Soy proteins are used for making adhesives and coatings for paper and cardboard [2].

The renewable resources based polymers market survey:

There has been substantial interest in the advancement and production of biodegradable polymer to solve the current problem of pollution triggered by the continuous use of synthetic polymer of petroleum origin. The likelihood of producing these bio- polymers commercially and at comparable cost has been the key focus in this Era. The most promising way of making plastics from other abundant renewable sources like corn, soy beans, sugarcane etc. is the avenue of Bio plastics. Researchers are trying to substitute conventional petro-plastics by the new-age degradable and renewable bio-derived polymers [3]. Following figure shows the use of different renewable resource based biopolymers in the market.

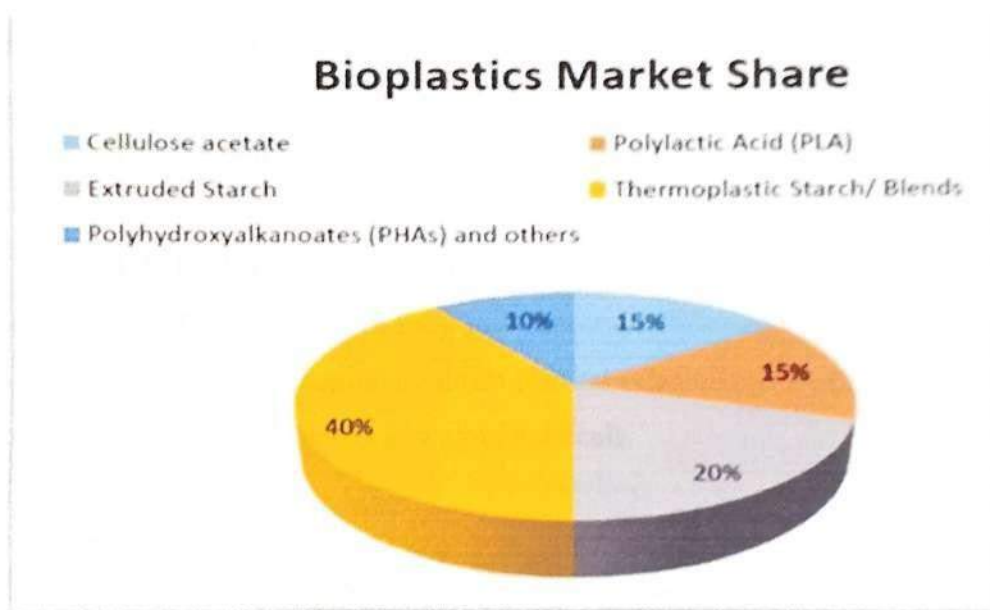

Figure 1.2: Bioplastics market share (Source: Google Images)

Natural oils - composition and chemistry:

Natural oils which are obtained from both plant and animal sources are regarded to be the most important class of renewable sources owing to their broad diversity of worldwide feasibility possibilities for chemical transformations, and reasonably low price. Plant oils, fish oils and algae oils can be used as raw materials to facilitate the preparation of polymers. Plant oils are cheaper having different degrees of unsaturation whereas fish oils have high degree of unsaturation [4].

Natural oil, a form of lipid, is stored in an organelle in the form of triglycerides during the oilseed development. Lipids may be hydrophobic or amphiphilic (both hydrophilic and lipophilic). Lipids help to form a hydrophobic biological membrane that divides cells from their surroundings and keep chloroplasts, mitochondria and cytoplasm apart as a result, regulating diffusion of chemicals [8].

A variety of plant species contain lipids with various fatty acid compositions and distribution. Natural oils are a combination of different triglycerides. Triglycerides are made up of three fatty acids attached to a glycerol centre, as can be seen in Figure 1.2. Fatty acids represent around 85% of the total mass of triglycerides and their content and chemistry are distinct for each natural oil and geographical environment [9]. The most common oils contain fatty acids differing from 14 to 22 carbon in length and 0 to 3 double bonds per fatty acid. The stereochemistry of double bonds, degree of unsaturation and length of carbon chain are important parameters affecting the physical and chemical properties. Some of the fatty acids may contain other functional groups like hydroxyl (castor oil), epoxide (veronica oil), or ketone (sassa oil), plus triple bonds [10]. The structures of common fatty acids are shown in Table 1.1. Each oilseed or oil has a unique fatty acid composition as can be seen in Table 1.2 even though fatty acid profile differ among crops, growth environment, seasons and purification methods. Natural oils utilized mostly to produce ink, pigments, coatings, lubricants and agrochemicals.

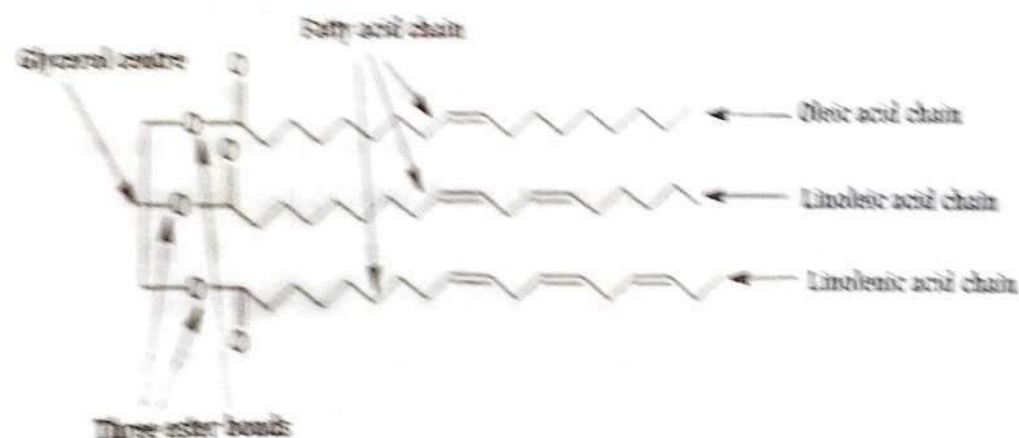

Figure 1.2: The triglyceride chain containing three fatty acid chains joined by a glycerol center. (*Progress in Polymer Sciences, 2006; 31, 983-1008*)

Table 1.1: Fatty acids commonly used in polymer chemistry (Advanced Treacy, 2012, pp. 337-343)

Structure of fatty acids	Formula	Name
	$C_{18}H_{34}O_2$	Oleic acid
	$C_{18}H_{32}O_2$	Linoleic acid
	$C_{18}H_{30}O_2$	Linolenic acid
	$C_{22}H_{42}O_2$	Erucic acid
	$C_{18}H_{34}O_2$	Petroselinic acid
	$C_{18}H_{34}O_3$	Ricinoleic acid
	$C_{18}H_{34}O_3$	Vernolic acid
	$C_{11}H_{20}O_2$	11-Undecenoic acid

Major sources/ Global production of natural oils:

The world production of major oilseeds has increased from 331 to 457 million tonnes and area harvested too has increased from 186 to 234 million acres in the last ten years. According to the United States Department of Agriculture, soybean oilseeds show more than half of the total production of oilseeds and are largely grown in Brazil, USA and Argentina, followed by rapeseed (grown in EU-27, Canada and China), cottonseed (China and India) and sunflower oilseeds (Ukraine, EU-27 and Russia) [8]. Figure 1.4 shows the total production of major oilseeds around the world for the years 2012/2013.

Figure 1.4: Total production of oilseeds 2012/2013 (Source: USDA report for October 2012)

Accordingly the world production of major natural oils has risen from 95 million tonnes in 2002/2003 to 154 million tonnes in 2012/2013 at an average rate just over 5 million tonnes per year. This increasing demand is related, primarily with the demand to feed a population that is increasing in number and, secondly with the requirement for biodiesel as a bio-based replacement for fossil fuels. Although most of the vegetable oils are mostly produced for food and feed purposes, minor vegetable oils like castor oil and linseed oil are almost exclusively used for industrial applications. Palm oil and soybean oil are the most widespread oils with an annual production of 52 and 24 million tonnes, respectively, followed by rapeseed oil and sunflower seed oil with about 23 and 13 million tonnes respectively.

Properties of natural oil:

Properties of natural oils can be determined by different parameters such as acid value, saponification value, iodine value and peroxide value. The unsaturation present in oils can be calculated by iodine value. Iodine values and degree of unsaturation in oils is directly proportional to each other. The determination of the acid value is important for measuring the free fatty acids or acidity present in the oil. Moreover, sometimes the level of the polymerization reaction or the preferred level of acidity in the sample can be monitored by the same. The chain length or average

molecular weight of fatty acids present in the oil can be determined by the saponification value. The short chain fatty acids in oil have a higher saponification value while the long chain fatty acids have a lower value. The peroxide value is necessary for determination of rancidity or freshness of oil samples. The density of all oils ranges from 0.80 to 0.95 g/cm³ and the specific gravity is approximately upto 0.90 g/ml. These properties directly or indirectly control the characteristic profiles of polymers prepared from natural oils [9]. Physicochemical properties of some natural oils are listed in Table 1.2.

Table 1.2: Physicochemical properties of natural oil (Organic Polymers Material, 2015; 5, 1-22).

Properties	Soyabean	Sunflower	Rapeseed	Jojoba	Jatropha	Neem	Castor	Linseed
Kinematic viscosity @ 40 °C (cSt)	32.93	40.05	45.60	24.90	47.48	68.03	230.6	33.1
Kinematic viscosity @ 40 °C (cSt)	8.06	9.02	8.65	6.43	8.04	10.14	19.72	-
Viscosity Index	219	-	206	233	208	135	220	-
Saponification value (mg KOH /g)	189	-	-	94.69	196.8	166	180	190
Acid value (mg KOH /g)	0.61	0.12	-	1.10	3.20	23.00	1.40	0.80
Iodine value (mgI ₂ /g Oil)	144	85	-	98.0	97	66.0	87	177
Flash point (°C)	240	-	252	-	240	-	250	-

Natural oil based polymers:

Researchers today are actively seeking to replace petroleum with renewable resources for polymer production. An ideal replacement material should offer comparable performance and be price competitive with petroleum, as well as allow some degree of biodegradability. It is, therefore, economically and environmentally important to replace the non-renewable raw materials with renewable and affordable plant derived materials such as natural oils for polymer production.

The life cycle of natural oil based polymers is shown in **Figure 1.5**. According to this, the biomass from plant derived resources is extracted in order to yield the natural oil. After this step, the oil is forwarded to chemical modification for the purpose of improving its reactivity towards a certain form of polymerization approach [10]. Polymers are then made accessible to the consumers and once used; they turn into waste which, after degradation and assimilation is reused as biomass thus restarting the cycle again.

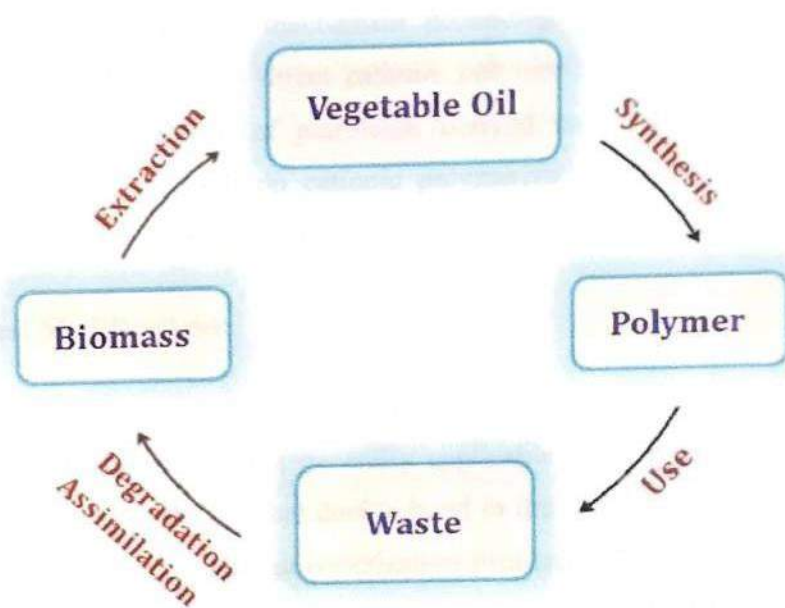

Figure 1.5: Life cycle of polymeric material based on vegetable oils (Progress in Polymer Sciences, 2006; 31, 633-670).

Natural oil comprises mainly of triglycerides that can be either directly or indirectly synthesized into a range of polymers. The approaches that have been applied to derive the polymeric materials from natural oils can be categorized into 3 groups:

- 1) Direct polymerization
- 2) Chemical modification of double bond
- 3) Chemical transformation of natural oils to produce platform chemicals. Typically via conversion of the triglycerides into mono/diglyceride or into simple fatty acids.

A brief description to some of the important techniques is given below.

1) Direct polymerizations:

Direct polymerizations of natural oils have been used in coating since long for different applications. During polymerizations, triglycerides play an important role providing many active sites that are susceptible to chemical reaction. These active sites can be easily used to polymerize triglyceride directly. As evident from the structure of vegetable oils: triglyceride molecules contain C=C bonds that are capable of being polymerized. These double bonds can be polymerized through cationic mechanism or a free radical mechanism depending on the applications. Major research has been focused on direct cationic polymerization of C=C bonds in the natural oils in the presence of petroleum derived co-monomers. Li et al. also conducted extensive research on cationic polymerization of soybean oil and low saturation soybean oil with various petroleum derived cross linking agents [11].

2) Chemical Modifications:

Direct polymerizations (especially cationic polymerization) of natural oil leads to good products; however it is not generally applicable to all natural oils (especially non-conjugated oils) as the internal double bond in the triglyceride molecules are not suitably reactive for any viable polymerization processes. Direct polymerizations of such oils usually give materials with poor properties owing to reactivity of both double bond and secondary hydroxyl groups in oils such as castor oils. So, in order to overcome the shortcoming of direct polymerization, considerable efforts are being devoted to modifications that could facilitate subsequent polymerizations to produce polymers with improved properties. These modifications consist of

1) Introduction of different reactive groups into the aliphatic chains which would ease maximum polymerization.

2) The reductions of the triglycerides to monoglycerides through glycerolysis or chemical transformation to produced platform chemicals for succeeding polymer synthesis.

Epoxidation of Triglycerides:

The most significant modification of oils is epoxidation. Epoxidation can be carried out in several ways in very efficient manner. The methods for converting natural oils into epoxidized polymer resins are well documented in the literature. At

present, there are generally four methods of producing epoxides from olefinic molecules (unsaturated compounds having at least one C=C bond). Epoxy ring is valuable for further chemical modifications and for the preparation of thermosetting resins by cross-linking with anhydrides, acids or amines [12]. Epoxidation can be done using organic and inorganic peroxides together in presence of a metal catalyst and also by in situ epoxidation with percarboxylic acid.

A suitable method for clean and efficient epoxidation of natural oils is that which is carried out in situ with percarboxylic acid using Acidic Ion Exchange Resin (AIER) as the catalyst. It is possible to use either acetic acid or formic acid in epoxidation process. Peroxy acid is created by the reaction between hydrogen peroxide and carboxylic acid. The reaction can be controlled by the quantitative determination of oxirane rings and iodine number [13]. A schematic example of natural oil epoxidation reaction is shown in Figure 1.6.

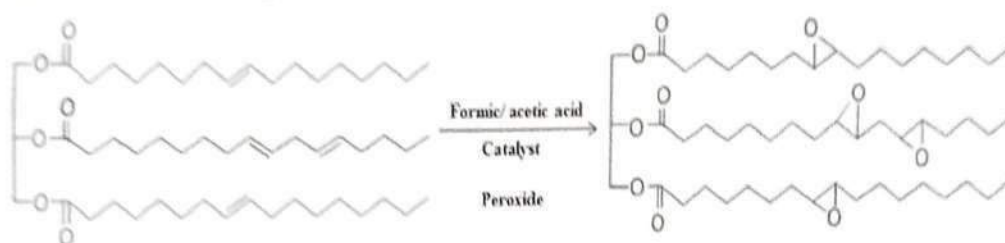

Figure 1.6: Epoxidation process of triglyceride (Source: Google images).

Natural oils and their polymeric applications:

Among natural oils, vegetable oils are mainly used as food and feed. In the food market the residual (used) oils are mainly composed of palmitic, stearic, oleic, linoleic and linolenic acid. Depending on their specific use, different oils have different compositions. For instance, common margarines have higher proportion of triglycerides composed of saturated fatty acids while cooking and salad oils are richer in triglycerides having mono and poly unsaturated fatty acids respectively [14]. Natural oils are also used in other areas like the production of biofuels, lubricants, paints, coatings, inks, plasticizers, agrochemicals, pharmaceuticals and construction materials.

In chemical industry, natural oils stand for highest usage of renewable raw materials, since they offer wide-ranging possibilities for biocompatible applications that the petrochemical industry cannot able to provide for the all time [15]. The broad spectrum of possible applications that natural oil based products offer is determined by the composition of fatty acids contained in the oil. For instance, coconut and palm

kernel oils are suitable for further processing to surfactants in the manufacture of washing and cleansing products as well as cosmetics, since they consist mainly of short or medium chain fatty acids (12 to 14 carbon atoms). In turn, palm, soybean, rapeseed and sunflower oils are particularly employed as raw materials for polymer applications and lubricants since they are generally contained long chain saturated and unsaturated fatty acids [16]. The applications of natural oils in the polymer field make use of oil derivatives such as epoxides, polyols and dimerization products. These are based on unsaturated fatty acid contents depending on whether it is desired for plastic additives or components for composites or polymers like polyamides and polyurethanes [16]. Natural oil based polymers have applications in paints, inks and coatings, photoresist processes [17], toughening agents in PVC, epoxy resins [18], foams [19, 20], composites, adhesives [21] and among others. All these applications can be derived from biobased oils using synthetic techniques similar to those used with petroleum derived analogues.

Natural oils based resins:

Currently the use of natural oils is still mainly dependent on the carboxyl functionalities, although the transformations involving the alkyl chain of fatty acids are gaining more and more importance since they are mainly responsible for increasing the number of natural oil based products [15]. Wide varieties of natural oil based polymeric materials are described in the literature. Recent contributions in this field include the critical appraisal by Xia and Larock [22] on “vegetable oil-based polymeric materials: synthesis, properties and applications” and the review by Meier et al. “oils and fats as renewable raw materials in chemistry” [23].

The future development of polymers from natural oils will surely be focused on the rising use of natural oils as renewable materials in the chemical industry. The designed natural oil based polymers should have sustainability, resource availability, land use, biodiversity, environmental impact, energy efficiency, soil conservation, and consumer demands. This area will continue to face many challenges in handling and converting this renewable feedstock into industrial materials as well as in controlling the properties of the ensuing polymers on the basis of performance, economical and environmental aspect.

Epoxy resin:

Epoxy resins are an important class of materials which are used extensively in automobile, electrical and other applications on account of their excellent chemical resistance, outstanding adhesion to a variety of substrates, high tensile strength, electrical insulation properties and superior fatigue strength [24]. Linear or crosslinked epoxy polymers are obtained by the reaction of epoxy monomers with curing agents (hardeners) and/or initiators. Epoxy groups can react with many functional groups, including amines, phenols, mercaptans, isocyanates and acids [25]. Crosslinked epoxy resins are cohesively very strong but, their brittleness reduces their efficiency in many applications, especially that requiring high impact strength [25].

Today, in most epoxy thermosets polymer formulations, the major components used, is originated from petroleum based derivatives. However resins and composites incorporating renewable resources are increasingly being used in various areas of manufacturing because of the heightened awareness of environmental issue. Till date, these biobased resins only represent a very small percentage of entire plastics market and widespread application of biobased materials is still limited due to the accessibility of materials plus their comparably high cost of production.

Approximately 90% of all non biobased epoxy in the market is based on diglycidyl ether of bisphenol A (DGEBA) derived from epichlorohydrin and bisphenol A. Commercialized since 50 years, BPA is commonly used in epoxy resin to manufacture adhesives, laminates, structural composites, protective coatings and many other products. BPA resins are also found in everyday life as filling materials or sealants in dentistry. Conversely, these polymers are susceptible to hydrolysis and leaching of BPA leading to prevalent human exposure as reported by numerous studies [26]. Furthermore a high BPA level in human fluids and tissues has been found which can be responsible for health damages [27].

The current awareness on hazardous effects of BPA on human health and environment implies that essential changes in the field of epoxy resin system are necessary. For this reason, the development of cost effective biobased materials from abundantly available renewable resources is of great interest to prevent reliance on finite petroleum resources.

Natural oils are one of the widely used renewable resources for manufacturing of epoxy resins. Natural oils can be partially blended with petroleum epoxy and a

available curing agent to fulfill the properties of petroleum epoxy resin and increase the amount of biodegradability as to synthesize partly bio-based epoxy resins. In this section some researchers are studying the synthesis of partly bio-based epoxy resin. *Choi et al.* [28] described that epoxy resin has the potential to improve by blending the petroleum-based epoxies with vegetable oil-based epoxies. While *Jin and Park* [29] reported that epoxidized vegetable oils (EVO) are more influential candidates in substituting the petroleum based classical feedstock since the epoxidized vegetable oils are bio-based, they are more cost-effective and able to arrest the release of carbon dioxide (CO₂) gas which leads to the global warming phenomenon [30].

Epoxy resins are mostly applicable in paints and coatings industry. Environmental friendly epoxy resins are further increasing the overall demand in the market. There are many companies which are prominently paying attention towards developing bio-based epoxy resins in order to comply with the stringent environmental regulations [31].

Some of the major players of producing bio-based epoxy resin are listed below:

1. *Kakuh Chemical* (South Korea),
2. *Huntsman Corporation* (U.S.), *Cyan Industries Incorporation* (U.S.), *The Dow Chemical Company* (U.S.), *DuPont* (U.S.),
3. *Kishida Chemical* (Germany), *LDVVA Harze GmbH* (Germany),
4. *Aditya Birla Chemical* (Thailand) Ltd, *Atul Ltd* (India),
5. *Alkath Chemical* (Saudi Arabia) among others are expected to some of the major participants of the global epoxy resins market [31].

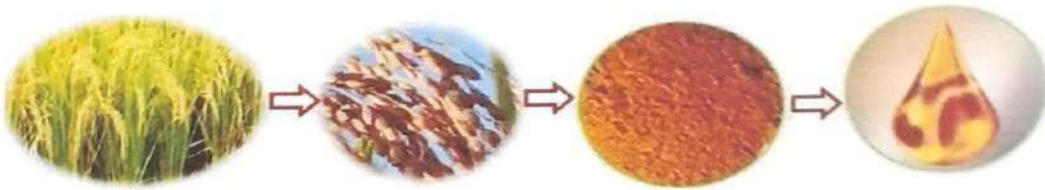
Towepoxy resin is one of the major participants of global epoxy resins market. *Towepoxy Resins* manufactures a bio-based epoxy systems for a new generation of products. The products not only take important steps towards lowering impact on the environment but also show enhanced performance. Shown below are some bio-based epoxy resin products of this company.

Figure 1.7: Biobased epoxy resins different application (Source: Website of entropy resin company).

Ricebran Oil:

Rice Bran Oil is a unique vegetable oil produced from the outer brown layer of rice which is removed in the form of rice bran during the polishing process of the rice milling industry. It is having an almost ideally balanced fatty acid profile and is rich in natural antioxidants. A number of scientific studies conducted in India & abroad have well documented that the rice bran oil is better in properties lowering cholesterol as compared to other conventional vegetable oil [32, 33].

Kingdom	Plantae
Division	Magnoliophyta
Class	Liliopsida
Subclass	Commelinidae
Order	Cyperales
Family	Poaceae
Genus	Oryza
Species	Oryza sativa

Rice bran oil is high in fatty acids and unsaponifiables and contains about 1.5% of gammaoryzanol. The high antioxidant property of gammaoryzanol has been widely recognized. Studies have shown several physiological effects related to

gamma-oryzanol and related rice bran oil components. These include its ability to reduce plasma cholesterol. 1. Rice bran oil contains significant levels (approximately 500 ppm) of tocotrienols. 2. These occur in at least four known forms and are similar to the tocopherols in chemical structure. They belong to the vitamin E family and are powerful natural antioxidants.

Rice Bran Oil is extensively used in Japan, Korea, China, Taiwan and Thailand as premium edible oil. It is the conventional & the most favourite cooking medium of the Japanese and is popularly known as "Heart Oil" in Japan. It has acquired the status of a "Functional Food" or a "Health Food" in Western Countries.

India is the second largest producer of rice in the world next to China, having potential to produce about 13.04 lakh MT of Rice Bran Oil per annum. India produces 140 Million MT of paddy and 93 Million MT of rice. Currently, the industry is processing about 44 lakh MT of Rice Bran producing about 8.30 lakh MT of Rice Bran Oil per annum, out of which 8.0 lakh MT are of edible grade and the balance 0.30 lakh MT is of non edible grade[32, 33].

1.12 Present Work:

Biobased epoxy thermosets resin has been developed from ricebran oil. Firstly the ricebran oil is converted into the epoxy ricebran oil by the method of epoxidation. After this, the epoxy ricebran oil is reacted with biobased citric acid which is abundant and eco-friendly, low cost dicarboxylic acid. These fully biobased epoxy resins were characterized by using spectral technique and its chemical resistivity.

Chapter-2

Materials and Methods

“There is little doubt that the use of vegetable oils as a source of original polymers will increase progressively in the near future both in quantity and in the variety of novel macromonomers, and this will not constitute a problem with respect to changes in the global agricultural strategy because, contrary to what is being perceived with the much more massive biofuels domain, the needs of raw materials will always be very modest relative to the essential food and feed requirements.”

Alessandro Gandini, *Macromolecules* 41 (2008) 9491-9504

2. Materials and Methods:

All laboratory grade chemicals/reagents were acquired either from SD Fine Chemicals or Spectrochem, India and used as such with no further purification. The Ricebran oil was obtained from Local market, Akola, Maharashtra and used as received.

Synthesis of epoxidized Ricebran oil:

The experimental procedure was performed as described earlier [34, 35]. The synthesis was carried out in a 200 mL three necked round bottom flask equipped through a mechanical agitator, a thermometer sensor and a septum, pierced with an injection needle to equalize the pressure. The entire system was kept in water bath to maintain the temperature of 75 °C. 10 g (0.11mol) of Ricebran oil, 5.00 mL of toluene, 2.50 g, of amberlite 15-wet (strongly acidic, polymeric catalyst) and 1.50 g (0.05mol) of glacial acetic acid were added into the round bottom flask. With continuous stirring, 9.00 mL (0.15mol) of 30% H₂O₂ were added gradually through a separatory funnel for the period of half an hour. This preventative measure was taken to stop overheating of the system due to exothermic nature of epoxidation. The reaction was continued further for preferred time period. The sample was withdrawn from time to time, taking into consideration that the completion of H₂O₂ addition as zero time. The collected sample was then extracted with 2-5 mL of ethyl acetate through the separatory funnel, washed with warm water consecutively to take away free acid and dried over anhydrous sodium sulphate. The residual solvent was taken off via a rotary evaporator. The epoxy content of the epoxidized Ricebran oil was determined according to ASTM D1652. The purified sample was analyzed with the help of FT-IR to check the disappearance of double bonds and formation of epoxy groups. The properties like acid value, and epoxy equivalent weight of the prepared ERBO are summarized in Table 3.2. The synthesis of epoxidized Ricebran oil from Ricebran oil is represents in Figure 2.1.

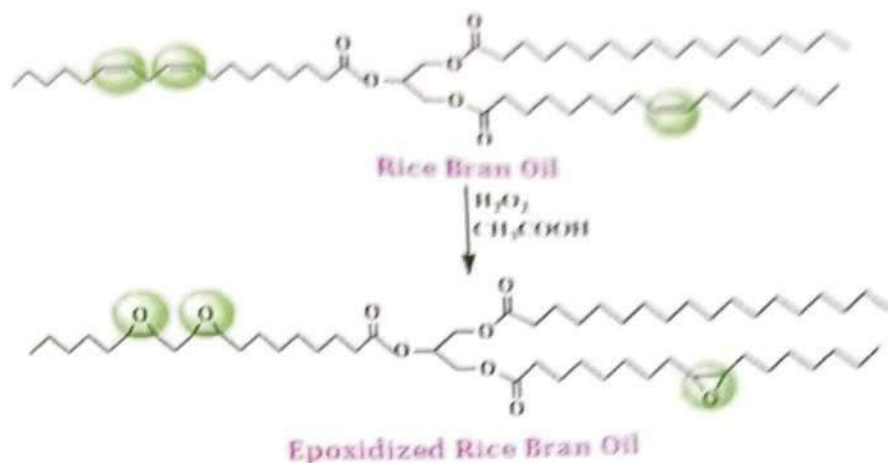

Figure 2.1: Synthesis of epoxidized Rice bran oil from Rice bran oil.

Synthesis of bioepoxy resins:

The bioepoxy resins were synthesized by solution polymerization method. A typical experimental procedure is given below:

To a 250 mL three necked round bottom flask equipped with overhead stirrer, nitrogen gas inlet, thermometer and reflux condenser transferred a 2.00 g citric acid in epoxy equivalent weight: acid equivalent weight ratio of 1:1 [34, 35] and 20 mL of THF. The reaction mixture was constantly stirred to dissolve citric acid. Into it add 10 g of epoxidized Ricebran oil with epoxy equivalent weight 311 g/mol, The complete mixture was agitated under nitrogen atmosphere at 50 to 70 °C for 30 min. After 30 min, the solution became viscous. The reaction mixture was cooled to room temperature disconnected from the flask, characterized for GPC (used before curing). The thin films were casted onto a piece of freshly cleaned glass plates (10x10 cm²) which had been earlier heated in a force-draft oven at 80 °C in order to avoid thermal shock when the liquid resin was poured onto it. The oven temperature was maintained additional at 80 °C for 6 h after which the glass plate was taken out and cooled to room temperature (28 °C) the films were peeled out from glass plates by dipping into water. Lastly any remaining solvent and moisture from the films were removed by drying on a vacuum oven till constant weight. The films were further post cured at room temperature for 48 h. The fully post cured films were further used for their structural, chemical resistivity.

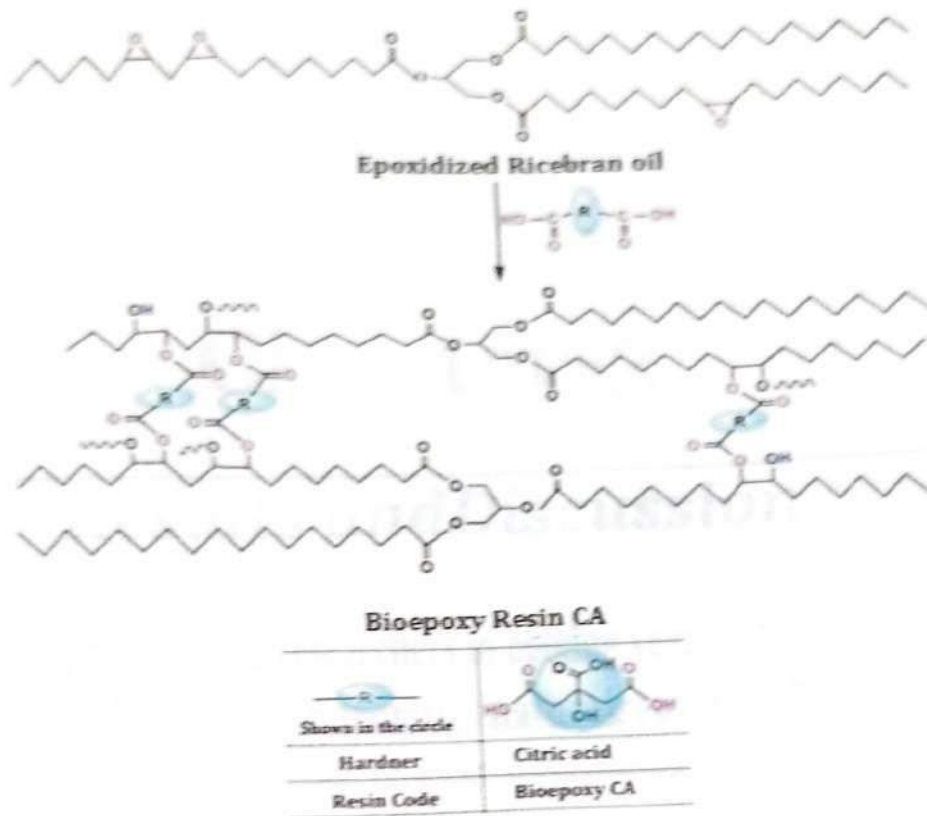

Figure 2.2: Synthesis of Bioepoxy resin from Ricebran oil.

2.3. Seed germination method of bioepoxy resin CA:

Black eyed peas (*Vigna unguiculata*) were purchased from local supplier. Bioepoxy resin CA was washed before using for experiment as reported in literature [36]. The bioepoxy resin was tested for possible environmental friendly plant grown substrate by seed germination method. In this experiment garden pea seeds were sown in samples of fresh bioepoxy resin CA. The soil sample was used for garden pea seeds plant grown as control. All the samples were watered as required. Seed germination was recorded daily for 7 days.

Chapter-3

Results and Discussion

“The main goal for the researchers in coming years is to produce viable polymers from the natural resources.”

V. Sharma and P. P. Kundu, Progress in Polymer Science 31 (2006) 983-1008

Chapter 3: Results and Discussion

The environmental issues and steadily rising price of petroleum has forced to give more attention towards utilization of biodegradable vegetable oil products. But recently there was a great debate on food versus polymer and there was a serious concern that epoxide feedstock may compete with food supply in long term. Therefore, it was thought prudent to synthesize cost effective and biodegradable epoxy resin from a cheaper feedstock. Ricebran oil is having unsaturated fatty acids and the epoxidation reaction is favoured by the presence of unsaturated sites.

3.1 Characterization of Ricebran oil, epoxidized Ricebran oil & bioepoxy resins:

Table 3.1: Some basic properties of fatty acids and their composition in Ricebran oil and allow some important properties to be determined.

Fatty acid of Ricebran oil	% Fatty acid	Molar Masses (g/mol)	Number of double bonds	Moles of double bonds per 100 g oil	Moles of fatty acids /100g oil
Oleic acid	38.4	282.46	1	0.135	0.135
Linoleic acid	34.4	280.45	2	0.245	0.122
Linolenic acid	2.20	278.43	3	0.023	0.007
Palmitic acid	21.5	256.42	0	0.000	0.083
Stearic acid	2.90	284.48	0	0.000	0.010
Myristic acid	0.60	228.38	0	0.000	0.002
Total	100	-	-	0.403	0.359

The equation for determining the molar mass (MM) of triglyceride of Ricebran oil from table 3.1 is as follows:

$$\text{Equation 1: } \frac{\text{Mol double bond}}{100 \text{ g oil}} = \frac{\text{Number of double bond per fatty acid} \times \% \text{ Fatty acid Molar}}{\text{mass of fatty acid}}$$

$$\text{Equation 2: } \frac{\text{Mol of fatty acid}}{100 \text{ g oil}} = \frac{\% \text{ Fatty acid}}{\text{Molar mass of fatty acid}}$$

$$\text{Equation 3: Molar mass of free fatty acid} = \frac{100 \text{ g oil}}{\Sigma (\text{mol fatty acid per 100 g oil})}$$

Equation 4: Moles of double bond per moles of triglyceride

$$= \frac{0.433 \text{ mol double bond}}{100 \text{ g oil}} \times \frac{100 \text{ g oil}}{0.352 \text{ mol fatty acid}} \times \frac{3 \text{ mol fatty acid}}{1 \text{ mol triglyceride}}$$

= 3.36 double bond per triglyceride

Equation 5: Molar mass of triglyceride

$$= 3 \times \text{Molar mass of free fatty acids} + \text{Molar mass of glycerol} - 3 \times \text{Molar mass of water}$$

$$= 3 \times 282.48 + 92.09 - 3 \times 18$$

$$= 885 \text{ g/mol}$$

Where the molar masses are; glycerol (92.09 g/mol), water (18 g/mol), and for each Fatty acid in Equation 5 the molar mass can be found in **Table 3.1**.

The epoxy oxygen content is an important property in the characterization of epoxidized natural oils. Considering complete epoxidation from FT-IR and ¹H NMR results the physicochemical characterization of Ricebran oil and epoxidized Ricebran oil is furnished in **Table 3.2**.

Table 3.2: Physicochemical characterization of Ricebran oil and epoxidized Ricebran oil.

Entry	Acid value (mg KOH/g)	Molecular weight (g/mol)	Epoxy equivalent weight (g/mol)
Ricebran oil	2.95	885	-
Epoxidized Ricebran oil	0.99	938	280

3.2. Fourier transforms infrared spectroscopy (FT-IR):

The FT-IR spectroscopy is simple but influential technique to study the curing of bioepoxy resins. For example epoxidized Ricebran oil was reacted with the citric acid. After curing for 24 h at ambient temperature, the cured bioepoxy CA sample was studied by using FT-IR to monitor the characteristic stretching adsorption bands of ester carbonyl, hydroxyl etc.

The FT-IR spectra of Ricebran oil (RBO), epoxidized ricebran oil (ERBO) and bioepoxy CA represents in **Figure 3.1**. In the FTIR spectrum of Ricebran oil (**Figure 3.1a.**) the vibration band at 3010 cm^{-1} occurred is due to the -CH stretching related to =C-H bonding. This band is of main concern in this research as it's a double bond that is consumed to produce an epoxy group. Successful epoxidation is measured to be one that consumed this entire band, suggesting that the almost all epoxy groups may have formed. Two highly pronounced bands observed at vibrations 2926 cm^{-1} and 2854 cm^{-1} and are common to most triglyceride oil spectrums. They are result of -CH₂ asymmetric and symmetric stretching vibrations respectively. A strong band observed at vibration 1745 cm^{-1} and corresponds to -C=O ester groups stretching vibration. This group is present in all fatty acid chains and occurs adjacent to where the fatty acid chain joins to the glycerol molecule [35, 37].

FT-IR spectrum of epoxidized ricebran oil (**Figure 3.1b**), the typical band which doesn't appear in ricebran oil occurs at $822\text{-}823\text{ cm}^{-1}$. This band is assigned for the epoxy group. During the epoxidation process, a side reaction such as oxirane ring opening may occur with water or acid. The vibration band at 3470 cm^{-1} is indication for the formation of hydroxyl group byproduct in ERBO [35, 37].

The FT-IR spectrum of bioepoxy resin CA (**Figure 3.1c**) shows a most important ester band vibration at 1728 cm^{-1} due to newly formed ester functionality from citric acid. The stretching vibrations at 3496 cm^{-1} is of hydroxyl group ring opened by citric acid. The absorption band due to ester present in Ricebran oil confer the stretch at around 1745 cm^{-1} which is in the same region to that of newly formed ester moiety due hydrogen bonding from -OH groups. The successful completion of reaction the band at $822\text{-}823\text{ cm}^{-1}$ of epoxy group in epoxidized Ricebran oil is completely removed as can be seen in the bioepoxy resin CA spectrum [35, 37].

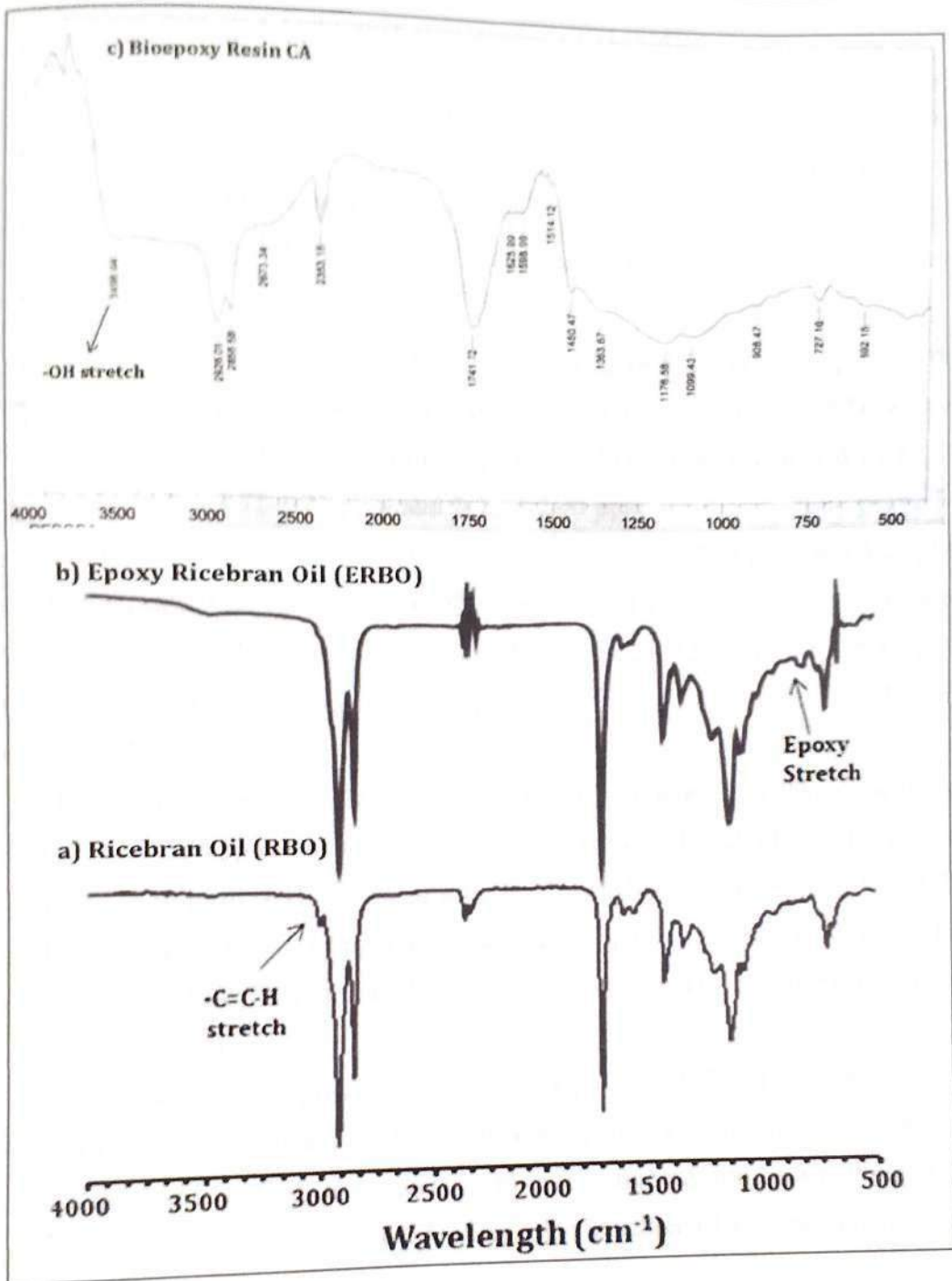

Figure 3.1: Comparative FT-IR of a) Ricebran Oil (RBO), b) Epoxy Ricebran Oil (ERBO) and c) Bioepoxy Resin CA.

Nuclear magnetic resonance spectroscopy ($^1\text{H-NMR}$):

$^1\text{H-NMR}$ spectra of ricebran oil and epoxy ricebran oil were recorded on Agilent 400 MHz spectrometer by using deuterated chloroform (CDCl_3) as a solvent and tetramethylsilane (TMS) as an internal standard.

$^1\text{H-NMR}$ spectra of Ricebran oil (KO), epoxidized ricebran oil (ERBO) was represents in **Figure 3.2**.

In the $^1\text{H NMR}$ spectrum of Ricebran oil (**Figure 3.2a**) revealed peak in the range of δ 0.88-0.90 ppm was assigned to protons of terminal $-\text{CH}_3$ of long fatty chain and protons of internal $-\text{CH}_2$ groups of long fatty acid chains appeared at δ 1.24-1.38 ppm. The peak at δ 1.72-1.73 ppm and δ 2.22-2.40 ppm are characteristic peaks for allylic and double allylic protons of $-\text{CH}_2$ groups respectively. The peak at δ 3.20 ppm is due to the protons adjacent to the $\text{C}=\text{O}$ ester group of fatty chains. The protons of glycerol centre and olefinic moiety appeared at δ 4.12-4.32 ppm and δ 5.46 ppm respectively [35, 37]. The peak at δ 5.56 ppm associated with the protons of $\text{C}=\text{C-H}$ of ricebran oil.

However in the $^1\text{H-NMR}$ spectrum of ERBO (**Figure 3.2b**), The peak in the range of δ 0.88-0.90 ppm was assigned to protons of terminal $-\text{CH}_3$ of long fatty chain and protons of internal $-\text{CH}_2$ groups of long fatty acid chains appeared at δ 1.24-1.38 ppm. The peak at δ 1.72-1.73 ppm and δ 2.22-2.40 ppm are characteristic peaks for allylic and double allylic protons of $-\text{CH}_2$ groups respectively. All these peaks are similar with the RBO.

The peak at δ 5.56 ppm associated with the protons of $\text{C}=\text{CH}$ disappeared with formation of new peak at δ 2.80-3.10 ppm corresponding to the protons of epoxy groups. It confirm that $\text{C}=\text{C-H}$ bonds have been transformed into epoxy groups [35, 37]. This indicates the completion of epoxidation reaction of ricebran oil into the epoxy ricebran oil.

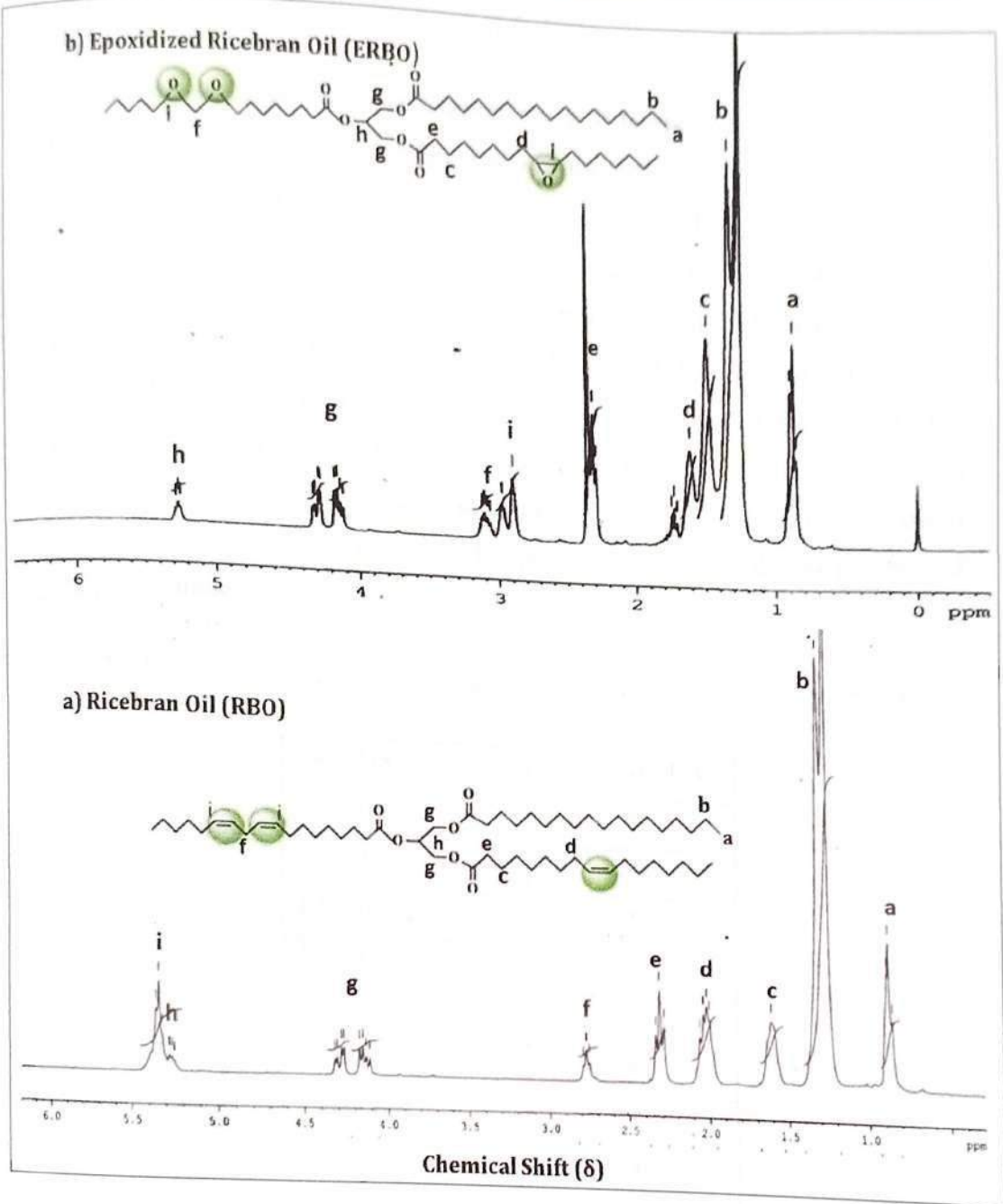

Figure 3.2: Comparative $^1\text{H-NMR}$ Spectrum of a) Ricebran oil (RBO), b) Epoxidized Ricebran oil (ERBO).

Bioepoxy resin resistance to chemical factors test:

The resistances to chemical factors study of bioepoxy resins were evaluated using thin films in a series of different protic plus aprotic solvents such as NaOH, H₂SO₄, xylene, carbon tetrachloride, castor oil and dimethyl sulphoxide etc., (Table 3.3). The pieces of bioepoxy resins were released in different solvents for 7 days in an unopened jar and the results were monitored at a period of 24 h by observing the change in their weights. It was found that both bioepoxy CA is resistant to all solvents except 1M NaOH. The poor resistance to alkali solution is due to a hydrolysable ester groups in bioepoxy resins while petroleum epoxy resins are inert to all solvents showing greater chemical resistance compared to bioepoxy resins. The decrease in resistance to the chemical factors in bioepoxy resins may be due to presence of triglyceride moiety.

Table 3.3: Chemical resistivity data of bioepoxy and petroleum epoxy resins

Solvents	Bioepoxy CA
Acetone	#
Ethyl methyl ketone	#
1 M NaOH	+
1 M H ₂ SO ₄	#
Xylene	#
Mineral turpentine	#
Castor oil	#
Methanol	#
Chloroform	#
DMSO	#
Distilled water	#

Note: '+' is Soluble, '-' is Insoluble and '#' is Swelling.

Seed germination of polyurethane foams:

Increasing the demand for greenhouse commodities subsequently increases the demand for environmentally friendly plant growth substrate. With this background, the research is spotlighted on searching some alternatives. With this concern, a urethane based recyclable plant growth substrate (UBS) particularly designed as an alternative for some of the non environmentally friendly plant growth substrates. Keeping this in mind, Huber et al. reported the production of hydroponic cucumber using urethane foam as a growth substrate [36].

In the same way, bioepoxy resin CA was tested for seed germination and plant growth. The growth rate of bioepoxy resin CA was compared with the soil. Seed germination was observed in bioepoxy resin CA within 3 days. Further the plant growth in bioepoxy resin along with soil was tested for 7 days. The results observed that plant growth rate of bioepoxy resin were similar with rate of control sample in soil. Seed germination indicates that the bioepoxy resin is used as a suitable plant grown substrate. The seed germination data of bioepoxy resin is as shown in **Figure 3.3**.

Figure 3.3: a) After 3rd day b) 4th day and c) 5th day seed germination of bioepoxy resin CA as a plant growth substrate compared with soil.

Application of bioepoxy resin:

The application of bioepoxy resins have been demonstrated and shown in Figure 3.4 such as fully post cured thin film with a very high optical transparency, clearly showing the image beneath it. Biopolymer coatings are found sustainable alternatives to common petrochemical coatings. In this sense, we are trying to use biobased epoxy resin CA for coating to paper and observed the effect of dust, moisture, microorganisms etc. It showed that there was no effects dust, moisture, microorganisms on coated paper.

The another application is encapsulation of printed circuit board (PCB) for protection of it from moisture and dust and all the parts of PCB can be easily visualized due to high transparency of bioepoxy resin.

The next application of bioepoxy resin have been demonstrated and shown in Figure 3.4(d) is that the different ecofriendly, commercial cast resin articles such as plane and colored prepared using ecofriendly die.

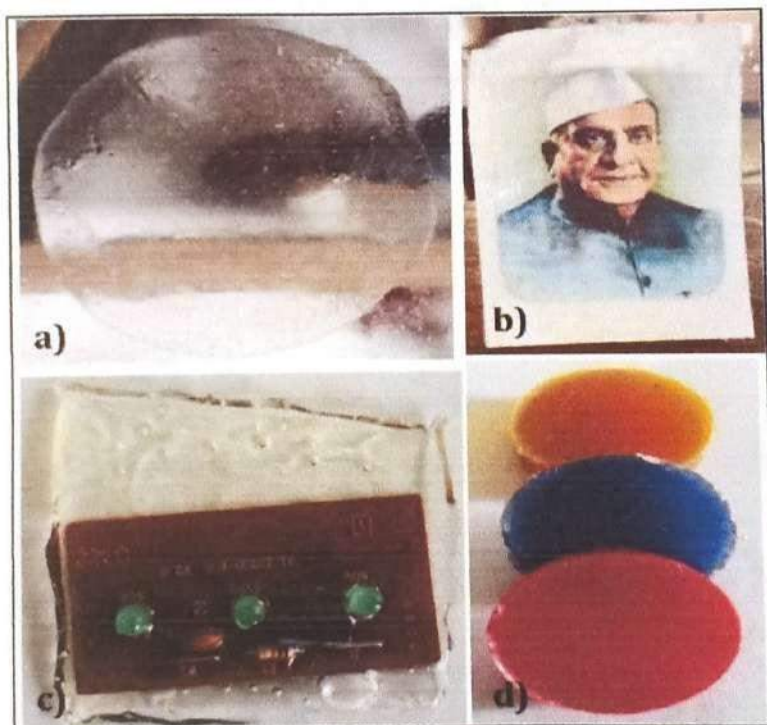

Figure 3.4: Applications of bio-epoxy resins a) thin film, b) paper coating, c) encapsulation and d) different cast resin articles based on ricebran oil.

Chapter-4

Summary and Conclusion

"The stone age did not end for lack of stone, and the oil age will end long before the world runs out of oil."

Sheikh Zaki Yamani Former Saudi Arabia Oil Minister

As we have seen the preparation, chemical stability and price of final products. These factors are not the major challenges in biobased polymeric materials. Among the possible lines of pursuit of this work, it would be interesting to tackle the following topics:

1. Availability of new natural (renewable resources)
2. Improvement in properties of materials to compete with fossil fuel based materials
3. Acceptance of biobased materials and prices of finished goods

Despite this, biobased materials are gaining market share and will be vital future materials.

Chapter 4: Summary and Conclusion

The plant oils are one of the important renewable raw materials for the development of chemicals and polymers. The advantages of natural oils is that they are carbon neutral, formed product will be biodegradable in nature. In the present research efforts were done to develop the polymer such as bioepoxy resin.

Natural oils used in this study are ricebran oil. Bioepoxy resins have been prepared from ricebran oil. The formed bioepoxy resins are biocompatible in nature. The developed process is more resourceful, more economical and less expensive. Bioepoxy resin based products are flexible, elastomeric. The various industrially applicable products were developed from bioepoxy resin such as thin films, cast resin articles, encapsulation and paper lamination.

Future Prospects:

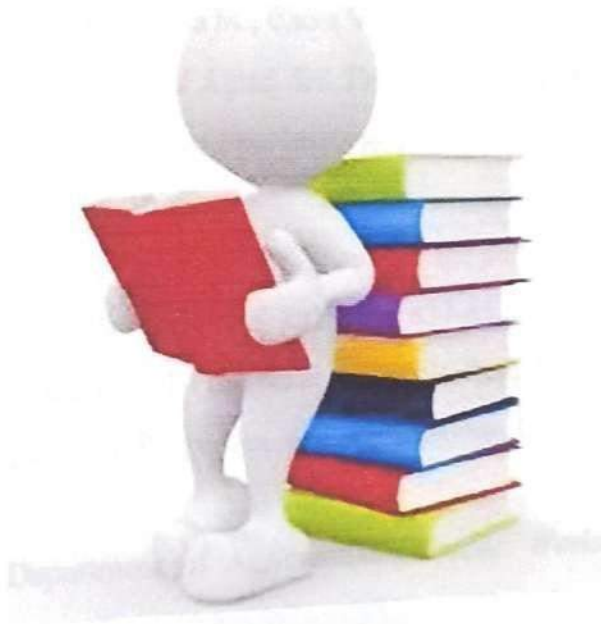
The polymeric materials developed from renewable resources namely natural oil derivatives are occupying an important place in main stream plastics. Though there are many advantages associated with these biobased materials, the main shortcomings in these materials are the properties, chemical stability and price of final products. These drawbacks are the major challenges in biobased polymeric materials. Among the possible lines of pursuit of this work, it would be interesting to tackle the following topics:

1. Availability of raw material (renewable resources)
2. Improvement in properties of materials to compete with fossil fuel based materials.
3. Acceptance of biobased materials and price of finish goods

Despite this, biobased materials are gaining market share and will be vital future materials.

Chapter-5

References

1. Mohantya A. K., Misra M., Hinrichsen G., Biofibres, biodegradable polymers and biocomposites. Technical University of Berlin, Institute of Nonmetallic Materials, Polymer Physics, Englische Str. 20, D-10587 Berlin, Germany, 2004.
2. E.S. Stevens <<http://www.greenplastics.com>>2001-2004 ("Green Plastics", 2004).
3. Pathak S., Sneha CLR., Mathew B.B., Bioplastics: Its Timeline Based Scenario & Challenges." *J Polym Biopolym Phys Chem*, 2014, 2, 84-90.
4. Weber C.J., Biobased Packaging Materials for the Food Industry, the Royal Veterinary and Agricultural University. 2000.
5. Ronda J.C., Lligadas G., Galia M., Cadiz V., Vegetable oils as platform chemicals for polymer synthesis. *Eur. J. Lipid. Sci. Technol*, 2011; 113, 46-58.
6. Wool R.P., Sun X.S., Bio-based polymers and composites. *July. Elsevier Science and Technology Books*, 2005.
7. Montero de Espinosa L., Meier M.R., Plant oils: the perfect renewable resource for polymer science. *Eur. Polym. J*, 2011; 47, 837-852.
8. Lu Y., Larock R.C., Novel Polymeric Materials from Vegetable Oils and Vinyl Monomers: Preparation, Properties, and Applications. *Chem. Sus. Chem*, 2009; 2, 136 -147.
9. United States Department of Agriculture, *Oilseeds: World Market and Trade Archives*, <http://www.fas.usda.gov/oilseeds/Current/default.asp>. October 2012.
10. Samarth N.B., Mahanwar P.A., Modified Vegetable Oil Based Additives as a Future Polymeric Material-Review. *Org. Polym. Mat*, 2015; 5, 1-22.
11. Smith, M.B., March J., March's Advanced Organic Chemistry: Reactions, Mechanism and Structure 5th ed.; *Wiley Interscience, John Wiley and Sons: Canada*, 2001.
12. Larock R.C., Li F., New soybean oil-styrene-divinylbenzene thermosetting copolymers. I. Synthesis and characterization. *J. Appl. Polym. Sci*, 2001; 80, 658-670.
13. Stemmelen M., Pessel F., Lapinte V., Caillol S., Habas J.P., Robin J.J., A fully biobased epoxy resin from vegetable oils: from the synthesis of the precursors by thiol-ene reaction to the study of the final material. *J. Polym. Sci. Part A: Polym. Chem*, 2011; 49, 2434-2444.

1. ...
 2. ...
 3. ...
 4. ...
 5. ...
 6. ...
 7. ...
 8. ...
 9. ...
 10. ...
 11. ...
 12. ...
 13. ...
 14. ...
 15. ...
 16. ...
 17. ...
 18. ...
 19. ...
 20. ...

28. Kuruto-Niwa R., Tateoka Y., Usuki Y., Nozawa R., *Chemosphere*, **2007**, 66, 1160-1164.
29. Amar K.M., Manjustri M., Lawrence T.D., *Natural Fibers, Biopolymers and Biocomposites*, CRC Press: Boca Raton, FL, **2005**; pp. 20-21.
30. Jin F.L., Park S.J., Thermal and rheological properties of vegetable oil-based epoxy resins cured with thermal latent initiator. *J. Ind. Eng. Chem*, **2007**; 13, 808- 814.
31. Gogoi P., Boruah M., Sharma S., Dolui S.K., Blends of Epoxidized Alkyd Resins Based on Jatropha Oil and the Epoxidized Oil Cured with Aqueous Citric Acid Solution: A Green Technology Approach. *ACS. Sus. Chem. Eng*, **2014**; DOI: 10.1021/sc500627u.
32. Gupta NK., Yadav PKS., Eadara R., Singh RP., Synthesis of Epoxy Resin From Waste Ricebran Oil, *Polym from Renewable Resources*, **2016**, 7, 21-32.
33. Zullaikhah S., Lai CC., Vali SR., Ju-YH., A two step acid catalysed process for the production of biodiesel form Ricebran oil, *Bioresource Technology*, **2005**, 96, 1889-1896.
34. Petrovic Z.S., Zlatanic A., Lavaa C.C., Fiserb S.S., Epoxidation of soybean oil in toluene with peroxyacetic and peroxyformic acids-kinetics and side reaction. *Eur. J. Lipid. Sci. Technol*, **2002**; 104, 293-299.
35. M. S. Pawar, A. S. Kadam, O. S. Yemul, V. Thamke, K. Kodom, Biodegradable Bioepoxy Resins based on Epoxidized Natural Oil (Cottonseed & Algae) cured with Citric and Tartaric Acids through Solution Polymerization: A Renewable Approach, *Industrial crops and products*, **2016**, 89, 434-447.
36. Huber J.J., Zheng Y., Dixon M.A., Hydroponic cucumber production using urethane foam as a growth substrate. *Acta. Hortscience*, **2005**; 697, 139-145.
37. A. S. Kadam, M. S. Pawar, O. S. Yemul, V. Thamke, K. Kodom, Biodegradable Biobased Epoxy Resin from Karanja Oil, *Polymer*, **2015**, 72, 82-92.

संत गाडगेबाबा अमरावती विद्यापीठ, अमरावती

संत गाडगेबाबा अमरावती विद्यापीठ, अमरावती
वाणिज्य अंतिम वर्ष परीक्षा (उन्हाळी) २०२२ करिता
ई-कॉमर्स या विषया अंतर्गत सादर करावयाचा

डॉ. एच. एन. सिन्हा कला, वाणिज्य व विज्ञान
महाविद्यालय, पातूर, जि. अकोला

-: प्रकल्प अहवाल :-

“ई- शेअर मार्केट”

-:संशोधक:- दिपक तेलगोटे सुशील तेलगोटे
दत्ता थोंबे नागेश वानखडे प्रतीक श्रीसागर

-: मार्गदर्शक:-

प्रा. सी.बी. धुमाळे

डॉ. एच. एन. सिन्हा कला वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय पातूर
जि. अकोला

सत्र- २०२१-२०२२

मार्गदर्शकाचे प्रमाणपत्र

प्रमाणित करण्यात येते की,

दिपक तेलगोटे, सुशील तेलगोटे, दत्ता थोंबे, नागेश वानखडे, प्रतीक श्रीसागर यांनी
"ई- शेअर मार्केट"

या विषयावर लिहिलेला प्रकल्प अहवाल माझ्या मार्गदर्शनाखाली
समाधानकारकरित्या व संशोधन आरखड्या प्रमाणे व प्रमाणित दर्जानुसार पूर्ण
केला आहे .

सदर प्रकल्प कोणत्याही विद्यापीठात किंवा कोणत्याही परीक्षेसाठी
सादर केलेला नाही या करीत हे प्रमाणपत्र दिले आहे

स्थळ :- पातूर

दिनांक:- 31/05/2022

-: मार्गदर्शक :-

प्रा. सी.बी. धुमाळे

डॉ. एच . एन सिन्हा कला वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय पातूर
जि. अकोला

प्राचार्याचे प्रमाणपत्र

प्रमाणित करण्यात येते की ,

दिपक तेलगोटे, सुशील तेलगोटे, दत्ता थोंबे, नागेश वानखडे , प्रतीक श्रीसागर हे डॉ.एच.एन.सिन्हा कला, वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय पातूर जि.अकोला येथील 2021-2022 चे विद्यार्थी आहेत. यांनी "ई-शेअर मार्केट" या विषयावर प्रकल्प अहवाल तयार केला आहे

आम्ही प्रस्तुत प्रकल्प अहवाल परीक्षणकरिता विद्यापीठातसादर करित आहोत

स्थळ :- पातूर

दिनांक :- 31/05/2022

-: प्राचार्य :-

डॉ.के.एस.खंडारे

डॉ.एच.एन.सिन्हा कला, वाणिज्य व
विज्ञान महाविद्यालय पातूर जि.अकोला

प्रतिज्ञापत्र

आम्ही प्रतिज्ञापूर्वक निवेदन करतो की, "इ- गॅजट मार्केट" विषयावर आम्ही स्वतः प्रकल्प अहवाल लिहिला असून तो कोणत्याही सत्यज्ञत या दुय्यम प्रत नाही तसेच तो आम्ही कोणत्याही विद्यापीठात किंवा कोणत्याही परीक्षनासाठी सादर केलेला नाही.

प्रस्तुत प्रकल्प अहवाल बी. कॉम. भाग 3 या वर्षाकरिता शैक्षणिक सत्र 2021-2022 करिता आम्ही प्रथमच संत गाडगेबाबा अमरावती विद्यापीठ, अमरावती करिता सादर करित आहोत.

स्थळ :- पातूर

दिनांक :- 8/05/2022

-: संशोधक :-

- > दिपक तेलगोट,
- > सुशील तेलगोट,
- > दत्ता र्थबे,
- > नामेश वानखडे,
- > प्रतीक श्रीसागर

Sighe

Shakti

D.A. Thambhe

N.V. Wankhede

Pratik Shirsagar

मनोगत व आभार

आम्ही डॉ. एच. एन. सिन्हा कला, वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय पातूर जि. अकोला चे बी. कॉम. भाग -3 चे विद्यार्थी असून संत गाडगे बाबा अमरावती विद्यापीठ, अमरावती च्या अभ्यासक्रम नुसार ई-कॉमर्स ह्या विषयामध्ये प्रकल्प अहवाल हा घटक समाविष्ट करण्यात आलेला असल्याने आम्ही प्रकल्प अहवाल तयार करण्यासाठी ई-शेअर मार्केट" हा विषय निवडला

वरील विषयाला अनुसरून आम्ही अतिशय परिश्रमाने व यशस्वीपणे माहितीसंकलित करून संशोधन केले व हा प्रकल्प अहवाल यशस्वीपणे सादर करण्याचा प्रयत्न करित आहोत

हा प्रकल्प अहवाल तयार करण्यासाठी आम्हाला आमचे प्राचार्य डॉ. के. एस. खंडारेयांनी परवानगी दिली त्याबद्दल आम्ही प्राचार्य साहेबांचे मानपूर्वक आभार मानतो तसेच वाणिज्य विभाग प्रमुख प्रा. एच. ए. एकबोटे सर यांनी आम्हाला योग्य दिशा-निर्देश दिले, त्याबद्दल सरांचे आभार मानतो. तसेच प्रकल्पअहवाल तयार करण्यासाठी मार्गदर्शन केले असे सी.बी. धुमाळे सरांचे आभार मानतो. तसेच अहवाल पूर्ण करण्यासाठी प्रा. आर. जी. माहुरे सर यांनी अतिशय सुटसुटीत व योग्य पद्धतीने माहिती सांगितली त्याबद्दल सरांचे खूप खूप आभार मानतो. आणि आमचे प्रेरणास्थान प्रा. डॉ. आर. के. आहाळे सरांनी आम्हाला संशोधन कार्य पूर्ण करण्यासाठी, माहिती संकलित करण्यासाठी आम्हाला येणाऱ्या अडचणी दूर केल्या व प्रकल्प अहवाल पूर्ण करण्यासाठी आम्हाला प्रेरित करून आमच्याकडून पूर्ण करून घेतला.

आम्हाला आमच्या प्रत्येक कार्यात आमच्या सदैव पाठीशी असणारे, ज्यांच्यामुळे आम्ही महाविद्यालयीन शिक्षण घेत आहोत असे आमचे सन्माननीय आई-वडिलांचे आम्ही आभार मानतो. व सरते शेवटी प्रकल्प अहवाल पूर्ण करण्यासाठी आम्हाला प्रत्यक्ष, अप्रत्यक्षपणे ज्या सन्माननीय प्राध्यापकवर्ग, विद्यार्थी मित्र मैत्रिणी मदत केली त्या सर्वांचे आभार मानतो व या ठिकाणी थांबतो

धन्यवाद

-:संशोधक :-

दिपक तेलगोटे, सुशील तेलगोटे, दत्ता थोंबे, नागेश वानखडे, प्रतीक श्रीसागर

दिपक तेलगोटे सुशील तेलगोटे द.ब. थोम्बे न.व. वानखडे प्रतीक श्रीसागर

अनुक्रमिका

प्रकरण	पाठाचे नाव	पान. नं.
प्रकरण १ ले	प्रस्तावना	१
प्रकरण २ रे	शेअर बाजाराचा परीचय	३
प्रकरण ३ रे	शेअर मार्केटचा इतिहास	४
प्रकरण ४ शे	शेअर बदल माहिती	६
प्रकरण ५ वे	शेअर बाजाराची कार्यपध्दती	७
प्रकरण ६ वे	भारतातील शेअर मार्केट व्यवस्था	८
प्रकरण ७ वे	बॉम्बे स्टॉक एक्सचेंज	९
प्रकरण ८ वे	शेअर बाजाराची प्रक्रिया	१०
प्रकरण ९ वे	भारतातील शेअर बाजाराचे व्यवस्थापन	११
प्रकरण १० वे	शेअर मार्केट व्यवहाराची प्रक्रिया	१२
प्रकरण ११ वे	१९३० च्या अमेरिकेच्या महामंदीची माहिती	१४
प्रकरण १२ वे	गुंतवणूक गुंतवण्याचा कालावधी	१५
प्रकरण १३ वे	शेअर खरेदी करण्यासाठी आवश्यक बाबी	१६
प्रकरण १४ वे	भांडवल	१८
प्रकरण १५ वे	भला बाजाराचे प्रकार	१९
प्रकरण १६ वे	शेअर मार्केटवर परीणाम करणारे घटक	२१
प्रकरण १७ वे	शेअर मार्केट व अर्थव्यवस्था सहसंबंध	२२
प्रकरण १८ वे	ऑनलाईन शेअर मार्केटचे फायदे	२४
प्रकरण १९ वे	डि-मॅट विषयी माहिती	२६
प्रकरण २० वे	भेट दिलेल्या संस्थेबद्दल माहिती	२८
प्रकरण २१ वे	संस्थेचे मार्गील चार महिन्यातील व्यवहार	२९
प्रकरण २२ वे	निष्कर्ष	३०
प्रकरण २३ वे	विद्यार्थ्यांना विचारलेले प्रश्न	३१

प्रकरण १ ले

प्रस्तावना

गुंतवणुकदार व्यक्ती किंवा संस्था यांना भागांची खरेदी किंवा विक्री करणे केवळ भाग बाजारामुळे (Stock Exchange) शक्य झाले आहे. विशिष्ट ठिकाणी संघटीत पध्दतीने रोखे व्यवहार करण्याची जागा म्हणजे भाग बाजार

भाग म्हणजे कंपनीच्या मालकी हक्काच्या भांडवलाची जर समान दर्शनी मूल्य असलेल्या हिश्यात विभागणी केली तर त्या प्रत्येक दिशेला भाग म्हणतात. उदा. १०,००,००० रु. चे भांडवल प्रत्येकी १० रूपयांच्या एक लाख भागांमध्ये विभागता येतात भाग हा भागधारकाचे कंपनीतील मालकी हक्क दर्शविणारा दस्ताएवज आहे.

भारतामध्ये २५ भागबाजार अस्तीत्वात असून त्याबद्दलची माहिती यामध्ये समाविष्ट केलेली आहे.

आज संपुर्ण जगाचे लक्ष आपल्याकडे केंद्रीत केले. अर्थतज्ञांच्या मते शेअर मार्केट मधील निर्देषांक हे देशाच्या अर्थव्यवसस्थेची स्थिती दर्शवितात म्हणून शेअर मार्केट बद्दल आपण जाणून घेण्याचा प्रयत्न करू.

सुरुवातीला म्हणजे जवळपास १०० वर्षांपुर्वी काही ठरावीक कंपन्याचे लोक व अशा शेअर बाजाराच्या स्थळचा उग ममात्र विविध झाडांच्या सावलीखाली झाला. जसे कोलकाता शेअर बाजार हा एक कडू निंबाच्या छत्रछायेखाली, मुंबई शेअर बाजार वडाच्या सावलीखाली झाला. एकत्र येवून शेअर्सची खरेदी-विक्री करायचे.

हळूहळू कंपन्यामध्ये वाढ होवू लागल्याने शेअर ब्रोकर्स ची सुध्दा संस्था वाढली. यारिता त्यांनी एक प्रशस्त व मोठा हॉल घेवून त्यामध्ये हे शेअर्स खरेदी-विक्रीचे व्यवहार लिलाव पध्दतीने चालायचे.

परंतु या व्यवहारांमध्ये सुध्दा खूप मोठ्याप्रमाणात फसवणूकीचे, धोकेबाजीचे प्रकार होवू लागले व हर्षद मेहता सारखे शेअर ब्रोकर पकडल्या गेले म्हणून लोकांचा शेअर मध्ये गुंतवणूकीचा कल पाहून व्यवहारांमध्ये परदर्शकता येण्यासाठी ऑनलाईन शेअर मार्केट ही संकल्पना पुढे आली व आत सर्व व्यवहार ऑनलाईन पध्दतीने चालतात. या ऑनलाईन शेअर व्यवहार प्रकियेबद्दल आता आपण पाहणार आहोत.

अकोला येथिल मा. अनुप आगरकर यांचे Shri Ram Insight Share Broker.com ची मागील सात वर्षांपासून ऑन लाईन शेअर मार्केट चे व्यवहार करीत आहे. त्यांना एकूण भाग भांडवल ५ ते ६ लाख रुपये लागले असून आता त्यांच्या व्यवहार करण्याची प्रक्रिया अत्यंत सुरळीत पणे चालु आहे.

प्रकरण २ रे

शेअर बाजाराचा परीचय

शेअर मार्केटचा निर्देशांक हा अतिशय संवेदनशिल आहे तो दररोज बदलत असतो जाने फेब्रु २००८ मध्ये निर्देशांकाने २१००० चा टप्पागाठून स्वतःमध्येच एक रेकॉर्ड तयार केला होता पण जागतिक मंदीच्या तडाख्या मुळे तो ८००० वर येउन थिरावला निर्देशांकाने संवेदनशिल समजले जाते अर्थतज्ञांच्या मते शेअर मार्केट मधील निर्देशांक हे देशाच्या अर्थव्यवस्थेचे स्थिती दर्शक असतात शेअर बाजारामध्ये सहजासहजी होउ शकणाऱ्या परकीय गुंतवणुकीमुळे देशाच्या विकासाला चालना मिळते.

या रोखे बाजारांचा उगम सुमारे १५० वर्षांपूर्वी मुंबई येथे झाल्याचे मानण्यात येते सुरवातीच्या काळात भाग बाजाराची संकल्पना ही बाजार म्हणून नसून संघटीत पध्दतीने रोखे विक्री करणाऱ्या दलालांचे एकत्रित जमण्याचे ठिकाण होय.

बॉम्बे स्टॉक एक्सचेंज चा जन्म खरतर १८५० मध्ये मुंबई येथील एका वडाच्या झाडा खाली झाला टारुन हॉल जवळ सर्व दलाल एकत्रित येवून व्यवहार करत दलालांची संख्या वाढल्यामुळे १९७४ मध्ये त्यांना नवीन जागा मिळाली ती जागा दलाल स्ट्रीट या नावाने ओळखल्या जावु लागली अशाच प्रकारे देशामध्ये अन्य ठिकाणी भाग बाजारांचा उगम झाला. देशामध्ये भाग दलालांची वाढल्याने फसवणुकीच्या प्रमाणात देखील वाढ झाली त्याच्यावर नियंत्रण व नियमन करण्यासाठी आणि त्याच बरोबर भाग बाजारातील व्यवहाराला उत्तेजन देण्याची भारतीय प्रपिभुती आणि विनीमय मंडळ अर्थात संधी ची स्थापना केली शेअर मध्ये गुंतवणुकीचा कल पाहून व व्यवहारामध्ये पारदर्शकता आणण्याकरीता ऑनलाईन शेअर मार्केट ही संकल्पना पुढे आली व आता सर्व व्यवहार ऑनलाईन चालतात.

सुमारे ४ वर्षांपूर्वी २३ नोव्हेंबर २००३ रोजी श्री एस.आर. जाजु अँड कंपनी यांनी अकोला येथे ऑनलाईन शेअर विक्रीचा व्यवसाय सुरू केला त्यांनी ४०,००० रु. भांडवल या मध्ये गुंतवले आहे त्या वेळ पासून ते आपला व्यवसाय सुरळीतपणे चालवत आहेत.

शेअर मार्केट या इतिहास

कंपनीच्या खासगीसाठी प्रचंड भांडवलालाही लागू करता येई लागू करताही व औद्योगिक विकासासाठी प्रमाणात पूर्ण करू शकतात, अशा वेळी वयात खरोखरच शेअर मार्केटच्या माध्यमातून शेअर बाँडर्सची विक्री करून वाढत्या भांडवल रकमेची शक्य होते.

व्याख्या-

“शेअर मार्केट म्हणजे खाजगी आणि सार्वजनिक कंपन्यांद/खरीदकांदि शेअर व बाँडर्सची खरेदी-विक्री करण्याचे ठिकाण होय.”

भारतात एकूण ४४ अधिकृत शेअर मार्केट असून तेथील खरीदकांना विश्व कालावधीत किता पुरवठा होतो.

मुंबई स्टॉक एक्चेंजची सुरुवात १८५१ वर्षापूर्वी म्हणजे १८७६ मध्ये ३१६ व्यावसायींनी एक-एक रुपयाच्या योगदानाने सुरू केली होती, २० ऑक्टोबर २००६ रोजी दलालांची संघटना म्हणून १८७६ साली स्थापन झालेल्या मुंबई शेअर बाजारद्वारे कंपनी कायदा अन्वये एका पब्लीक लिमिटेड कंपनीत रूपांतर करण्यात आले व स्टॉक एक्चेंज मुंबई या एकाच वेळी स्टॉक एक्चेंज लिमिटेड या नावाने हा बाजार 'श्रीरामला जादू लावला, या बाजार रूपांतराची अधिकृत भावभांडवल ६० कोटी रुपयांचे आहे.

यापूर्वी या बाजारद्वारे निरंतर मंडळ दलालांच्या निरंतराखाली अडकल्याने गुंतवणूकदारांच्या हिताचे लक्ष करून घेणे ही आणि गुंतवणूक दारांच्या हिताचे लक्ष राखणे पाहणे, अशाप्रकारे गुंतवणूकदारांना फलदायाचे प्रकार वारंवार घडत गेल्यानंतर शेअर बाजारद्वारे निरंतर वेळापत्रासाठी कॅट कराराने १२ एप्रिल १९८८ रोजी एकाच वेळी स्थापना केली.

SEBI ने बाजारद्वारे सहाय्यीय कारणीभूत ठरणाऱ्या बदल व्यवहार पध्दती २ जून २००१ रोजी बंद करून सेलीक सेटलमेंट पध्दत अन्वयात आपली खरेदी विक्रीचे व्यवहार पूर्वी १६ दिवसांनंतर व आता ती दोन दिवसांनंतर आपली गेली आहे. त्यामुळे बाजारद्वारे सेटलमेंटला ऑनलाईन रंगणा कार्यान्वीत करण्यात आली आहे.

साधारणतः प्राथमिक आणि द्वयम असे शेअर मार्केटचे प्रकार म्हणतात. बॉक्स, जॉब्स व डिलर्स इ. मध्यस्थ सेवांच्या पर्यायीनि शेअरचे व्यवहार करतात. बि.एस.ई आणि एन. एस.ई हे शेअर मार्केट उलढालीच्या दृष्टीने जगातील पहिल्या पाच शेअर मार्केट मध्ये आहे.

प्रकरण ४ थे

शेअर बद्दल माहिती

शेअर मार्केटच्या व्यवहारांची माहिती पाहण्या अगोदर शेअर म्हणजे काय हे पाहू "भाग म्हणजे एक ठराविक रक्कम नसून रक्कमेने निश्चित होणारे हितलाभ होय."

अशी भागांची व्याख्या न्यायमुर्ती फेअरवेल यांनी वोरलॅन्ड पिरझील ब्रास अँड या प्रकरणात निकाल देताना केली तर कंपनी कायदा १९५६ नुसार च्या कलम २ (४६) नुसार "भाग म्हणजे कंपनीच्या हक्काच्या भांडवलाची जर समान दर्शनीमुल्य असलेल्या अनेक अंशात वा हिश्यात विभागणी केली, तर त्या प्रत्येक समान अंशाला/हिश्याला 'भाग' असे म्हणतात. यालाच कंपनीच्या भाग भांडवलातील हिस्सा असे म्हणतात."

त्यात स्कंधाचा देखील समावेश होतो. म्हणजेच भाग भांडवलातील एक हिस्सा होय. सुधारीत कंपनी कायदा १९७४ च्या कलम ८६ प्रमाणे भागांनी मर्यादीत असलेल्या सार्वजनिक कंपनीला फक्त दोनच भागांचे निर्गमण करता येते.

१) सर्वसाधारण भाग:- सर्वसाधारण भाग म्हणजे असा भाग जो अग्रहक्काचा भाग नाही कंपनी कायद्यानुसार जे अग्रहक्क भाग नाहीत. ते सर्व साधारण भाग माणने जातात. सर्वसाधारण भागांना लाभांश देण्याबाबत आणि भांडवलाच्या परतफेडी अग्रहक्क जात नाही.

२) अग्रहक्काचे भाग:- कंपनी कायद्यानुसार ज्या भागाच्या बाबतीत लाभांशसंबंधी व भांडवल परत फेडी संबंधी भागधारकांना विशेष हक्क दिलेले असतात, अशा भागांना "अग्रहक्क भाग" असे म्हणतात.

प्रकरण ५ वे

शेअर बाजाराची कार्यपध्दती

सध्या देशामध्ये सह २५ शेअर बाजार अस्तित्वात आहेत त्यापैकी ८ भाग बाजारांना कायम स्वरूपी मान्यता मिळाली आहे. तर उरलेले भाग बाजारांना दरवर्षी सरकार कडून नुतनीकरण करून घ्यावे लागते.

आज भारतामध्ये सर्व भाग बाजारांचे १०० संगणकीकरण झालेले आहे. भाग बाजारांच्या व्यवहारामध्ये जास्तीत जास्त कार्यक्षमता व पारदर्शकता येण्यासाठी राष्ट्रीय भाग बाजाराचे आता ऑनलाईन ऑटोमेटेड स्क्रीन वेस ट्रेडिंग पध्दत सुरू केली. कंपनी ही आता भाग बाजारा मार्फत प्रत्यक्ष भागांची पार्ट विक्री करू लागल्या आहेत यासाठी भाग विक्री करणाऱ्या कंपनीला भाग बाजारा बरोबर प्रत्यक्ष रोखे विक्रीचा करार अमलात आणावा लागतो व त्याच बरोबर सेवीने दिलेल्या मार्गदर्शक तत्वांनी आणि कंपनी कायदा १९५६ च्या आवश्यक त्या तरतुदीचे पालन करावे लागते.

कायम मान्यता असलेले ८ भाग बाजार व असुन काही भाग बाजार पुढील प्रमाणे

कायम भाग बाजार	स्थापना	अन्य काही भाग बाजार	
०१) मुंबई (महाराष्ट्र)	१८७५,	कानपुर	१९८२
०२) मद्रास/चेन्नई	१९३७	जयपुर	१९८२
०३) कोलकाता (पश्चिम बंगाल)	१९०८	गुहाटी	१९८३
०४) इंदौर (मध्यप्रदेश)	१९३०	भुवणेश्वर	१९८४
०५) हैद्राबाद (आंध्रप्रदेश)	१९४३	वडोदरा	१९८९
०६) दिल्ली (दिल्ली)	१९४७	राष्ट्रीय भागबाजार	१९९२
०७) बंगलोर (गुजरात)	१९५७	ओटीसी एक्सचेंज	१९८९
०८) अहमदाबाद (गुजरात)	१८९४		

प्रकरण ६ वे

भारतातील शेअर मार्केट व्यवस्थापन

भारतीय शेअर मार्केटचा १९५६ रोजी रोखे करार कायदा पास करण्यात आल्या नंतर फक्त मध्यवर्ती सरकारने मान्यता दिलेले रोखे बाजारच कार्य करू शकतील सरकारच्या मान्यतेशिवाय रोखे बाजार अस्तित्वात येवून कार्य करू शकणार नाही. रोखे बाजाराचे कार्य कायकारी समितीद्वारे चालविले जाते व समितीने नेमलेल्या सदस्यांची तीन इतकी कमाल मर्यादा असते. प्रत्येक भौगोलिक क्षेत्रासाठी फक्त एकच रोखे बाजार उपलब्ध असावा. सध्या भारतात पुढील ठिकाणी रोखे बाजाराचे कामकाज सुरळीत पणे चालू आहे.

१) मुंबई	२) कोलकाता
३) चेन्नई	४) दिल्ली
५) हैद्राबाद	६) बंगलोर
७) अहमदाबाद	८) कानपुर
९) मिरत	१०) पुणे
११) इंदौर	१२) राजकोट
१३) लुधियाणा	१४) जयपुर
१५) मद्रास	

वरील ठिकाणी सर्व रोखे बाजार महत्वाचे ठरतात. रोखे बाजारावर नियंत्रण ठेवण्यासाठी सेबी (Securities Exchange Board of India) ची निर्मिती आली. सेबी चा अध्यक्ष हा आय.ए.एस. अधिकारी असतो. सध्या हे सेबी चे अध्यक्ष आहेत.

प्रकरण ७ वे

बॉम्बे स्टॉक एक्सचेंज

१) BSE रू. बॉम्बे स्टॉक एक्सचेंजची १८७७ मध्ये भारतातील पहिला शेअर बाजार उपलब्ध झाली.

२) PSE रू. पुणे स्टॉक एक्सचेंजची १९९२ मध्ये स्थापना झाली.

३) सेजसेक्स :- हे मुंबई स्टॉक एक्सचेंजच्या ३० शेअरचा सुचकांक आहे १९८६ मध्ये त्याची सुरवात झाली त्याचा आधार वर्ष १९७८-७९ हे आहे.

४) National Index रू. हा मुंबई स्टॉक एक्सचेंज सुचकांक आहे हा १९८९ मध्ये सुरू झाला आणि त्याचे आधारवर्ष १९७८-७९ हे आहे.

५) NSF रू. नॅशनल स्टॉक एक्सचेंज (मुंबई) ला (रिग्युरिटीज कॉन्ट्रॅक्ट रेग्युरेटींग अॅक्ट १९७६) नुसार १९९९ मध्ये स्विकृती मिळाली व ठोक कर्ज बाजारात (WOM) मुंबई जुन १९९४ मध्ये पाऊल ठेवले.

६) BSE रू २००- DOLEX २०० रू. मुंबई एक्सचेंज मध्ये संचिबद्ध कंपन्यांची संख्या वाढली तरलता व नव्या औद्योगिक समुहाची गरज लक्षात घेवून २७ मे १९९४ पासून नावे सुचकांक बी.एस.ई २०० व डॉलेक्स २०० सुरू केले.

७) NIFTI रू Nifti रू हा नॅशनल स्टॉक एक्सचेंज च्या ५० स्टॉकचा संकेत देणारा संचकांक आहे.

८) STOCK रू. स्टॉक शेअर कंपनीच्या आंशीक त्यानी त्याचे प्रतिनिधीत्व करतात एखाद्या स्टॉकच्या शेअर खरेदीवर खरेदीदाराकडे कंपनीचे स्वामीत्वाचा एक भाग असतो आणि तो परीसंचीती व उत्पन्नाचा भागीदारामध्ये भागीदार होवू शकतो.

विविध देशांतील निर्देशांकाची नावे

अ. क निर्देशांक देशांची नावे 1) NSE India 2) Nikki 255 Japan 3) Set Thiland 4 Ftse- 100 UK

शेअर बाजाराची प्रक्रिया

पुर्वी दलाला कडुन कंपनीचे भाग खरेदी केल्यानंतर कंपनीतर्फे भाग प्रमाणपत्र वाटप केल्याजाई त्यामध्ये अनेक अडचणी येत असत व बराच वेळ लागत असे. परंतु आता शेअर ची खरेदी विक्री ऑनलाईन झाल्यामुळे प्रक्रिया फार सौपी झाली आहे. याकरीता डी-मॅट ऐसी ची गरज असते. डी मॅट म्हणजे ज्याप्रमाणे आपले एखाद्या वॅकेत खाते असते. त्याप्रमाणे डि मॅट ऐसी ला शेअर बाजारातील खाते म्हणता येईल. गुंतवणुकदाराला जर शेअर मध्ये गुंतवणुक करावची असेल तर कोणत्याही वॅकेत किंवा शेअर ब्रोकर कडे त्याला सेवी ने मान्यता दिली आहे. अशा वॅकेत किंवा शेअर ब्रोकर कडे डी मॅट खाते उघडावे लागेल. भाग खरेदी कसे करता येईल हे आपण पुढील प्रकारे वघु शकतो. भाग खरेदी करण्यासाठी शेअर ब्रोकर कडे गेल्यास तेथील संगणकाच्या स्क्रीनवर आपल्याला बऱ्याच कंपनीची नावे दिसतील. तेथे Bid Price, Office Price, Purches, Sale असे विविध कॉलम्स दिसतील. Bid Price, म्हणजे शेअर ची विक्री केलेला भाव होय. गुंतवणुकदाराला ज्या कंपनीची प्रगती चांगली असेल तर ठपक चतपवमए ची Off Exprice पेक्षा जास्त असेल. नंतर ब्लकमट या डायलॉग बॉक्स मध्ये तितके शेअर खरेदी करावयाचे आहे ते टाकल्यास त्या शेअर चे पेश तुमच्या डी मॅट ऐसी मधुन कमी होतात.

गुंतवणुकदाराने शेअरची विक्री केल्यास व त्यांनी कमसपअमतल पसच दिल्यास त्याच्या डी मॅट खात्यामधुन ते शेअर डेवीट होतात. व ज्याला विकले त्यांच्या खात्यात जमा होतात. शेअर मार्केट मध्ये १०२ असा ज्तंकपदह ब्लबसम आहे. गुंतवणुकदाराने शेअर बुधवारी खरेदी केला त्याला पेमेंट डिलेव्हरी शुक्रवारी दिली जाते. म्हणजे तिसऱ्या दिवशी विक्रेत्यास पैसे मिळतात. शेअर खरेदी करण्यासाठी आता पॅन कार्डची सक्ती करण्यात आली आहे. गुंतवणुकदाराला शेअर खरेदीसाठी पॅनकार्ड नंबर द्यावा लागतो यासर्व व्यवहारावर सेवीची निगराणि असते. गुंतवणुकदाराला काही तक्रार असल्यास ते सेवी कार्ड तक्रार करू शकतो.

प्रकरण ९ वे

भारतातील शेअर बाजाराचे व्यवस्थापन

शेअर बाजारामध्ये शेअरर्सची खरेदी-विक्री करताना पुढील बाबी महत्त्वपूर्ण ठरतात.

१) व्यवस्थापन :- जेव्हा आपण शेअर खरेदी करू तेव्हा त्या ज्या कंपनीचे आपल्याला शेअर खरेदी करावयाचे आहेत त्या कंपनीचे व्यवस्थापन कोणत्या व्यक्ती करतात हे माहित करून घेणे आवश्यक असते.

२) लाभालाभ खाते:- शेअर मार्केटमध्ये पैश्यांची गुंतवणूक करताना कोणत्या प्रकारच्या कंपनीचा नफातोटा खात जास्त नफा दर्शवितात त्या कंपनीमध्ये भागधारकांनी गुंतवणूक करण्याचे फायदेशीर ठरू शकते.

३) विक्री:- शेअर मार्केट मध्ये शेअरची खरेदी विक्री मोठ्या प्रमाणात चालते त्या कंपनीचे शेअर हे जास्त प्रमाणात विकल्या जात असतील त्या कंपनीचे शेअर्स घ्यावे.

Reliance Energy Ltd.,

Tata Motors Ltd., Reliance Comm. Ltd Ex.

४) निकाला बाबत निर्णय :- शेअर मार्केटमध्येच गुंतवणूक करताना कंपनीचे निकाल व निर्णयाबाबत आवश्यक त्या प्रमाणात माहिती घ्यावी व निकाल लक्षात घ्यावे.

५) लाभांश :- खरेदी किंवा विकत घेतलेल्या भागावर कोणती कंपनी जास्त लाभांश देते हे सुध्दा पहावे.

६) डी-मार्ट अकाऊंट रु. ऑनलाईन शेअर व्यवहारामुळे प्रत्येक शेअर धारकाला डी-मार्ट अकाऊंट उघडणे सक्तीचे झाले आहे. या द्वारे ग्राहक हा कुठुनही शेअर खरेदी करू शकतो.

७) पन कार्ड रु व्यवहाराची पारदर्शकता टिकवून ठेवण्यासाठी हे कार्ड पेनम सक्तीचे केले आहे.

शेअर मार्केट व्यवहाराची प्रकिया

सापुती शेअर मार्केट हे Physical Certificate च्या स्वरूपात होते व व्यवहार सुद्धा Physical स्वरूपात होत होते. परंतु आता व्यवहार हे ऑनलाईन झाल्यामुळे शेअर्स ची खरेदी-विक्री ही डी-मार्ट अकाऊंट मार्फत चालते डी-मार्ट म्हणजे ज्या प्रमाणे आपले एखाद्या बँकेमध्ये खाते असते त्याच प्रमाणे डी-मार्ट ला शेअर मार्केटमधील खाते म्हणता येईल गुंतवणूकदाराला जर शेअर मार्केटमध्ये गुंतवणूक करावची असेल तर कोणत्याही बँकेत किंवा शेअर ब्रोकर कडे त्याला सेबी ने मान्यता दिलेली आहे अशा बँकेत किंवा ब्रोकर कडे जावून डी-मार्ट अकाऊंट उघडावा लागेल.

भाग खरेदी करण्यासाठी विक्रेता किंवा शेअर ब्रोकर गेल्यास आपल्याला तिथे असलेल्या संगणकाच्या स्क्रीन वर कंपनीची नावे Bid Price, Offer Price, Purchase Sale पर्यायी कंपनी दिसतील बिड प्राईज व्यवहाराची किंमत व ऑफर प्राईज म्हणजे शेअर ची विक्री किंमत होय गुंतवणूकदाराला शेअर खरेदी करावयाचे असल्यास त्याला ज्या कंपनीचे शेअर करावयाचे असतील त्याचे नाव वलीक करावे लागते. जर कंपनीची प्रगती चांगली असेल तर Bid Price gh Offer Price पेक्षा जास्त राहिल नंतर Purchase या पर्यायावर किती शेअर Purchase केले हे दर्शवावे लागते शेअर खरेदी केल्यास ते सर्व त्याच्या डी-मार्ट खात्यावर जमा होतात.

तसेच गुंतवणूकदाराने शेअर विक्री केल्यास त्यांनी Delivery ship दिल्यास त्याच्या डी-मार्ट खात्यातून ते शेअर्स डेबीट होतात व ज्याला विकले

असेल त्याच्या खात्यात जमा होतात. शेअर मार्केटमध्ये १+२ असा trading cycle आहे. ज्या गुंतवणुकदाराची शेअर सोमवारी खरेदी केले त्याला परमेंट किंवा डिलेवरी ही बुधवारी द्यावी लागतात. म्हणजे तिसऱ्या दिवशी विकल्याला पैसे मिळतात व खरेदीदाराचे शेअर्स त्याच्या खात्यात जमा होतात आता शेअर बाजारामध्ये व्यापार शेअर्स त्याच्या खात्यात जमा होतात. आता शेअर बाजारामध्ये व्यापार करण्याकरीता आपला पॅन कार्ड द्यावा लागतो. या सर्व व्यवहारावर सेवी ची निगराणी असते गुंतवणुक दाराला तक्रार असल्यास तो सेवी कडे तक्रार शकतो.

ज्या गुंतवणुकदारांना शेअर मार्केट वद्दल फारसे महित नसेल व शेअर्स मध्ये गुंतवणुक करायची असेल त्यांनी म्युच्युअल फंडामध्ये गुंतवणुक करावी.

१९३० च्या अमेरिकेच्या महामंदीची माहिती

२००८ च्या महामंदीचा फटका आता जवळ पास सर्वच देशांना वसत आहे. या मंदीची लक्षणे दिसू लागल्या वरोवर १९३० च्या मंदीची आठवण येवू लागली. १९३० ची मंदी अमेरिकेतून सुरु झाली. आणि सद्याच्या आर्थिक मंदीची सुरुवात अमेरिकेत झाली. हे ठळक १९२३ पासून अमेरिकेचा शेअर बाजार वर वर जात होता. शेअर बाजाराची ही चढण सलग ६ वर्षे चालू होती. आणि १९२९ सालच्या सुरुवाती पासून आर्थिक अस्थिरतेची चिन्हे दिसू लागली. फुगा फुटला तो २४ ऑक्टोबर १९२९ रोजी. एका दिवसात ५ अब्ज डॉलरचा सफाया झाला आणि शेअर बाजाराची घसरण चालू झाली.

२९ ऑक्टोबर ला शेअर बाजारात सर्वाधिक घसरण नोंदविण्यात आली. आणि १४ अब्ज डॉलरचे नुकसान झाले. शेअर बाजारात १२ टक्के घसरण झाली. लाखो लोकांची वचत नष्ट झाली. ब्लॅक ट्यूस्टडे म्हणून ही घटना ओळखली जाते.

१९२९ च्या महामंदीचे एखादे विशिष्ट कारण नाही. पण बँकांचे दिवाळे निघणे व शेअर बाजार घसरणे ही याची प्रमुख कारणे आहेत. ज्या शेअर धारकांचे ४० अब्ज डॉलरचे नुकसान झाले होते त्यात ९ हजार बँकांचे दिवाळे निघाले होते. बँकां ठेवलेल्या पैसाचे विमा नसल्याने हा पैसा गेला. ज्या बँकां वाचल्या त्यांनी पैशांची देव-घेव करण्यास नकार दिला. लोकांच्या हातात पैसा न राहिल्याने त्यांनी खरेदी बंद केली. त्यामुळे कंपन्या बंद पडू लागल्या. व नोकऱ्या जावू लागल्या.

आर्थिक मंदीच्या या वातावरणात अमेरिकी सरकारने आपल्या कंपन्यांना संरक्षण देण्यासाठी स्मूट लॉरिफ लागू केला. या अंतर्गत आयात कार मोठ्या प्रमाणावर वाढविण्यात आला. इतर देशांनी अशीच कार्यवाही केली. या आर्थिक मंदीचा परिणाम बहुतांश देशांवर झाला.

प्रकरण १२ वे

गुंतवणूक गुंतविण्याचा कालावधी

शेअर मार्केट मध्ये साधारणपणे गुंतवणूक गुंतविण्याचे कालावधी हा गुंतवणूक करणाऱ्यावर अवलंबून असतो. प्रामुख्याने खालील तिन प्रकारचे कालावधी आहेत.

१) दीर्घकालीन गुंतवणूक:- शेअर ट्रेडिंग व्यवहार असा त्याचा दीर्घकालीन सच्चा शेअर बाजारातील गुंतवणूक व ट्रेडींगसाठी शासकिय धोरणे दीर्घकालावधीसाठी अनुकूल आहेत. सचिन तेंडूलकर व बी एस ई सेन्सेक्स दोन्ही फॉर्म मध्ये होते. दोघांची कामगिरी चांगली आहे. विशेष सचिन तेंडूलकरचा विश्वास इक्विटीमध्ये दीर्घकालीन गुंतवणूकीवर आहे. गेल्या १५ वर्षांपासून यात तो गुंतवणूक कारण त्याचा स्वभाव आकमक स्वरूपाचा आहे. दीर्घकाळात गुंतवणूक ५ ते ७ वर्षांचा कालावधी असू शकतो.

२) मध्यम कालीन गुंतवणूक:- गुंतवणूक म्हणजे ज्या वर्गाना भाग धारण करण्यासाठी जास्त वाट पाहण्यास वाट पाहावी लागत नाही. त्यांनी ३ तऱ्हा वर्षांच्या काळात गुंतवणूक करावी. भाग खरेदी केल्यानंतर विक्रीची योग्य संधीची वाट पाहावी लागेल अशा वेळी संधीचे सोने करण्याची कला त्याच्याजवळ असते.

३) अल्पकालीन गुंतवणूक:- गुंतवणूक करतांना भाग धारण करण्याचा कालावधी ३ वर्षा पर्यंत असू शकतो. जसजसा गुंतवणूकदार किंवा ट्रेडरला शेअर बाजारातील माहिती किंमती मधिल चढ उतार इ. बदल माहिती होईल त्यात असणारे अडचणी समजतील त्याच्या वास्तवतेतून आत्मविश्वास निर्माण होईल शेअर बाजारातील तेजी मंदीचे झोपाळे त्यावर स्वार होण्याची कला प्राप्त होईल. जसे समुद्राच्या लाटावर स्वार होण्याचा खेळ आपणास माहित असेलच त्यात एक प्रकारची मजा, थील, झीग असते. तेवढीच जोखिम किंवा धोका असतो. माझ्या मते नविकांनी शेअर बाजाराचा अभ्यास केला असता ही कला ३ वर्षात आत्मसात होईल.

अशा प्रकारे गुंतवणूक गुंतविण्याचे कालावधी स्पष्ट करता येईल.

शेअर खरेदी करण्यासाठी आवश्यक बाबी

पॅन कार्ड :- पॅन कार्ड हे कोणालाही काढता येते. त्यासाठी कोणत्याही प्रकारची अट नाही. पॅन कार्ड फक्त आयकर दात्यानेचं काढावे किंवा पॅन काढल्यानंतर आयकर भरवा लागतो. या बाबी चुकीच्या आहेत. भारतीय तरतूदी नियमावलीनुसार शेअर बाजारातील व्यवहारांसाठी पॅन कार्ड असणे आवश्यक आहे.

डिमेंट खाते :- डिमेंट खाते हे शक्यतोवर बँकेत काढावे. आपला नियमित व्यवहार ज्या बँकमध्ये करतो आपले बचत किंवा चालू खाते जेथे आहे त्या बँक मध्ये जर हे डिमेंट खाते उघडायची सोय अशील तर शक्यतोवर तिथेचं प्राधान्य द्यावे. तसेच यासंदर्भात व्यवहारांसाठी सातत्याने बँकेत जावे लागत असेल तर आपल्या सोईनुसार कोणत्याही बँकेची निवड करता येते. फक्त येवढेचं कि त्या बँकेत ती सुविधा असायला हवी. तसे काही बॉकर्स कडे ही डिमेंट खाते उघडू शकतो.

जेव्हा तुम्ही शेअर्स, बॉन्ड्स किंवा गोल्ड एक्सचेंज ट्रेडेड फंडचे युनिट्स खरेदी करायला जाता तेव्हा तुमच्याकडे डिमेंट खाते असणे आवश्यक आहे. आपल्याकडे प्रामुख्याने दोन डिपॉझिटरि आहेत. एक म्हणजे नॅशनल सिक्युरिटीज डिपॉझिटरी लिमिटेड एनएसडी ला आणि दुसरी सेंट्रल डिपॉझिटरी सर्व्हिस सीसीडी एस एल ज्यात रोख्यांची मालकी हक्कांची नोंद बुक एन्ट्री फॉर्म मध्ये नोंदविली जाते आणि रोख्यांचे हस्तांतरण बिनचुकपणे व वेगाने केले जाते. डिपॉझिटरी मधील सर्व रोखे डिमेंट स्वरूपाची असतात. डिपॉझिटरीच्या रेकॉर्डमध्ये सिक्युरिटीचा गुंतवणूकदार हा लाभदारी मालक असतो.

डिपॉझिटरी पाटीसीपेन्ट (डिपीज) म्हणजे डिपॉझिटरीच्या प्रतिनिधी मार्फत गुंतवणूक दाराला सेवा व सुविधा दिल्या जातात. त्याकरीता डिपीज कडे एक खाते म्हणजेच बँकेत बँकिंग सेवा मिळविण्यासाठी जसे खाते म्हणजे बँकेत बँकिंग सेवा मिळविण्यासाठी जसे खाते असते त्याच प्रकारचे हे खाते असते. ग्राहक कोणत्याही कंपनीचा भागधारक बसला तरी खाते उघडू शकतो. प्रमाणपत्रावर जेवढी नावे असतील तेवढ्या संयुक्त नावे डिपीज कडे खाते उघडावे लागते. डिपॉझिटरी व्दारे व्यवहार करण्यासाठी गुंतवणूकदाराने सर्वोच्च कंपन्यांच्या शेअर्सच्या डिमेंट रिअलायझेशन च्या प्रक्रियेसाठी रजिस्टर्ड फोलीओ नंबर शेअर्सची संख्या प्रमाणपत्राचा क्रमांक दिल्यावर त्या कंपनीचे शेअर्स इलेक्ट्रॉनिक पध्दतिने पाठविले जातात. हे इलेक्ट्रॉनिक स्वरूपातील शेअर्स जर पुन्हा कागदी स्वरूपात हवे असतील तर त्यासाठी ठारावीक शुल्क भरून गुंतवणूकद्वारे ते मिळवू शकतो. या प्रक्रियेला रिमेटेसिलायझेशन म्हटले जाते. म्हणून गुंतवणूक दाराने नेहमी रोळे, समभाग, गोलर्ड एक्सचेंज ट्रेडेड फंडचे युनिट्स डिपॉझिटरीज मध्ये ठेवणे जरूरीचे आहे.

भांडवल

कंपणीचे भांडवल उभारणी मार्ग खालील तक्त्यात दर्शविलेले आहे. भांडवल उभारणीचे मार्ग अंतर्गत भांडवल बहीर्गत भांडवल कर्जास भांडवल

अ) अंतर्गत भांडवल:-

कंपणी कमी दराने लाभाष जाहिर करण्याचे धोरण स्विकारून दरवर्षी नफ्यातून काही प्रमाणात रक्कम बाजूला काढून ठेवते. व त्यातून काही निधी उभारू शकते. उदा. राखीव निधी, घसारा निधी वगैरे. हे निधी कंपनीच्या ताब्यातच असतात. कंपनी हे निधी कायद्यातील व नियमातील तरतुदीनुसार वापरू शकते. या भांडवलाची निर्मिती कंपनीच्या उत्पन्नातूनच होत असल्यामुळे त्याला “अंतर्गत भांडवल” असते म्हणतात.

ब) बहीर्गत भांडवल:-

बाह्य मार्गानी उभारलेल्या भांडवलास “बहीर्गत भांडवल External Capital असे म्हणतात. यात भाग भांडवल, कर्जरोखे भांडवल वित्त संस्थाकडून घेतलेली कर्जे, बँके कडून मिळविलेली अधिकर्ष व अल्प मुदतीची कर्जे आणि सार्वजनिक ठेवी यांचा समावेश होतो.

क) कंपनी जो निधी बहीर्गत मार्गाने ठरावीक मुदतीसाठी कर्ज रूपात उभारते, त्या निधीस “कर्जाउ भांडवल” असे म्हणतात. असे भांडवल कंपनी कर्जरोख्यांचे निर्गमन करून, बँका व इतर वित्तसंस्थाकडून कर्जे घेऊन, तसेच जनतेकडून मुदतबंद ठेवी स्वीकारून उभारते. या भांडवलास उसणे Debit भांडवल असेही म्हणतात. मध्यम व अल्प कालावधीत आर्थिक गरजांची पूर्तता करण्यासाठी कंपनी असे भांडवल उभारते. म्हणून कर्जाउ भांडवल हे मध्यम किंवा अल्प मुदतीचे भांडवल असते.

प्रकरण ११ वे

भाग बाजारचे प्रकार

भाग बाजार म्हणजे रोख्यांचे किंवा नगदी व्यवहारांचा बाजार होय. त्याचे वर्गीकरण पुढील दोन भागात केले जाते.

- १) प्राथमिक बाजार
- २) दुयम बाजार

१) प्राथमिक बाजार:-

कंपनी जेव्हा माहितीपत्रक प्रस्तुत करून जनतेला भाग प्रथमतःच विक्री करते तेव्हा अशा व्यवहाराला 'प्राथमिक बाजार' असे म्हणतात. प्राथमिक बाजारमध्ये गुंतवणूकदार आपली वचत भाग कंपनीचे नवीन सहभाग, कर्जरोखे अशा प्रकारच्या रोख्यामध्ये गुंतवतात. कंपनीचे नवीन भाग किंवा कर्जरोखे या बाजारमध्ये प्रथम सार्वजनिक विक्रीसाठी खुले होतात. या बाजारात गुंतवणूकदार थेट कंपनीकडे भागांसाठी वा रोख्यांसाठी विशिष्ट नमुन्यात अर्ज करतात. व कंपनी नियमानुसार भाग वाटप किंवा रोखे वाटप करतात थोडक्यात, प्राथमिक बाजारातून व्यवसाय संघटनांना भांडवलासाठी, पैसा उपलब्ध होतो. प्राथमिक बाजारातील व्यवहारांमधून भांडवल निर्मिती होते. प्राथमिक बाजारमध्ये भागांची व रोख्यांची फक्त विक्री होत, खरेदी होत नाही.

२) दुयम बाजार:-

दुयम बाजार म्हणजे जिथे कंपनीने आधीच विकलेल्या रोख्यांची पूर्ण खरेदी किंवा पुनर्विक्री केली जाते ते स्थान होय. रोख्यांचा व्यापार या ठिकाणी केला जातो. बाजारात विक्री झालेल्या रोख्यांना येथे रोकडसुलभता प्राप्त होते. कारण, दुयम बाजारात त्यांना खरेदीवर मिळून त्यांची विक्री करता येते. या सुसंघटीत बाजारातून गुंतवणूकदार रोख्यांची खरेदी विक्री करतात, म्हणजेच रोख्यांचा व्यापार या ठिकाणी केला जातो. गुंतवणूकदारांची इच्छा असल्यास आपल्याकडील रोख्यांची विक्री करून दुय-या रोख्यांची खरेदी करून त्यांच्या गुंतवणूकीची फेर स्वना ते या दुयम बाजारमध्ये ये करू शकतात. गुंतवणूकदाराने प्राथमिक बाजारात खरेदी केलेले रोखे तो जास्त किंमत मिळाल्यास दुयम बाजारात विकतो. आणि चांगल्या कंपनीचे रोखे वाजवी किंमतीला मिळाल्यास खरेदी करतो. दुयम बाजार म्हणून

ओळखल्या जाणाऱ्या भाग वाजारात रोख्यांची तत्पर व त्वरीत खरेदी-विक्री व्यवहार होत असल्यामुळे हे शक्य होते.

शेअर मार्केटच्या व्यवहारावर परीणाम करणारे घटक

१) खरेदी:- काही कंपन्या ह्या नावलौकिक असल्यामुळे त्यांच्या खरेदी ही जास्त होत असते म्हणून त्या शेअर्स ची किंमत ही वाढते याचा मार्केटच्या काही शेअर्स कंपन्यावर खरेदीचा परिणाम पडतो.

२) विक्री:- काही कंपन्या ह्या नावलौकीक नसल्यामुळे त्यांच्या शेअरची खरेदी ही कमी होत असते म्हणून त्या शेअर्स ची किंमत ही घटते याचा मार्केटच्या काही शेअर्स कंपन्यावर विक्रीचा परिणाम पडतो.

३) तेलाच्या किंमती:- आंतरराष्ट्रीय स्तरावर तेलाच्या किंमतीत फरक पडल्यास शेअर मार्केटच्या व्यवहारात परीणाम होतात.

४) युद्ध:- राष्ट्रीय किंवा आंतरराष्ट्रीय देशांमध्ये चाललेल्या युद्धांचे परीणाम सुध्दा या व्यवहारावर होतात.

५) इतर देशाची अर्थव्यवस्था:- इतर देशांच्या अर्थव्यवस्थेचा परीणाम सुध्दा या शेअर मार्केटच्या व्यवहारांवर दिसून येतो.

प्रकरण १६ वे

शेअर मार्केटवर परीणाम करणारे घटक

- १) विक्री :- काही कंपन्यांना नावलौकिक कमी असल्याने त्यांच्या शेअरची विक्री कमी होते. म्हणून त्या शेअरचा भाव घटतो. याचा परिणाम मार्केटमधील काही कंपन्यांवर पडतो.
- २) खरेदी :- काही कंपन्यांचा नावलौकिक जास्त असल्याने त्यांच्या शेअरची खरेदी होते. त्या शेअरची किंमत वाढते. याचा मार्केटमधील काही कंपन्यांवर विपरीत परिणाम पडतो.
- ३) तेलाच्या किंमती :- आंतरराष्ट्रीय बाजारात तेलाच्या किंमतीत झालेल्या बदलाचाही परिणाम मार्केटच्या व्यवहारावर परिणाम होतो.
- ४) युद्धामुळे परिणाम :- युद्धामुळे शेअर मार्केटच्या व्यवहारावर परिणाम होतो.
- ५) जागतिक अर्थव्यवस्था :- आर्थिक उदारीकरणाच्या युगात विकसीत देशाच्या अर्थव्यवस्थांचा परिणाम मार्केटवर दिसून येतो.
- ६) लोकांचा विश्वास :- नेहमीची तेजी मंदी अस्तित्वात असलेले सरकार जागतीक घडामोडी कंपनीचे व्यवस्थापन विषयक बाबी तसेच भविष्यातील गृहीत धरलेले पूर्वानुग्रह यामुळे लोकांचा बाजारावरील विश्वासाचा परिणाम बाजारावर पडतो.

प्रकरण १७ वे
शेअर मार्केट व अर्थव्यवस्था सहसंबंध

८ सप्टें २००८ रोजी सेन्सेक्सने ८००० चे शिखर काबीज केले फक्त ५५ व्यवहार सत्रात गुंतवणूकदारांची संपत्ती ३ लाख ६८ हजार कोटी रुपयांनी वाढून २२ लाख कोटी रुपयांच्या जवळपास पोहचली (त्यात मराठी मानसांचा वाटा ३.५ टक्के) सेन्सेक्स या काळात हजार अंशानी वाढला.

२ जाने १९९२ ते २९ फेब्रुवारी १९९२ दरम्यानच्या ३६ व्यवहार सत्रात सेन्सेक्स १०० हुन अधिक २००० पर्यंत म्हणजे दुपटिने वाढला होता त्याच्या पुढच्या फक्त १६ व्यवहार सत्रात व एका महिन्याच्या कालावधीत ३० मार्च १९९२ रोजी सेन्सेक्स ४००० च्या पुढे झेपवजा होता.

१७ मे २००४ रोजी राष्ट्रीय लोकशाही आघाडीचा निवडणुकितला पराभव बाजाराच्या जिद्दारी लागला. त्या दिवशी शेअर बाजार गडगडला सेन्सेक्स १५०० पर्यंत खाली आला तेव्हा अवघा १६ महिन्यात सेन्सेक्स ८ हजार च्या पुढे झेपावला व आजच्या घडिला १४००० च्या वर आहे असे कोणालाही वाटले नव्हते. डिसें ०४ मधील सुनामीचा तडाखा २५ जुलैचा मुंबईला ठप्प करणारा प्रलयसद्रुश पाउस अशा नैसर्गिक आपत्ती डाव्या पक्षांची प्रगतीच्या मार्गात पावला पावलावर नाकेबंदी करण्याची राजकिय चाल आणि आंतरराष्ट्रीय अर्थकरण हादरे देणारी तेलाच्या किंमतीत भाववाढ अशा अडचणी असुनही तो वाढला.

यावेळी तेजीचे अनेक वैशिष्ट्ये आहेत. प्रत्येक अधोग क्षेत्राने कार्य अधिक प्रमाणात या तेजील हातभार लावला आहे. आपले सर्वकालीन उच्चतम भाव

नोंदविणाऱ्या कंपन्यांची स्तुप मोठी यादि त्यामुळे ही तेजी समावेशक आहे असे असुनही ८ सप्टेंबर च्या ८०५८ सेन्सेक्स वर आधारीत किंमत उपार्जन बाजाराची (बी.इ) गुणोत्तर १६.७ आहे.

२००४ ते २००५ व २००५ ते २००६ या दोन्ही वर्षातील ६.५ ते ७ टक्के विकासदर कंपन्याच्या नफ्या गेल्या अनेक तिमाहीत सातत्याने होणारी १५ ते २० टक्के वार्षिक दराची वाढ आणि २००५ ते २००६ मध्ये तसेच २००६ मधील नोंदविलेल्या ९ टक्के विकास दर व कंपन्यांचा भवकम पायावर ही तेजी आधारलेली आहे.

तैवान पाठोपाठ आशियाई विकसनशील बाजारात आंतरराष्ट्रीय गुंतवणूकीचा विचार करत. परंतू आता जपानी कोरीयन आणि चिनी गुंतवणूकदारही भारतीय बाजाराकडे ओढले गेले आहेत. २००४ या वर्षाच्या पहिल्या ८ महीन्यात ७५०० कोटी डॉलरची आंतरराष्ट्रीय गुंतवणूक भारतात आली. भारतात म्युच्युअल फंडाजवळ ही भरपूर पुंजा जमा झालेली आहे. विदेशी गुंतवणूकदार म्युच्युअल फंड खरेदीसाठी अग्रक्रमपणे उतरल्यावर इतरही बडे गुंतवणूकदार व सट्टेबाजारांना बळ मिलेल बाजाराकडे वळणार पैशाचा गतीमान बनला त्यात आजही शिथिलता आलेली नाही.

१) अनुकूल आर्थिक

२) राजकिय वातावरण इतकीच

३) मानसिकता

४) गतीमान सुध्दा बाजाराला तेजीचे वारे निर्माण करण्यासाठी आवश्यक असते.

या चार गोष्टींचा एकत्रीत समन्वय वेगाने वर चढतो.

प्रकरण १८ वे
ऑनलाईन शेअर मार्केटचे फायदे

- १) ऑनलाईन शेअर मार्केटमुळे गुंतवणुकदार कडुनही गुंतवणूक करू शकतात व कंपन्यांच्या शेअर्स ची माहिती इंटरनेट द्वारे घरवसल्या मिळू शकते.
- २) ऑनलाईन शेअर मार्केटमुळे डी-मॅट, पॅन कार्ड सारख्या नविन कल्पनेमुळे व्यवहारात अधिक पारदर्शकता निर्माण झाली.
- ३) ऑनलाईन शेअर मार्केटमुळे फसवेगीरी कमी होण्यास मदत झाली.
- ४) ऑनलाईन मार्केटमुळे ग्राहकांना पहिजे त्या व्यवसायाची व शेअरची माहिती मिळू आणि व्यवहारामध्ये विश्वासहयता वाढू लागली.
- ५) ऑनलाईन शेअरच्या विभाजनामुळे लिक्विडिटीत वाढ झाली आहे.
- ६) ऑनलाईन शेअर मार्केटमध्ये शासकिय ध्येयधोरणांचा लाभ होत असल्यामुळे शेअर मार्केटला मोठ्या प्रमाणात फायदा होण्याची शक्यता असते.

तोटे

- १) ऑनलाईन शेअर मार्केट मध्ये पैसा गुंतवणून पैसा मिळेल की नाही याचा धोका असतो.
- २) ऑनलाईन शेअर मार्केट मध्ये चालणाऱ्या व्यवहाराबाबत पुर्णपणे माहिती नसल्यामुळे त्यामध्ये भाग खरेदी करून पैसा गुंतवू नये गुंतविल्यास पैसा बुडण्याची शक्यता असते.
- ३) ऑनलाईन शेअर मार्केट मध्ये डा-मॅट, पॅन कार्ड, ची अपुरी माहिती असल्यामुळे त्यामध्ये तोटा निर्माण होण्याची शक्यता असते.
- ४) ऑनलाईन व्यवहार संगणकाच्या तांत्रिक विघाडामुळे संपुष्टात येवू शकतात.
- ५) शेअर ब्रोकर्स कडून आपणास माहिती नसल्यामुळे फसवणूकीची शक्यता जास्त असते.

प्रतिकीया:-

शेअर मार्केट व त्याच्या व्यवहारसंबद्धल आम्ही काही व्यक्तीच्या प्रतिकीया नोंदविल्या या व्यक्तीमध्ये शहरी व ग्रामीण भागातील व्यक्तीचा समावेश केला आहे.

आम्ही खालील प्रश्नांनी उत्तरे मिळविण्याचा व उपरोक्त लोकांची प्रतिकीया जाणून घेण्याचा प्रयत्न केला आहे.

प्रकरण १९ वे डी-मॅट विषयी माहिती

“अकोला जनता कामर्शियल को-अॅप बँक लि. अकोला. येथे जावून प्रत्येक्षात 'डी-मॅट' विषयी घेतलेली माहिती”

डी-मॅट म्हणजे काय?

“डी-मॅट म्हणजे डी मअेरार्इज फॉमला इलेक्ट्रॉनिक पेपर्स मध्ये बदलणे होय”

सेंट्रल डिपॉझिटरी सर्व्हिस (इंडिया) लिमिटेड (CDSL) म्हणजे प्रख्यात व्यवसायीकांच्या मार्गदर्शनाखाली काम करणारी डिपॉझिटरी होय. मुंबई स्टॉक एक्सचेंजच्या बरोबरीने इतर प्रख्यात बँका हे सीडी एस एल चे मुळ प्रवर्तक आहेत. शेअर्स तसेच अन्य सेक्युरिटीसाठी सुलभ विश्वसनीय व सुरक्षीत अशा प्रकारची डिपॉझिटरी सेवा गुंतवणूकदांना उपलब्ध करून देण्याचे (CDSL) चे उद्दिष्टे आहे. सध्या कोणत्याही स्टॉक एक्सचेंजमध्ये केले जाणारे शेअर्सचे व्यवहार हे डी-मॅट स्वरूपातच करण्याचे बंधन आहे. सर्टिफिकेटच्या स्वरूपात जास्तीत जास्त ५०० शेअर्स जवळ बाळगण्याचे स्वातंत्र तसेच व्यवहार स्टॉक एक्सचेंजमध्ये होत असल्याने डी-मॅट खाते उघडणे आवश्यक झाले आहे.

सर्टिफिकेटच्या स्वरूपातील सेक्युरिटीचे इलेक्ट्रॉनिक रेकॉर्डमध्ये रूपांतर करणे म्हणजेच डि-मॅट इलेक्ट्रॉनिक रेकॉर्डच्या रूपाने वितरीत झालेले शेअर्स म्हणजे डि-मॅटचाच प्रकार ग्राहकांच्या डी-मॅट खात्यात सेक्युरिटीची (शेअर्स) संख्या बॅलन्स म्हणून दाखवली जाते. कुणीही गुंतवणूकदार डिपॉझिटरी पार्टीसिपंट (डीपी) कडे जाऊन आपले खाते उघडू शकतो. एका बाजूला डीपी म्हणजे डी-मॅट खातेदार, कंपनी आणि (CDSL) यामधील दुवा असतो. दुसऱ्या बाजूला हाच डीपी डी-मॅट खातेदार, याचा शेअर्स दलाल व स्टॉक एक्सचेंज यामधील दुवा असतो.

डी-मॅट स्वरूपात शेअर्स ठेवण्याचे फायदे:-

१) सर्टिफिकेटसच्या रूपाने शेअर्स जवळ ठेवण्यात असलेले सर्व धोक या पध्दतीत जवळजवळ नाहीतच असत म्हणावे लागेल. उदा. गहाळा होणे खराब होणे किंवा चोरीला जाणे. इ.

२) सेक्युरिटीजचे तात्काळ हस्तांतरण पेआऊट झाल्या नंतर गुंतवणूकदाराच्या डी-मॅट खात्यात सेक्युरिटीज तात्काळ जमा होतात. अर्थात त्याचक्षणी गुंतवणूकदार हा त्या शेअर्सचा मालक बनतो.

३) अधिक जदल सेटलमेंट्स सध्या सर्व स्टॉक एक्सचेंज टी + २ ही कार्यपध्दती अवलंबितात टी + २ याचा सर्व व्यवहार सौदा झाल्या तारखे पासून २ दिवसानंतर (कामकाज होणारे दिवस) त्या व्यवहाराची सौदा पूर्ती केवळ डी-मॅट पध्दतीमुळेच हे शक्य झाले आहे.

४) स्टॉक ड्युटी नाही डी-मॅट स्वरूपातील शेअर्स हस्तांतरीत करण्यासाठी कसलीही स्टॅम्प ड्युटी भरावी लागत नाही.

५) प्रत्येक खातेदाराला दिला जाणारा खाते कमांक सोळा अंकी व वैशिष्ट्यपूर्ण असल्यामुळे चुकीचा खाते कमांक डिपीने टाइप केल्यास तो नाकारला जातो.

भेट दिलेल्या संस्थेबद्दल माहिती

सुरुवातीला दिल्याप्रमाणे हे अकोला येथील नामवंत शेअर दलाल आहेत. या व्यवसायाकरिता त्यांनी बजाज इन्व्हेस्टमेंट ही संस्था सुरु केली. त्यांच्या संस्थेचे कार्यालय हे अमनखॉ प्लॉट, अकोला येथे आहे. त्यांच्या संस्थेची स्थापना चार वर्षापूर्वी म्हणजे २३ नोव्हेंबर, २००३ रोजी झाली. त्यांच्याकडे चार व्यक्तीचा स्टाफ कार्यरत आहे. ते संस्थेचे एम.डी. म्हणून कार्यरत आहे. त्यावेळ पासून त्यांची संस्था आपले कार्य प्रमाणिकरित्या पार पाडत आहे. त्यांना संस्था सुरु करतांना सुमारे ४ लाख रुपये चे भांडवल लागले असून, त्यांच्या संस्थेचा कार्य विस्तार दिवसेंदिवस चालू आहे.

बॉम्बे स्टॉक एक्सचेंज चे अधिकृत सभासद के.आर.चौकशी यांचे ते उपदलाल म्हणून कार्यरत आहे. सेबीच्या नियमांतर्गत कोणत्याही ब्रोकरला व्यवहाराच्या २.५ टक्के पर्यंत कमीशन होण्याचा अधिकार आहे. पण ते मात्र ०.६१ कमीशन घेतात. ते व्यवहारा करिता ODIN Client Ver-9.0.0.0 हे सॉफ्टवेअरला ते नेहमी अपडेट करित असतात. व्यवसायाची डाटाचे संरक्षण होण्यासाठी ते सातत्याने त्याचे बॅकअप करून ठेवतात. त्यांच्याकडे BSE व NAC व शी होणारे व्यवहार जास्त आहेत. ऑनलाईन व्यवहार जलद गतीने पार पाडण्यासाठी ते Ciffy I way हे ब्रॉडबॅन्ड वापरतात.

संस्थेचे ग्राहक :-

संस्थेकडे आतापर्यंत २००३ ग्राहकांशी नोंदणी केलेली असून, त्यांच्यापैकी बहुतांश नियमित व्यवहार करित असतात. त्यांचे ग्राहकांशी अत्यंत चांगल्या प्रकारचे संबंध आहेत. ते वैयक्तिक पातडीवर सर्वांशी संपर्क ठेवून असतात. त्यामुळे ग्राहकांची व्यवहारातील नियमितता वाढते. त्यामुळे पर्यायाने त्यांच्या उलाढालीत देखील वाढ झाली आहे. ग्राहक घर बसल्या फोनद्वारे संपर्क साधून देखील व्यवहार करू शकतात. त्यांचे ग्राहक हे फक्त अकोला जिल्हा येथेच नसून, आजू बाजूच्या जसे वाशिम, बुलडाणा जिल्ह्यात देखील बसवलेले आहेत. मागील ४ महिन्यात ग्राहकांनी त्यांच्याशी केलेले व्यवहार हे आपण ग्राफद्वारे समजावून घेवू.

प्रकरण २१ वे

संस्थेचे मागील ४ महिण्यातील व्यवहार

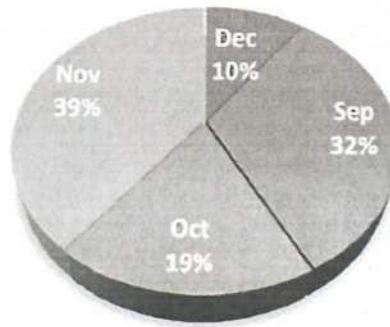
Sep. मध्ये ग्राहकांनी ३५५ वेळ व्यवहार केले असून, त्यातून त्यांनी ४ लाख रुपयांची उलाढाल केली.

Oct मध्ये ग्राहकांनी त्यांच्याशी २१२ वेळ व्यवहार केले असून, त्यातून त्यांनी २ लाख रु. उलाढाल केली.

Nov. मध्ये ग्राहकांनी त्यांच्याशी ४५१ वेळ व्यवहार केले असून, त्यातून त्यांनी ५ लाख ५० हजार रु. उलाढाल केली.

Des. मध्ये ग्राहकांनी त्यांच्याशी ३०३ वेळ व्यवहार केले असून, त्यातून त्यांनी ४ लाख ५० हजार रु. उलाढाल केली.

Sales

■ Dec ■ Sep ■ Oct ■ Nov

निष्कर्ष

मार्केटचे सर्व व्यवहार हे ऑनलाईन झाल्यामुळे व्यवहारांमध्ये पारदर्शकता आली तसेच डी-मॅट या खात्यांचे गुंतवणूकदार आपल्या शेअर खरेदी विक्री बद्दल निश्चित राहू शकतो. रोलिंग सेंटलमेंट पध्दतीमुळे व्यवहार हे जलद गतीने व अचूकपणे पार पाडले जावू लागले १ + २ ही नवीन संकल्पना Trading Cycle या नावाने अस्तीत्वात आली त्याचप्रमाणे पॅन कार्ड मुळे ग्राहकांना त्यांचा Payment A/C Number मिळाला व सोबतच सुरक्षितता सुध्दा प्राप्त झाली.

या सर्वांचा परिणाम हा शेअर मार्केटवर अनुकूल असाच झाला आहे. त्यामुळे शेअर मध्ये गुंतवणूक वाढली म्युच्युअल फंडमध्ये सुध्दा मोठ्या प्रमाणात पुंजी निर्माण झाली. ऑनलाईन शेअर मार्केटमुळे गुंतवणूकदारांना कोणत्याही ठिकाणाहून गुंतवणूक करण्याची सुविधा उपलब्ध झाली.

परंतु ग्रामीण भागातील लोकांना अजूनही या व्यवहाराबद्दल फारशी अशी कल्पना आलेली नाही. कारण त्यांच्यापर्यंत शेअर मार्केटची माहिती पुरविणारे माध्यमे पोहचलीच नाहीत. म्हणजेच शेअर मार्केटची व्यवहाराबद्दलची माहिती ही सार्वजनिक रीत्या या लोकांपर्यंत पोहचली पाहिजे त्याचप्रमाणे शाळा महाविद्यालय इ. ठिकाणी सुध्दा याची माहिती उपलब्ध करून द्यायला पाहिजे जेणेकरून मोठ्या भांडवलदारांप्रमाणेच लहान गुंतवणूकदारही शेअर मार्केटला बँकेचा पर्याय म्हणून गुंतवणूक करू शकतील व लाभांशही प्राप्त करू शकतील.

विद्यार्थ्यांना विचारलेले प्रश्न

१) आपल्याला शेअर मार्केटबद्दल माहित आहे का?

१) होय २) माहिती नाही ३) नाही

२) आपणास शेअर व्यवहाराबद्दल माहिती आहे का?

१) होय २) माहिती नाही ३) नाही

३) शेअर मध्ये गुंतवणूक करणे फायदेशीर आहे का?

१) होय २) माहिती नाही ३) नाही

४) शेअर्सची खरेदी विक्री कशा प्रकारे होते?

१) होय २) माहिती नाही ३) नाही

वरील विचारलेल्या प्रश्नांची उत्तरे ३० पैकी १० विद्यार्थ्यांनीच होय हे उत्तर दिले तर बहुतांश विद्यार्थ्यांना माहित नाही हे उत्तर दिले.

हे प्रश्न शिक्षकांना विचारले असता ।

३० पैकी २० शिक्षकांनी होय तर १० शिक्षकांनी माहित नाही हे उत्तर दिले.

इतर लोकांना विचारले असता।

२५ व्यक्तींपैकी ५ व्यक्तींनी होय तर १० व्यक्तींनी नाही तर १० व्यक्तींनी माहिती नाही हे उत्तर दिले.

प्रमाणपत्र
Project Report

B.Com III Sem VI

प्रमाणित करण्यात येते की, कु. निकीता रविंद्र ताले, कु. विशाखा संजय तराळे, कु. गायत्री गोपाल ढोले, कु. वैष्णवी डिगांबर तायडे, कु. दिव्या गणेश कावळे हे डॉ. एच.एन.सिन्हा कला, वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय, पातूर जि. अकोला येथील २०२२ या शैक्षणिक वर्षाकरीता बी.कॉम भाग-३ चे विद्यार्थी आहेत. त्यांनी व्हॉट्सअप या विषयावर प्रकल्प अहवाल तयार केला आहे.

मी प्रस्तुत प्रकल्प अहवाल परिक्षणाकरीता विद्यापिठात सादर करित आहे.

स्थळ - पातूर

दिनांक : 11/06/2022

प्राचार्य

डॉ. किरण खंडारे सर

डॉ.एच.एन. सिन्हा कला, वाणिज्य व
विज्ञान महाविद्यालय, पातूर
जि. अकोला

मार्गदर्शकाचे प्रमाणपत्र

प्रमाणित करण्यात येते की, कु. निकीता रविंद्र ताले, कु. विशाखा संजय तराळे, कु. गायत्री गोपाल ढोले, कु. वैष्णवी डिगांबर तायडे, कु. दिव्या गणेश कावळे यांनी व्हॉट्सअॅप या विषयावर लिहीलेला प्रकल्प अहवाल माझ्या मार्गदर्शनाखाली समाधानकारित्या व संशोधन आराखड्या प्रमाणे व प्रमाणित दर्जानुसार केला आहे.

सदर प्रकल्प कोणत्याही विद्यापिठात किंवा कोणत्याही परिक्षेसाठी सादर केलेला नाही या करीता प्रमाणपत्र दिले आहे.

स्थळ : पातूर
दिनांक : 11/06/2022

मार्गदर्शक

प्रा. चंद्रकांत धुमाले सर
डॉ.एच.एन. सिन्हा कला, वाणिज्य व
विज्ञान महाविद्यालय, पातूर
जि. अकोला

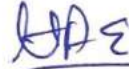
विभाग प्रमुखाचे प्रमाणपत्र

प्रमाणित करण्यात येते की, कु. निकीता रविंद्र ताले, कु. विशाखा संजय तराळे, कु. गायत्री गोपाल ढोले, कु. वैष्णवी डिगांबर तायडे, कु. दिव्या गणेश कावळे हे डॉ. एच.एन.सिन्हा कला, वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय, पातूर जि. अकोला येथील २०२२ या शैक्षणिक वर्षाकरीता बी.कॉम भाग-३ चे विद्यार्थी आहेत. त्यांनी व्हॉट्सअप या विषयावर प्रकल्प अहवाल तयार केला आहे.

मी प्रस्तुत प्रकल्प अहवाल परिक्षणाकरीता विद्यापिठात सादर करित आहे.

स्थळ - पातूर

दिनांक : ११/०६/२०२२

विभाग प्रमुख

प्रा. एकबोटे सर

डॉ.एच.एन. सिन्हा कला, वाणिज्य व
विज्ञान महाविद्यालय, पातूर जि. अकोला

प्रतिज्ञापत्र

मी प्रतिज्ञापुर्वक निवेदन करतो की, **हॉट्सअप** या विषयावर मी स्वतः प्रकल्प अहवाल लिहीला असून तो कोणत्याही अहवालाची सत्यप्रत वा दुय्यम प्रत नाही. तसेच तो मी कोणत्याही विद्यापिठात सादर केलेला नाही.

प्रस्तुत प्रकल्प अहवाल बी.कॉम भाग - ३ या वर्षाकरीता शैक्षणिक सत्र २०२१-२२ करीता मी प्रथमच **संत गाडगेबाब अमरावती विद्यापीठ, अमरावती** करीता सादर करीत आहे.

स्थळ : पातूर

दिनांक : ११/०६/२०२२

संशोधक

- कु. निकीता रविंद्र ताले Nitale
कु. विशाखा संजय तराळे Shahale
कु. गायत्री गोपाल ढोले Shr
कु. वैष्णवी डिगांबर तायडे V. D. T.
कु. दिव्या गणेश कावळे Dive

ऋणनिर्देश

डॉ. एच.एन.सिन्हा कला, वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय, पातूर जि. अकोला मधील वाणिज्य शाखेमध्ये बी.कॉम भाग ३ लाई-कॉमर्स या विषया अंतर्गत प्रकल्प अहवाल हा घटक समाविष्ट आहे. आम्ही प्रकल्प अहवाल तयार करण्याकरीता हा विषय व्हॉट्सअप निवडला असून त्या करीता माहिती मिळवून देण्यासाठी आम्हाला बऱ्याच जनांनी मदत केली. त्यामध्ये सर्वप्रथम आमचे प्राचार्य डॉ.श्री. किरण खंराडे सर, प्रा.चंद्रकांत बी. धुमाळे सर यांचे आम्ही ऋणी आहोत. कारण की सरांनी आम्हाला हा प्रकल्प करण्याकरीता अनुमती दिली.

तसेच वाणिज्य विभाग प्रमुख प्रा. एकबोटे सर यांचे आम्ही ऋणी आहोत आणि संगणक विषय शिकविणारे प्रा. आहाळे सर तसेच प्रा. ममता इंगोले मॅडम, प्रा. माहोरे सर यांचे सुध्दा आम्ही ऋणी आहोत. तसेच प्रा. एकबोटे सर, प्रा. खांदेल सर यांचे सुध्दा आम्ही आभारी आहो.

वरील सर्व आदरणीय प्राध्यापक व मॅडम तसेच आमचे वर्ग मित्र यांनी आम्हाला हा प्रकल्प अहवाल तयार करण्याकरीता उत्कृष्ट असे मार्गदर्शन व योगदान दिले. तसेच यांनी आम्हाला हा प्रकल्प अहवाल तयार करण्यासाठी माहिती दिली म्हणून आम्ही हा प्रकल्प अहवाल यशस्वीपणे सादर केला आहे.

तसेच पुनश्च प्रा. चंद्रकांत धुमाले सर यांनी आम्हाला योग्य मार्गदर्शन या प्रकल्प अहवालाची पध्दत अमजावून सांगितली त्याबद्दल त्यांचे मनपूर्वक आभार मानते व ज्यांनी आम्हाला प्रत्यक्ष व अप्रत्यक्ष मदत केली त्यामुळे आम्ही या सर्वांच्या औदार्य बद्दल आभार मानतो व कृतज्ञता व्यक्त करतो.

धन्यवाद!

कु. निकीता रविंद्र ताले

कु. विशाखा संजय तराळे

कु. गायत्री गोपाल ढोले

कु. वैष्णवी डिगांबर तायडे

कु. दिव्या गणेश कावळे

प्रकल्प अहवाल तयार करण्यासाठी माहिती दिली म्हणून आम्ही हा प्रकल्प अहवाल यशस्वीपणे सादर केला आहे.

तसेच पुनश्च प्रा. चंद्रकांत धुमाळे सर यांनी आम्हाला योज्य मार्गदर्शन या प्रकल्प अहवालाची पध्दत अमजावून सांगितली त्याबद्दल त्यांचे मनपूर्वक आभार मानते व ज्यांनी आम्हाला प्रत्यक्ष व अप्रत्यक्ष मदत केली त्यामुळे आम्ही या सर्वांच्या औदार्य बद्दल आभार मानतो व कृतज्ञता व्यक्त करतो.

धन्यवाद!

कु. निकीता रविंद्र ताले

कु. विशाखा संजय तराळे

कु. गायत्री गोपाल ढोले

कु. वैष्णवी डिगांबर तायडे

कु. दिव्या गणेश कावळे

अनुक्रमिका

अ.नं.	प्रकरण	पान नंबर
१	प्रस्तावना	१
२	WhatsApp के प्रकार	३
३	WhatsApp के फायदे	४
४	WhatsApp के तीरे	६
५	WhatsApp फेमेंट	७
६	निष्कर्ष	९

प्रस्तावना

१८० हून अधिक देशांमधील शंभर कोटीपेक्षा जास्त अधिक लोक त्यांच्या मित्र-मैत्रिणी आणि कुटूंबियांसोबत कॅव्हावी आणि कुटेही संपर्कात राहता यावे यासाठी WhatsApp वापरतात.

जगभरातील फोन्सवर उपलब्ध असलेले WhatsApp पुर्णपणे मोफत असून ते सोपं, सुरक्षित व विश्वासार्ह मेसेजिंग आणि कॉलींग उपलब्ध करून देते.

WhatsApp हे ॲप एसएमएस साठी पर्याय म्हणून सुरु करण्यात आले. आता आमचे हे प्रॉडक्ट मजकुर, फोटो व्हिडीओ, डॉक्युमेंट्स, लोकेशन तसेच व्हाइस कॉल्स अशा वेगवेगळ्या मीडिया फाईल्स पाठवण्यात आणि मिळविण्यात मदत करते. तुम्ही तुमचे खाजगी क्षणही WhatsApp वर शेअर करत असता हे ध्यानात घेवूनच आम्ही आमच्या ॲपला एन्ड-टु-एन्ड एन्क्रिप्शनने सुरक्षीत केलेले आहे.

जगभरात कोठेही कोणत्याही अडथळ्याविना लोकांना
परस्परांशी संवाद साधता यावा हीच आकांक्षा मनात ठेवून आम्ही
आमच्या प्रत्येक प्रॉडक्ट निर्माण केलेले आहे.

WhatsApp के प्रकार

१. WhatsApp
२. G B WhatsApp
३. Business WhatsApp
४. F M WhatsApp
५. O G WhatsApp

WhatsApp चे फायदे पुढील प्रमाणे आहेत.

WhatsApp

१) ह्या मेजेजिंग अप्लीकेशनचा फायदा हा आहे की, आपल्याला टेलीकॉम कंपन्यांच्या अवाजवी कॉल्स आणि मेजेस रेट पासून सुटका मिळते. आज सर्व टेलीकॉम कंपन्या सणाच्या दिवशी आपले स्टन्डर्ड कॉल्स आणि मेजेस रेट लागू करतात अशात जर आपण WhatsApp युझर आहात तर आपल्याला काळजी करावी लागत नाही.

२) साधारण मोबाईल मेजेस मध्ये आपल्याला कॉमन टेक्स शिवाय आणखी काही ऑप्शन नसत WhatsApp चा वापर करून आपण टेक्स सोबत अनेक स्मार्टलीज सुद्धा टाकू शकता. स्मार्ट फोनच्या भाषेत याला ईमोजी म्हणतात.

३) आजच्या काही वर्षांपूर्वी एखादी फाईल किंवा इमेज शेअर करण्यासाठी ई-मेल चा वापर करावा लागायचा आज इंस्टंट मेसेजिंग ॲपच्या मदतीने आपण बऱ्याच इशा-यावर इमेज आणि इतर शेअरिंग करू शकतो.

४) आपल्याला ऐकून आश्चर्य वाटेल की आता आपल्या मित्रांच्या घरी जाऊन डोअरबेल वाजविण्या ऐवजी आपले मित्र WhatsApp वर मेसेस करणे पसंत करतात. याचा फायदा असा की, आपल्याला ज्याला बोलवायचे आहे त्यालाच मेसेस करून बोलवू शकता डोअर बेल वाजवून सर्वांना उठविण्याची गरज नाही.

५) पाहिले तर आपण आपल्या फिचर फोनवर ग्रुप चाट करत होतात तेव्हा आपल्याला आपडत नसले तरी आपल्याला आपल्या मित्रांचे मेसेस वाचावे लागत होते आता आपण, WhatsApp ग्रुप चॅटवर मेसेस mute करू शकता.

WhatsApp चे तोटे

प्रत्येक नाण्याच्या दोन बाजू असतात. जर आपण कोणत्या गोष्टीत चांगल शोधता तर त्यात काही वाईटही असतं हीच बाब WhatsApp च्या बाबतीतही लागू होते.

१) आतापर्यंत आपल्याला बँकेतून लोनसाठी क्रेडीट कार्ड वाले आणि आपल्या आवडीची डायलर टोन लावण्यासाठीचे मेजेस आणि फोन यायचे मात्र आता टेलीमार्केटींग कंपन्या WhatsApp द्वारे आपल्या प्रॉडक्ट्सची मार्केटींग करण्याची स्ट्रॅटेजी वापरत आहेत.

२) मेजेजिंगच्या माध्यमाची सर्वात मोठी समस्या म्हणजे आपली प्रायव्हसी आहे. तंत्रज्ञानाच्या या बदलत्या स्थितीत आपल्याला माहिती नसतांना आपल बोलणे कुणी वाचत, ऐकत असेल तर सांगता येत नाही.

WhatsApp पेमेंट

Pay

खुप वाट पाहिल्यानंतर WhatsApp Pay चे फीचर लाइव्ह करण्यात आले आहे. म्हणजेच आता WhatsApp वरून पैशांची देवाण घेवाण करता येवू शकणार आहे कंपनीने एक ट्विट करून याची माहिती दिली आहे. आज पासून भारतातील युजर्सला WhatsApp वरून पैसे पाठवता येवु शकणार आहे. ही एक पेमेंटचे सिक्व्युअर पध्दत आहे तसेच पैसे पाठवण्या इतके सोपे आहे.

तरी एक युपीआय आधारित WhatsApp ची पेमेंट सर्व्हीस आहे. याच्या माध्यमातून युजर्स त्यांच्या बँक अकाउंट ला

लिनक करून पैसे पाठवू किंवा घेउ शकतात. हे पेमेंट सव्हीस वापरण्यासाठी युजर्सकडे क्रेडीट कार्ड किंवा डेबिट कार्ड अरणे आवश्यक आहे आणि आपण जे आपल्या बँक ला मोबाईल नंबर लिनक केला आहे त्या नंबरचे WhatsApp अकाउंट अरणे गरजेचे आहे तरच आपण या WhatsApp पेमेंट फिचर ला वापरू शकतो WhatsApp पेमेंट जवळपास सर्व बँकांना सपोर्ट करते. त्यामुळे पेमेंट करण्यास आपल्याला काहीही अडथळा येणार नाही.

संदर्भ

व्हॉट्सअॅप विषयावरून असे लक्षात येते की, आधुनिक जगात व्हॉट्सअॅप खूप महत्वाचे झाले आहे.

व्हॉट्सअॅप च्या माध्यमातून लोक खूप पैसे कमवत आहेत. त्याचप्रमाणे आपल नाव सुध्दा मोठे होत आहे. यावर आपण स्टेटस सुध्दा ठेवू शकतो.

येवढ्यात व्हॉट्सअॅप हे बिजनेस मुळे खूपच लोकप्रिय झाले आहे. आज सर्वात जास्त जर बघितले तर व्हॉट्सअॅप चा वापर खूपच वाढला आहे. त्याचप्रमाणे आपण याद्वारे सोशल मिडीयाशी कनेक्ट राहतो. आपण यावर चाट करू शकतो. व्हॉट्सअॅप मुळे आपल्या मध्ये लपलेली कला आपण आपला व्हीडीओ अपलोड करून सर्वांना दाखवू शकतो. व्हॉट्सअॅप मुळे खूप लोक यशस्वी होत आहेत. मग ते बिजनेस असो वा अॅक्टर किंवा मग स्टुडंट सर्वांसाठी व्हॉट्सअॅप महत्वाचे माध्यम आहे. त्यामुळे असे दिसून येते आज संपूर्ण जगभर व्हॉट्सअॅप खूप लोकप्रिय झाले आहे.

निष्कर्ष

या पोस्ट मध्ये आपण WhatsApp बद्दल माहिती घेतली आशा करतो तुम्हाला दिलेली माहिती समजली असेल जर याबद्दल काही प्रश्न असतील तर कमेंट मध्ये नक्की विचारा.

धन्यवाद!

B.A.I SEM I/II

नाम : कुं :- पल्लवी मोतीशम भाकरे
कॉलेजचे नाव : डॉ. एच. एन. सिन्हा कॉलेज पातुर
विषय :- राज्यशास्त्र (कातरन वही)
वर्ग :- B.A.I
शेक नं :-
दिनांक 2021

शिर्षक	लेखकचे नाव	पेपर
प्रसन्न विरोधक नसणे हेच भाजपाचे बळस्थान !	पवन के वर्मा	सकाळ
मना धडवी संस्कार	प्रल्हाद वामनराव वै	सकाळ
बोतक्याचा 7/12 खरंच कोरा होणार ?	दिलीप देशपांडे	देशीनोती
अर्थव्यवस्थेला चालना देणारा अर्थसंकल्प !	प्रा. मधुकर चुटे	लोकमत
एन्काउंटर योग्य की अयोग्य	जयंत माईकर	लोकमत
कुपोषण निर्मूलन : एक दाहक वास्तव	राजकुमार सं पाटील	देशीनोती
बोडो लँडवदल नवा करार	प्रा. अपिबाब कोल्हे	लोकमत
म. गांधी की जय... पण कृती	शां. कामडी	सकाळ
कलटिक: भाजपच्या कमळ चा श्रुंगंध कायम ब्राह्मण कि. ३.	न. मा. जीर्णी	सकाळ

1) भाश्तालीक कर द्दशतवाद	सचिन गोडांबे	सकाळ
2) पुन्कांडर ला पराथि।	अंड प्रभाकर येरोळकर	सकार
3) नाशाम नेत्यांची मनधरणी	मोहन वीरगांवकर	देशीन्नीती
4) शेतकरी प्रश्नांचे नवे वासन	शिरधर पाटील	देशीन्नीती
5) जो-तो रस्त्यावर उतरतो आहे !	मिलिंद शुद्धुमवार	सकाळ
6) मंडीच्या सवयाखालील अर्थ संकल्प।	अंड प्रभाकर येरोळकर	सकाळ
7) विकृत नृशंसता	सचिन गोडांबे	सकाळ
8) हेच का ते अच्छे दिन?	जयंत माईणकर	लोकमत
9) दिल्लीतील अग्नितंडवा	मोहन वीरगांवकर	लोकमत
10) सर्वोच्च पद्म पुरस्काराची चर्चा	राजेश राजीरे	लोकमत
11) शिबलांचा सल्ला..।	जयंत माईणकर	सफाळ
12) मुलांच्या काही अवधीकडे पुढे करणं पालकांना पडू शकत महागात	शिरधर पाटील	सकाळ

२२] निधीची उद्योगधरती ज.रा.रा. ९	मोहन खोरगांवकर	देशोन्नीती
२३] चुकीचा मार्ग	मोहन खोरगांवकर	देशोन्नीती
२४] भाजयला दिवासा	प्रा. मधुकर चुटे	देशोन्नीती
२५] न्यायाचा मार्ग	जवंत भाईगाकर	सकाळ
२६] घुरळा	मेधा पुरव	सकाळ
२७] शैकल्य कुळासाठी	प्रा. अविनाश कोन्हे	लोकमत
२८] विरोधी पक्षाच्या भूमिकेतील भाजप समोर ची आव्हाने	मोहन खोरगांवकर म	देशोन्नीती
२९] धर्मचा परिचय	जशंत दिवाण	सकाळ
३०] सकारात्मकता - मानवी बळ	शाशिकांत मधुकर तोरे	सकाळ
३१] नैराश्य	अशिव देव	लोकमत
३२] मॉर्निंग अलार्म सुमधुर असेल, तर दिवस जाईल मस्त	जशंत भाईगाकर	सकाळ

33]	च्युइंगम मॅन ची अनोळी कलाकुसर	जयंत माईकर	सकाळ
34]	पेढीच दखल ह्या	मीहन वोरगांकर	लोकमत
35]	घुपकांना न्याय मिळावा	संप्रदिप रामेश्वर शोडे	लोकमत
36]	वाचक विचार मंच	श्याम वसुधा ठाणेकार	सकाळ
37]	किडनीची समस्या जाखन घेव्यासाठी कश्टा येईल ही स्वस्त टेस्ट	प्रल्हाद . वामनराव. ये.	सकाळ
38]	वाचक विचार मंच	जगन . धाणेकर	सकाळ
39]	राजधानीत हिंसाचार....		
40]	बोगस डॉक्टरांचा सुलसुल -	जगन धाणेकर	सकाळ
41]	कोणी नस देता का नस ?	सतीश देशमुख	सकाळ
42]	ओ किसनराव ..		लोकमत

प्रबळ विरोधक नसणे हेच भाजपचे बलस्थान!

दिल्ली विधानसभेच्या निवडणुकीच्या प्रचारमोहिमांचे अवलोकन करित असताना माझ्या लक्षात आले की, मतदारांचे धार्मिक आधारवार विभाजन करण्यापलीकडे भाजपजवळ कोणताच अजेंडा नव्हता. प्रचाराच्या अखेरच्या क्षणांसुद्धा भाजपच्या नेत्यांनी दिल्लीच्या विकासासाठी त्यांचे ब्लूप्रिंट काय आहे, हे लोकांना सांगितले नाही. प्रशासन कसे हवे, हा मुद्दाही त्यांनी लक्षात घेतला नाही. आपल्या योजनांच्या माध्यमातून दिल्लीतील जनतेच्या जीवनात आपण कोणता बदल घडवून आणू इच्छितो, याबद्दलही हे नेते बोलले नाहीत. दिल्लीच्या जीवनात बदल घडवून आणण्यासाठी त्यांनी पर्यायी योजनासुद्धा सादर केली नाही. त्यांनी फक्त आणि फक्त फोडा आणि राज्य करा, याच नीतीचा अवलंब केला. दिल्लीतील शाहीनबाग भोवतीच त्यांचा सर्व प्रचार फिरत होता, हेच संपूर्ण प्रचारात दिसून आले!

एक निष्कर्ष स्पष्ट आहे की, त्या पक्षाने लोकांच्या जिवाळ्याचे विषय हेतुपुरस्सर दूर ठेवले. निधार्मिकतेच्या अजेंड्याला त्यांनी स्पष्टदिव्हील केला नाही. त्यावरून भाजपजवळ प्रशासन चालविण्यासंबंधीच्या विचारांचे दुर्भिक्ष असल्याचे जाणवले. वास्तविक नरेंद्र मोदींच्या नेतृत्वाखाली त्यांचा पक्ष २०१४ मध्ये बहुमताने सत्तेत आला, तेव्हा त्यांनी चांगल्या प्रशासनाचा आणि आर्थिक विकासाचा अजेंडा लोकांसमोर ठेवला होता. अशा पक्षाजवळ चांगले प्रशासन करण्याबाबत नवीन विचारांची घानवा असावी, ही बाब त्या पक्षासाठी दुर्दैवी म्हणावी लागेल. आज केंद्रात चांगल्या प्रशासनाचा लवलेशही आढळत नाही आणि अर्थव्यवस्थेचे तीनतेरा झाले आहेत!

देशात गुंतवणुकीचे वातावरण कुठेच दिसत नाही. निर्यात कमी झाली आहे. आयातही घसरली आहे. महागाईने कळस गाठला आहे. अर्थव्यवस्था कोलमडून पडली आहे. बेरोजगारी वाढली आहे. जीडीपीचा दर घसरला आहे. औद्योगिक उत्पादन कमी झाले आहे. वस्तू आणि सेवाकरापासून मिळणारे उत्पन्न निर्धारित लक्ष्यापेक्षा कमी आहे. प्रत्यक्ष आणि अप्रत्यक्ष कराचीसुद्धा तीच स्थिती आहे. मागणीत कमालीची घसरण झाली

पवन के. वर्मा
राजकीय विश्लेषक

आहे. सरकारजवळ साधनसंपत्तीचा तुटवडा असल्याने आरोग्य आणि शिक्षण या क्षेत्रांसाठी कमी तरतूद करण्यात आली. शेतीव्यवसायाच्या अडचणी संपलेल्या नाहीत.

या परिस्थितीचा सामना करताना सरकारला लकवा झाला आहे, पण ते कबूल करण्याची सरकारची तयारी नाही. सरकारचा विश्वास आहे की, देशासमोर कोणताच आर्थिक पेचप्रसंग नाही आणि विरोधकांनी मात्र त्याविषयी अपप्रचार चालवला आहे! आपल्याला कशाची गरज आहे आणि सरकारचे अपक्रम काय आहेत, यांचा कुठेच ताळमेळ लागत नाही. लोकांचे प्रश्न सोडविण्याऐवजी सरकारला सीएए आणि एनआरसीच महत्त्वाचे वाटतात. आपल्या कळाहीन अर्थसंकल्पाने भाजपने हेच स्पष्ट केले आहे. आर्थिक घसरण थांबविण्यासाठी अर्थसंकल्पात कोणत्याही योजना सूचविलेल्या नाहीत.

राजकीय पक्षापाशी जेव्हा धोरणाचा, कार्यक्रमाचा आणि विकासाचा अभाव असतो तेव्हा तो पक्ष निवडणूक जिंकण्यासाठी भावनांना आवाहन करण्याचा मार्ग स्वीकारतो. विभाजनवादी धोरणांचा स्वीकार करून मतपेटी मजबूत करण्याचा तो पक्ष विचार करू लागतो. तो पक्ष लोकांच्या मनात विभाजनाची बीजे पेरतो. आणि

एकूणच निवडणुकीला हिंदू विरुद्ध मुस्लीम असा रंग देण्यात येतो. निवडणुकीत तात्पुरता लाभ मिळविण्यासाठी तो पक्ष हिंसाचाराला प्रोत्साहन देतो आणि मतदारांमध्ये फूट पाडण्याचा प्रयत्न करतो.

दिल्लीच्या निवडणुकीत भाजपने नेमके हेच केले. 'गोली मारो सालों को' यांसारख्या घोषणा निवडणूक सभेत देण्यात आल्या. एका ज्येष्ठ मंत्र्याने लोकांना हिंसाचारासाठी प्रोत्साहन दिले. शाहीनबाग येथे सीएए व एनआरसीविरोधात धरणे देणाऱ्या आंदोलकांना राष्ट्रद्रोही आणि दहशतवादी ठरविण्यात आले. दिल्लीतील शांततामय आंदोलन हा हिंदूविरुद्ध केलेला कट आहे, अशी त्याची संभावना करण्यात आली. सरकारचे समर्थन न करणाऱ्यांना पाकिस्तानचे एजंट असल्याचे संबोधण्यात आले. सरकारविरुद्धच्या असंतोषाला राष्ट्रद्रोह ठरविण्यात आले. संपूर्ण वातावरण द्वेषभावना, हिंसाचार आणि सुसंवादाच्या अभावाने ग्रासून टाकण्यात आले. हिंदू मतांचे धुवीकरण करणे हाच त्यामागे हेतू होता. विकासाचा मुद्दा संपूर्ण प्रचारात हरवला होता. 'सबका साथ' हा विषय तर कुठल्या कुठे भिरकावून देण्यात आला होता!

भारतातील जनतेची धार्मिक भेद विसरून विकासाच्या दिशेने जाण्याची, आपले भारतीयत्व जपण्याची इच्छा आहे, हे भाजपने लक्षातच घेतले नाही. आजच्या तरुणांमध्ये हा बदल विशेषत्वाने जाणवतो आहे. ते द्वेष आणि विभाजनवादी तत्त्वांना विरोध करीत आहेत. हे विद्यापीठ कॅम्पसमध्ये पाहाण्यास मिळाले. इतकेच नव्हे तर त्यांच्यात संविधानाचे रक्षण करण्याची, देशभक्तीची भावना प्रबळ झाल्याचेही दिसून आले.

दिल्ली विधानसभेचे निकाल काहीही लागोत, पण देशाच्या लोकशाही रचनेचा विचार करताना या गोष्टी लक्षात घ्याव्याच लागतील. देशात प्रभावी विरोधक नाहीत ही भाजपसाठी जमेची बाजू आहे. नरेंद्र मोदींच्या करिश्म्यास आव्हान देऊ शकेल असा नेता विरोधी पक्षांकडे नाही हे दुर्दैव आहे. पण असे नेतृत्व आणि असा पर्याय जेव्हा उदयाला येईल तेव्हा भाजपसमोर खऱ्या अर्थाने आव्हान उभे झालेले असेल!

मना घडवी संस्कार

आई-वडिलांप्रमाणेच तुमच्यावर ज्ञान आणि प्रेमाचा वर्षाव करणारे तुमचे सर्व शिक्षकही तुमचे देवच आहेत. शिक्षक तुम्हाला जगाविषयी नवनव्या गोष्टींचं ज्ञान देतात. शैक्षणिक गोष्टींसोबत जीवनातील खडतर प्रवास कसा पार करायचा, आशुच्यात कसं यशस्वी व्हायचं हेही शिकवतात. ज्यामुळे मोठं झाल्यावर तुम्हाला सभाजात एक महत्त्वाचं स्थान प्राप्त होतं. मात्र आजकाल काही मुलं जेव्हा याच शिक्षकांचा आदर करताना भी पाहतो तेव्हा खूप वाईट वाटतं. कदाचित या मुलांना आता या गोष्टींचं महत्त्व पटलं नाही म्हणून ही मुलं अशी वागतात. पण पुढे भविष्यात मोठं झाल्यावर त्यांना याचं महत्त्व नक्कीच पटेल. मात्र तेव्हा सर्व्हेस म्हणण्यासाठी तुमचे लाडके शिक्षक तुमच्यासोबत असतीलच असं नाही. यासाठी आतापासूनच प्रत्येक गोष्टीसाठी तुमच्या शिक्षकांची कुतज्ञता व्यक्त करायला विसरू नका. भरी जार तुम्ही तुमच्या एक-दोन मित्रांसोबत अथवा भावंडांसोबत देणामस्ती केली तर काय होतं? आई-व्हावा चांगलाच दम देतात, नाहीतर एखादा धपाराही पाठीत बसतो. भग तुम्ही एका वर्गात किती जण असता? घरास, साठ कधी कधी त्याहून जास्त. भग इतक्या मुलांनी एकदम गोंधळ, मस्ती केल्यावर त्यांना शांत करण्यासाठी शिक्षक तुमच्यावर रागवले तर तुम्हाला राग का येतो? शिक्षक रागावतात कारण त्यात तुमचंच भलं असतं. तुम्ही चांगलं वागावं, तुम्ही यशस्वी व्हावं अशी त्यांची मनापासून इच्छा असते. शिक्षक रागावल्यामुळे तुम्हाला प्रचंड राग येतो. भग तुम्ही त्यांच्या काही गोष्टी लक्षात ठेवता. त्यांचा रंग, शरीराची ठेवण, बोलण्याची शैली यावरून तुम्ही त्यांच्याबाबत चिडचिडा, बोलताना एकेरी नावाचा उल्लेख करता. मात्र त्यांची तळमळ आणि प्रेम तुम्हाला दिसत नाही. त्यांनी दिलेलं ज्ञान तुमच्यापर्यंत पोहोचत नाही. त्यासाठीच आपल्या शिक्षकांचा आदर करा. त्यांची कुतज्ञता व्यक्त करा. तुम्हाला एखादं बक्षीस मिळतं तेव्हा आई-वडिलांप्रमाणे शिक्षकांनाही तुमचा अभिमान वाटतो.

शेतकऱ्याचा ७/१२ खर्च कोरा होणार?

निवडणुकांच्या प्रचारसभेपासून जवळजवळ सर्वच पक्षांचा शेतकऱ्यांच्या कर्जांमाफीचा विषय प्राधान्याने होता. शिवसेनेचे सरकार आल्यास शेतकऱ्यांची कर्जांमाफी नाही तर कर्जांपासून मुक्ती केली जाईल, ७/१२ उतारा कोरा केला जाईल, असे शिवसेना पक्षप्रमुख उद्धव ठाकरे ठासून सांगत होते. राष्ट्रवादी काँग्रेस- काँग्रेस या पक्षाची भूमिका यापेक्षा काही वेगळी नव्हती. भाजप सरकारने २०१७ साली कर्जांमाफी केली, पण अटी-शर्तीमुळे शेतकऱ्यांत समाधान नव्हते. अद्यापपर्यंतही अनेक शेतकरी त्या लाभापासून वंचित आहेत. खर म्हणजे निवडणुकांच्या प्रचारात कर्जांमाफी हा मुद्दा केन्द्रस्थानी असतो. शेतकऱ्यांविषयी सगळेच सहानुभूती दाखवत असतात, ती कशी असते सगळेजण जाणतात. राजकीय मंडळी आपले साध्य साधण्यासाठी साधन म्हणूनच शेतकऱ्यांचा वीपर करून घेतात. नंतरच्या काळात त्यांच्या प्रजांकडे पूर्णपणे दुर्लक्ष होते, हे काही नवीन नाही.

परंतु आता कर्जांमाफीच्या विषयाने वेगळेच वळण घेतल्याचे दिसत आहे. शिवसेनेच्या काँग्रेस-काँग्रेसची महाविकास आघाडी हाऊन सरकार सत्तेवर आले. आणि किमान समान कार्यक्रमात शेतकऱ्यांच्या प्रश्नावर गंभीरपणे विचारमंथन सुरू झाले. पहिल्याच कॅबिनेट मिटिंगमध्ये शिवसेना पक्षप्रमुख, मुख्यमंत्री उद्धव ठाकरे यांनी कर्जांमाफीविषयक माहिती सादर करण्याची सूचना मुख्यसचिवांना दिली आहे. विधानसभेच्या विशेष अधिवेशनात भाषण करतानाही ते म्हणाले, 'मला शेतकऱ्यांचा ७/१२ कोरा करून त्यांना कर्जमुक्त तर करायचेच आहे, पण चिंतामुक्तही करायचे आहे. शेतकऱ्याला न्याय द्यायचा आहे, तो देऊ शकलो नाही, तर आपण अशाशी टक्का आता मद्रत्याचे प्रश्न हे आहेत, की सरकार खोखरांचे सर्व शेतकऱ्यांचा ७/१२ उतारा कोरा करू शकल का? सरकार कर्जांमाफी हाईल का? सरकारमध्ये काय अन्वित आहे?'

सरकार याचा अर्थ हाय, की आज तरखेला शेतकऱ्यांवर वे काही चालू कर्जे, दकलेंत कर्जे आहे ते सर्वच कात घेत. ७/१२

कोरा करायचा म्हणजेच सर्वच प्रकारचे कर्जे उडवावे लागेल. ते शक्य आहे का? आजच आपल्या सरकारच्या तिजोरीवर जवळपास पाच लाख कोटींचा बोजा असल्याची माहिती समोर येत आहे. अजून संपूर्ण ७/१२ कोरा करून कर्जमुक्ती करायची, तर १२५ ते १५० लाख कोटींचा बोजा बसू शकतो, असे मत तज्ज्ञ व्यक्त करताताना दिसतात. अर्थातच सरकारची मानसिकता असेल, तर ते काहीही करू शकतात नाही असे नाही, पण सरकारच्या अनेक योजनाही असतात, त्याला अडथळा येऊ शकतो, असेही मत व्यक्त केले जाते. केन्द्र

मंथन

दिलीप देशपांडे

सरकार कितपत मदत करेल, सांगता येत नाही. केलीही तर किती काळ लागेल, हेही सांगता येणार नाही.

आज एकूण विचार केला तर आत्महत्याप्रस्त शेतकरी कोणता आहे, तर साधारणपणे १० एकरपर्यंतचा कोराडवाहू शेतकरी आहे. कोणी महामुधारक शेतकऱ्यांनी, बागायतदारांनी आत्महत्या केली असे फारसे दिसत नाही. तेव्हा अशा अल्प शेतजमीन असणाऱ्या शेतकऱ्यांची संपूर्ण कर्जांमाफी होणे आवश्यक आहे. शेवटी बागायती/कोराडवाहू हा फरक तर करावाच लागेल. अन्यथा हे समीकरण जुळणारच नाही.

गेलें वर्षे अवर्षण, तर यावर्षी अतिवृष्टीने विदर्भ, मराठवाडा, उत्तर महाराष्ट्र, पश्चिम महाराष्ट्रात भीषण परिस्थिती निर्माण झाली आहे. कमाशी, ज्वारी, मका, तूर, ज्वारी ही पिके पूर्ण नष्ट झाली आहेत. फळबागांचेही नुकसान झाले आहे. शेतकरी अजून त्यातून बाहेर आला नाही. नुसती कर्जांमाफी करून शेतकरी चिंतामुक्त होणार नाही, तर त्यांच्याशी संबंधित अनेक गोष्टी आहेत त्याकडेही सरकार आणि कृषिखात्याला लक्ष वेधावे लागणार

आहे. मग त्यात वेळेवर कर्ज उपलब्धी, की-वियॉण, खर्च, त्याचा काळाबाजार थांबवणे, इमीमाय मिळवून देणे, वेळप्रसंगी खरेदी करणे, पुरेशा साधनसामग्रीनिधी खरेदी केंद्रे सुरू करणे, शेतीमालाला भाव दिल्याने महंगाई वाढते हा समज दूर करून व्यापारी वर्गाची मत्केदारी मोडणे, सरकारची यंत्रणतला प्रत्येकार थांबवणे, अशा अनेक गोष्टीकडे बघावे लागणार आहे. नव्या सरकारपुढे हे आव्हान आहे. शेततळेंसारख्या योजना सर्वसामान्य शेतकऱ्यांपर्यंत पोहचतात का? हे बघणे, कारण बऱ्याच योजनांचा लाभ राजकीय नेत्यांचे कार्यकर्तेच घेत असतात. ब्रीकी शेतकरी त्रिपयर्षत पोहचू शकत नाही. शेतकरी सन्मान योजनांतर्गत प्रतिवर्षी ६०००/-रुपये मिळणार आहेत. अद्यापही ती रक्कम मिळत नाही. २०००/-रुपये तीन टप्प्यांत देण्याऐवजी एकरकमी मिळायला हवी. तुकडे-तुकडे टाकून त्याला लावार करू नये. मागेल त्याला शेततळे, मागेल त्याला वीज कनेक्शन, विजेची उपलब्धी हवी. नुसत्या घोषणा करून उपयोग नाही. त्याची अमलबजावणी होते का, याकडे लक्ष वेधणे आवश्यक आहे. तालुका, जिल्हा, कृषी कार्यालय आहेत. त्यावर कडक नियंत्रण आवश्यक आहे. बऱ्याच ठिकाणी कृषि अधिकारी आणि व्यापाऱ्यात जवळीक होऊन लागोबांधे निर्माण होऊन भ्रष्टाचार होत असल्याचे दिसते. योजना सवलती, अनुदानाची माहिती देण्यात चालढकल होते.

नव्या सरकारपुढे मोठे आव्हान आहे. शेतकऱ्याला खोखरांचे कर्जमुक्त आणि चिंतामुक्त करायचे तर वरील गोष्टींचा प्रामुख्याने विचार द्यायला हवा. मुख्यमंत्री उद्धव ठाकरे, आणि सहकाऱ्यांनी ते मनान्वर घेतले आहे, ते पूर्णत्वास नेतील. सगळ्या महाराष्ट्रातील शेतकरी त्यांच्याकडे आशेने बघतोय. ती फोल ठरू नये ही अपेक्षा.

जामनेर, जि. जळगाव.
मो. नं. ९९६०३६५२०९
dilipdeshpande24@gmail.com

अर्थव्यवस्थेला चालना देणारा अर्थसंकल्प!

अर्थमंत्री निर्मला सीतारमन यांनी मध्यमवर्गीय, शेतकरी तसेच महिला व शिक्षण क्षेत्राच्या विकासासाठी अर्थसंकल्पातून क्रांतीकारी पाऊले उचलली आहेत. उत्पन्नावरील करांमध्ये दिलासा दिल्यामुळे मध्यमवर्गीयांचे उत्पन्नात वाढ होऊ शकते. स्कूल इंडिया, स्टार्टअप इंडियामुळे उद्योगांना मोठी चालना मिळणार आहे. देशातील सर्वसामान्य करदात्यांना दिलासा, उद्योगांना प्रोत्साहन, कृषी व सिंचनात वाढ होण्यासाठी चालना देणारा केंद्रीय बजेट आहे. केंद्र सरकारचा अर्थसंकल्प हा कृषी क्षेत्राच्या विकासासाठी समर्पित आहे. पीपीपी मॉडेलच्या माध्यमातून रुग्णालयांचा लाभ नागरिकांना होणार आहे. बँकेतील ठेवींवरील विमा हा 9 लाखावरून 5 लाख करण्यात आलेला आहे. प्रत्यक्ष उत्पन्नात करातून दिलासा देण्यात आलेला आहे. अर्थसंकल्पात सर्वांचा विचार करण्यात आलेला दिसतो.

हा अर्थसंकल्प शेतकरी, शेती, आरोग्य, शिक्षण आदी क्षेत्रांच्या सुविधांसाठी उपयुक्त ठरतो. आर्थिक शिस्त तसेच मंदीची स्थिती या दोन्ही बाबी सांभाळत भारत आर्थिक शक्ती कशी होईल, या भावनेने समतोल अर्थसंकल्प सादर करण्यात अर्थमंत्र्यांनी कुठलीही मोठी आकडेवारी न दाखविता सरकारची भूमिका मांडण्याचा प्रामाणिक प्रयत्न केला आहे. कार्बन उत्सर्जन करणारे धर्मल पॉवर प्लांट बंद करण्याचे अर्थसंकल्पात नमूद करण्यात येणार असल्याने केंद्र सरकारचे हे पाऊल कौतुकास्पद आहे.

शेतकरी, कामगार यांच्या काळजीसह करसवलत देत नोकरदार, व्यापारी, महिला, युवा यांच्यासह समाजातील इतर सर्वच घटकांच्या कल्याणाचा अर्थसंकल्प आहे. अर्थसंकल्पात विकासावर भर देण्यात

प्रा. मधुकर चुटे

मो. नं. : 9420566404

संवाद

अर्थव्यवस्थेला योग्य दिशेने भरारी देण्यासाठी चांगला अर्थसंकल्प सादर करण्यात आला आहे. करदात्यांनाही कराच्या अतिरिक्त ओझ्यापासून दिलासा मिळणार आहे. बेरोजगारी, व्यापार, शेतकऱ्यांच्या समस्या, आर्थिक मंदी, आर्थिक गुंतवणूक, आरोग्य व महागाई या देशातील प्रमुख समस्या आहेत. या समस्यांवर मात करण्यासाठी अर्थमंत्र्यांनी काहीच ठोस उपाययोजना बजेटमध्ये करण्याची गरज आहे.

आला आहे. आरोग्य, शिक्षण यांच्यासाठी अर्थसंकल्पात मरिच तरतूद आहे. शेतकऱ्यांचे उत्पन्न दुप्पट करण्यासाठी सौळा कलमी योजना, प्रत्येक घराला पिण्याचे पाणी मिळावे यासाठी भक्कम आर्थिक तरतूद, जिल्हा रुग्णालयांना जोडून प्रत्येक जिल्ह्यात वैद्यकीय महाविद्यालय उभारण्याची कल्पक योजना, आयकरमध्ये कपात करून मध्यमवर्गीयांना दिलासा, अनुसूचित जाती, जनजाती, ओबीसी यांच्या कल्याणासाठी भक्कम आर्थिक तरतूद अर्थसंकल्पमध्ये करण्यात आल्यामुळे केंद्रीयमंत्री निर्मला सीतारामन यांनी संसदेत सादर केलेला अर्थसंकल्प खऱ्या अर्थाने अर्थव्यवस्थेला बळकटी देणारा आहे. देशातील सर्वसामान्य करदात्यांना दिलासा देणारा व उद्योगांना प्रोत्साहन तसेच कृषी व सिंचनात वाढ होण्यासाठी चालना देणारा हा अर्थसंकल्प आहे. कृषी व सिंचनासाठी २.८३ लाख कोटींची तरतूद केल्यामुळे सिंचनाच्या क्षेत्रात वाढ होणार आहे. स्वच्छ भारत अभियानासाठी 9200 कोटींची तरतूद आणि शिक्षणासाठी 99 हजार कोटींची तरतूद केल्यामुळे शिक्षणाला प्रोत्साहन दिले आहे. सर्वसामान्यांना दिलासा देणारा तसेच अर्थव्यवस्थेला गती देण्याचा प्रयत्न केंद्र सरकारने केल्याचे दिसते. बजेट मध्ये मोठ्या खर्चाना बाजूला सारून महत्त्वाच्या गोष्टींना प्राधान्य देण्यात आले आहे. गृहखरेदी ग्राहक आणि विक्रेते दोघांनाही फायद्याची ठरणार आहे. सर्वात महत्त्वाचे म्हणजे विमाकवच 9 लाखावरून 5 लाख करणे सर्वात स्वागताई बाब आहे. त्यामुळे निकट भविष्यात कोणतीही आर्थिक अडचण निर्माण होणार नाही. व्यवसाय शिक्षण आणि कौशल्य विकासात मोठ्या प्रमाणात गुंतवणूक झाल्यामुळे सामान्यांना दिलासा मिळणार आहे. पायाभूत सुविधांचा अर्थसंकल्पात समावेश करण्यात येणे ही उत्तम बाब आहे.

नागपूर

कुपोषण निर्मूलन: एक दाहक वास्तव!

जगातील एकूण कुपोषित बालकांपैकी जवळपास एकतृतीयांश एवढी संख्या केवळ भारतात आहे. ४.६६ कोटी एवढी कुपोषित बालके भारतात असून जगात या यादीत भारताचा पहिला क्रमांक लागतो.

२०२० पर्यंत देशाला महासत्ता बनवण्याचे प्रयत्न सुरू असताना, देशाच्या स्वातंत्र्याच्या सत्तरीनंतरदेखील आपण 'कोवळी पानगळ' थांबवू शकलो नाही, ही खेदाची बाब आहे. या समस्येच्या मुळाशी जाऊन उपाययोजना करणे गरजेचे आहे. केवळ लोकानुन्यायी योजना, त्याच त्या मळलेल्या प्रकारच्या 'निव्वळ पाट्या टाकणे' या पद्धतीच्या उपाययोजनेमुळे ना कुपोषण निर्मूलन झाले ना कोवळी पानगळ थांबली!! 'पाठीला पोट लागलेली, हाता-पायात त्राण नसलेली, माना टाकलेली निस्तेज बालके पाहिली, की जीव तुटतो. एकतर या आदिवासी भागात लोकांच्या हाताला काम नाही. त्यामुळे रोजचे कुटुंबाचे भरणपोषण होईल, असे उत्पन्न नाही. यामुळे लहान बालकांच्या सुदृढ वाढीसाठी आवश्यक पोषक तत्त्वांनी युक्त आहार मिळणे दुरापास्त! या साऱ्या दुष्टचक्राच्या पार्श्वभूमीवर सगळा भार अंगणवाड्यांवर असताना, याबाबतीत प्रयत्न चालू असतानाही कुपोषण थांबलेले नाही. अंगणवाड्यांमध्ये दिला जाणारा टेक होम

रेशन (टीएचआर) जनावरांना घालण्यास लोक उद्युक्त होतात. या मार्गील कारणांचा परामर्श घ्यायला हवा! मग या योजना अंमलात आणण्यापेक्षा या योजनांचे प्रयोजन कोणासाठी आहे, हे सहज लक्षात येते. प्रत्येक जिल्ह्याच्या भौगोलिक रचनेबरोबरच सामाजिक जीवनातदेखील बरेच वैविध्य आहे! प्रत्येक जिल्ह्याची परिस्थिती लक्षात घेऊन

कुपोषण निर्मूलनासाठी प्रयत्न केल्यास नक्कीच सकारात्मक परिणाम दिसून येतील. जे निकष मुंबईत लागू असतात तेच निकष ठाणे, मेंढघाट, धुळे, नंदुरबार,

गडचिरोलीसारख्या ठिकाणी लागू पडणार नाहीत, याचा गांभीर्याने विचार व्हायला हवा. त्याचबरोबर या योजनांमधील भ्रष्टाचार, गळती थांबविल्याशिवाय या योजना प्रत्यक्षात कुपोषितांपर्यंत पोचणार नाहीत. त्याच त्या योजना केवळ नाव बदलून राबविल्याने बदल होणे अशक्य आहे. 'आग सौमेश्वरी बंब रामेश्वरी' अशा पद्धतीने कुपोषण निर्मूलनाच्या योजना राबविल्यास या योजनांतून फारसे काही हाती लागण्याची शक्यता खूपच कमी असते. उलट या समस्येची दाहकता आणखी ठसठशीतपणे समोर येईल.

आहेरवाडी, ता. दक्षिण सोलापूर, जि. सोलापूर
इमेल -rajkumarpatii313@gmail.com

संवाद

राजकुमार रं. पाटील

एन्काउंटर! योग्य की अयोग्य?

हैदराबादच्या बलात्कार प्रकरणातील चार आरोपींचे पय्यारी एन्काउंटर घडायला आले आणि सोशल मीडियाला जग आनी. सोशल मीडियावर चारपलून दोन टक्क्यांचा प्रतिक्रिया होत्या एक प्रतिक्रिया होती, जे झाले ते योग्य झाले या प्रकारची, तर दुसरी प्रतिक्रिया अगदी वेगळी. जर फौजदारी न्यायानुसारचे काम करू लागले, तर न्यायानुसारचे राखणे कराय, क्रिडा हाच न्याय ह्याच प्रकांडन बलात्काराबाबत जगत असेच स्पष्टीचा, नसेच घटनापत्री पक्षरील काही यात्री मज्याचा समावेश आहे त्याबाबतही चाचणीचा का आणि अशाच प्रकारचा न्याय जर सगळीकडे मिळू लागला, तर ते जगजगत असेल आणि कायद्याचे राज्य या संकल्पनेला नी जिलातली असेल अशा प्रकारच्या होत्या कायदा, इतिहास आणि राज्यशास्त्र यांचा एक अय्यासक आणि घडवणूक या नात्याने मला दुसऱ्या प्रकारच्या प्रतिक्रिया जास्त योग्य, अनर्पुत्र वाटताना.

एन्काउंटर या शब्दाचा अर्थ अचानक होणारी संघर्ष वाक्येक, ज्यात एका बाजूला कारणाचे शक्क, तर दुसऱ्या बाजूला कायद्याला न मानणारे असतात. अशा घडवणुकी किंवा एन्काउंटर अगदी काश्मीरपासून, मुंबईच्या अंडरवर्ल्डपर्यंत सगळीकडे होत असतात. जवळपास प्रत्येक एन्काउंटरवर बनावट असल्याचा आरोपही केला जातो. त्याची चौकशी केली जाते. आणि बऱ्याच किंवाणी या घडवणुकी बनावट असल्याचा आरोप सिद्धी झाला आहे. नरेंद्र मोदी गुजरातचे मुख्यमंत्री असताना बहुचर्चित सोडराबुद्दीन एन्काउंटर झाली होती. त्या प्रकरणात दोन आयपीएस ऑफिसर सह इतर पोलीस हर्षाची तुरुंगामध्ये गेले. सध्याचे गृहमंत्री अमित शाह हेसुद्धा याच कारणसाठी तुरुंगवाची ह्या खाऊन आलेले. आर्मीमध्ये पण अशा प्रकारच्या बनावट घडवणुकी घडतात. कर्नाट दर्जाचा एच एस कांडली या ऑफिसरने आसाममध्ये २००३ साली पाच अतिरेक्यांना पकडून नंतर बनावट एन्काउंटर घडवून आणले. आपल्या अनावर केवळ ओनून त्याने अतिरेक्यांनी गोळीबार केल्याचा बनाव केला. अर्थात त्याच्यावर बडनफीची, तसेच इतरही कारवाई करण्यात आली.

अचानक घडवणुकी, हा जगातील विचल पकडला गेल्या पहिला अतिरेकी, त्याला विचल पकडला असताना त्याच्याजवळ सापडलेली हत्यारे आणि मुंबई छत्रपती शिवाजी टर्मिनस सांघील पुलावरून उतरताना त्याचा काढलेला फोटो घाबुळे अचानक केसाब आणि त्याच्या इतर नऊ साथीदारांच्या सहाससत्त्वबद्दल कोणीही आवाज उठवला नाही, पण दिल्लीतील बाटला इराकम एन्काउंटर, किंवा मुंबईतील अनेक गॅंगस्टर एन्काउंटरवर मानव अधिकार कार्यकर्ते आणि इतर व्यक्तींनी आवाज उठवला आहे. गॅंगस्टर अफर नाईके वहील यांनी एन्काउंटरमध्ये आपला मुलगा मारला गेल्यानंतर रात्री हाणान्या एन्काउंटरवर प्रस्नविन्ध उपस्थित केले होते.

जयंत माईणकार

हैदराबाद प्रकरणातील आरोपींना पय्यारी गुन्हाच्या जागी नेण्याचे शूटिंग किंवा लाईफ रेकीडिंग, जे कोणत्याही स्मार्ट फोनने होऊ शकते, तसे जर केले असते, तर आज उपस्थित होणारे सर्वच प्रश्न संपले असते. असे लाईफ रेकीडिंग नेहमी केले जावे, ही अपेक्षा, 'आज की आवाज', 'अशा कानून' यांसारख्या विश्वपट्टिनून कायदा हातात घेऊन स्वतःच न्याय देणाऱ्या अनेक नायकांची कथा रंगवली जाते. लोकाना अशा कथा भावतात; पण अशा प्रकारे कायदा हातात घेणे योग्य आहे का, हाच मुख्य प्रश्न आहे. कारण जर अशा प्रकारच्या घटना घडू लागल्या, तर न्यायपालयाची गरजच राहणार नाही. लोकशाहीच्या विसऱ्या स्तंभाची गरज राहिली नाही, की एखाद्या हुकुमशाहाची अनिर्वाह सत्ता राहू शकते. या सत्तेला विरोध करणाऱ्यांना देशद्रोही म्हणून भक्त मारून टाकू शकतात. अशा घटना जर्मनीत घडल्या आहेत. प्रस्तुत लेख लिहिणाऱ्या पत्रकाराला भाजपच्या प्रवक्त्याने ठोकून काढण्याची धमकी एका वॉनेलेवर चर्चेच्या दरम्यान दिली होती. हा उल्लेख करण्याचे कारण लोकाना कायद्याचा धाक न राहता कायदा हातात घेण्याची प्रवृत्ती वाढते आहे. कायदा हातात घेण्याची प्रवृत्ती निर्माण होण्यास न्याय मिळण्यास लागणारा विलंब हे कारण दिले जाते. १९९३

मो. नं. ९८२१९१७१६३. jayantuni@yahoo.co.in

(लेखक मुंबईत ज्येष्ठ पत्रकार आहेत)

कुपोषण निर्मूलन: एक दाहक वास्तव!

जगातील एकूण कुपोषित बालकांपैकी जवळपास एकतृतीयांश एवढी संख्या केवळ भारतात आहे. ४.६६ कोटी एवढी कुपोषित बालके भारतात असून जगात या यादीत भारताचा पहिला क्रमांक लागतो.

२०२० पर्यंत देशाला महासत्ता बनवण्याचे प्रयत्न सुरू असताना, देशाच्या स्वातंत्र्याच्या सत्तरीनंतरदेखील आपण 'कोवळी पानगळ' थांबवू शकलो नाही, ही खेदाची बाब आहे. या समस्येच्या मुळाशी जाऊन उपाययोजना करणे गरजेचे आहे. केवळ लोकानुन्यायी योजना, त्याच

त्या मळलेल्या प्रकारच्या 'निव्वळ पाट्या टाकणे' या पद्धतीच्या उपाययोजनेमुळे ना कुपोषण निर्मूलन झाले ना कोवळी पानगळ थांबली!! 'पाठीला पोट लागलेली, हाता-पायात त्राण नसलेली, माना टाकलेली निस्तेज बालके पाहिली, की जीव तुटतो. एकतर या आदिवासी भागात लोकांच्या हाताला काम नाही. त्यामुळे रोजचे कुटुंबाचे भरणपोषण होईल, असे उत्पन्न नाही. यामुळे लहान बालकांच्या सुदृढ वाढीसाठी आवश्यक पोषक तत्वांनी युक्त आहार मिळणे दुरापास्त! या साऱ्या दुष्टचक्राच्या पार्श्वभूमीवर सगळा भार अंगणवाड्यांवर असताना, याबाबतीत प्रयत्न चालू असतानाही कुपोषण थांबलेले नाही. अंगणवाड्यांमध्ये दिला जाणारा टोक होम

रेशन (टीएचआर) जनावरांना घालण्यास लोक उद्युक्त होतात. या मागील कारणांचा परामर्श घ्यायला हवा! मग या योजना अंमलात आणण्यापेक्षा या योजनांचे प्रयोजन कोणासाठी आहे, हे सहज लक्षात येते. प्रत्येक जिल्ह्याच्या भौगोलिक रचनेबरोबरच सामाजिक जीवनातदेखील बरेच वैविध्य आहे! प्रत्येक जिल्ह्याची परिस्थिती लक्षात घेऊन

कुपोषण निर्मूलनासाठी प्रयत्न केल्यास नक्कीच सकारात्मक परिणाम दिसून येतील. जे निकष मुंबईत लागू असतात तेच निकष ठाणे, मैळघाट, धुळे, नंदुरबार,

गडचिरोलीसारख्या ठिकाणी लागू पडणार नाहीत, याचा गांभीर्याने विचार व्हायला हवा. त्याचबरोबर या योजनांमधील भ्रष्टाचार, गळती थांबविल्याशिवाय या योजना प्रत्यक्षात कुपोषितांपर्यंत पोचणार नाहीत. त्याच त्या योजना केवळ नाव बदलून राबविल्याने बदल होणे अशक्य आहे. 'आग सौमेश्वरी बंब रामेश्वरी' अशा पद्धतीने कुपोषण निर्मूलनाच्या योजना राबविल्यास या योजनांतून फारसे काही हाती लागण्याची शक्यता खूपच कमी असते. उलट या समस्येची दाहकता आणखी ठसठशीतपणे समोर येईल.

आहेरवाडी, ता. दक्षिण सोलापूर, जि. सोलापूर
इमेल -rajkumarpatil313@gmail.com

संवाद

राजकुमार रं. पाटील

म. गांधी की जय.... पण कृती?

म. गांधी अत्यंत धर्मभीरू हिंदू होते; परंतु म. गांधींनी सर्व धर्मांत सद्भाव असावा यावर भर दिला होता. प्रत्यक्षात त्यांनी सर्वधर्मसमभाव भारताची कल्पना उतरवली होती. सर्व धर्मांचे लोक या देशात बंधुभावाने राहावेत, असे गांधींचे मत होते. धर्मनिरपेक्षतेवर त्यांनी जोर दिला होता. भाजप 'म. गांधीकी जय' तर म्हणतो; परंतु त्यांची भूमिका म. गांधींच्या विचारांविरुद्ध आहे. भाजपची राष्ट्रविषयीची कल्पना हिंदू हाच सार्वभौम, तर मुस्लीम अल्पसंख्याक... आणि हे त्यांच्या दयेवर जगणारे असावेत असे त्यांना वाटते. देशासाठी काय चांगले आहे हे फक्त भाजपच ठरवू शकतो असे त्या पक्षाला वाटते. म. गांधींच्या कल्पनेतील भारत हे पाकिस्तानप्रमाणे धार्मिक राष्ट्र नव्हते, तर सर्व धर्मियांसाठी त्यात स्थान असेल, ही त्यांची भूमिका होती. भाजपकडून हिंदू धर्माची जी व्याख्या करण्यात येते तिचा म. गांधींनी विरोधच केला असता. अखंड भारत हाच महात्माजींना हवा होता. गांधीजी हे लोकशाहीवादी होते. मतभेद असणे किंवा निषेध करणे या गोष्टी लोकशाही परंपरेचाच भाग आहेत. ५ जानेवारीला जेएनयूमध्ये गुंडांनी संघटितपणे विद्यार्थ्यांवर आणि शिक्षकांवर हल्ले केले. या गुंडांची ओळख पटविण्यासाठी पोलिसांकडून चौकशी सुरू आहे. याविषयी पुरेसे पुरावे उपलब्ध आहेत; परंतु पोलिसांच्या अकार्यक्षमतेमुळे व सुरक्षाव्यवस्थेच्या अकार्यक्षमतेमुळे खऱ्या गुन्हेगारांचा शोध लागत नाही.

सां.गो. कामडी

मो. नं.: 7875961516

संवाद

भाजपची कृती महात्माजींच्या तत्वांच्या अगदी विरुद्ध आहे. केवळ 'म. गांधी की जय' म्हणून झाडूने रस्ता स्वच्छ केल्याने म. गांधी समजले असे होत नसते. त्यांना समजून घेण्याकरिता देशात सर्वधर्मांचे लोक गुण्या गोविंदाने कसे राहतील हा विचार अंगीकारणे आवश्यक आहे.

लोकशाहीमध्ये मित्र मते असू शकतात; परंतु भाजप मित्र मतांना नाकारतो. त्यांच्या विचारांशी सहमत न होणारे हे पाकिस्तानचे हस्तक आहेत असे ते म्हणतात.

भाजपची कृती महात्माजींच्या तत्वांच्या अगदी विरुद्ध आहे. केवळ 'म. गांधी की जय' म्हणून झाडूने रस्ता स्वच्छ केल्याने म. गांधी समजले असे होत नसते. त्यांना समजून घेण्याकरिता देशात सर्वधर्मांचे लोक गुण्या गोविंदाने कसे राहतील हा विचार अंगीकारणे आवश्यक आहे. सीएए आणि एनआरसी योजनेने महात्माजी चिंतेत पडले असते. कारण त्या योजनेने धार्मिक विभाजनाला एकप्रकारे मान्यताच दिली आहे. आणि एका विशिष्ट धर्माला लक्ष्य केले आहे. ही गोष्ट महात्माजींनी पुरस्कारलेल्या सर्वसमावेशक दृष्टीच्या विपरित आहे. एक गोष्ट देशांनी समजून घ्यावी, की देशाच्या फाळणीला म. गांधींनी अनिच्छेने स्वीकारले होते. या देशाची फाळणी व्हावी असे गांधीजींना कधी वाटले नाही. या देशाला स्वातंत्र्य मिळवून देण्याकरिता अनेक नेते इंग्रजांविरुद्ध लढले. त्यात हिंदू बरोबर मुसलमानही होते. मुस्लीम नेते खान अब्दुल गफारखान (सरहद्द गांधी) हेसुद्धा गांधीजीं सोबत होते. भारताची राज्यघटना (संविधान) सर्वधर्मियांनी या देशात राहावे अशी आहे. ती गांधीजींना मान्य होती. म. गांधी की जय म्हणणाऱ्यांचे गांधीप्रेम पोटातून की ओठातून? हे जनतेने ओळखणे गरजेचे आहे.

भारतातील कर दहशतवाद

देशात प्रत्यक्ष कर (म्हणजेच Income Tax) भरणारे अंदाजे २ कोटी लोक आहेत, परंतु हे व इतर बहुतांश लोक अप्रत्यक्ष कर भरतच असतात. उदा. साधी काहेपेटी घेतली तरी ती कर भरूनच विकत घेतलेली असते. पेट्रोल, डिझेल वर तर आपण सर्वत्रच ५० टक्क्यांच्याही दर कर भरतो. एका लिटरची उत्पादन किंमत (Production Cost) ही ३० रु. च्या आसपास आहे त्यामुळे वाजवी नसून धरून पेट्रोल व डिझेल आपल्याला ४०-५० रु. पर्यंतच मिळायला हवे; परंतु ८०-९० रु. दरानुळे यातूनही लाखो कोटी रु. दरवर्षी केंद्र व राज्य सरकारला अतिरिक्त मिळतात.

सध्याची इन्फ्लेमेटेड कररचना (स्टॅव्ह नुसार) ही १९९६-९७ ला हाच्या पक्षांनी आपलेली आहे. (ज्याला डीम बजेट म्हटले गेले) व ती आजही सुद्धा आहे. गरिबांवर कमी कर व श्रीमंतांवर जास्त, या समाजवादी धोरणावर ती आधारित आहे.

राज्याचे कर वेगळे, केंद्राचे कर वेगळे, GST, वेगवेगळे सेवाकर, स्थानिक महामालिकेचे कर इ.इ. असंख्य कर आपण भरत असतो. इतके सारे कर आपण भरतो, की भारतात 'कर दहशतवाद'च (Tax Terrorism) आहे.

केंद्र व राज्य सरकारला इतका प्रचंड पैसा (लाखां- कोटी रु. दरवर्षी) मिळूनही यातील बहुतांश पैसा सत्तेतील कॉॅंग्रेस व भाजपा (मुख्य राष्ट्रीय पक्ष) यांच्या भ्रष्ट धोरणांनी, तसेच नोंकरशाही (Bureaucracy) यांच्या भ्रष्टाचारांमुळे जनतेसाठी प्रत्यक्षात खूपच कमी वापरला जातो हे आपण जाणतोच.

त्यामुळे जेव्हा आम्ही म्हणतो, की सर्व जनतेला सरकारने 'मोफत व दर्जेदार शिक्षण (KG ते PG) दिले पाहिजे तसेच मोफत सरकारी व दर्जेदार वैद्यकीय सुविधा' मिळाल्या पाहिजेत, याचा अर्थ जनतेला त्या मोफत मिळत आहेत, असा होत नाही तर या सर्व जनतेने भरलेल्या दरील

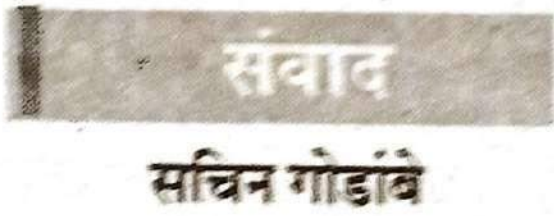
प्रत्यक्ष व अप्रत्यक्ष करांच्या मोठ्यानेत 'किमान' शिक्षण व आरोग्य यंत्रणांची तरी पूर्ण उदाहरणी संरचनांची जागी ही 'किमान' उमेद आहे.

किमान वासाटी की आणण भरत असलेल्या या सर्व करांचा सारखाचचचच शिक्षण मानावला सानलो, तर लक्षात घेईल की इतका प्रचंड पैसा पन्ना भ्रष्टाचारात नाही, तर दरवर्षी लाखो-कोटीची बऱ्या उद्योगपतींची संख्या कॉॅंग्रेसमार्फत (म्हणजेच आपल्याच देशातून) कर्जनाची हात असते अशा बदल्यात या बऱ्या मोठ्यालदारांकडून व राजकीय पक्षांना मोठ्या प्रमाणात रोमल्या दिल्या जातात. 'भाजप सरकारने तर काही वर्षांपूर्वी अशा रोमल्या रोमसाटी 'इन्फ्लेमेटेड दौण्ड' आणून व भ्रष्टाचाराला आवयदेशीन मान्यताच दिली आहे.

ही कर्जनाची बाबकली तर या लाखां- कोटी रोमल्यातून सर्वाना 'मोफत किंमतीत दर्जेदार व टोतल्लुक्त रस्ते, अत्यंत मोफत दात वैद्यकीय व अभियांत्रिकी शिक्षण, मुलभूत सुविधांसाठी प्रचंड पैसा उमलव्य होईल'; परंतु जनतेला या सर्व गोष्टी कडू नसत म्हणून पद्धतशीरपणे हिंदू, मुस्लीम, पाकिस्तान, दहशतवाद अशा 'नव्वली राष्ट्रवादाची अर्ध' बाजून तसेच क्रिकेट, दैववाद, अंधश्रद्धा वगैरे बहुतांश जनतेला गुंणीत ठरले जाते म्हणजे जनतेचा खोजिना लुटायला हे मोकळे.

राज्यात नुकतेच सत्तांतर झाले आहे. नोंकरशाही नीच आहे. २०१४ ला सुनाने तीन लाख कोटीचे कर्ज राज्यावर होते ते आता सुमारे ६ लाख कोटी झाले आहे. सरकारने 'कॅबिनेट + वॉल्यूम सचिव' आर्थिक धोरणे बदलली नाहीत, तर हे कर्ज असेच वाढत राहून कितीच लूट वाढतच राहील. त्यामुळे सरकार कोणाचेही असो, जनसत्तेक नानतिक व सत्तांताड वावर बरेचच उदावयास हवे.

सरकार बदल व धोरण बदल यात फरक असतो हे लक्षात घ्यावे. नोंकरशाही नीच म्हणून आम्ही

संवाद

सचिन गोडांबे

'एन्काउटर' ला पर्यायि!

हैदराबाद येथील सामूहिक बलात्कार व खून प्रकरणी तपासादरम्यान चारही आरोपी एन्काउटर करून पोलिसांनी ठार मारले. दरम्यान २०१२ साली घडलेल्या निर्भया प्रकरणातील पोलिटेच्या आईने टिक्ठीवर जाहीर प्रतिक्रिया देऊन या घटनेचे स्वागत केले आहे. एन्काउटरबद्दल पोलिसांना त्रास दिला जाऊ नये, असेही त्यांचे म्हणणे आहे. तथापि घटनेकडून सुटवातीचा भावनातिरेक ओसरल्यानंतर या घटनेवर प्रश्नचिन्ह उठणे स्वाभाविक होते. उच्च न्यायालयात कुणीतरी याचिकाही दाखल केली. मानवाधिकार आयोगा याची स्वतंत्रपणे चौकशी करील. राष्ट्रीय महिला आयोगानेसुद्धा कायदेशीर मार्गाने न्याय होणे गरजेचे असल्याचे म्हटले आहे. पोलीस एन्काउटरची चौकशी होणे आता अटका तर आहेच. चौकशीतून काय ते सत्य बाहेर येईलच. दुसरीकडे बलात्काराच्या घटनेत वाड होत आहे. कायदे कितीही कडक केले तरी उपयोगी होत नाही. उलट गुन्हेगाराची मानसिकता ही पुरावे नष्ट करण्याकडे झुकण्याची भिती वाढते. उत्तरप्रदेशातल्या उन्नाव घटनेतही हेच घडले. मुख्य साक्षीदार पीडितेलाच जाळण्यात आले. यानेले आरोपी हे नुकतेच जामिनावर सुटून बाहेर आलेले होते. म्हणून गुन्हेगार ओढ्याखणे तसे सोपे आहे; परंतु हैदराबाद प्रकरणात बलात्काराच्या घटनेचा तपास सुरू होता. पोलिसांनी पकडलेले आरोपी हेच खरे गुन्हेगार आहेत का नाही हे अजून सिद्ध व्हायचे होते. जर चौकशी झाली, तर पोलिसांना आधी दोन गोष्टींचे पुरावे द्यावे लागतील. एक म्हणजे बलात्कार झाला होता का? दुसरी गोष्ट ज्यांना पकडले व एन्काउटरमध्ये ठार मारले, तेच खरे गुन्हेगार होते का? कारण सगळा मानलाच संशयास्पद होऊन बसला आणि त्याला पोलीसच कारणीभूत आहेत. एन्काउटरची बातमी आल्या आल्या समाजमाध्यमावर, तसेच टि.व्ही.चॅनेल्सवर सुटवातीच्या प्रतिक्रिया या काहीशा अवेगळेपण आणि हर्षोल्लासाच्या होत्या. ते स्वाभाविकही होते. पोलीसांवर फुलांचा वर्षाव झाला. मेडल देण्याच्याही बाता

झाल्या. लागोपाठ उन्नावची पीडिताही मृत्युमुखी पडल्याने समाजमनाच्या भावनेचा उद्रेकच झाला. महिला सुरक्षेवरील आयोजित कार्यक्रमाला राष्ट्रपतींनी पोक्सो कायद्याखाली दोषी ठरविलेल्या गुन्हेगारांच्या दयेच्या अर्जाचा अधिकार काढून घ्यावा असे मत मांडले. संसदेने तसा कायदा करावा असे ते म्हणाले. ते होईलही; परंतु तेवढ्याने भागणारे नाही. न्याय व्यवस्थेचा धाक आज अशा गुन्हेगारांना उरलेला नाही. यावर आधी उपाय योजला पाहिजे. तसेच हल्ली, सोशल मीडिया, तसेच टि.व्ही. चॅनेल्स आणि प्रिट मीडिया या सगळ्यांचाच तपास यंत्रणेवर एवढेच नाही, तर न्यायालयांवरदेखील

परदर्श
अॅड.प्रभाकर येरोळकर

आणखी कुठला, कायद्याचा गैरवापर हा होतोच. अगदी बलात्काराच्या गुन्हासंदर्भात फाशी द्यावी, तर पीडितेला जिवंतच न ठेवण्याचे कारस्थान गुन्हेगार करू शकतात. दुसरीकडे बलात्काराच्या खोटेच्या केसेस करण्याचे प्रमाणही वाढत आहे. या सगळ्यांचे मूळ न्यायदानास होणारा विलंब हेच आहे. २०१२ ची निर्भया केस असो, की कोपर्डीची केस असो, कोर्टातून गुन्हेगारांना अतिमतः शिक्षा देण्यात आलेली नाही. त्यामुळेच हैदराबाद केसमधल्या पोलिसी एन्काउटरचे जनतेकडून खुलेआम स्वागत झाले. 'हे अत्यंत धोकादायक आहे. बेकायदेशीर आहे. असा पायंडा पडला, तर निष्पाप लोक भरडले जाण्याची शक्यता नाकारता येत नाही.' हे सगळे खरे आहे; परंतु मूळ समस्या सोडविण्याकडे संसदेतील प्रतिनिधीसुद्धा लक्ष देत नाहीत, उलट जनतेच्या उद्रेकामध्ये सामील होतात. पोलिसांना मेडल देण्याची भाषा होते, तर कुणी जमावाकडून (मॉब लिव्हिंग) अशा आरोपींची हत्या केली पाहिजे, अशी भाषा करतात.

प्रचंड दबाव असतो. एखादी घटना घडली, की लगेचच पोलिसांच्या कार्यक्षमतेविषयी संशय घेणे सुरू होते. मग मिळेल त्या आरोपीला पकडून न्यायालयासमोर हजर करून पोलीस मोकळे होतात. पोलिसांना आरोपी सापडणे हे महत्त्वाचे नसून या आरोपीविरुद्ध त्यांनी गोळा केलेले पुरावे न्यायालयात टिकणे आणि गुन्हा सिद्ध होणे हे महत्त्वाचे असते. पोलिसांनी केलेला तपास खरा की खोटा, हे फक्त न्यायालयच ठरवू शकते. आता न्याययंत्रणेची अवस्था एवढी बिकट की, देशातली २०१५-१६ सालात केवळ बलात्काराच्या दाखल केसेसची संख्या ही ७३५९८ एवढी होती. त्यातल्या किती केसेस निकाली निघाल्या, किती निर्दोष सुटले आणि किती जणांना शिक्षा झाली, तसेच प्रतीबत खटले किती, ही आकडेवारी जाणून घेणेदेखील क्लेशकारक ठरवे, अशी एकूण स्थिती.

पोलिसांचा तपास होऊन आरोपपत्र कोर्टात दाखल झाले, की ट्रायल कोर्टाने जास्तीत जास्त सहा महिन्यात निकाल द्यावा. उच्च न्यायालयाचे अपिल हे त्यानंतर तीन महिने आणि सर्वोच्च न्यायालयाचे अपिल हे तीन महिने म्हणजे सगळे प्रकरण हे अतिमतः एक वर्षे ते जास्तीत जास्त दीड वर्षात संपावे. त्यानंतरचा दया मागणीचा अर्ज राष्ट्रपतींनी पंधरा दिवसांत निकाली काढावा. असे झाले, तर गुन्हे घडणार नाहीत. देशभरात सध्या दीड लाखांवर बलात्काराच्या केसेस प्रतीबत आहेत. त्यातल्या लाखाभर केसेस या लहान मुलींसंदर्भातल्या आहेत. हे सगळे धक्कादायक आहे. 'क्रिमिनल प्रोसीजर कोड' किंवा आयपीसी 'मधली दुरुस्ती करायची तेव्हा करा; परंतु यासंदर्भात 'फास्ट ट्रॅक जस्टीस' कसा मिळेल, ते आधी बघणे गरजेचे आहे.

नाराज नेत्यांची मनधरणी...

भारतीय जनता पक्षात सर्वच आलबेल आणि सुरळीत सुरू आहे, असे समजण्याचे कारण नाही. पक्षांतर्गत गटबाजी, त्याचा काही निष्ठावंतांवर झालेला परिणाम व त्या अनुशंगाने होणारे मतप्रदर्शन यातून ही बाब स्पष्ट होत आहे. पक्षाविरुद्ध उघड आणि स्पष्ट टीका करण्यास कुणीही धजावत नसले, तरी अनेक

शब्दकिरण

मोहन बोरगांवकर

जण मनातील खंत व भावना जमेल तशा व्यक्त करताना दिसतात.

विधानसभा

निवडणुकीत सर्वाधिक जागा मिळूनही पक्ष

सत्तेपासून वंचित राहिला. भाजपमध्ये सुरू असलेल्या एककल्ली कारभाराचा फटका बऱ्याच जणांना बसला. एकनाथ खडसे, पंकजा मुंडे, विनोद तावडे ही त्यातील प्रमुख नावे आहेत. ही मंडळी भाजपपासून दुरावत चालली असल्याच्या वावड्या उठत असतात. त्यात फारसे सत्य नाही, तरीही ही मंडळी आपल्यावर अन्याय झाल्याने व्यथित आणि चिंतीत मात्र नक्कीच आहेत.

भाजपचे ज्येष्ठ दिवंगत नेते गोपीनाथ मुंडे यांची कन्या पंकजा मुंडे या राज्यातील भाजपच्या प्रमुख नेत्या म्हणून ओळखल्या जातात. परळी विधानसभा मतदारसंघातील पराभवामुळे त्यांच्या मनात नैराश्याची भावना आहे. अलीकडेच त्यांनी गोपीनाथ मुंडे यांच्या जयंतीनिमित्त समर्थकांना निमंत्रित करताना मावळे हा शब्द वापरला. समाज माध्यमातून त्यांनी आपल्या भावना व्यक्त केल्या.

काय करायचे, कोणत्या मार्गाने जायचे, असा मजकूर त्यातून प्रसारित झाला. पंकजा मुंडे शिवसेनेत जाणार अशा अफवाही पसरल्या. तथापि पंकजा मुंडे यांनी त्याचे खंडन केले. मी पक्ष सोडणार नाही. बंडखोरी माझ्या रक्तात नाही, असे स्पष्टीकरण त्यांनी दिले.

भाजपमधील बऱ्याच जणांचा रोष माजी मुख्यमंत्री देवेंद्र फडणवीस यांच्यावर आहे. फडणवीस यांनीच पंकजा मुंडे यांचा पराभव करण्यासाठी राष्ट्रवादीचे धनंजय मुंडे यांना रसद पुरविली. माजी मंत्री एकनाथ खडसे, विनोद तावडे, चंद्रशेखर बावनकुळे यांना उमेदवारी मिळू दिली नाही, असा आरोप उघडपणे केला जातो. भाजपचे ज्येष्ठ नेते एकनाथ खडसे यांनी पहिल्यांदाच नामोल्लेख टाळून देवेंद्र फडणवीसांवर जोरदार हल्ला चढविला. भाजपने ओबीसी नेत्यांना डावलले, एकतर त्यांना उमेदवारी दिली नाही आणि ज्यांना उमेदवारी दिली त्यांनी भाजपमधील गटाने पाडले. अलीकडेच त्यांनी पंकजा मुंडे यांची भेट घेतली. या भेटीनंतर नाथाभाऊ प्रसारमाध्यमांशी बोलत होते, त्यांच्या आरोपात भाजपमधील अंतर्गत वास्तवाचे दर्शन घडते.

पंकजा मुंडे यांच्या पक्षबदलाच्या चर्चेवरून बरेच वादळ उठले. अनेक मान्यवर नेत्यांनी त्यांची भेट घेतली व त्यांच्या मनातील भावना जाणून घेतल्या. या सर्व घडामोडींचा खासदार संजय राऊत यांनी खुबीने उपयोग करून घेतला. राज्यातील अनेक नेते सेनेच्या संपर्कात असल्याचा दावा त्यांनी केला.

अकोला, मो. नं.: ८४२९०९५६८२

शेतकरी प्रश्नांचे नवे बासना!!

हेऊ लागले.

प्र हुन सुटत नसले हा सोडावाचं नसले, तर आपल्याकडे आहे. शेतकऱ्यांचे अगदी साधे-साधे प्रश्न न सोडवण्याची जी एक परंपरा आहे तिचा भारतीय राजकारण व अर्थकारणाचे अनेक पदर आहेत. त्यात राजकारणात शेतकऱ्यांच्या नावाने यावण्याचा सहभाग व शेतमालाचे शोषण करण्यात अधिक धीट व कायद्याचे समर्थन लाभलेले अर्थकारण व त्यातून विकसित झालेली बाजार व्यवस्था याचा समावेश करता येईल. देशात निम्म्याने असलेला हा शेतकरी वर्ग राजकारणाच्या दृष्टीने बेटखल होत असतो कारण अधिाशित, असंघटित, संसाधनांच्या सर्वोदा व एकदरीनच, आपण ज्या व्यवस्थेत राहतो त्या व्यवस्थेचे न झालेले आकलन याचा समावेश करता येईल; मात्र बदल हा निसर्गाचा स्वाधीनच असल्याने अशा वीथानतेमुळे आलेली असाढाव्याला फार काळ टिकून राहणार नसल्याने शेतकऱ्यांची नवी पिढी ही शिक्षितच नव्हे तर माहितीची उपलब्धता, शेतकरी चळवळीमुळे आलेले आत्ममान, होत असलेला अन्ध्याव, भेदाभेद लक्षात आल्याने अवस्थ होत असतानाच वाव मिळेल तेशे उदरेक प्रकट होण्याची प्रक्रिया सुरू झाली. याला राजकारण अथवा नसल्यानेच शेतकऱ्यांचे प्रश्न हे राजकारणात महत्त्वाचे आहेत या अनुषंगानून एक राजकीय व्यवस्थाही शेतकऱ्यांचे प्रश्न सोडवण्याचे यातावरण तयार करू लागली. याले खरोखर शेतकऱ्यांचे प्रश्न सुटण्याआशा शेतकरी चळवळीसह एक प्रयोजनाची संधी शेतकऱ्यांना मिळत नै या व्यवस्थेत आपले नेमके काय स्थान आहे याचा शोध घेऊ लागले.

ही सारी प्रक्रिया,

देशातील राजकारणाला एका नव्या विचाराची ओळख द्यावा सारली झालेल्या सत्ता परिवर्तनातून दिसून येते. पूर्वी, सारा देश एक व सरकार साऱ्यांचे, असे यातावरण असतानाच भाजपला शहरी मतदारांचा अल्लाउद्दीनचा टिया झाली लागला व शहरी मतदार राजकारणात निर्णायक ठरू शकतात असा शोध लागल्याने शहरी ग्रामीण, असे वेदाभेदाचे राजकारण सुरू झाले. ते एवढे पर्याकोटीला पाहिले की ग्रामीण मतदारांनी आता भाजप नको या निर्णयाप्रत येत गेल्या विधानसभेच्या साऱ्या निवडणुकीत साऱ्या राजकीय पडिलेले पाकिस्तान व माध्यमातील बेगडी प्रचाराला खोटे पाहून एक अभूतपूर्व निर्णय दिला.

गिरधर पाटील

मो. नं. : 9422263689

giridhar.patil53@gmail.com

चारहीरच्यागण

लोकप्रतिनिधींचा प्रत्यक्ष व्यवहार हा प्रशासनाशी जोडला गेल्याने त्यांना तसे जनतेशी प्रामाणिक राहाण्यात अडचणी येतात. यावरचा खासा उपाय म्हणजे सरकारने आता, शेतकऱ्यांच्या गरजा जाणण्यासाठी त्यांचा सरकारतील प्रत्यक्ष कारभार वाढवावा. गाव पातळीवर एक अशी व्यवस्था करावी, की ती लोकप्रतिनिधींच्या संपर्कात राहिल व कारवाईच्या बाबतीत ती प्रशासनाला जबाबदार ठरू शकेल.

याने शिवसेना व राष्ट्रवादी सरकारच्या प्रादेशिक पक्षांनाही या परिवर्तनाची वाहिल लागल्याने आपल्याला टिकून राहायचे असेल तर आता भूतकाळातील प्रतिकारं राजकारण न करताना प्रत्यक्ष लोकांच्या प्रश्नांशी पिडले पाहिजे याचा साक्षात्कार झाला. आजवर तांत्रिकतेचा मुलामा वापरत चालत असलेले राजकारण शेवटी व्यावहारिकतेवर येत राज्यात एका नव्या ऐतिहासिक राजकीय पर्वाची सुरुवात झाली.

या नव्या राजकीय प्रयोगाचे शैशिव्य असे की तीन पक्ष, ज्यात आपले ग्रामीण राजकारणात महत्त्व राखून असलेली काँग्रेस, शेती प्रश्नांची यांगली जाण असलेले शरद पवारसारखे नेते असलेली राष्ट्रवादी काँग्रेस व घेतलेले निर्णय प्रत्यक्षात आणण्याची क्षमता व मानसिकता ठेवणारी शिवसेना, यांचा समावेश आहे. आज यांच्या गुणदोषांची चर्चा न करता या नव्या संधीचा फायदा आजवर वंचित राहिलेल्या पटकाना करताना करून घेता येईल याचा विचार महत्त्वाचा. शेतकऱ्यांच्या प्रश्नांबाबत म्हणायचे झाले तर आज आपल्याला राजकारणात टिकून राहायचे असेल, तर शेतकरी व ग्रामीण मतदारांशिवाय

आपल्याला पर्याय नाही हे या तिन्ही पक्षांना जागृत माहीत असल्याने त्यांनी हे सारे प्रश्न समजून त्यांची सोडवणूक करण्याचा प्रयत्न केला पाहिजे.

आजवरच्या साऱ्या वाटचालीचा अभ्यास केला तर आपल्याकडे सरकार म्हणजे लोकप्रतिनिधी व प्रशासन यांचाच पगडा दिसून येतो; मात्र ज्यांच्यासाठी हे सारे केले जाते ती जनता मात्र सहभाग नसल्याने एका प्रेक्षकाच्या भूमिकेत बाबरात असते. लोकप्रतिनिधींचा प्रत्यक्ष व्यवहार हा प्रशासनाशी जोडला गेल्याने त्यांना तसे जनतेशी प्रामाणिक राहाण्यात अडचणी येतात. यावरचा खासा उपाय म्हणजे सरकारने आता, शेतकऱ्यांच्या गरजा जाणण्यासाठी त्यांचा सरकारतील प्रत्यक्ष कारभार वाढवावा. गाव पातळीवर एक अशी व्यवस्था करावी, की ती लोकप्रतिनिधींच्या संपर्कात राहिल व कारवाईच्या बाबतीत ती प्रशासनाला जबाबदार ठरू शकेल. प्रत्यक्ष व्यवहारात यायला हे कठीण असले, तरी कुणावाही एकाधिकार तयार न होऊ द्यायच्या दृष्टीने ते फार आवश्यक आहे. बऱ्याच ठिकाणी लोकप्रतिनिधी व प्रशासन यांची युती झाल्याने जनता आपल्या वैधानिक अधिकारापासून वंचित राहते हे पक्ष नेतृत्वाने लक्षात घेणे महत्त्वाचे आहे. कुबी सोडा; पण जनतेच्या दृष्टीने महत्त्वाच्या असणाऱ्या शिक्षण, आरोग्यसारख्या व्यवस्थांमध्ये प्रशासकीय अन्ध्याय निवारण समित्या अरणे महत्त्वाचे आहे. आपले कुठे चुकते त्याच बरोबर त्यावरची कारवाई हा सरकारच्या कार्यक्षमतेचा महत्त्वाचा निकष ठरत एका चांगल्या लोकशाही व्यवस्थेची अपेक्षा करता येईल !!

जो- तो रस्त्यावर उतरतो आहे!

संसदेत नवीन कायदे करणे, जुन्या कायद्यात बहुमताने दुरुस्ती करणे हा भारतीय संसदेचा घटनात्मक अधिकार आहे. यात विरोधक दुरुस्ती सुचवू शकतात. तीही सांविधानिक मार्गानेच. सूचविण्यात आलेली दुरुस्ती स्वीकारायची किंवा नाही हे संसदेत दोन्ही सभागृहांत बहुमताने ठरविले जाते. बहुमताने घेतलेल्या संसदेतील निर्णयावर मा.राष्ट्रपतीची सही झाल्यावर त्याचे कायद्यात रूपांतर होत असते. या कायद्यास फक्त सर्वोच्च न्यायालयात आव्हान देता येते. ही सर्व माहिती विरोधकांना असतानासुद्धा रस्त्यावर उतरून आंदोलन करणे हे घटनाबाह्य कृत्य ठरते आहे. असे असेल तर मग आम्ही घटनेचे पालन करणारे आहोत असे म्हणणे ही जनतेची दिशाभूल आहे.

NPR(National Population Register) दर दहा वर्षांनी होणाऱ्या जनगणनेचा एक भाग आहे. यास कुठलाही विरोध असता कामा नये. कुठलेही मुल जन्मास येते तेव्हा त्याची नोंद दवाखान्यात जन्मास आल्यास दवाखान्यातल्या रजिस्टरमध्ये होत असते. ग्रामीण भागात मुले घरी जन्मास आल्यास अंगणवाडी सेविकांना याची नोंद घेण्याची सक्ती आहे. याशिवाय ग्रामपंचायत, नगरपरिषदमध्येसुद्धा जन्म-मृत्यूची नोंद होत असते. इतके सर्व करूनही काही अपवाद; काही कारणाने नोंद करणे राहून जाते.

त्यांचीसुद्धा नोंद घेणे भाग असते. NRC(National Register of Citizens Under Citizenship Act 1955) आम्ही सारे भारतीय याचा अर्थ जन्माने भारतीय असाच होतो आहे. हा कायदा जे जन्माने भारतीय नाहीत; परंतु भारतीय नागरिकत्व स्वीकारू इच्छितात त्यांचासुद्धा विचार करणारा आहे. या कायद्याने

मिलिंद गडुमवार

मो. नं.:9511215200

संवाद

देशातील सद्य परिस्थिती पाहता आकांडतांडव हा प्रकार वाढीस लागलेला आहे. सोशल मीडिया व प्रसारमाध्यमांनी यात भरच टाकलेली आहे. कुठलाही वैचारिक गोंधळ हा देशाला परवडणारा नाही आहे.

भारतीयांची ओळखही पटवली जाते. केंद्र सरकारने जन्माचा दाखला मागणे किंवा पुरावा मागणे हा काय गुन्हा आहे? यावरून विरोधक वातावरण तापवून राजकीय पोळी शेकत आहेत.

CAA (Citizenship Amendment Act Dec 2019) बाबत लोकांमध्ये संभ्रम-निर्माण झालेला आहे. कोणत्याही कायद्याची वास्तविकता, सत्यता काय आहे हे जाणून घेणे सामान्य नागरिकांच्या विचारापलीकडेचे असते. विधीज्ञ मंडळीच याबाबतचा वाद सर्वोच्च न्यायालयात घालू शकतात. कुठल्याही परिस्थितीत रस्त्यावर उतरून प्रश्नांचे निदान होऊ शकत नाही.

आज तर देशातील नागरिकांकडेच संशयाने पाहिले जात आहे. पाहुणा म्हणून आला आणि तोच मालक बनला अशी आपल्या देशातील लोकांची गत झालेली आहे. देशाची लोकसंख्या नियंत्रणात ठेवणे यास केंद्र सरकारची प्राथमिकता असली पाहिजे. याबाबत कुठलाही धार्मिक वाद उपस्थित होता कामा नये. विरोधी पक्षांनी याबाबत केंद्र सरकारला सारे भेद बाजूला ठेवून संपूर्णतः सहकार्य केले पाहिजे. CAA चा वाद सामंजस्याने सोडवावा. नागरिकत्व देण्यासाठीचे राष्ट्रीय धोरण हे सर्वानुमते ठरविले गेले पाहिजे. यात धर्माची घुसळण होता कामा नये. देशातील सद्य परिस्थिती पाहता आकांडतांडव हा प्रकार वाढीस लागलेला आहे.

सोशल मीडिया व प्रसारमाध्यमांनी यात भरच टाकलेली आहे. कुठलाही वैचारिक गोंधळ हा देशाला परवडणारा नाही आहे. यातून संपूर्ण देशाचे न भरून निघणारे नुकसानच होणार आहे. यावर मात करणे गरजेचे झाले आहे.

मदाच्या सावटाखालाल अर्थसंकल्प!

मोदी सरकारचा या पर्वतला हा पहिलाच

अर्थसंकल्प.. धड कडू ना गोड, या शब्दात या अर्थसंकल्पाचे वर्णन करता येईल. या आधी सुटकेसमधून बाहेर पडायचा, आता वहीखाते प्रकारच्या थैलीतून बाहेर पडतो. एवढाच फरक. दुसरी गोष्ट अशी की, मोदी सरकारने काश्मीर समस्या हाताळली. त्यानंतर राममदिराचा प्रश्न न्यायालयातून का होईना पण सुटला. अर्थात त्यांसाठी न्यायस्नेही वातावरण लागतेच. ते या सरकारने निर्माण केले. त्यामुळेच इतिहासात नोंद होईल ती मोदी सरकारच्या काळातच राममदिरा प्रश्न मिटला. नंतर वादग्रस्त कॅब किंवा नागरिकता सुधारणा बिल आणले गेले. त्यातून

अॅड. प्रभाकर येरोळकर

मो. नं. : 9860455785

परखड

हा अर्थसंकल्प खासगीकरणकडे झुकणारा आहे, अशी टीका काहीजण करत असले तरी तोट्यात चालणारे उद्योग सरकार का सांभाळत आहे हा प्रश्न कोण सोडवणार? आपल्याकडे प्रश्न आहेत, उत्तरे नाहीत.

लोकांना एनआरसी, एनपीआरची संभाव्य भीती घालण्यात आली. सर्वत्र मोर्चे, आंदोलने सुरू झाली. अशा स्थितीत अर्थसंकल्पात कुठला कडू वा कठोर डोस देऊन वातावरण बिघडून विरोधकांना टीका करण्याची संधी मिळणार नाही, असेच हे 'फीलगूड बजेट' होते. तरीदेखील विरोधक टीका करतच आहेत तो भाग वेगळा. आपल्याकडे कसंय की, अर्थसंकल्पापूर्वी विरोधी पक्षांनी सूचना करावयास हव्यात. त्या कोणीच करत नाहीत. सोशल मीडियावर मात्र अर्थतज्ज्ञांचे जणू पीक आलेले असते. पूर्वीच्या काळात अर्थमंत्री हा कुणी आर्थिक विषयातील तज्ज्ञ वगैरे नसावयाचा. शंकरराव चव्हाण, यशवंतराव चव्हाण अशा अनेकांनी हे पद भूषवलेले किंबहुना पी.व्ही. नरसिंहराव यांच्यासहित सर्वच वजनदार मंत्र्यांनी सर्वच महत्त्वाची खाती, जसे गृह, परराष्ट्र, अर्थ, संरक्षण अशी सांभाळलेली असायची. आता तसे नाही. इतर कुठल्या खात्याला एकवेळ चालेल; पण अर्थ खात्याचा मंत्री त्याविषयातील तज्ज्ञच लागतो. मनमोहन सिंग, यशवंत सिन्हा, चिदम्बरम, जेटली, आणि आता निर्मला सीतारामन.

आपली अर्थव्यवस्था ही जगातली पाचवी अर्थव्यवस्था बनली असल्याचे सीतारामन यांनी सुरुवातीलाच आपल्या अर्थसंकल्पीय भाषणात सांगितले. त्यांनी बरेच लांबलचक भाषण केले आणि आपल्याच पूर्वसुरींचा विक्रम मोडला. या अर्थसंकल्पावरील माजी पंतप्रधान आणि अर्थतज्ज्ञ डॉ. मनमोहन सिंग यांनी दिलेली प्रतिक्रिया महत्त्वाची आहे. ती निश्चितपणे दखलपात्र आहे. मनमोहन सिंग

म्हणतात, अर्थसंकल्पीय भाषण खूपच लांबले. मात्र, त्यातून काही बोध झालाच नाही. दुसरीकडे पंतप्रधान नरेंद्र मोदींनी शेतीसाठी, शिक्षण व आरोग्य आणि करदात्यासाठी केल्या गेलेल्या अनेक उपाय योजना सीतारामन आपल्या भाषणातून मांडत असताना बाके वाजवून उत्स्फूर्तपणे दाद दिली. अर्थसंकल्पीय भाषणातून अर्थमंत्र्यांनी वारंवार पंतप्रधानांच्या स्वप्नांचा उल्लेख केला. पंतप्रधानांनी नेहमीच्याच मार्मिक शैलीत, 'इस बजेटमे व्हीजन भी है और अॅक्शन भी है' अशी टीपणी केली. हा अर्थसंकल्प खासगीकरणकडे झुकणारा आहे, अशी टीका काहीजण करत असले तरी तोट्यात चालणारे उद्योग सरकार का सांभाळत आहे हा प्रश्न कोण सोडवणार? आपल्याकडे प्रश्न आहेत, उत्तरे नाहीत.

'सबका साथ, सबका विश्वास, सबका विकास' या धोरणाची अंमलबजावणी कशी होणार ते येणारा काळ सांगेल. अर्थात सरकारे कुठलीही असोत त्यांना दर पाच वर्षांनी निवडणुकींना सामोरे जावे लागते. निवडणूक वर्षात तरी किमान महागाईला आळा घालावा लागतो. शेतकऱ्यांचे उत्पादन २०२२ पर्यंत दुप्पट करणार हे पालूपद याही अर्थसंकल्पासमर्थन आळवले गेले. ते कसे होणार ते बघण्यासाठी २०२२ उजाडू द्यावे लागणार. पंतप्रधान विमा योजनेच्या अंमलबजावणीत सुधारणा करण्याची जिम्मेदारी आहे, जरी योजना चांगली असली.

वीस लाख शेतकऱ्यांना सोलार पंप, शंभर जिल्ह्यांतील पाणी समस्या संपविणे, शेती उत्पादनाची वाहतूक नीट, वेळेवर व्हावी म्हणून 'किसान रेल', कृषी उडान विमान, अशा योजना आणि कृषी कर्जासाठी पंधरा लाख कोटी उपलब्ध होणार... या सगळ्यातून शेतकऱ्यांना फायदाच होईल. शिक्षणासाठी जवळपास एक लाख कोटीची तरतूद, आणि नवीन शैक्षणिक धोरण जाहीर होणार. विदेशी गुंतवणूक शिक्षण क्षेत्रात येणार. आपण अशा गोष्टींचे स्वागत केले पाहिजे. राष्ट्रीय पोलीस आणि राष्ट्रीय न्यायवैद्यक, अशी विद्यापीठे स्थापन होणार. न्यायिक सुधारणांकडे सरकारने अधिक वेळ दिला पाहिजे. एकंदरीत 'फीलगूड' प्रकारातला हा अर्थसंकल्प, जागतिक मंदीच्या पृष्ठभूमीवरील आहे. आणि पंतप्रधान म्हणतात तशी ग्रामीण क्षेत्रात रोजगार निर्मिती यातून झाली तर बरंच आहे.

विकृत नृशंसता...!

हिं गणघाटच्या दुर्दैवी घटनेने संपूर्ण महाराष्ट्रच नव्हे, तर देश हादरला आहे. एका प्राध्यापक तरुणीला भरदिवसा आणि भररस्त्यावर पेट्रोल टाकून जाळले जाते, ही घटनाच कुणाचेही हृदय हेलावणारी आहे. एकतर्फी प्रेमातून ही घटना घडल्याचे प्रथमदर्शनी दिसत आहे. प्रेमासारख्या नाजूक, तरल भावनेला इतके हिंस्र स्वरूप कसे प्राप्त होऊ शकते, तू माझी झाली नाही तर कुणाचीही होणार नाही, ही टोकाची विकृतता कुठून येते, या प्रश्नाचे सध्या तरी कोणतेही समाधानकारक उत्तर कुणाकडे असेल असे वाटत नाही. खरे तर हा प्रश्न केवळ त्या घटनेपुरता मर्यादित नाही, ही घटना या विकृततेचे दृश्य स्वरूप म्हणता येईल, प्रश्न खूप व्यापक आहे.

तु माझी झाली नाही तर कुणाचीही होणार नाही, ही टोकाची विकृतता कुठून येते, या प्रश्नाचे सध्या तरी कोणतेही समाधानकारक उत्तर कुणाकडे असेल असे वाटत नाही. खरे तर हा प्रश्न केवळ त्या घटनेपुरता मर्यादित नाही, ही घटना या विकृततेचे दृश्य स्वरूप म्हणता येईल, प्रश्न खूप व्यापक आहे.

अलीकडील काळात तरुणांमध्ये ही मालकीची भावना प्रकर्षाने दिसून येत आहे, त्यासोबतच स्वच्छंदी वृत्तीदेखील खूप बोकळली आहे. यासाठी अनेक घटक कारणीभूत ठरू शकतात. एकत्र कुटुंबपद्धतीचा होत असलेला न्हास हेदेखील एक मोठे कारण म्हणता येईल. पूर्वी एकत्र कुटुंबात वाढल्यामुळे मुलांचे मानसिक आरोग्य खूप चांगले राहायचे. आई-वडिलांकडून मिळाले नाही तरी घरातल्या इतर

वडीलधाऱ्या लोकांकडून त्याला प्रेम मिळायचे, मोठ्यांचा नैतिक धाक त्याच्यावर असायचा, कुटुंबातील इतर लोकांचा आदर्श त्याच्यासमोर असायचा. चुकला तर प्रसंगी अधिकाराने कान पिरगळणारी मंडळी घरात असायची. आता यातील काहीही राहिलेले नाही. एकल कुटुंबात वाढणारी मुले खूप स्वयंकेन्द्रित होत आहेत. संस्कार त्याला घरातून मिळत नाही तर ते बाहेरून मिळत आहेत आणि अर्थातच ते चांगले असण्याची शक्यता नाही. शिवाय टीव्ही, मोबाइल वगैरेमुळे त्याचे एकलकोंडेपण अधिक पोसले जात आहे. हे प्रश्न सरळसरळ मानसिक आरोग्याशी निगडित आहेत. केवळ तरुण मुलांचेच नव्हे तर एकूण समाजाचेच मानसिक आरोग्य ढासळत असल्याचे दिसते. योग्य संस्कार न होणे, ज्यांचा आदर्श समोर ठेवावा अशी माणसे अगदी अभावानेच डोळ्यासमोर असणे, जगण्यासाठीची अत्यंत तीव्र स्पर्धा अशा अनेकविध कारणांमुळे तरुणांचे मानसिक आरोग्य ढासळत असल्याचे दिसते आणि त्यातूनच पुढे अशा विकृती जन्माला येतात.

‘...हेच का ते ‘अच्छे दिवज?’

‘सी

कादा लसूण फारसा खात नाही, त्यामुळे कांदा भावावाढीचा माझ्यावर फारसा परिणाम होत नाही’, असे लोकसभेत उत्तर देणाऱ्या देशाच्या अर्थमंत्री निर्मला सीतारामन यांनी बजेटमध्ये जीवन विमा महामंडळ किंवा लाईफ इन्शुरन्स कॉर्पोरेशन आणि आयडीबीआयचे मोठे भाग विकण्याची घोषणा केली. मन विषण्ण झाले !

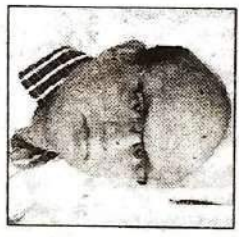
...त्यांना सदा हसतमुख राखण्यासाठी आयुर्विमा ध्या’, पन्नासेक वर्षांपूर्वी एलआयसीची जाहिरात आढवली ! विचार आला हेच का ते ‘अच्छे दिवज’, ज्याचे स्वप्न दाखवून नरेंद्र मोदी आणि त्यांचा भारतीय जनता पक्ष दोन वेळा निवडून आले आहे ?

पडित जवाहरलाल नेहरूंनी स्वातंत्र्य मिळाल्यानंतर सोविएट युनियनच्या पंचवार्षिक योजनेप्रमाणे योजना आखत सरकारी नियंत्रण असलेल्या कंपन्या सर्व क्षेत्रात उघडल्या. यात बँक, विमा, ऑईल इत्यादी सर्व क्षेत्रांचा समावेश होता. त्यांच्या प्रयत्नांची परिणती आज आपल्याला महारत्न, नवरत्न आणि भिनिरत्न कंपन्यांच्या रूपाने शमभराहून अधिक कंपन्या पाहायला मिळतात. बँकांचे राष्ट्रीयीकरण करत स्व. इंदिराजींनी आर्थिक क्षेत्रातील सरकारी प्रकड मजवूत केली.

भारतासारख्या खडप्राय आणि चीनच्या खालोखाल लोकसंख्या असलेल्या देशात सरकारी नियंत्रण असलेली ही अर्थव्यवस्था सुमारे ४५ वर्षे चालली, पण याच दरम्यान १९८० मध्ये माओ नंतरच्या कम्युनिस्ट चीनने परकीय गुंतवणुकीसाठी चीनचे दरवाजे उघडले आणि नेटव्यापासूनच भारताने चीनचा मार्ग का दाखवाळू

नये हा विचार भारतीय अर्थतज्ज्ञांत सुरू झाला. याच काळात सरकारने दूरदर्शन कानाकोपऱ्यात नेऊन पाववले, पण १९९० नंतर भारतीय अर्थव्यवस्था इतकी डबाघाईस आली, की वदशेखर सरकारने भारताचे सोने गहाण टाकले होते. त्या भीषण प्रसंगातून सावरत देशाला परकीय गुंतवणुकीची नवी दिशा दाखवण्याचे काम तत्कालीन पंतप्रधान नरसिंह राव आणि अर्थमंत्री डॉ. मनमोहन सिंग यांनी केले. १९९१ नंतरचा भारताचा खरा आर्थिक विकास नरसिंह राव आणि डॉ. मनमोहन सिंग यांच्या १५ वर्षांच्या काळात झाला. आणि २०१४ पासून अर्थव्यवस्थेचे केवळ अद्यपंतन सुरू आहे. जीडीपीचा ग्राफ सतत खाली सरकत आहे. नेहरू, इंदिराजींच्या काळात बनलेल्या

क्रितीनरी कंपन्यांचे खासगीकरण करत भाजप सरकार पैसा उभा करत आहे, पण हे करत असतानाही नेहरू गांधी परिवाराने या देशाचे वाटोळे केले हे तुणतुणे वाजवायला विसरत नाही. शंभराहून जास्त रत्न कंपन्या, विमा, टेलिकॉम,

जयंत माईणकर

उपेक्ष पत्रकार

मो. नं. : 9821917163
jayantuni@yahoo.co.in

कटाक्ष

सरकार सर्वच ठिकाणी सुविधा आणल्या करून देऊ शकत नाही त्यामुळे जिथे शक्य असलेल तिथे खासगीकरण करणे योग्यच आहे. पण हे करताना सरकारने आपला हात त्यातून पूर्णपणे काढून घेणे संपूर्ण चूक आहे.

गाहतूक, मनोरंजन, शिक्षण, यासारख्या अनेक क्षेत्रांत सरकार स्वतः पैसे घालून लोकांना सेवा उपलब्ध करून देते, मात्र सर्व ठिकाणी सरकार पैसे पुरवू शकत नाही असे लक्षात आल्यावर सरकारने अनेक ठिकाणी खासगी भागधारकांना आपल्या प्रकल्पांत सामील करून घेतले. पुढे होऊ घातलेल्या खासगीकरणाची ती सुरुवात होती.

भारताची अफाट लोकसंख्या लक्षात घेता समाजातील शेवटच्या घटकपर्यंत अब, वस्त्र, निवारा, आरोग्य, शिक्षण, मनोरंजन या सुविधा उपलब्ध करून देणे सरकारला कठीण जाईल याची कल्पना आल्यानेच की काय हळूहळू अनेक क्षेत्रांत खासगी भागधारकांना स्थान मिळाले. 'शासनाचे काम शासन चालवणे असून धंदा अथवा व्यवसाय करणे यात तय्यही आहे. सरकार सर्वच ठिकाणी सुविधा उपलब्ध करून देऊ शकत नाही त्यामुळे जिथे शक्य असेल तिथे खासगीकरण करणे योग्यच आहे, पण हे करताना सरकारने आपला हात पूर्ण काढून घेणे संपूर्ण

चूक आहे. खासगी कंपन्या जिथे त्यांना फायदा आहे तिथेच सेवा देऊ शकतात. अर्थात खासगी कंपन्यांचा कल हा शहरी भागात व्यवसाय करण्याकडे असतो. मुंबई-पुणे रस्त्यावर अनेक खासगी बसेस, टॅक्सी चालतील, पण गडचिरोलीतील दुर्गम भागात मात्र महाराष्ट्र राज्य परिवहन सेवाच चालेल. त्यामुळे जिथे शक्य असलेल तिथे खासगीकरण करणे हे जेवढे योग्य तेवढेच सरकारने कुठल्याही व्यवसायातून आपले अंग पूर्णपणे काढून घेणेसुद्धा अयोग्य.

आज अनेक खासगी विमा कंपन्या शहरी भागात काम करीत आहेत, पण देशाच्या कानाकोपऱ्यात पोहोचलेली एकमेव विमा कंपनी आहे एलआयसी ! पण हिंदू-मुस्लीम वाद उकरून काढणाऱ्या आणि आठ दिवसांत पाकिस्तानला हरवू, अशा अकारण वल्लाना करणाऱ्या पंतप्रधान नरेंद्र मोदींना आणि त्यांच्या पक्षाला देश चालविण्यासाठी लागणारा पैसा उभा करून देण्यासाठी एलआयसी ही एक सौन्याची कोबडी वाटली. त्यांनी एकेकाळी भारताची शान असलेली एअर इंडिया तर विकायला काढलीच आहे. हिंदुत्वाचा नारा देत आपल्या आर्थिक चुका झाकण्यासाठी ही मंडळी सरकारच्या मालकीच्या अनेक कंपन्या विकायला निघाली आहे. देशाच्या आर्थिक परिस्थितीत पुढील चार वर्षांत काही बदल होईल असे वाटत नाही. त्यामुळे याच गतीने स्वतःला देशभक्त म्हणवणाऱ्या या माजपच्या सत्ताधारी मंडळींनी उद्या आकाशवाणी (रेडिओ प्रसारण संस्था) आणि दूरदर्शन केंद्रसुद्धा विक्रीस काढल्यास नवल वाटायला नको !

दिल्लीतील अग्नितांडव!

दिल्लीतील धान्य बाजार परिसरात एका लहान कारखान्याला लागलेल्या आगीत ४३ जणांचा होरपळून मृत्यू झाला. अनेकजण जखमी झाले आहेत. मनाचा थरकाप उडविणारी, अंगावर शहारे आणणारी ही घटना आहे. या घटनेस जबाबदार कोण, घटना कशामुळे घडली, याची उत्तरे आता शोधली जात आहेत. सरकारी यंत्रणांची डोळेझाक, अधिकारी, कर्मचाऱ्यांची खाबुगिरी या कारणांनी महानगरात अनेक ठिकाणी बेकायदेशीरपणे उद्योग- व्यवसाय सुरू राहतात. दुर्दैवी घटना घडली की वास्तव समोर येते. या घटनेत मृत्युमुखी पडलेले सर्व कामगार बिहार, तसेच उत्तरप्रदेशातून आलेले होते. गावात रोजगार नसल्याने अनेकजण महानगर गाठतात. मिळेल ते काम स्वीकारतात. आपली

शब्दकिरण

मोहन बोरगांवकर

कौटुंबिक जबाबदारी पार पाडण्यासाठी अनेक समस्या आणि आव्हानांचा ते सामना करतात. ज्या लहान कारखान्याला आग लागली तिथेच ही मजूर मंडळी दाटीवाटीने राहत होती. शॉर्ट सर्किटने आग लागली आणि क्षणार्धात या सर्वांना मृत्यूने आपल्या कवेत घेतले.

मोठ्या महानगरात लहान-मोठे उद्योग बेकायदेशीरपणे सुरू राहतात. आपल्या यंत्रणांना त्याचा थांगपत्ताही नसतो. ज्या ठिकाणी हे उद्योग- व्यवसाय सुरू असतात तिथे महत्त्वाच्या सोयी उपलब्ध नसतात. विद्युत यंत्रणा मोडकळीस आलेली असते. त्याकडे कोणीही लक्ष पुरवित नाही. दुर्दैवी घटना घडली की सरकारी यंत्रणा खडबडून जागी होते. चौकशीचे फर्मिन सोडले जाते. संकटग्रस्ताना, तसेच अशा घटनेत मृत्युमुखी पडलेल्यांच्या नातेवाईक मंडळींना लाखो रुपयांची भरीव मदत जाहीर होते. अशा घटनांवर पाघरून घालण्याचा हा प्रकार असतो. मूळ प्रश्न मात्र जसेच्या तसेच राहतात.

गजबजलेल्या मानवी वस्त्या, फोफावलेली अनधिकृत बांधकामे, अत्यावश्यक सोयी-सुविधांचा अभाव, अशा विचित्र विळख्यात ही माणसे आला दिवस कंठीत असतात. घरची कौटुंबिक जबाबदारी त्यांना आव्हानांचा सामना करावयास भाग पाडते. दिल्ली सारख्या महानगरात अग्नीतांडव घडले. राजधानीतील या घटनेने महानगरातील वास्तव चित्र पुन्हा एकदा स्पष्ट झाले. भविष्यात अशा घटना घडू नयेत यासाठी आपल्या यंत्रणांनी अधिक सजग होण्याची गरज आहे. विशेष म्हणजे प्रत्येकाला आपल्या गावातच रोजगाराची संधी कशी मिळेल याकडे राज्यकर्त्यांना लक्ष पुरवावे लागणार आहे.

अकोला, मो. नं.: ८४२९०९५६८२

23-2-2020

दुर्दैवी

‘...हेच का ते ‘अच्छे दिन?’

‘मी

कर्नातकरूप फारसा खात नाही, त्यामुळे कर्नाट भाववादींच्या मांड्यावर फारसा परिणाम होत नाही’, असे लोकसभेत उत्तर देणाऱ्या देशाच्या अर्थमंत्री निर्मला सीतारामन यांनी बजेटमध्ये जीवन विमा महामंडळ किंवा लार्डफ इन्शुरन्स कॉर्पोरेशन आणि आयटीबीआयचे मोठे भाग विकण्याची घोषणा केली.

मन विषण्ण झाले !

... त्यांना सदा हसतमुख राखण्यासाठी आयुर्विमा ‘यम’, पन्नासेक वर्षापूर्वी एलआयसीची जाहिरात आढळली ! विचार आला हेच का ते ‘अच्छे दिन’, ज्याचे ख्यन्न दाखवून नरेंद्र मोदी आणि त्यांचा भारतीय जनता पक्ष दोन वेळा निवडून आले आहे ?

महिन जवाहरलाल नेहरूंनी स्वातंत्र्य मिळाल्यानंतर सोव्हिएट युनियनच्या पंचवार्षिक योजनाप्रमाणे योजना आखत सरकारी नियंत्रण असलेल्या कंपन्या सर्व क्षेत्रात उघडल्या. यान बँक, विमा, आईल इत्यादी सर्व क्षेत्रांचा समावेश होता. त्यांच्या प्रयत्नांचीच परिणती आज आपल्याला महारत्न, नवरत्न आणि मिनिरत्न कंपन्यांच्या स्थाने शंभराहून अधिक कंपन्या पाहण्याला मिळाले. बँकांचे राष्ट्रीयीकरण करत ये. इटिराजींनी अधिक क्षेत्रातील सरकारी पकड मजबूत केली.

भारतसारख्या खडप्राय आणि चीनच्या खानोखाल लोकसभ्या असलेल्या देशात सरकारी नियंत्रण असलेली ही अर्थव्यवस्था सुमारे ४५ वर्षे चालली, पण याच दरम्यान १९८० मध्ये माओ नंतरच्या कम्युनिस्ट चीनने परकीय गुंतवणुकीसाठी चीनचे दरवाजे उघडले आणि नेत्रुपायानुच भारताने चीनचा मार्ग का घ्यायला

नसे हा विचार भारतीय

अर्थतज्ज्ञांत सुरू झाला. याच काळात सरकारने दूरदर्शन कानकोपच्यात नेऊन पाववले,

पण १९९० नंतर भारतीय अर्थव्यवस्था इतकी डबपाईस आली, की चंद्रशेखर सरकारने भारताचे सोने महण टाकले होते. त्या मीषण प्रसंगाला सावरत देशाला परकीय गुंतवणुकीची नवी दिशा दाखवण्याचे काम तत्कालीन पंतप्रधान नरसिंह राव आणि अर्थमंत्री डॉ. मनमोहन सिंग यांनी केले. १९९१ नंतरचा भारताचा खरा आर्थिक विकास नरसिंह राव आणि डॉ. मनमोहन सिंग यांच्या १५ वर्षांच्या काळात झाला. आणि २०१४ पासून अर्थव्यवस्थेचे केवळ अंध पतन सुरू आहे. जीटीपीचा ग्राफ सतत खाली सरकत आहे. नेहरू, इटिराजींच्या काळात बनलेल्या

कितीतरी कंपन्यांचे खासगीकरण करत भाजप सरकार धसा उभा करत आहे, पण हे करत असतानाही नेहरू यांची परिवाराने या देशाचे वाटछे केले हे गुणतुणे यात्रायला विसरत नाही.

शंभराहून जास्त रत्न कंपन्या, विमा, टेलिकॉम,

जयंत माहेशकर

उपेक्ष पत्रकार

मो. नं. : 9821917163

jayantuni@yahoo.co.in

कक्षा

सरकार सर्वव ठिकाणी सुविधा अलढ्या करून देऊ शकत नाही त्यामुळे जिथे शक्य असेल तिथे खासगीकरण करणे योग्यच आहे. पण हे करताना सरकारने आपला हात त्यातून पूर्णपणे काढून घेणे संपूर्ण चुक आहे.

बाहेतूक, मनोरंजन, शिक्षण,

धारासिद्धा अनेक क्षेत्रात सरकार स्वतः पैसे घालून लोकांना सेवा उपलब्ध करून देते. मात्र सर्व ठिकाणी सरकार पैसे पुरवू शकत नाही असे लक्षात आल्यावर सरकारने अनेक ठिकाणी खासगी भागधारकांना आपल्या प्रकल्पांत सामील करून घेतले. पुढे होऊ घाललेल्या खासगीकरणाची ती सुकवात होती.

भारताची अफाट लोकसंख्या लक्षात घेता समाजातील शेवटच्या पटकपर्यंत अब, बक्ष, निवारा, आरोग्य, शिक्षण, मनोरंजन या सुविधा उपलब्ध करून देणे सरकारला कठीण जाईल याची कल्पना आल्यानेच की काय हळूहळू अनेक क्षेत्रांत खासगी भागधारकांना स्थान मिळाले. ‘शासनाचे काम शासन घालवणे असून धंदा अथवा व्यवसाय करणे

‘यात तय्यारी आहे. सरकार सर्वव ठिकाणी सुविधा उपलब्ध करून देऊ शकत नाही त्यामुळे जिथे शक्य असेल तिथे खासगीकरण करणे योग्यच आहे, पण हे करताना सरकारने आपला हात पूर्ण काढून घेणे संपूर्ण

चुक आहे.

खासगी कंपन्या जिथे त्यांना फायदा आहे तिथेच सेवा देऊ शकतात. अर्थात खासगी कंपन्यांच्या कल हा शब्दी भागात व्यवसाय करण्याकडे असतो. मुंबई पूर्ण रस्त्यावर अनेक खासगी बसेस, टॅक्सी चालतील, पण महविरोधीतील दुर्गम भागात मात्र महारत्न राज्य परिवहन सेवाच चालेल. त्यामुळे जिथे शक्य असेल तिथे खासगीकरण करणे हे वेगळे योग्य वेगळेच सरकारने कुठल्याही व्यवसायातून आपले अंग पूर्णपणे काढून घेणेसुद्धा अयोग्य.

आज अनेक खासगी विमा कंपन्या शब्दी भागात काम करीत आहेत, पण देशाच्या कानकोपच्यात पोहोचलेली एकाच विमा कंपनी आहे एलआयसी ! पण हिंदू-मुस्लीम वाद उकरून काढणाऱ्या आणि आठ दिवसात पाकिस्तानला हरवू अशा अंकारण वलनात करणाऱ्या पंतप्रधान नरेंद्र मोदींना आणि त्यांच्या पक्षाला देश चालविण्यासाठी लागणारा पैसा उभा करून देण्यासाठी एलआयसी ही एक सोन्याची कोवडी वाटली. त्यांनी एकेकाली भारताची शान असलेली एअर इंडिया तर विकत घेता काढलीच आहे. हिंदूत्वाचा नारा देत आपल्या आर्थिक चुका झाकण्यासाठी ही मंडळी सरकारच्या मालकीच्या अनेक कंपन्या विकण्याला निघाली आहे देशाच्या आर्थिक परिस्थितीत पुढील चार वर्षांत काही बदल होईल असे वाटत नाही. त्यामुळे याच गतीने स्वतःला देशभक्त म्हणवणाऱ्या या भाजपच्या संताप्यारी मंडळींनी उभा आकाशवाणी (रेडिओ प्रसारण संस्था) आणि दूरदर्शन केंद्रसुद्धा विक्रीस काढल्यास नवल वाटायला नको !

सिब्ललांचा सल्ला...!

काँग्रेस नेते आणि देशातील नामवंत वकील कपिल सिब्लल यांनी केरळ साहित्य संमेलनामध्ये नागरिकत्व सुधारणा कायद्यासंदर्भात टिप्पणी करताना असे म्हटले आहे की हा कायदा संसदेने पारित केला असल्याने राज्य सरकारांना तो कायदा आम्ही लागू करू शकत नाही, असे म्हणता येणार नाही. कायद्याविरोधात राज्य सरकार आपले मत व्यक्त करू शकते, विधानसभेत तसा ठराव पारित केला जाऊ शकतो, परंतु, सरकार म्हणून कोणतेही राज्य सरकार हा कायदा आम्ही अमलात आणू शकत नाही, अशी भूमिका घेऊ शकत नाही, तसे झाल्यास

काँग्रेस आणि राष्ट्रवादीच्या दबावाखाली शिवसेनेने हा कायदा लागू करण्यास नकार दिला आणि सरकार म्हणून मुख्यमंत्र्यांनी तशी अधिकृत भूमिका मांडली तर बरखास्तीचा पहिला वरवंडा याच सरकारवर फिरणार, हे जवळपास निश्चित मानले जात आहे.

मोठा घटनात्मक पेच निर्माण होऊ शकतो, असे त्यांनी स्पष्ट केले. विशेष म्हणजे काँग्रेसशासित सगळ्याच राज्य सरकारांनी या कायद्याविरोधात भूमिका घेतली आहे. केरळमध्ये डाव्यांचे सरकार आहे आणि प. बंगालमध्ये ममता बॅनर्जीचे सरकार आहे, या दोन्ही सरकारांनीदेखील कायद्याविरोधात भूमिका घेतली आहे, असे असले तरी या कायद्याची

अंमलबजावणी त्यांना करावीच लागेल, असेच सिब्लल यांचे मत आहे. त्यामुळे भविष्यात कायद्याला विरोध मात्र अंमलबजावणी सहकार्य असे काहीसे विचित्र चित्र या राज्यांमध्ये दिसून येऊ शकते. अर्थात स्थलांतरितांचे पुनर्वसन, कायदा आणि सुव्यवस्था तसेच भूसंपादन हे विषय राज्याच्या अखत्यारीत येत असल्यामुळे पुनर्वसनासाठी जागा उपलब्ध नाही, कायदा सुव्यवस्थेची स्थिती हाताबाहेर जाऊ शकते, अशी काही कारणे समोर करून राज्य सरकार या कायद्याबाबतीत केंद्रासोबत असहकार करू शकतात. परंतु, अधिकृतपणे हा कायदा लागू करण्यास राज्य सरकार नकार देऊ शकत नाही. तसे झालेच तर केंद्राकडून संबंधित सरकार बरखास्त केले जाण्याची शक्यता नाकारता येत नाही. वर उल्लेखित राज्यांमध्ये विरोधकांचे एकपक्षीय सरकार आहे. परंतु, महाराष्ट्रात परिस्थिती वेगळी आहे. इथे तीन पक्षांचे सरकार आहे, त्यापैकी काँग्रेस आणि राष्ट्रवादी काँग्रेस या कायद्याविरोधात असले तरी शिवसेनेने आपली भूमिका स्पष्ट केलेली नाही. त्यात सिब्ललांचा सल्ला शिवसेनेला अडचणीत आणणारा आहे. काँग्रेस आणि राष्ट्रवादीच्या दबावाखाली शिवसेनेने हा कायदा लागू करण्यास नकार दिला आणि सरकार म्हणून मुख्यमंत्र्यांनी तशी अधिकृत भूमिका मांडली तर बरखास्तीचा पहिला वरवंडा याच सरकारवर फिरणार, हे जवळपास निश्चित मानले जात आहे.

मुलांच्या काही सवयींकडे दुर्लक्ष करणं पालकांना पडू शकतं महागात

पॅरेंटिंग

लहान मुलं खूपच मस्ती करतात. ती इतरांचं अनुकरणही हमखास करतात. पालकांचं दुर्लक्ष झालं की मुलांना वाईट गोष्टींची सवय लागते.

मुलं बिघडू नयेत, यासाठी त्यांची काळजी घेणं अत्यंत गरजेचं आहे. आसपास घडणाऱ्या घटना व पालकांच्या सवयी यांचा मुलांवर परिणाम होत असतो. त्यामुळे मुलांवर चांगले संस्कार होतील, याची काळजी घ्या.

चुकीचे शब्द वा भाषा : मुलं नेहमी इतरांबरोबर खेळत असतात. त्यावेळी त्यांच्या कानावर वाईट शब्द, शिब्या पडत असतात. मुलं ते ऐकतात आणि तसंच बोलू लागतात. मुलं चुकीचे शब्द वा शिब्या उच्चारत असतील, तर त्यांना रोखा.

भांडणं: मुलांमध्ये सतत छोटी-मोठी भांडणं ही होत असतात. अनेकदा त्यातून मारामारी होते. अशा वेळी मुलांना जवळ

घेऊन नीट समजावून सांगा.

चिडचिडपण : काही मुलं इतरांना सतत चिडवतात. त्यांना ते आवडतं. पण त्याचा इतर मुलांवर परिणाम होतो. त्यामुळे असं सतत चिडचिडपण योग्य नाही, हे मुलांना समजावून सांगा.

चोरी करणं : प्रत्येक वस्तू मुलांना हवी असते. मात्र पालक काही वेळा ती

घेऊन देत नाहीत. अशा वेळी मुलं वस्तूसाठी पैसे चोरण्याचा प्रयत्न करतात. चोरी करणं वाईट हे त्यांना समजावा.

हट्ट करणं : विविध गोष्टींसाठी मुलं हट्ट करतात. पालक अनेकदा ते पूर्ण करू शकत नाहीत. पण मुलं रुसतात, रागावतात. त्यावेळी मुलांना काय चांगलं आणि काय वाईट हेही सांगा.

निधीची उधळपट्टी कशाला?

एखाद्या विषयावरून वाद निर्माण झाला की, त्यावर लगेच चर्चा झडायला सुरुवात होते. प्रत्येक जण आप आपली मते व्यक्त करतो. असाच वाद मुख्यमंत्री उध्दव ठाकरे यांच्या एका विधानाने उपस्थित झाला आहे. सर्वधर्मसमभावाची शिकवण देणारे संतश्रेष्ठ साईबाबा यांचे जन्मस्थळ म्हणून परमणी जिल्ह्यातील पायरी या स्थानाच्या विकासासाठी १०० कोटी रुपयांचा निधी दिला जाईल, अशी घोषणा त्यांनी केली. त्यांच्या वक्तव्यावरून सुरु झालेला वाद आता चिघटत चालला आहे.

मुख्यमंत्र्यांच्या विधानाने शिर्डीकर नाराज झाले आहेत.

मोहन बोरगांवकर

मो. नं.: 8421015682

शब्दकिरण

शासकीय निधी महत्त्वाच्या व आत्यंतिक गरजेच्या योजनांवरच खर्च व्हावयास हवा. श्रद्धेच्या नावावर या विज्ञानयुगात त्याची उधळपट्टी होऊ नये.

मुख्यमंत्र्यांनी केलेले विधान आणि निर्णय मागे घ्यावा, अशी मागणी होत आहे. श्री साई बाबांनी कधीही आपले जन्मस्थळ, जात, धर्म यांचा उल्लेख केला नाही. सर्वधर्मातील लोकांना एका सुत्रात बांधण्याचे, सन्मार्ग दाखविण्याचे मोलाचे कार्य त्यांनी केले.

त्यांच्या आदर्श शिकवणुकीचा अंगिकार करण्याऐवजी त्यांच्या जन्मस्थळावरून उगाच वाद निर्माण करण्यात येत आहे. श्री साईबाबांच्या वास्तव्याने शिर्डी या गावाचा नावलौकिक सातासमुद्रापलीकडे पोहोचला. देश-विदेशात श्री साई भक्तांची संख्या खूप मोठी आहे. साईबाबा हे शिर्डीचेच अशी सर्वांची श्रद्धा आहे. पायरी गावाचा विकास अवश्य करावा, जन्मस्थानाचा उल्लेख मात्र त्यातून वगळावा अशी जनभावना आहे. मुख्यमंत्र्यांच्या विधानाने नाराज झालेल्या व्यक्तींनी शिर्डी बंदचे आयोजन केले आहे. या बंदला नजिकच्या सर्वच गावांनी पाठिंबाही दिला आहे. या बंद आंदोलनामुळे भक्तांची गैरसोय होत आहे. या वादाला वेगवेगळे कंगोरेही आहेत. शिर्डीच्या अर्दकारणात संस्थानचे मोठे योगदान आहे. अनेकांचे उद्योग-व्यवसाय येथे येणाऱ्या भाविकांमुळे चालतात. अनेकांना रोजगारही उपलब्ध झाला आहे. श्री साईबाबा संस्थान विविध सामाजिक उपक्रम राबवून आपली सामाजिक बांधिलकी जपत आहे.

आज राज्यासमोर बेरोजगारी, शेतकऱ्यांच्या आत्महत्या, कुपोषण, आरोग्य व इतरही महत्त्वाच्या समस्या आहेत. या समस्यांचे निराकरण करण्यासाठी पुरेसा निधी उपलब्ध होत नाही. बाग-बगिच्यांचे सौंदर्यकरण व इतर सुखसुविधांसाठी निधीची खैरात केली जाते. धार्मिक स्थळांच्या विकासासाठी निधीची उपलब्धता करून देण्यात प्राधान्य देण्यात येते. शासकीय निधी महत्त्वाच्या व आत्यंतिक गरजेच्या योजनांवरच खर्च व्हावयास हवा. श्रद्धेच्या नावावर या विज्ञानयुगात त्याची उधळपट्टी होऊ नये.

चुकीचा मार्ग!

प्राणिक्रमणे जगणारी सरळमार्गी माणसे उपजीविकेसाठी खूप मेहनत घेतात. त्यांची श्रमावर निष्ठा असते त्यामुळे हाताला मिळेल ते काम, ते सातत्य ठेवून चिकाटीने करतात. काही व्यक्ती मात्र कुठलेही प्रयत्न न करता झटपट पैसा कसा मिळेल, याचाच विचार करतात. पैसे कमविण्यासाठी ते चुकीचा मार्ग अवलंबितात. केव्हातरी त्यांचे कारनामे उघडकीस येतात आणि त्यांची रवानगी तुरुंगात होते.

अलीकडेच नागपुरात एक उच्चशिक्षित तरुणी चोरी करताना पकडली गेली. स्वतःच्या लग्नासाठी आपण दागिने चोरी करण्यास सुरुवात केल्याचे तिने पोलीस तपासादरम्यान सांगितले. एम.ए.एम.एड.पर्यंत शिक्षण घेतलेली तसेच सफाईदारपणे इंग्रजी बोलणारी ही तरुणी उपजीविकेसाठी

नोकरी न करता चोरी करते, हा प्रकार तसा धक्कादायक

आहे. या तरुणीला प्रयत्न केले असते, तर सहज एखादी नोकरी मिळू शकली असती.

सफाईदारपणे इंग्रजी बोलून या तरुणीने अनेकांना गंडा घातला आहे. या संवाद कौशल्याचा तिने चांगल्या

कार्यासाठी उपयोग केला, असता तर ती स्वतः चांगला उद्योग व्यवसाय सुरु करू शकली असती. तिने जीवन जगण्यासाठी उचित मार्ग सोडून चुकीचा मार्ग स्वीकारला. फसवेगिरीतून इतरांना लुबाडता येते, पण अशा वागण्याने स्वतःचीच फसगत होत असते.

नागपूरच्या पारशिवनी या भागात राहणारी ही तरुणी सुरुवातीला छोट्या चोऱ्या करायची. पर्समधून दागिने, पैसे, मोबाईल चोरणे यात ती तरबेज झाली. अलीकडे तिने आपले लक्ष सराफा बाजाराकडे केंद्रीत केले होते. तिच्याकडून २० लाख रु. किंमतीचे दागिने, १५ मोबाईल जप्त करण्यात आले आहेत. सध्या ही तरुणी पोलिसांच्या कोठडीत आहे. घराबाहेर राहून पैसे उधळण्याची सवय लागलेले अनेक तरुण आपली हौस-शौक भागविण्यासाठी चोरीसारखा चुकीचा मार्ग अवलंबितात. चांगल्या कुटुंबातील उच्चशिक्षित मुले मोबाईल, महागड्या दुचाकी घोरून विकत असल्याचे प्रकार या आधीही उघडकीस आले आहेत.

अकोला

मोहन बोरगांवकर

मो. नं.: 8421015682

शब्दकिरण

चुकीच्या मार्गाने झटपट पैसा मिळत असल्याने, ही तरुण मंडळी वेगवेगळ्या व्यसनांच्या आहारीही जातात. अशा कृत्यामुळे आपले भविष्य अंधकारमय होत आहे, याचा विचारही ते करीत नाहीत. आपल्या चुकीच्या कृतीने कोणते परिणाम होऊ शकतात, याचा विचार केल्यास असे प्रसंग उद्भवणार नाहीत.

है दाबादच्या डॉक्टर तरुणीवर बलात्कार करून नंतर तिला जाकून टाकणाऱ्या चार नराधमांना हैद्राबाद पोलिसानी चकमकीत ठार केले. शुक्रवारी सकाळीच ही बातमी आली आणि सोशल मीडियावर उलटसुलट प्रतिक्रियांचा अग्रदी वर्षाव व्हायला सुरुवात झाली. खरे तर उलट प्रतिक्रिया तशा लोकड्याच होत्या. हैद्राबाद पोलिसांच्या या कामगिरीचे कौतूक करणाऱ्या प्रतिक्रियाच मोठ्या प्रमाणात उमटत होत्या आणि ते स्वाभाविकही म्हणावे लागेल. बलात्कार हा अतिशय निर्घृण आणि घृणास्पद अपराथाचा प्रकार आहे, त्यात या तरुणीवर अगदी कट रचून बलात्कार केल्या गेला. बलात्कारादरम्यान या तरुणीचे नाक-तोड दाबल्यामुळे तिचा मृत्यू झाला आणि नंतर तिच्या मृतदेहाची वासलात लावण्यासाठी या नराधमांनी पेट्रोलपंपावरून पेट्रोल आपून तिचा मृतदेह जाकून टाकला, असे सुरुवातीला सांगण्यात आले. परंतु, आरोपींपैकीच एकाने दिलेल्या जबाबीत या तरुणीला मृत झाल्याचे समजून जाळण्याचा प्रयत्न केला तेव्हा ती जिवंत असल्याचे लक्षात आले होते, याचा अर्थ या तरुणीला जिवंतपणी जाकून मारण्यात आले. या इतक्या निर्घृण घटनेचा देशव्यापी निषेध व्हायलाच हवा होता, तसा तो झालादेखील, शिवाय या आरोपींना देहदंडाचीच शिक्षा व्हावी, त्यांना फासावरच लटकवावे, हीदेखील सार्वत्रिक मागणी होती, त्यासाठी अतिजलद न्यायालयाचे गठन करून शक्य तितक्या

न्यायाचा मार्ग... ?

लवकर या आरोपींना फासावर लटकवावे, अशीही मागणी समोर येत होती आणि त्यानुसार जलदगती न्यायालयाचे गठनदेखील करण्यात आले होते किंवा केले जाणार होते. घटनेतील निर्घृणता आणि उपलब्ध पुरावे पाहता या आरोपींना फाशीची शिक्षा होणे जवळपास निश्चित मानले जात होते. परंतु, हे सगळे होण्यापूर्वीच तपासादरम्यान या चारही आरोपींना हैद्राबाद पोलिसांनी गोळ्या घालून ठार केले. ही घटना प्रत्यक्ष कशी घडली, हे आरोपींकडून जाणून घेण्यासाठी सध्या पोलिस कोठडीत असलेल्या या आरोपींना घेऊन हैद्राबाद पोलिस घटनास्थळी गेले होते, गर्दीचा किंवा बघ्यांचा त्रास होऊ नये म्हणून पहारे तीन वाजता पोलिस आरोपींसह घटनास्थळी दाखल झाले. पोलिसांच्या म्हणण्यानुसार यादरम्यान आरोपींनी पोलिसांजवळील शस्त्रे हिसकावून पोलिसांवर गोळीबार करीत पळून जाण्याचा प्रयत्न केला, त्यावेळी स्वसंरक्षणार्थ पोलिसांनी केलेल्या गोळीबारात हे चारही आरोपी मारले गेले. पोलिसांनी या घटनेला 'एन्काउंटर' म्हटले आहे, याचा अर्थ आरोपींनी पोलिसांवर हल्ला करण्याचा प्रयत्न केला आणि त्याला तोड देण्यासाठी केलेल्या प्रतिहल्ल्यात हे

आरोपी मारले गेले. परंतु, हा 'एन्काउंटर' होता की पोलिसांनी त्यांना सरळ गोळ्या घालून ठार केले, हा आता वादाचा विषय होऊ पाहत आहे. त्या चारही आरोपींचे जे काही झाले त्याबद्दल कुणाला वाईट वाटण्याचे तसे काही कारण नाही. परंतु, जर पोलिसांनी या आरोपींना त्याच ठिकाणी नेऊन सरळ गोळ्या घालल्या असतील आणि नंतर या घटनेला 'एन्काउंटर'चे स्वरूप दिले असेल तर मात्र काही गंभीर प्रश्न नक्कीच निर्माण होतात. 'एन्काउंटर' हा शब्द पूर्वी मुंबईत आणि नंतरच्या काळात गुजरातेत मोदी सरकार असताना बराच गाजला होता. काही पोलिस अधिकारी तर मोठ्या अभिमानाने स्वतःला 'एन्काउंटर स्पेशालिस्ट' म्हणून मिरवायचे. या 'एन्काउंटर'ची मोडस ऑपरेडी जवळपास सारखीच असायची. आपल्या ताब्यातील गुन्हेगारांना बाहेर कुठे तरी तपासाच्या नावाखाली न्यायचे, तिथे त्यांना गोळ्या घालायच्या आणि नंतर आरोपीने पोलिसांच्या ताब्यातून पळून जाण्याचा प्रयत्न केला होता, पोलिसांवर हल्ला करून पोलिसांजवळची शस्त्रेदेखील हिसकावली होती, पोलिसांवर उलट गोळीबार केला होता. त्यामुळे पोलिसांना स्वसंरक्षणार्थ गोळीबार करावा लागला,

असे कथानक रचले जायचे. साक्षी-पुरावे सगळे पोलिसा असल्याने शेवटी ते प्रकरण फाईलबंद व्हायचे. एखादा आरोपी पोलिसांच्या ताब्यात आला की त्याला सांभाळणे एक मोठी जोखीमच असायची. शिवाय प्रचंड मेहनत केल्यावर अटक केलेला आरोपी शेवटी साक्षी-पुराव्याअभ्यास न्यायालयातून सुटण्याचा धोका असायचाच. त्यापेक्षा तर 'एन्काउंटर' करून सगळे प्रकरण एकदाच निकाली काढा प्रवृत्ती मधल्या काळात पोलिसांमध्ये, खास करून पोलिसांमध्ये आणि नंतर गुजरात पोलिसांमध्ये बळा होती. गुजरात पोलिसांनी केलेल्या इशारत 'एन्काउंटर'वर अजूनही प्रश्न उपस्थित केले जात असून सांगायचे तात्पर्य पुढच्या सगळ्या कटकटीपासून सुट करून घेण्यासाठी आणि बरेचदा लोकामध्ये 'हिरा' मिसरविण्याची इच्छा प्रबळ झाल्यानेही अनेकदा 'एन्काउंटर' केले जातात. हैद्राबादचे हे प्रकरण जर त्या पद्धती 'एन्काउंटर' असेल तर न्याय मिळवून देण्याचा किंवा करण्याचा हा मार्ग समर्थनीय ठरू शकतो का, हा उपस्थित होणारच. शंभर पैकी नव्याण्णव प्रकरणात गुजरात न्यायालयाचा योग्यतेचे असतात, हे एक वेळ केले, तरी एखाद्यावेळी तितका दोष नसताना कुणी भा जाऊ शकतो आणि तसे होत असेल तर हे कायद्याच्या राज कधीच मान्य होणार नाही.

‘धुरळा’

नेहा पुरव

neha.purav@gmail.com

मुंबई वार्तापत्र

नवीन सरकार आले महाराष्ट्रात, उशिरा का होईना सगळ्या मंत्र्यांचे दालन वाटप आणि मुख्य म्हणजे खातेवाटपही झाले. थंडीची तीव्रता वाढली आणि राजकीय धुरळा खाली बसला. आता कामकाज नियमित सुरू होईल या भावड्या अपेक्षेने गावखेड्यातून आलेला सामान्य नागरिक मंत्रालयाच्या तिन्ही गेटवर गर्दी करायला लागला. अर्थात सगळे काही वरकरणी शांत झालेले दिसले, तरी राजकारणात स्थिर असे काहीच नसते. नुकताच आलेला धुरळा चित्रपट जर तुम्ही पहिला असेल, तर लक्षात येईल, की राजकीय महत्वाकांक्षा ही नेहमीच दबलेली असते, संधी मिळताच ती उफाळून प्रचंड वेगाने बाहेर पडते. आता नमनाला घडाभर तेल घालण्यापेक्षा विषयच सांगते. जेव्हा हे तीन पक्षांचे सरकार, त्यातले मंत्री दालन घेण्यात आणि खात्यांचा आढावा घेण्यात व्यस्त होते, तेव्हा या तीन पक्षांची मोट बांधून राज्यात सत्ता आणण्यासाठी महत्वाचे भूमिका बजावलेले संजय राऊत एक विधान करते झाले, स्वातंत्र्यवीर सावरकर यांना भारतरत्न पुरस्कार दिला गेलाच पाहिजे. जे विरोध करत असतील त्यांना अंदमानात पाठवा असं मत राऊत यांनी व्यक्त केलं आहे. संजय राऊत यांनी केलेल्या वक्तव्यामुळे शिवसेनेच्या अडचणींमध्ये प्र पडू शकते. महाविकास आघाडीचा सहकारी पक्ष असणाऱ्या काँग्रेसची भूमिका ही पक्षविरोधी आहे. वीर सावरकर यांना भारतरत्न देण्यावरून जे वक्तव्य संजय राऊत यांनी केलं आहे ते त्यांचं वैयक्तिक मत आहे, ती पक्षाची भूमिका नाही, असं आदित्य ठाकरे यांनी म्हटलं आहे. इतिहासावरच किती दिवस बोलत बसायचं? असा टोलाही आदित्य ठाकरे यांनी संजय राऊत यांना लगावला आहे. कोणताही वाद निर्माण करण्यापेक्षा ज्या स्वातंत्र्यासाठी ते लढले तो देश विकास करतो आहे का? याकडे लक्ष देण्याची गरज आहे, असंही आदित्य ठाकरेंनी म्हटलं आहे. या भांडणातून बाहेर पडा आणि देशाच्या विकासासाठी काम करा, असा सल्लाही पर्यावरण मंत्री आदित्य ठाकरे यांनी संजय राऊत यांचं नाव न घेता दिला आहे. थोडक्यात राज्यात आज कित्येक महत्वाचे प्रश्न प्रलंबित आहेत. नव्या सरकारने कार्यभार स्वीकारूनही पुरेसा वेळ झालाय. आता या काली महत्वाच्या प्रश्नांवर जरा लक्ष देऊ या. मंत्रालयाच्या कुठल्याही प्रवेश दारावर जा, मैलानी मैल रांगा मंत्रालय प्रवेशासाठी

तिष्ठत उभ्या असतात. प्रलंबित कामे घेऊन मंत्रालयात आलेल्या या जनतेला केवळ न्याय हवा असतो. स्वातंत्र्यवीर सावरकर हे अत्यंत आदरणीय व्यक्तिमत्त्व आहेच याबद्दल कोणाचेच दुमत नाही, कुठल्याही एका पक्षाची ते मत्तेदारी नाहीत, त्यामुळेच सावरकरांचा पूर्ण आदर राखून हे सांगायचं आहे, की राज्यातल्या आणखी महत्वाच्या बाबींकडेही लक्ष द्या. त्याही पुढे जाऊन संजय राऊत यांनी आणखी एक विधान छत्रपती

उदयनराजे भोसले यांच्या संदर्भात केले, तर दुसरे त्यांनी थेट इंदिरा गांधींच्यासंदर्भात केले. आता दोन्ही विधानांवरून दोन चक्रीवादळे घुमू लागली आहेत. छत्रपतींच्या वंशजाचा अवमान हिंदुस्थान सहन करणार नाही, अशा जंगी घोषणा मुंबईत दिल्या जात आहेत तर उदयनराजेंची जातकुळी काढणारे संजय राऊत कोण, असा सवाल करत सातान्याच्या जनतेने सातारा बंद करून दाखवला आहे. पुढे स्वर्गीय इंदिरा गांधी यांच्या संदर्भातही बोलताना इंदिरा गांधी या मुंबईत येत असत तेव्हा करीमलालाच्या घरी त्याला भेटायला जात असत, असे ते म्हणाले. या वाक्यावरून गदारोळ झाला.

आता विरोधी पक्षांनी म्हणजे भाजपनी आगीत तेल ओतायला सुरुवात केली आहे, की १९८०-९० च्या दशकात राज्यात काँग्रेसची राजवट सुरू होती. त्यांच्या नेत्यांचे व दाऊद, करीम लाला, हाजी मस्तान अशा माफियांचे घनिष्ट संबंध असल्याचे शिवसेनेचे नेते सांगतात हा काय प्रकार आहे, याचा खुलासा काँग्रेसने करावा. संजय राऊतांच्या लक्षात आले, की उदयन राजेंना जे बोल लावले त्यापेक्षाही करीम लाला इंदिरा संपर्काचे बोलणे हे अधिक घातक ठरणार आहे. सरकारच्या प्रकृतीसाठी तर ते अधिकच घातक ठरते आहे. त्यांनी तात्काळ माघार घेतली.

मुळात शिवसेना, राष्ट्रवादी काँग्रेस आणि काँग्रेस या तिन्ही पक्षांची ध्येय धोरणे पूर्ण वेगळी आहेत, भाजपाला सत्तेपासून दूर ठेवायचे हा या तिन्ही पक्षांचा उद्देश होताच म्हणून ही महाविकास आघाडी तयार झाली आहे. या वादविवादांमध्ये निव्वळ वेळ दबडण्यापेक्षा त्या शेतकरी कर्जमाफीचं काय होतंय याकडे अधिक लक्ष द्या, आज सावरकर जरी असते, तरी त्यांनीही असं त्यांच्यावरून राजकारण करणाऱ्यांचे कान उपटले असते, असेच वाद घडवत राहिलात, तर ते आपीचे होते ते बरे होते असे म्हणण्याची वेळ जनतेवर येऊ देऊ नका.

neha.purav@gmail.com

संकल्प कुणासाठी...!

केंद्रीय अर्थमंत्री निर्मला सीतारामन यांनी सादर केलेल्या

अर्थसंकल्पावर उलटसुलट प्रतिक्रियांचा ओघ अजूनही सुरुच आहे. या अर्थसंकल्पाने नेमके कुणाचे हित साधले आहे किंवा तसा प्रयत्न केल्या गेला, हे अजूनही भल्याभल्यांच्या लक्षात आलेले नाही. सीतारामन ज्या पक्षाचे प्रतिनिधित्व करतात त्या भाजपची राजकीय ताकद त्या पक्षाचा मध्यमवर्गात असलेल्या प्रभावात आहे. गरीब, आदिवासी, शेतकरी वगैरे वर्गाला भाजपबद्दल फारशी आत्मीयता नाही. हा वर्ग भाजपला मतदान करीत असेल तर तो केवळ सक्षम पर्यायाच्या अभावातून, असे असतानाही आपल्याबद्दल सहानुभूती बाळगणाऱ्या मध्यमवर्गाला सीतारामन यांनी दिलासा देणे तर दूर राहिले उलट त्यांची नाराजी ओढवून घेण्याचा मात्र विशेष

नुकताच चिनुक हेलिकॉप्टर खरेदीचा करार करण्यात आला होता. परंतु, या खरेदीसाठी लष्कराने मागितलेला निधीदेखील पूर्णपणे देण्याचे औदार्य हे सरकार दाखवू शकले नाही. थोडक्यात काय तर वरकरणी जो आव किंवा आभास हे सरकार निर्माण करीत असते त्यापेक्षा वस्तुस्थिती खूप वेगळी असते.

करून प्रयत्न केलेला दिसतो. आयकराची नवी रचना सुटसुटीत करण्याच्या नावाखाली जे काही समोर ठेवण्यात आले आहे त्याने एकप्रकारे या मध्यमवर्गाचा अपेक्षाभंगच झाल्याचे दिसते. प्रत्येक गोष्टीला देशभक्तीचा मुलामा देण्याची या सरकारची एक खास लकब आहे. अर्थात त्यात राजकारण असते, हे सगळ्यांनाचा माहीत असले तरी किमान या देशभक्तीचे जिवंत प्रतीक म्हणून ज्यांना ओळखले जाते त्या सैन्यदलासाठी तरी

अर्थमंत्र्यांनी आपली तिजोरी सैल केली असती तर किमान या देशभक्तीच्या उक्तीला कृतीची जोड दिल्याचे समाधान काहीअंशी सरकारला आणि समर्थकांना लाभले असते. परंतु, मुळातच गेल्या वर्षी अगदी निच्चांकी तरतूद लष्करासाठी केली असताना त्यात अगदी अत्यल्प वाढ करून आपल्या देशभक्तीचे पितळ उघडे पाडण्याचा स्वहस्ते प्रयत्न या सरकारने केलेला दिसतो. लष्कराचा खर्च मोठा असतो आणि त्यासाठी तरतूददेखील तितकीच मोठी अपेक्षित असते. परंतु, अर्थसंकल्पात जी काही तरतूद करण्यात आली आहे त्यातील वेतन-भत्ते आदींवर होणाऱ्या खर्चाचा भाग सोडला तर लष्कराच्या आधुनिकीकरणासाठी खूपच कमी निधी उपलब्ध होत असल्याचे दिसते. नुकताच चिनुक हेलिकॉप्टर खरेदीचा करार करण्यात आला होता. परंतु, या खरेदीसाठी लष्कराने मागितलेला निधीदेखील पूर्णपणे देण्याचे औदार्य हे सरकार दाखवू शकले नाही. थोडक्यात काय तर वरकरणी जो आव किंवा आभास हे सरकार निर्माण करीत असते त्यापेक्षा वस्तुस्थिती खूप वेगळी असते. हे सरकारचे, भाजपचे दोगलेपण त्यांच्या आक्रमक प्रचारशैलीत पुढे येत नाही किंवा तसे ते आणण्यात विरोधकांना यश येत नाही, हीच काय ती भाजप आणि मोदी सरकारची जमेची बाजू म्हणता येईल, एरवी हा अर्थसंकल्प कुणासाठी होता आणि कुणाला अंगठा दाखवणारा होता, हे सखोल अभ्यासाअंती स्पष्टपणे समोर येतच आहे.

विरोधी पक्षाच्या भूमिकेतील भाजपसमोरची आव्हाने

दृष्टिकोन

यदु जोशी | वरिष्ठ सहायक संपादक

राज्यातील महाविकास आघाडी सरकार लवकरच कोसळणार ही भाजप नेत्यांची भाविष्यवाणी खोटी ठरतेय. तीन चाकाची ही आंतरिक्षा सध्या तरी रस्त्यावर नीट धावतेय. याची जाणीव झाल्यानेच प्रखर विरोधी पक्ष म्हणून काम करण्याचा निर्धार व्यक्त करण्याची पाळी भाजप नेत्यांवर आली आहे. नवी मुंबईतील राज्य परिषदेत ही बाब प्रकथनि समोर आली. 'सत्ता पक्षाचे जेकेट काढा आणि विरोधी पक्षाचे जेकेट घाला' ही विधानसभेतील विरोधी पक्षनेते देवेंद्र फडणवीस यांची भाषा त्याचंच निदर्शक आहे. उद्धव ठाकरे सरकारविरुद्ध 'फुंकलेले' हे रणशिंग एक प्रकारे भाजपची अपरिहार्यताच म्हणावी लागेल. सरकार पडण्याची शक्यता तिसरत नसल्याने भाजपने ही भूमिका स्वीकारली आहे. महाविकास आघाडी सरकारकडील सध्याचे बहुमत बघता आता विरोधी पक्षात राहण्याशिवाय पर्याय नाही, याचाच ती कुवली म्हणावी लागेल.

सत्ता गेली तरी सत्तेची झूल आणवर असल्यासारखेच भाजपजन आनापवत वागत होते. आता तरी ही झूल फेकायलाच हवी. संपूर्ण विरोधी पक्षाची जागा

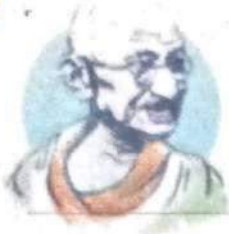
व्यापण्याची संधी भाजपकडे आहे. सक्षम विरोधी पक्ष म्हणून काम करण्याची रणनीती आखावी असा प्रदेश कार्यकारणीतील पदाधिकाऱ्यांचा दबाव होता. त्या भावनेचा आदर करीत देवेंद्र फडणवीस आणि प्रदेशाध्यक्ष चंद्रकांत पाटील यांनी महाविकास आघाडी सरकारविरुद्ध आंदोलनाची घोषणा करावी लागली.

आज भाजपचे पहिल्या व दुसऱ्या फळीतील नेते सत्तेत नाहीत. मात्र तिसऱ्या-चौथ्या फळीतील नेते, कार्यकर्ते हे स्थानिक स्वराज्य संस्थामध्ये सत्तास्थानी आहेत. शीर्षस्थ नेते सत्तेबाहेर आणि खालचे नेते, कार्यकर्ते मात्र सत्तेत असे भाजपबाबत चित्र आहे. त्यामुळेच वरच्या नेत्यांनी रणशिंग फुंकले तरी खालचे नेते, कार्यकर्ते त्यांना कितपत साध्य देतील हे पाहावे लागेल. स्थानिक स्वराज्य

संस्थेत सरकारचा निधी मिळवणे, विकासकामे करून घेणे यासाठी राज्यात सतारूढ असलेल्या पक्षाबरोबर संघर्ष करण्याला आपोआप मर्यादा पडतात. अशा वेळी, 'तुम्ही सरकारविरुद्ध संघर्ष करा आम्ही तुमच्यासोबत आहोत', हा विश्वास प्रदेश नेतृत्वाला खाली घावा लागला. विकास-कामाबाबत पक्षीय लेवल लावून अभ्याय करता येणार नाही. यासाठी सत्तापक्षावर दबाव निर्माण करावा लागेल. २०१४ पूर्वी भाजपमधील काही नेत्यांचे तत्कालीन मुख्यमंत्र्यांसह विशिष्ट मंत्र्यांशी स्नेहपूर्ण संबंध होते. त्यामुळे काही भाजपचे विशिष्ट नेते आघाडी सरकारमधील विशिष्ट मंत्र्यांच्या विरोधात टोक्याची भूमिका घेण्याचे टाळत असत. त्यामुळे विरोधाचा धार कमी व्हायची आणि सत्ता पक्ष व विरोधी पक्ष यांच्यात सांनयत असल्याचेही बोलले गेले होते. आज महाविकास आघाडी सरकारविरुद्ध शहू ठोकून उभे राहताना विरोधी पक्ष कधीही कोणतीही तडजोड स्वीकारत नाही हे देवेंद्र फडणवीस आणि भाजपच्या सर्वच नेत्यांना सिद्ध करावे लागेल.

फडणवीस यांची प्रतिमा स्वच्छ आहे. त्यामुळे ते दमदार आणि विश्वासासह विरोधी पक्ष उभा करून सरकारला जेरीस आणतील असा विश्वास कार्यकर्त्यांना वाटते. काही मंत्र्यांवर दबाव आणण्यासाठी वा अधिकाऱ्यांकडून कामे करवून घेण्यासाठी विरोधी पक्षाला हातशी धरणाऱ्या दलालाची संख्या कमी नाही. या दलालांना दूर

देवावे लागेल. भाजपची केंद्रात सत्ता आहे. आजही ती राज्यातील क्रमांक एकचा पक्ष आहे. ११४ आमदार त्यांच्याकडे आहेत. त्याशिवाय स्थानिक स्वराज्य संस्थांमधील लोकप्रतिनिधींची मोठी फौजदेखील आहे. त्यामुळे एकाच वेळी विधिमंडळात आणि रस्त्यावर येऊन सरकारला जाब विचारण्याची जबरदस्त ताकद त्यांच्याकडे आहे. त्या ताकदीचा योग्य वापर करण्याची जबाबदारी देवेंद्र फडणवीस आणि चंद्रकांत पाटील यांच्यावर आहे. ठाकरे सरकारविरुद्ध टीका, आंदोलन करण्याचे अनेक मुद्दे भाजपला मिळू शकतात. तीन पक्ष, त्यांच्या वेगवेगळ्या वैचारिक भूमिका, मंत्र्यांची परस्पर विसंगत विधाने आणि त्यातून निर्माण होणारा अंतर्विरोध हा या सरकारमधील कमकुवत दुगा ठरू शकतो. हे हेल्न भाजपकडून सरकारवर कसा हल्ला होतो हे पाहणे महत्त्वाचे ठरेल. मोठा जनधार असलेला ओबीसी वा मराठा नेता नसणे हा प्रदेश भाजपमधील कच्चा दुगा आहे. असे नेतृत्व जाणीवपूर्वक पुढे आणणे गरजेचे आहे. सत्तेच्या आशेने काँग्रेस आणि राष्ट्रवादीच्या अनेकांनी कमळ हाती घेतले. त्यांना पक्षात टिकवून ठेवण्याचे कसब फडणवीस, पाटील यांना दाखवावे लागेल. भाजपचे राष्ट्रीय अध्यक्ष जे.पी. नड्डा यांनी महाराष्ट्रात स्वबळावर सत्ता मिळवू असा निर्धार व्यक्त केला. तीन तागे पक्ष एकत्र समोर असताना राजकीय कुस्तीचा फड जिंकण्याचे आव्हानही पक्षासमोर आहे.

150

धर्माचा परिचय

मोहनदासला लंडन मुक्कामी दोन थिऑसॉफिस्ट मित्रांशी ओळख झाली. या मित्रांसोबत मोहनदासने गीता वाचली. गीतेचा मोहनदासवर परिणाम झाला. दुसऱ्या अध्यायातील अखेरच्या दोन श्लोकांचा त्याच्यावर खोल परिणाम झाला. तो श्लोक असा, ज्याचा विनोबांनी अनुवाद केला आहे-

विषयातुनी जडे मोह, मोहाने स्मृति लोपली

स्मृति लोपेन बुद्धिनाश, म्हणजे आत्मनाशची ॥

गीतेचा खूप मोठा प्रभाव मोहनदासवर संपूर्ण जीवनभर राहिलेला दिसून येतो. हा अमूल्य ग्रंथ आहे हे त्याला कळले होते. याच मित्रांच्या सल्ल्यानुसार मोहनदासने बुद्धचरित्रही वाचून घेतले. रसपूर्वक वाचले. नंतर त्याला थिऑसॉफिकल सोसायटीत दाखल होण्यासाठी सांगण्यात आले. मात्र त्याने नकार दिला.

त्याने सांगितले की, त्याचे धर्मज्ञान 'ना के बराबर' आहे. त्यामुळे तो कोणत्याही पंथात सामील होणार नाही. आजूबाजूला खूप खिश्चन मित्रमंडळी होती. त्यांच्या सांगण्यानुसार मोहनदासने बायबलही वाचले. त्याचा मनावर परिणाम झाला. 'तुझा सदरा मागेल त्याला कोटही दे. तुझ्या उजव्या गालावर थप्पड मारील त्याच्यासमोर डावा गालही धर', बायबलमधील या वाक्याने त्याच्या मनाचा ठाव घेतला. बायबल वाचल्यावर त्यातून सांगितलेल्या 'त्यागात धर्म आहे' या विचारांचाही त्याच्या मनावर मोठा परिणाम झाला. लंडनमध्ये शिकत असताना मोहनदास बराच परिपक्व झाला. विचारी झाला. पैगंबराचे चरित्र वाचल्यानंतर त्याने निश्चय केला की, त्याला सर्व धर्मांची पुस्तके वाचली पाहिजेत. नास्तिकतेचा विचारही त्याने अभ्यासला, पण त्याला तो विचार भावला नाही. धर्म म्हणजे काय, विविध धर्मांचे तत्त्वज्ञान काय आहे, हे समजून घेण्याचे काम लंडन येथील दोन वर्षांच्या मुक्कामात मोहनदासने केले. जसे शाकाहाराबद्दल तसेच धर्माबद्दलही! हे सारे विचारमंथन सुरु असले तरी मोहनदासने अभ्यास मात्र सोडला नाही. राहण्याचा खर्च कमी केला. तसेच दररोज खर्चाचा हिशेब लिहिण्याची सवय स्वतःला लावून घेतली. दोन वर्षे लंडनला राहून मोहनदासने बॅरिस्टरीची पदवी घेतली. मोहनदासचे लग्न लहानपणी झाले होते. त्याला एक मुलगा होता. तो गृहस्थाश्रमी होता. त्याच्यावर बायको, मुलांची जबाबदारी होती. ही जबाबदारी पेलण्याचे आव्हान त्याच्यासमोर होते. या आव्हानाचे ओझे डोक्यावर घेऊन मोहनदास भारतात परतला तेव्हा त्याचे वय होते केवळ बावीस वर्षांचे!

- जयंत दिवाण

(लेखक गांधीवादी, सर्वोदयी कार्यकर्ते आहेत.)

32

मॉर्निंग अलार्म सुमधुर असेल, तर दिवस जाईल मस्त

(रि)सर्च इंजिन

सकाळी सकाळी झोपेतून उठताना अनेकांना त्रास होतो. झोप पूर्ण झालेली नाही, असं वाटतं किंवा फ्रेश वाटत नाही. मात्र कामासाठी जायचं असतं. त्यामुळे बरेच जण रात्री मॉर्निंग अलार्म लावतात. पण अनेकदा त्या अलार्मचा आवाजच इतका कर्कश असू शकतो, की त्यामुळे अजिबात उठावंसं वाटत नाही.

त्यामुळे लोक अलार्म बंद करून पुन्हा झोपतात. झोपमोड झाल्यामुळे दिवसही फार काही चांगला जात नाही. पण यावरही संशोधन झालं आहे. सकाळी सुस्ती, आळस जाणवत असेल. फ्रेश वाटत नसेल तर जागं होण्यासाठी मधुर संगीताचा अलार्म लावा. अशा अलार्ममुळे तुमची सुस्ती तर

जाईल, आळसही दूर होऊन दिवसभर मूड चांगला राहील, असे या संशोधनाचे निष्कर्ष आहेत.

एका जर्नलमध्ये हे अतिशय महत्वाचं आणि आपल्या आयुष्याशी संबंधित असं संशोधन प्रसिद्ध झालं आहे. त्यात म्हटलं आहे की, रात्री तुम्ही म्युझिकल अलार्म लावत जा. म्युझिकल अलार्म ऐकून तुम्ही सकाळी झोपेतून जागे झालात, तर तुम्हाला निश्चितच बरं वाटेल, फ्रेश व्हाल तुम्ही. तसंच तुम्ही त्यामुळे दिवसभर अॅलर्ट

राहू शकाल.

ऑस्ट्रेलियातील असोसिएट प्रोफेसर एडरियान डायर म्हणाले की, झोपेत उठल्यावर बिप बिप असा किंवा कर्कश आवाज ऐकून मेंदूही भणभणू लागतो. तो आवाज मेंदूलाही नकोसा वाटतो. त्याऐवजी अलार्मच्या सुमधुर आवाजामुळे तुम्हाला चांगलं वाटतं. झोप पूर्ण झाल्याचं जाणवतं. कर्कश आवाजामुळे झोपमोड झाल्यासारखं वाटतं.

या संशोधनात असंही सांगण्यात आलं आहे की, म्युझिकल अलार्म ऐकून उठणं त्या लोकांसाठी खास ठरू शकतं जे लोक उठल्यावर जास्त मेहनतीच्या किंवा जास्त स्ट्रेस असलेल्या कामावर जातात. या सुमधुर संगीताने तुमचं डोकं शांत राहील आणि तुमचा संपूर्ण दिवसही अतिशय चांगला जाईल.

8-3-2020

सकाळ

33

‘च्युइंगम मॅन’ची अनोखी कलाकुसर

जरा हटके

शेतकऱ्यांचा माल खरेदी करण्यासाठी
'ई-नाम' पद्धती येणार!

एका दाण्याचे हजार दाणे करण्याची क्षमता असणाऱ्या शेतकऱ्यांच्या आजच्या परिस्थितीचा विचार केला, तर शेतकरी कधी कोरड्या दुष्काळाने, तर कधी ओल्या दुष्काळाने हैराण झाला आहे. प्रचलित कृषि उत्पन्न बाजार समिती बरखास्त करून शासनाच्या वतीने 'ई-नाम' या पद्धतीने शेतकऱ्यांचा माल खरेदी करण्यात येणार आहे. महत्वाचे म्हणजे 'ई नाम' या पद्धतीच्या माध्यमातून शेतकऱ्यांच्या मालाला योग्य प्रमाणात भाव मिळायला हवा. नाही तर आगीतून निघून फुफ्फुद्यात पडण्यासारखे होऊ नये. 'ई नाम'च्या माध्यमातून शेतकरी आर्थिक दृष्टीने सक्षम झाला पाहिजे.

संदीप रामेश्वर साठे

वैरागड, मो. नं. ९९२२५९४८५६

च्युइंगम चावून झाल्यानंतर आपण फेकून देतो. परंतु एका व्यक्तीनं च्युइंगमवर कलाकुसर केली आहे.

लंडनमध्ये वास्तव्याला असलेल्या बेन विल्सननं लोकांनी थुंकलेल्या च्युइंगमवर आपली कलाकारी दाखवली आहे.

बेन विल्सन ५७ वर्षांचे असून, ते गेल्या १५ वर्षांपासून वेगवेगळ्या ठिकाणी जाऊन च्युइंगम एकत्र करत आहेत. मला पुनर्प्रक्रिया करण्याचा छंद असल्यानं असं करत असल्याचं विल्सन म्हणतात. च्युइंगम चावून झाल्यानंतर अनेक जण तो थुंकून टाकतात, मी त्यांना एकत्र करून त्यावर कलाकुसर करतो.

च्युइंगमवर करण्यात आलेली कलाकुसर हाही पुनर्प्रक्रियेचा एक भाग आहे. लंडनमधल्या थॅम्स नदीजवळ बसून ते ही कलाकुसर करतात.

बेन विल्सन उत्तरी लंडनमध्ये वास्तव्याला आहेत. यापूर्वी त्यांनी लाकडावर आपली कलाकुसर दाखवली होती. सध्या ते केवळ च्युइंगमवर नक्षीकाम करत आहेत.

विचारधन

शशिकांत मधुकर तोटे

मो. नं. : 9130835458

सकारात्मकता- मानवी बळ

'दैव जाणिले कुणी' खरेतर ही ओळख एका मराठी भावगीताची आहे; परंतु दैवालाही (भाग्याला) बदलण्याची क्षमता आपल्यात अंतर्भूत आहे. मुळात दैववाद निर्बंधक ठरतो. मानवी जीवन जगत असताना कुठेही बघितल्यास आपल्याला क्षमाचेच फळ दृष्टीत पडते. माणसाने केलेली कर्मे संपूर्ण इच्छाशक्ती एकवटून, लक्ष्मळीने, सरावाने केली तर या जगात अशक्यप्राय गोष्ट नाहीच.

स्वामी विवेकानंदांचा एक सुविचार आपणांस सांगून जातो, "उठा! जागे व्हा आणि आपले साध्य होईपर्यंत स्वस्थ बसू नका." अकर्मण्यवाद युवकांना निरनिराळ्या गर्तेत घेऊन जातो. परिणामी भान्य देवता आपल्यावर कशी प्रसन्न राहिल? 'तुझे आहे तुजपाशी परी तू जागा चुकलाती' या उक्तीची मानवास वारंवार प्रचिती येते. 'माणसाने सहा पाऊले पुढे टाकली, तर सातवे पाऊल दैवी कृपेचे ठरते' असे म्हटले जाते. उपलब्ध अनुकूल वर्तमान परिस्थितीचा यथायोग्य सदुपयोग करून नशिबावर मात करता येते.

मानवी जीवनात विचार आणि भावना, हे दोन घटक सर्वात प्रभावी ठरतात. जेव्हा आपल्या मनात भीतीदायक आणि संकुचित विचार येतात तेव्हा आपली अवस्था नकारार्थी असते आणि विचारांत जेव्हा आशावाद आणि आत्मविश्वास असतो तेव्हा आपली कृती सकारात्मक व विधायक मार्गांनी मार्गक्रमण करीत असते. सकारात्मकतेवरच आत्मबळ अवलंबून आहे.

बशिपुरा, दारुळा, जि. यवतमाळ

विचारधन

आशिष देव

मो. नं. : 9422137519

नैराश्य

'आयुष्यात कधी निराश झालो नाही', असे म्हणणारी व्यक्ती मिळणे कठीणच आहे. जीवनात प्रत्येकालाच कधी न कधी, कुठल्या न कुठल्या टप्प्यावर निराशा येत असते. निराशेचे मळमळ कधी न कधी प्रत्येकालाच येऊन घेरत असते. अस्तित्वाचा सूर्य कधी न कधी नैराश्याच्या ढगामुळे झाकोळून जातच असतो. आशा-निराशेचा लपंडाव कायम मनुष्याच्या आयुष्यात सुरूच असतो. आयुष्य विरोधाभासी असते. त्यामुळे निराशा आहे तर आशाही असतेच आणि आशा असली की कधी न कधी निराशा असणेही क्रमप्राप्तच असते.

दिवस- रात्रीचे चक्र जसे अव्याहतपणे सुरू असते, त्याचप्रकारे आशा-निराशेच्या हिंदोळ्यावर स्वार होऊनच व्यक्ती आपले जीवन कंठीत असते. त्यामुळे आशेचा किरण कधी विझू न देणे आणि नैराश्याच्या काळात स्वतःला सांभाळणे, त्यासाठी चांगल्या व्यक्ती, पुस्तके यांची मदत घेणे, प्रसंगी ईश्वराला साहाय्य मागणे आवश्यकच असते. काहीही असले तरी निराशेचे निर्दालन करणे आवश्यकच असते कारण, त्याशिवाय पुढील मार्ग प्रशस्त होत नसतो. नैराश्याच्या छायेत आयुष्य कंठता येत नसते. निशेच्या गर्भातच उषेची बिजं दडलेली असतात हे लक्षात ठेवून, संयम बाळगून, अटक आशा निसर्गदत्त मृत्यूकडे वाटचाल करणे, यातच पुरुषार्थ असतो.

32

मॉर्निंग अलार्म सुमधुर असेल, तर दिवस जाईल मस्त

(रि)सर्च इंजिन

सकाळी सकाळी झोपेतून उठताना अनेकांना त्रास होतो. झोप पूर्ण झालेली नाही, असं वाटतं किंवा फ्रेश वाटत नाही. माथ काप्यासाठी जायचं असतं. त्यामुळे बरेच जण रात्री मॉर्निंग अलार्म लाचतात. पण अनेकदा त्या अलार्मचा आवाजच इतका कर्करश असू शकतो, की त्यामुळे अजिबात उत्रायसं वाटत नाही.

त्यामुळे लोक अलार्म बंद करून पुन्हा झोपतात. झोपमोड झाल्यामुळे दिवसही फार काही चांगला जात नाही. पण यावरही संशोधन झालं आहे. सकाळी सुस्ती, आळस जाणवत असेल. फ्रेश वाटत नसेल तर जागं होण्यासाठी मधुर संगीताचा अलार्म लावा. अशा अलार्ममुळे तुमची सुस्ती तर

जाईल, आळसही दूर होऊन दिवसभर मूड चांगला राहील, असे या संशोधनाचे निष्कर्ष आहेत.

एका जर्नलमध्ये हे अतिशय महत्वाचं आणि आपल्या आयुष्याशी संबंधित असं संशोधन प्रसिद्ध झालं आहे. त्यात म्हटलं आहे की, रात्री तुम्ही म्युझिकल अलार्म लावत जा. म्युझिकल अलार्म ऐकून तुम्ही सकाळी झोपेतून जागे झालात, तर तुम्हाला निश्चितच बरं वाटेल, फ्रेश व्हाल तुम्ही. तसंच तुम्ही त्यामुळे दिवसभर अॅलर्ट

राहू शकाल.

ऑस्ट्रेलियातील असोसिएट प्रोफेसर एडरियान डायर म्हणाले की, झोपेत उठल्यावर बिप बिप असा किंवा कर्करश आवाज ऐकून मेंदूही भणभणू लागतो. ती आवाज मेंदूलाही नकोसा वाटतो. त्याऐवजी अलार्मच्या सुमधुर आवाजामुळे तुम्हाला चांगलं वाटतं. झोप पूर्ण झाल्याचं जाणवतं. कर्करश आवाजामुळे झोपमोड झाल्यासारखं वाटतं.

या संशोधनात असंही सांगण्यात आलं आहे की, म्युझिकल अलार्म ऐकून उठणं त्या लोकांसाठी खास ठरू शकतं जे लोक उठल्यावर जास्त मेहनतीच्या किंवा जास्त स्ट्रेस असलेल्या कामावर जातात. या सुमधुर संगीताने तुमचं डोकं शांत राहील आणि तुमचा संपूर्ण दिवसही अतिशय चांगला जाईल.

8-3-2020

सकाळ

33

'च्युइंगम मॅन'ची अनोखी कलाकुसर

जरा हटके

च्युइंगम चावून झाल्यानंतर आपण फेकून देतो. परंतु एका व्यक्तीनं च्युइंगमवर कलाकुसर केली आहे.

लंडनमध्ये वास्तव्याला असलेल्या बेन विल्सननं लोकांनी धुकलेल्या च्युइंगमवर आपली कलाकारी दाखवली आहे.

बेन विल्सन ५७ वर्षांचे असून, ते गेल्या १५ वर्षांपासून वेगवेगळ्या ठिकाणी जाऊन च्युइंगम एकत्र करत आहेत. मला पुनर्प्रक्रिया करण्याचा छंद असल्यानं असं करत असल्याचं विल्सन म्हणतात. च्युइंगम चावून झाल्यानंतर अनेक जण तो धुकून टाकतात, मी त्यांना एकत्र करून त्यावर कलाकुसर करतो.

च्युइंगमवर करण्यात आलेली कलाकुसर हाही पुनर्प्रक्रियेचा एक भाग आहे. लंडनमधल्या थेम्स नदीजवळ बसून ते ही कलाकुसर करतात.

बेन विल्सन उत्तरी लंडनमध्ये वास्तव्याला आहेत. यापूर्वी त्यांनी लाकडावर आपली कलाकुसर दाखवली होती. सध्या ते केवळ च्युइंगमवर नक्षीकाम करत आहेत.

शेतकऱ्यांचा माल खरेदी करण्यासाठी

'ई-नाम' पद्धती येणार!

एका दाण्याचे हजार दाणे करण्याची क्षमता असणाऱ्या शेतकऱ्यांच्या आजच्या परिस्थितीचा विचार केला, तर शेतकरी कधी कोरड्या दुष्काळाने, तर कधी ओल्या दुष्काळाने हैराण झाला आहे. प्रचलित कृषि उत्पन्न बाजार समिती बरखास्त करून शासनाच्या वतीने 'ई-नाम' या पद्धतीने शेतकऱ्यांचा माल खरेदी करण्यात येणार आहे. महत्वाचे म्हणजे 'ई नाम' या पद्धतीच्या माध्यमातून शेतकऱ्यांच्या मालाला योग्य प्रमाणात भाव मिळायला हवा. नाही तर आगीतून निपून फुफ्फुटात पडण्यासारखे होऊ नये. 'ई नाम'च्या माध्यमातून शेतकरी आर्थिक दृष्टीने सक्षम झाला पाहिजे.

संदीप रामेश्वर साठे

वैरागड, मो. नं. ९९२२५१४८५६

34

वेळीच दखल घ्या!

समाजात राजरोसपणे वावरणारी, पराक्रेटीच्या विकृतीने ग्रासलेली नराधम माणसे आपल्या वागण्याने, कृत्याने समाजस्वास्थ्यच बिघडवीत आहेत. त्यातही द्वेष आणि मत्सराने झपाटलेल्या अशा व्यक्ती कोणाचा आणि कशाप्रकारे बदला घेतील हे सांगणे अवघड आहे. अशा व्यक्तींच्या उन्मत्त धैमानाने महिलांच्या सुरक्षेचा प्रश्न पुन्हा चर्चेत आला आहे.

हिंगणघाट येथे मनाचा धरकाप उडविणारी, समाजमन हेलावणारी घटना घडली. एकतर्फी प्रेमातून एका प्राध्यापक

तरुणीला एका नराधमाने पेट्रोल टाकून पेटवून दिले.

या घटनेत तरुणीचा चेहरा पूर्ण जळाला आहे. या तरुणीची प्रकृती चिंताजनक असून तिच्यावर नागपूर येथे उपचार सुरु आहेत.

या घटनेतील आरोपी विकेश नगराळे हा विवाहित आहे. त्याला नुकतीच जन्मलेली तान्हूली आहे.

आरोपी रेल्वेत कंत्राटी तत्त्वावर काम करतो. दोन वर्षांपासून तो प्राध्यापिकेला त्रास देत होता. त्याला समज देऊनही काही उपयोग झाला नाही. एकतर्फी प्रेम करणाऱ्या या आरोपीने आसुरीवृत्तीने प्राध्यापक तरुणीवर हल्ला करून तिला पेटवून दिले. योग्यवेळी पोलिसांकडे रीतसर तक्रार नोंदवून आरोपीला अदल घडविणे शक्य होते. स्त्रियांच्या हक्कांचे रक्षण करणाऱ्या संस्थांकडे याबाबतची तक्रार केली असती तर या नराधमी कारवायांना वेळीच प्रतिबंध घातला गेला असता. अन्याय करणाऱ्याचा वेळीच बंदोबस्त केला गेला नाही, तर अशा व्यक्ती समाजात विघातक कृत्ये घडवितात.

लहान मुली व महिलांवर होणाऱ्या अत्याचाराच्या प्रमाणात वाढ होत आहे. भीती तसेच समाजातील प्रतिष्ठा हे मुद्दे समोर करून समाजकटकाविरुद्ध तक्रार करण्यास फारसे कुणी समोर येत नाही. एखादी अप्रिय घटना घडल्यानंतर त्यावर खूप चर्चा होते. आंदोलने केली जातात तथापि मूळ प्रश्न मात्र सूटत नाही. असे क्लेशदायक प्रकार टाळण्यासाठी सर्वच पातळ्यावर प्रयत्न होंगे गरजेचे आहे. पोलीस विभागालाही अधिक दक्ष राहून अशा घटना टाळण्यासाठी वेगळ्या पातळीवर कार्यक्षमपणे प्रयत्न करावे लागणार आहेत. सोबतच समाजातील एक जागृक घटक या नात्याने वेळीच आवाज उठविणे व प्रतिबंध घालणे नेवढेच गरजेचे आहे.

मोहन बोरगांवकर

मो. नं. 8421015682

शब्दकिरण

लहान मुली व महिलांवर होणाऱ्या अत्याचाराच्या प्रमाणात वाढ होत आहे. भीती तसेच समाजातील प्रतिष्ठा हे मुद्दे समोर करून

समाजकटकाविरुद्ध तक्रार करण्यास फारसे कुणी समोर येत नाही. एखादी अप्रिय घटना घडल्यानंतर त्यावर खूप चर्चा होते. आंदोलने केली जातात तथापि मूळ प्रश्न मात्र सूटत नाही.

35

युवकांना न्याय मिळावा!

नोकरीच्या शोधात असलेला युवा वर्ग नोकरी मिळावी म्हणून रात्रीदिन अभ्यास करतो. आपले ध्येय साध्य करण्यासाठी धडपड करतो; परंतु ऑनलाईन पद्धतीने ज्या परीक्षा घेतल्या जात आहेत त्यात गैरव्यवहार झाल्याचे निदर्शनास येत आहे, तसेच बऱ्याच परीक्षांचे निकालही वेळेवर लागत नाहीत. यामध्ये भरपूर कालावधी निवृत्त जातो. परीक्षार्थ्यांचे मनोबल खचते. बेरोजगारीची कुऱ्हाड डोक्यावर टांगलेलीच असते. शासनाने युवा वर्गाला न्याय मिळवून द्यायला हवा. परीक्षा पद्धती पारदर्शक असायला हवी. वेळखाऊ नसावी. युवावर्गाला रोजगाराची संधी मिळावी.

संदीप रामेश्वर साठे

मो. नं. ९९२२५९४८५६

36

वाचक विचार मंच

मुलींनी स्वसंरक्षणाचे धडे गिरवावे!

एकतर्फी प्रेमातून प्राध्यापक तरुणीला एका तरुणाने जिवंत जाळण्याचा प्रयत्न केल्याची घटना नुकतीच घडली. दररोज वर्तमानपत्रात एकतरी विनयभंग किंवा बलात्काराची बातमी वाचायला मिळतेच. नराधमाना कायद्याचा धाक उरला नाही म्हणूनच मुलींनी आता सक्षम होण्याची वेळ आली. एकाच वेळी दहा, बारा जणांशी मुकाबला करण्याची तयारी त्यांनी करायला हवी. आत्मरक्षणासाठी ज्यूडो कराटे, बॉक्सिंग, काठी चालवणे यांसारख्या कलेचे शिक्षण मुलींनी घ्यायला हवे. शाळा, कॉलेजमध्ये मुलींना ज्यूडो कराटेचे शिक्षण देण्यात यावे. स्वतःचे रक्षण कसे करता येईल याचा विचार मुलींनी करायला हवा. त्यासाठी मुलींनी स्वसंरक्षणाचे धडे गिरवायला हवेत. ती काळाची गरज आहे.

श्याम बसप्पा ठाणेदार

दौंड, जि. पुणे, मो. नं. ९९२२५९४६२९५

11-3-2020

श्याम

10-3-2020

देवीजी

किडनीची समस्या जाणून घेण्यासाठी करता येईल ही स्वस्त टेस्ट!

हेल्थ वेल्थ

किडनीमुळे आपल्या शरीरातून विषारी तत्त्व बाहेर जात असतात. रक्त शुद्ध ठेवण्याचं कामही त्यातून होत असतं. शरीरातील विषारी तत्त्व लघवीतून बाहेर पडतात. शिवाय किडनीमुळे लाल रक्तपेशी तयार होण्यासही मदत मिळते आणि असे हार्मोन्स रिलीज केले जातात, ज्याने ब्लड प्रेशर नियंत्रणात राहण्यास मदत होते. पण अनेकदा किडनीची काही समस्या झाल्याने शरीराच्या क्रिया व्यवस्थित होत नाहीत आणि त्यातून वेगवेगळे आजार होतात.

सुरुवातीला किडनीची समस्या लगेच लक्षात येत नाही. पण पुढे जाऊन किडनीची समस्या फारच त्रायदायक ठरते. पण तेव्हा बराच उशीर झालेला असतो. आता मात्र वैज्ञानिकांनी संशोधन करून एक स्वस्त उपचारपद्धती शोधून काढली आहे.

त्यामुळे एका स्वस्त उपचारांतून तुम्ही तुम्हाला भविष्यात किडनीचा आजार होणार की नाही, हे कळू शकतं. हा उपचार किडनीशी संबंधित आजार ओळखू शकतो.

सॅन फ्रन्सिस्कोतील युनिव्हर्सिटी ऑफ कॉलिफोर्नियाच्या वैज्ञानिकांनी ही उपचारपद्धती शोधून काढली आहे. या उपचारांमुळे किडनीची ज्यांना कोणतीही समस्या आहे, त्यांच्या लघवीतून जास्त प्रोटीनचं प्रमाण मोजून हे सांगू शकेल की, त्यांना भविष्यात किडनीसंबंधी गंभीर आजार होणार आहे की नाही. यामुळे अनेक रुग्णांना डायलिसिस आणि किडनी ट्रान्सप्लांट करण्याची गरजच पडणार

नाही.

या संशोधन पथकाचे प्रमुख चिवुआन म्हणाले की, लघवीमध्ये असलेलं अत्याधिक प्रोटीन भविष्यात होणाऱ्या किडनीच्या आजाराचे संकेत असतात. पण याचा वापर किडनी इन्ज्युरी असलेल्या रुग्णांवर केला जाऊ शकत नाही. ही एक स्वस्त आणि कोणतीही चिरफाड नसणारी प्रक्रिया आहे. किडनीच्या समस्येतून एकदा बाहेर आल्यावर अनेकांना नेहमीच पुन्हा समस्या होतात. इतकंच नव्हे, तर अनेकांना किडनी फेल, होणं तसंच हृदयरोगाच्या समस्या होतात आणि काहींना मृत्यूचा धोकाही होऊ शकतो.

वाचक विचार मंच

उद्यानांची दुरवस्था!

महापालिका शाळांच्या शेजारी आणि काही ठिकाणी महापालिकेच्या जागांवर पालिकेने लक्षावधी रुपये खर्च करून लहान मुलांसाठी उद्याने बांधली आहेत. ज्यामध्ये मुलांना खेळण्यासाठी झोपाळे, घसरगुडी आणि अन्य खेळांची उपकरणे मांडली आहेत. आजमितीला मात्र अनेक ठिकाणी ही उपकरणे मोडलेली आणि नादुरुस्त झालेली पाहायला मिळतात. या प्रत्येक उद्यानाच्या देखरेखीसाठी कर्मचारी नेमणे अपेक्षित आहे; मात्र अनेक ठिकाणी आज अशी व्यवस्था नाही, किंवा जे कर्मचारी आहेत, ते या उद्यानांची देखरेख व्यवस्थितपणे ठेवत नसल्याचे लक्षात येते. अनेक उद्यानांमध्ये विद्युत दिव्यांची व्यवस्था नसल्याने सायंकाळी अंधार पडल्यानंतर ती बंद ठेवावी लागतात. काही उद्यानांना कुंपण नसल्याने किंवा असलेले कुंपण मोडलेले असल्याने अशा ठिकाणी रात्रीच्या वेळी तळीरामांची मैफिल जमते. या ठिकाणी दारूच्या काचेच्या बाटल्या पडलेल्या आढळतात. काही उद्याने तर रात्रीच्या वेळी प्रेमी युगलांची मिलन केंद्रे झालेली असतात. बहुतांश बागमध्ये जमिनीवर कार्पेट नसल्याने खडे पडलेले असतात ज्यामध्ये अडकून पडल्यामुळे मुलांना इजा होते. लक्षावधी रुपये खर्च करून महापालिकेने बांधलेली उद्याने केवळ त्यांची देखरेख व्यवस्थित होत नसल्यामुळे आज कात टाकत आहेत. संबंधित अधिकारी याकडे लक्ष देतील का? बहुतांश ठिकाणी हीच परिस्थिती आढळून येते.

जगन घाणेकर
घाटकोपर, मुंबई

राजधानीत हिंसाचार....!

ट्रम्प यांच्या दिल्ली भेटीच्या दोन दिवस आधीपासून राजधानी दिल्लीत नव्याने हिंसाचार उसळला. या हिंसाचारात एक पोलीस हवालदारासह आठ जणांचा बळी गेला, हिंसक जमावाने मोटारगाड्या आणि इतर मालमत्तेचीही बरीच नासधूस केली. ट्रम्प यांच्या दौऱ्याला अपशकून करण्यासाठीच हा हिंसाचार घडवून आणण्यात आला, असा आरोप गृहमंत्रालयाने केला आहे. आरोप केला म्हणजे त्याला काही तरी आधार असेलच, त्याचा वापर करून या हिंसाचारामागचे 'मास्टर माईंड' गृहमंत्रालयाने शोधून काढावे, त्यांना जबर शिक्षा करावी; परंतु हे करताना क्रिया-प्रतिक्रियेचा आपला जुना सिद्धांत वापरू नये. अमुक लोकांनी हिंसाचार केला म्हणून त्याच्या प्रतिकारार्थ दुसऱ्या गटाने

सीए समर्थकांनी हिंसाचार करण्याचे तसे कोणतेच कारण नाही, म्हणजे सुरुवात विरोधकांपासून झाली असण्याची शक्यता आहे आणि तसे असेल तर हा सगळा प्रकार केवळ निषेधाई म्हणावा लागेल. हा कायदा संसदेने पारित केला आहे, तो रद्द करायचा असेल तर सर्वोच्च न्यायालयात त्यावर दाद मागता येते.

त्याला तसेच प्रत्युत्तर दिले, त्यामुळे या हिंसाचारासाठी दुसऱ्या गटाला जबाबदार धरता येणार नाही, हा तर्क घातक ठरू शकतो. हिंसाचार कुणी करत असेल तर तो काबूत आणण्याची जबाबदारी पोलीसांची आहे. दिल्ली पोलीस थेट केंद्रीय गृहमंत्रालयाच्या अखत्यारित येते, त्यामुळे त्यांना घटनेच्या मुळाशी जाण्यापासून कुणी रोखू शकत नाही; परंतु मुळाशी जाताना कुणाला जाणीवपूर्वक पाठीशी घातल्या जात असेल तर

त्यातून पुन्हा प्रतिक्रियावादी हिंसाचाराला चालना मिळू शकेल. हा हिंसाचार सीए समर्थक आणि विरोधक यांच्यात झाल्याचे वरकरणी दिसत आहे. सीए समर्थकांनी हिंसाचार करण्याचे तसे कोणतेच कारण नाही, म्हणजे सुरुवात विरोधकांपासून झाली असण्याची शक्यता आहे आणि तसे असेल तर हा सगळा प्रकार केवळ निषेधाई म्हणावा लागेल. हा कायदा संसदेने पारित केला आहे, तो रद्द करायचा असेल तर सर्वोच्च न्यायालयात त्यावर दाद मागता येते, तशी दाद मागण्यात आलेली आहेच, प्रकरण सर्वोच्च न्यायालयात प्रलंबित आहे. त्यामुळे या प्रकरणाचा काय निकाल लागतो, याची प्रतीक्षा करणे योग्य ठरते. तसे न करता रस्त्यावरच्या आंदोलनातून आणि तेही हिंसक प्रकारे या कायद्याचा विरोध केला जात असेल तर ते कधीच समर्थनीय ठरू शकत नाही. या देशात कोणते कायदे असावेत आणि कोणते कायदे योग्य आहेत हे रस्त्यावरचा हिंसक जमाव ठरवू शकत नाही, आंदोलन करण्याचा अधिकार असणे वेगळे; परंतु आंदोलन संवैधानिकच असायला हवे जाळपोळ, हिंसाचार हाच जर मार्ग असेल तर तसे आंदोलन कठोरपणे चिरडायलाच हवे.

40

वाचक विचार मंच

बोगस डॉक्टरांचा सुकुसुळाट...

बोगस डॉक्टरांच्या विरोधात ठाण शेलिसानी उपहलेल्या मोहिमेत अनेक मुत्रामाईचे पितळ उघडे पडू लागल्याने आता ही मोहीम राज्यभर राबवण्याची गरज निर्माण झाली आहे. एकट्या ठाण्यात साडेतीन हजार तर मुंबईत २० हजारांहून अधिक बोगस डॉक्टर आपले दवाखाने घाटून तेजीत कामे करत असल्याचा अहवाल महाराष्ट्र वैद्यकीय परिषदेने दिला आहे. या बोगस डॉक्टरांपैकी अनेकांनी तर प्राथमिक शिक्षणही पूर्ण केलेले नाही, त्यामुळे मुंबईसह महाराष्ट्रातील नागरिकांचे आरोग्य धोक्यात आले आहे. शासकीय रुग्णालयातील कर्मचाऱ्यांचा मुजोरपणा, डॉक्टरांचे दुर्लक्ष, खासगी डॉक्टरांची भरमसाठ फी वाढ, अनावश्यक चाचण्या करायला लावून केली जाणारी रुग्णांची लूट यामुळे या बोगस डॉक्टरांचे फावले असून यांच्याकडून अल्पदरात उपचार केले जात असल्याने यांचे दवाखाने नेहमीच रुग्णांनी मारलेले असतात. ग्रामीण भागात तर हे बोगस डॉक्टर घरपोच सेवा देत आहेत, त्यामुळे साहजिकच नागरिकांचा यांच्यावरील विश्वास वाढू लागला आहे. घाबर घाप बसण्यासाठी अशा बोगस डॉक्टरांना शोधून काढण्याबरोबरच शासकीय रुग्णालयातील कारभारही सुधारण्याची नितांत गरज असून खासगी डॉक्टरांकडून रुग्णांच्या केल्या जाणाऱ्या लुटीवरही निर्बंध आणण्याची गरज आहे.

- जगन पाणकर
घाटकोप मुंबई

12-5-2020

सकाळ

कोणी लक्ष देता का लक्ष?

निवडणुकीच्या प्रचाराच्या धामधुमीत

शेतकऱ्यांच्या प्रश्नांनी वर्तमानपत्रातील मधळे झळकत होते. प्रत्येक नेत्यांच्या भाषणात त्यांचा प्रामुख्याने उल्लेख होत होता. आश्वासनांची खैरात झाली. आता मात्र हे प्रश्न थडक नाही, तर शीतगृहात बंद झाले आहेत.

अवकाळी अतिवृष्टी, मदत पॅकेज, कर्जमुक्ती, पूरग्रस्तबाधित मदत, विमा, भ्रष्टाचार, हमी भाव, शेतकरी विरोधी कायदे, पंतप्रधान सन्मान योजनेतील त्रुटी व अर्धवट वाटप, महत्त्वाचे म्हणजे 'वचननामा' व 'शपथनामा' तील आश्वासनांची पूर्तता आणि या सर्वांचा एकत्रित परिणाम होऊन दररोज होणाऱ्या शेतकऱ्यांच्या आत्महत्या हे प्रश्न मागे पडले आहेत.

आता चर्चेतील, आंदोलनातील, मीडियामधील मुद्दे आहेत- नागरिकत्व कायदा, जेएनयू, एनआरसी, एनआरपी, एल्वार तपास, सीएए, सावरकर माफीनामा, मोदी पुस्तक, नाइट लाईफ, संविधान बचाव, पाकिस्तान द्वेष वगैरे. यापैकी काही प्रश्न हे महत्त्वाचे आहेत यात शंकाच नाही, त्याविरुद्ध आवाज उठवलाच पाहिजे. पण अस्मितेचे प्रश्न जीवन-मरणाच्या संकटापेक्षा महत्त्वाचे आहेत का? समाजाची संवेदनशीलता एवढी बोथट झाली आहे का? जागतिक पातळीवर सुद्धा संयुक्त राष्ट्रांनी पुढील १५ वर्षासाठी १७ शाश्वत विकास लक्ष्ये (SDGs) वैश्विक पातळीवर ठेवली आहेत. त्यात जलचरांची सुरक्षा, भूचरांची सुरक्षा आहे, पण अन्नदात्यांच्या आत्महत्या शून्यावर आणायचा मुद्दा का नाही ठेवला? या निमित्ताने, शिवसेनेने जाहीर केलेल्या निवडणूक वचननाम्यातील काही आश्वासनांचा उल्लेख करतो.

शेतकऱ्यांचे हित:

* शेतीखालील क्षेत्रवाढीसाठी अल्पमूधारक व आर्थिक दुर्बल घटकांतील शेतकऱ्यांच्या खात्यात थेट रु. १०,०००/- प्रतिवर्षी जमा करणार.

सतीश देशमुख

मो. नं. +919881495518

वास्तव

अवकाळी अतिवृष्टी, मदत पॅकेज, कर्जमुक्ती, पूरग्रस्तबाधित मदत, विमा, भ्रष्टाचार, हमी भाव, शेतकरी विरोधी कायदे, पंतप्रधान सन्मान योजनेतील त्रुटी व अर्धवट वाटप, महत्त्वाचे म्हणजे 'वचननामा' व 'शपथनामा' तील आश्वासनांची पूर्तता आणि या सर्वांचा एकत्रित परिणाम होऊन दररोज होणाऱ्या १२ शेतकऱ्यांच्या आत्महत्या हे प्रश्न मागे पडले आहेत.

ग्रामीण भागात 'कम्युनिटी डिजिटल सेंटर्स' विकसित केली जातील. याठिकाणी वेगवान इंटरनेट आणि लॅपटॉप उपलब्ध करून दिले जातील.

* ठिबक व तुषार सिंचनासाठी १०० टक्के अनुदान.

* दुधाला उत्पादन खर्चावर आधारित भाव, आमच्या इतर मागण्या जशा- अन्नप्रक्रिया उद्योगांमध्ये भरघोस गुंतवणूक, स्वामिनाथन शिफारसीची अंमलबजावणी, आवश्यक वस्तू कायदा, गोवंश बंदी कायदा रद्द करणे, सिंचन सोय, वीज उपलब्धता वगैरे तर दूरच, अगोदर दिलेल्या आश्वासनाची तरी पूर्तता करा.

केंद्राच्या निराशाजनक अर्थसंकल्पामधील शेतकऱ्यांसाठी जाहीर केलेला १६ सुत्री कार्यक्रम म्हणजे नुसता शब्दबळापणाच; पण आता राज्याचे बजेट येईल. त्यामध्ये तरी वरील बाबींचे स्मरण ठेवावे व तरतूद करावी. या पृष्ठभूमीवर एकाकी शेतकरी म्हणताय 'शेतकऱ्यांच्या प्रश्नांकडे कोणी लक्ष देता का लक्ष?'

(लेखक 'फोरम ऑफ इन्टेलिक्चुअल्स' चे अध्यक्ष आहेत.)

हडपसर, पुणे

12-5-2020

सकाळ

चर्चा 'मिशन लोट्स' ची....!

कर्नाटकची सत्ता पुन्हा हस्तगत करण्याची कामगिरी फत्ते केल्यानंतर आता भाजपच्या 'मिशन लोट्स'चे कर्तव्य दोन नव्या राज्यांवर आपले लक्ष केंद्रित करत असल्याची जोरदार चर्चा आहे. दिल्ली विधानसभा निवडणूक पार पडल्यानंतर पुन्हा एकदा 'मिशन लोट्स' कार्यान्वित केले जाईल आणि यावेळी 'टार्गेट' असतील महाराष्ट्र आणि मध्य प्रदेश ही दोन राज्ये. या दोन्ही राज्यांत सत्तेने भाजपला अगदी थोडक्यात हुलकावणी दिली होती. कर्नाटकातही तेच झाले होते. आज महाराष्ट्रात जो प्रयोग राबवला जात आहे तोच त्यावेळी कर्नाटकात राबवला गेला. त्यावेळी लोकसभा निवडणूक समोर असल्याने पहिल्या

अर्थात शेवटी मोदी-शाह जे ठरवतील तीच पूर्व दिशा ठरेल. सध्या हातात असलेले मुख्यमंत्रीपद सोडून शिवसेना भाजपसोबत जाण्यास तयार होण्याची शक्यता नाही. परंतु, त्यासाठी भाजपकडून पुन्हा मागचा प्रयोग केला जाऊ शकतो. राष्ट्रवादी काँग्रेसला सोबत घेण्याचा धाक दाखवून सेनेला आपल्याकडे वळवण्याचा प्रयत्न भाजप करू शकतो. परंतु, मागच्या अनुभवातून राष्ट्रवादीदेखील खूप काही शिकली असेल. अर्थात हा प्रश्न उरतोच की सध्या सुरळीत सुरू असलेला सरकारचा गाडा सोडून नव्याने सत्ता सारीपाटाची मांडणी हे दोन्ही पक्ष का करतील?

प्रयत्नात अपयशी ठरलेले 'ऑपरेशन लोट्स' तात्पुरते स्थगित करण्यात आले होते. त्यानंतर पहिल्या प्रयत्नात झालेल्या चुका सुधारून हे मिशन पुन्हा संपूर्ण ताकदीनिशी राबवल्या गेले. परिणामी, आज कर्नाटकात भाजपची आज स्वबळावर सत्ता आहे. त्या अनुभवातून अधिक शहाणे झालेल्या भाजपने यावेळी अधिक सावधपणे पाऊले टाकायचे ठरवलेले दिसते. दिल्ली विधानसभा निवडणुकीनंतर 'मिशन लोट्स'चा मोर्चा महाराष्ट्र आणि मध्य प्रदेशकडे वळणार, अशी जोरदार चर्चा एकीकडे सुरू असताना भाजपचा एकही नेता काहीही बोलताना दिसत नाही. मध्य प्रदेशात भाजप सत्तेपासून शब्दशः काही पावले दूर आहे. त्यामुळे तिथे कर्नाटकचे सूत्र लागू होऊ शकते किंबहुना तोच एक

12-6-2020
मोकमत

डा. वि. दुबली

नरेंद्र इंगळे

अकोट, ९५६१२२६५७२

ओ किसनराव..

काय म्हटलं?

लय दिवसाचं दर्शन नाही?

आयकू येत नाही मले

माहे पैसे कधी देता? अहिराले उसने घेतले होते सायीच्या

ईर नाही वावरात, अरे माहे पैसे?

लग्ना गेलो पिंजरले, मतलबी भरले आहा काय तुम्ही?

काय म्हटलं?

मी तुमाले पैशाचं इचारून राहिलो अन् तुम्ही भलकुकळे गाडी

पिटालून राहिले, गाळी घेतो जुनी..

कायले?, वावरात जायले पाह्यजे

गाडीचे कसं आयकू आलं तुमाले?

काय?

माहे पैसे? हजार रुपये घेतले होते दिवाईत

कापूस इकला नाही अजून, कापसावर देता काय?

कर्ज माफ होते म्हणतात.. लिस्ट लागते पुढच्या महिन्यात

कानाची मशीन बसून घ्या, ओं?

मशीन भेटते पंधराशे रुपयात..

कपडे शियाची मशीन हाय घरी.. पोरगी शिवते

अरे बावा माहे पैसे उसन्याचे?

ले सबन आयकू येते..

आता काय करावं या बयन्याचं?

12-6-2020

मोकमत

भूमिका घेऊन लिहिण्याचा सभ्रम!

विनोदी लेखकाला आधी स्वतःवर हसता आले पाहिजे, असे म्हणतात. लेखक का लिहितो? लेखकांच्या ज्ञानाचा साहित्यिकांच्या साहित्यनिर्मितीविषयी वाचकांना कुतूहल असणे साहजिक आहे. असे म्हणतात की, निर्मितीच्या या प्रत्येक विषयी वाटणाऱ्या असीम कुतूहलातूनच विविध शाखांचा, कलांचा आणि त्यांनी परिपुष्ट झालेल्या मानवी संस्कृतीचा जन्म झाला. या कुतूहलानेच या संस्कृतीचे संवर्धन केले. आचार्य अत्रे यांनी, रोज उगवणारी पहाट कशी नव नवे रूप घेऊन येते; त्याचे अत्यंत सुंदर वर्णन केलेले आहे. लेखक कसा लिहितो? त्याला का लिहावेसे वाटते? हे प्रश्न कायमच वाचकांना पडलेले असतात. आपल्या आवडत्या लेखकाच्या अंतरंगात प्रवेश केल्याचा आनंद त्यांना हवा असतो. आजकाल साहित्य संमेलने भरतात. तिथे गर्दी होते; परंतु वाचकांना या निर्मितीविषयीचे कुतूहल भागविणारे, फारसे काही मिळाल्याचे समाधान लाभतच नाही. निर्मिती ही बऱ्याचदा लेखकाच्या अत्यंत उत्कट पण पूर्णपणे वैयक्तिक अशा संवेदनातून अथवा भावनाकल्लोळातून निर्माण होण्याचा मोठा संभव असतो. मात्र, होते काय की, समीक्षक मंडळी त्या निर्मितीच्या बुडाशी काहीतरी सामाजिक धारणा असावी; कुठलीतरी भूमिकाच असावी; असे चित्र निर्माण करतात. चांगल्या साहित्यकृतीच्या अथवा वाचकांना आवडलेल्या साहित्याच्या निर्मितीचा उगम शोधणे हे अवघडच काम आहे.

इंग्रजीत 'द रायटर अॅट वर्क' या नावाचे एक पुस्तक आहे; ज्यात हा शोध लेखकांच्या मुलाखतींद्वारे घेण्याचा प्रयत्न झालेला आहे. याच धर्तीवर मराठीत प्र.के. अत्रे यांनी दहा लेखकांच्या मुलाखतींवर आधारित 'कथा सृजनाची'; हे पुस्तक चाळीसएक वर्षांपूर्वी लिहिलेले आहे. प्रख्यात लेखक पु.ल. देशपांडे या पुस्तकातल्या मुलाखतीत याच विषयावर म्हणजे निर्मितीमागच्या घडामोडींवर प्रकाश टाकताना म्हणतात; 'जगात जे घडते त्यात माणसाचा वाटा किती आणि योगायोगाचा किती हे नेमके सांगणे कठीण आहे.' आपण योजनापूर्वक म्हणजे ठरवून लिहित नाही; असे त्यांनी म्हटले आहे. निर्मिती हा साक्षात्कारातून येणारा भाग आहे. त्याचबरोबर संपूर्ण काल्पनिक असे काहीही साहित्यात असत नाही. त्यात प्रत्यक्ष- अपरोक्ष

डॉ. प्रभाकर येरोडकर

मो. नं.: 9860455785

परखड

निर्मितीची प्रक्रिया ही खरोखर एक गुंतागुंतीची प्रक्रिया आहे. आजकाल जी साहित्य संमेलने भरतात; त्यातून अशी कुठली चर्चा अपेक्षितदेखील नसते. आजच्या मराठी साहित्याला जागतिक वाड्. मयात स्थान का नाही यावर साहित्यिकांनी आत्मचिंतन करावे, अशी एकूण स्थिती आहे. आणि त्याला, हा भूमिका घेऊन लिहिण्याचा सभ्रमच कारणीभूत आहे.

अनुभवाचे कथन असते. बेरीज- वजाबाकी, गुणाकार- मागाकार असतात. लिखाणातल्या तंद्रीवरदेखील त्यांचा विश्वास आहे. आणि शेवटी एक महत्त्वाची गोष्ट सांगतात, 'लेखन महत्त्वाचं; लेखक नव्हे.' आजकाल आपण लोक नेमके हेच विसरतो. आणि त्या लेखकाची भूमिका कुठली?, लेखकाला धारणाच असली पाहिजे, अमकी भूमिका किंवा तमकी भूमिका ठेवूनच त्याने लिहिले पाहिजे; अशी मते ऐकून सभ्रमात पडण्याची वेळ येते. मग त्यातून ग्रामीण साहित्य, अमके साहित्य, तमके साहित्य अशी विभागणीही होऊ लागते. आजचे आपले मराठी साहित्य हे अशा रीतीने आक्रसून गेले आहे. याच संदर्भात कुसुमाग्रज म्हणजे वि.वा. शिरवाडकर 'अॅण्टी आयडॉलॉजी इज आल्सो आयडॉलॉजी', हे ऑर्थर मिलरचे वाक्य आपल्याला फार आवडते, असे सांगून म्हणतात; 'आणि तेच खरं आहे. आपल्याला जे आवडते, ते लिहावे. जे लिहावेसे वाटेल ते लिहावे.

ते कुठल्या पंथात मोडते किंवा त्या मागची भूमिका, धारणा, सामाजिक जाणीव, याची तपासणी करण्याच्या भानगडीत पडू नये.'

बहुतेक लेखक हे टीकाकार, टीका, समीक्षा, यांचा काहीही उपयोग लेखन निर्मितीसाठी होत नसल्याचे मान्य करतात. उलट त्यांच्याकडे लक्ष देत गेलो तर निर्मितीची प्रक्रियाच थांबेल, असे सांगतात.

'विशिष्ट भूमिका किंवा प्रबोधन वगैरे असले सवालच येत नाहीत. हे प्रादेशिक कादंबरी, ग्रामीण कादंबरी, कथा वगैरे समजूतीतही काही दम नसतो. नंतर लोक तसे म्हणू लागतात, पण लेखक असे काही ठरवून लिहित नसतो,' असे पेंडसे सांगतात. प्रसिद्ध कवी बोरकरही म्हणतात की, कलावंताने स्वतःशी प्रामाणिक राहावे बस! निर्मितीची प्रक्रिया ही खरोखर एक गुंतागुंतीची प्रक्रिया आहे. आजकाल जी साहित्य संमेलने भरतात; त्यातून अशी कुठली चर्चा अपेक्षितदेखील नसते. आजच्या मराठी साहित्याला जागतिक वाड्. मयात स्थान का नाही यावर साहित्यिकांनी आत्मचिंतन करावे, अशी एकूण स्थिती आहे. आणि त्याला, हा भूमिका घेऊन लिहिण्याचा सभ्रमच कारणीभूत आहे.

'क्रिएटिव्हिटी', अपना रास्ता खूद ढुंडती है', असे प्रसिद्ध कवी गुलजार म्हणतात. आणि शेवटी तेच खरं आहे. मग भूमिका कुठली?

45

कशी काय दाखविली? याची चेष्टा चालवली बरेदीची मर्यादा एकरी न वाढविल्यास तीव्र ईल.

जात आहे. अस प्रशांत हम्मरकर या शेतकऱ्यांनी सांगितले.

होईल, असे जिल्हा मार्केटिंग अधिकारी डी. आर. पाटील तसेच खरेदी केंद्र चालक संस्थेकडून सांगितले जात आहे.

भागात मराठीचा आजही लागेना टिकाव!

खरेतर ही बाब समस्त मराठी भाषिकांच्या दृष्टीने आनंदाची आहे, पण याच राज्यात सांगलीतील जत तालुक्याच्या सीमावर्ती भागात मात्र आजही मराठीचा टिकाव लागत नाही. तब्बल नऊ महसुली गावे आणि ७७ वाड्यावस्त्यांवर मराठी शाळाच नाहीत. मराठी राजभाषा दिन

साजरा करताना ठाकरे सरकार याकडे लक्ष देणार काय हा खरा प्रश्न आजच्या दिनी पुढे आला आहे. जत हा जिल्ह्यातला सर्वात मोठा आणि महाराष्ट्र व कर्नाटक सीमेवर असणारा हा तालुका विकासाच्या बाबतीत जसा मागे आहे, तसा तो मातृभाषेच्या वाढीतही फार पुढारलेला नाही.

लुधियानाच्या भाग्यवान वे जिंकले

₹ 10 लाख

जिंकले! जिंकले!! जिंकले!!!

राजश्री 100

Monthly Paper Lottery

दि. 7-2-2020 च्या सोडती मध्ये 3694 ग्राहकांनी जिंकले एकूण रुपये

28,71,300

विजेता तिकीट क्र.: B-58032

भाग्यवान स्टॉकिसट: भनोत एन्टरप्रायझेस, लुधियाना

विजेता आणि विक्रेताचे हार्दिक अभिवादन!

Conducted & Promoted by Mizoram State Lotteries

आता जिंका... पुढील सोडत 6 मार्च '20

12-6-2020

चौकमत

46

राज यांचा नवा प्रयोग!

महाराष्ट्रातील राजकारणात मनसेचे अध्यक्ष राज ठाकरे हे सर्वाधिक चर्चेत राहणारे व्यक्तिमत्त्व आहे. स्पष्ट आणि रोखटोक बोलणे हे त्यांचे वैशिष्ट्य आहे. त्यांच्या भाषणांना गठी जमते, लोक टाळ्या पिटतात. हे सारे खरे असले, तरी प्रभावी नेते अशी त्यांची प्रतिमा जनमानसात रुजली नाही. स्वतःचे अस्मित्व टिकविण्यासाठी स्वसामर्थ्यावर त्यांनी महाराष्ट्र नवनिर्माण येनेची स्थापना केली. १४ वर्षे उलटूनही पक्षाचे ईजिन अजूनही रुळावर आलेले नाही. आता आपल्या पक्षाला नवीन उभारी देण्याचे प्रयत्न त्यांनी जोरकसपणे चालविले आहेत.

अलीकडेच

मनसेचे अधिवेशन मुंबईत उत्साहात संपन्न झाले. पक्षाने भगवा झेंडा हाती घेऊन नव्या उमेदीने पक्षाचा प्रभाव वाढविण्याचा प्रयत्न चालविला आहे. त्यांनी पक्षासाठी शिवरायांची राजमुद्रा असलेला भगवा झेंडा अंगीकारला आहे. राजकारणाची हया बघून त्यांनी पक्षाचा झेंडा बदलला, अशी टीकाही होत आहे.

शिवसेनेने

काँग्रेस, राष्ट्रवादी काँग्रेससोबत हातमिळवणी केली. एकत्रितपणे सरकार चालवायचे असल्याने शिवसेनेची हिंदुत्वाबाबतची भूमिका पूर्वीसारखी प्रभावी राहिलेली नाही. हिंदुत्वाचा कट्टर पुरस्कार करणाऱ्या शिवसैनिकांना ही बाब रुचली नाही, ही मंडळी मनसेला साथ देईल असा विश्वास राज यांना वाटतो. याच मुद्द्याच्या आधारे भाजपसोबतचे संबध आणखी दृढ करून आगामी निवडणुकांत त्याचा फायदा करून घेण्याचा मानसही त्यातून दिसून येतो. पक्षाच्या नावावर राजकारण करणारी कार्यकर्त्यांची फौज प्रत्येक जिल्ह्यात असली, तरी त्यांना योग्य दिशा व मार्गदर्शन मिळत नसल्याने ते सकारात्मक असे काहीही करू शकत नाही. कार्यकर्त्यांना प्रशिक्षण नाही, नेत्यांशी संवाद नाही. अशा स्थितीत नुसता झेंडा बदलून काय होणार? असा प्रश्न उपस्थित होतो.

मनसेने भगवा झेंडा अंगीकारला. राज ठाकरे यांचे पुत्र अमित नेता झाले. आता भगव्या झेंड्यावरून उद्भव आणि राज या बंधूंमध्ये शिरेबाजी होत आहे. आमचा रंग आणि अंतरंगही भगवाच असल्याचे उद्भवजी सांगत आहेत, तर मी रंग बदलून सरकारमध्ये जात नाही, असे प्रत्युत्तर राज ठाकरे यानी दिले आहे.

पक्षाचे नवनिर्माण करण्यासाठी राज ठाकरे यानी आणखी एका नव्या प्रयोगाची सुरुवात केली आहे.

मोहन बोरगांवकर

मो. नं. : 8421015682

शब्दकिरण

मनसेने भगवा झेंडा अंगीकारला. राज ठाकरे यांचे पुत्र अमित नेता झाले. आता भगव्या झेंड्यावरून उद्भव आणि राज या बंधूंमध्ये शिरेबाजी होत आहे. आमचा रंग आणि अंतरंगही भगवाच असल्याचे उद्भवजी सांगत आहेत, तर मी रंग बदलून सरकारमध्ये जात नाही, असे प्रत्युत्तर राज ठाकरे यानी दिले आहे.

12-7-2020

चौकमत

मांसाहारापासून सावधान!

सध्या कोरोना कायरसने चीनमध्ये धुमाकूट घातला असून आपल्या नागरिकांना या कायरसची झळ बसू नये यासाठी शास्त्रज्ञ अचूक उपचार शोधण्यासाठी संशोधने करत आहेत, तर या आजाराने चीनमध्ये २५०० वर बढी घेतले असून ७६ हजारपेक्षा जास्त नागरिक यामुळे बाधित झाले आहेत. चीनसह दक्षिण कोरिया, जपान व इराणमध्येही या आजाराचा संसर्ग झालेल्या रुग्णांचा मृत्यू झाल्याचे वृत्त येत असून कुठपर्यंत हा कायरस पसरेल याचे उत्तर कुणाकडेही नाही. विनाशकारी- प्रलयकारी कोरोनासारख्या घटना घडत असताना मांसाहाराचे सुख घेण्याचे प्रकार थांबविणे गरजेचे आहे.

रतनलाल सी. बाफणा

(शाकाहाराचे प्रणेते)

संवाद

शाकाहार सात्विक आहार आहे. सत्व गुणांचे संवर्धन करणारा आहार आहे. शाकाहाराने मनुष्यात मानवतेचा आविष्कार होतो. ज्या क्षणी मनुष्याची क्रूरता थांबेल त्या क्षणी ही पृथ्वी सुखद आणि सुसह्य होईल यात शंकाच नाही. शाकाहार आणि अहिंसा तत्त्व मानवी जीवनमूल्य जपण्यासाठी नक्कीच हिताचे आहेत म्हणून त्याचा अवलंब व्हावा.

ने विषारी, रोगग्रस्त मांस मांसाहार करणाऱ्याच्या पोटात जाऊन त्याला अनेक असाध्य रोगांचा शिकार बनविते. बर्ड फ्लू, मेड काऊ, कोरोना यांसारख्या कायरसची उदाहरणे आमच्या समोर आहेतच.

प्रेम, करुणा, दया, क्षमा हे मानवी गुण आहेत. एखाद्याचा जीव घेऊन त्याला खाणे कितपत योग्य आहे? आश्चर्य तर हेच आहे की, आम्ही एकीकडे दयेच्या नावावर कित्येक जनावरांना संरक्षण दिले आहे, तर दुसरीकडे मांसाहारी भोजन अधिक पसंत करीत आहोत. जीवनात भोजनाचे अत्यंत महत्त्व आहे. भोजन (आहार) या धामधुमीच्या गजबजलेल्या संसारात आमच्या बुद्धीला तरतरीत करून आम्हाला विचार करण्याची शक्ती देते. आजच्या युगात शारीरिक शक्तीपेक्षा बौद्धिक शक्तीची अधिक जरूरी आहे. शाकाहारी सात्विक भोजन बुद्धीला तरतरीत बनविते. मांडणे, कलह, अपराध आणि क्रूरता कमी करण्यात व जीवनात शांती कायम राखण्यात मदत करते. शाकाहार सात्विक आहार आहे. सत्व गुणांचे संवर्धन करणारा आहार आहे. शाकाहाराने मनुष्यात मानवतेचा आविष्कार होतो. ज्या क्षणी मनुष्याची क्रूरता थांबेल त्या क्षणी ही पृथ्वी सुखद आणि सुसह्य होईल यात शंकाच नाही. शाकाहार आणि अहिंसा तत्त्व मानवी जीवनमूल्य जपण्यासाठी नक्कीच हिताचे आहेत म्हणून त्याचा अवलंब व्हावा.

12-8-2020

देशोज्वेली

48

लग्नासाठी योग्य वय किती?

नुकतेच केंद्रीय अर्थमंत्री निर्मला सीतारामन यांनी अर्थसंकल्प सादर करताना मुलींचे लग्नाचे वय १८ वरून २१ वर्षे करण्याचे संकेत दिले आहेत. महिला हक्कासाठी काम करणाऱ्या अभ्यासकांनी या निर्णयाचे स्वागत केले असले, तरी काही प्रश्नही उपस्थित केले आहेत. बालविवाह प्रतिबंध कायद्यानुसार मुलींच्या लग्नाचे वय १८ वर्षे तर मुलांचे लग्नाचे वय २१ वर्षे आहे. हा कायदा अस्तित्वात येऊन १३ वर्षे उलटली, तरी जगातील सर्वाधिक बालविवाह भारतातच होत असून, महाराष्ट्राचा सर्वाधिक बालविवाह होणाऱ्या पहिल्या पाच राज्यांमध्ये क्रमांक लागतो. म्हणून मुलींवरील वाढत्या अत्याचाराच्या घटना आणि त्यामुळे त्यांच्या मनामध्ये निर्माण झालेली वाढती असुरक्षितता सर्वप्रथम दूर करण्यासाठी प्रयत्न होणे गरजेचे आहे, असे वाटते. याशिवाय मुलींचे लग्नाचे वय वाढविण्यासंदर्भात एखादी समिती स्थापन करण्यात येणार आहे का? समितीमध्ये कोणकोणत्या क्षेत्रातील संभासद असतील किंवा समितीचा कार्यकाल याबाबत स्पष्टता नसल्याचे तज्ज्ञांचे म्हणणे आहे. तसेच सरकारने नवा निर्णय घेण्यापूर्वी गेल्या तीन दशकातील घडामोडींचा आढावा घेण्याबरोबरच लग्नाचे वय वाढविण्यापेक्षा मुलींना सक्षम करण्याचे, मुलींसाठी सुरक्षित वातावरण सरकारने निर्माण करावे, असे तज्ज्ञांनी सुचविले आहे.

प्रा. विजय कोष्टी

मो. नं. 9423829117

संवाद

शहरांमध्ये मात्र गेल्या काही वर्षांपासून मुलींच्या लग्नाच्या वयामध्ये लक्षणीय वाढ झालेली दिसत असून विशेषतः उच्च शिक्षण घेणाऱ्या मुलींचे लग्नाचे वय २५ वर्षांच्या पुढे गेले असून. २७ ते ३० वर्षे या वयामध्ये लग्न करणाऱ्या मुलींचे प्रमाण वाढत आहे. करिअरमुळे या मुलींला लग्नाचा निर्णय पुढे ढकलत असल्या, तरी ग्रामीण भागातील चित्र वेगळे असून काहीसे गंभीर आहे.

रुपयांचा दंडही ठोठावला होता. देशात मतदानाचा अधिकार १८व्या वर्षी मिळतो, लष्करात भरती होण्यासाठीची किमान वयोमर्यादादेखील १८ वर्षे असल्याने लग्नाची वयोमर्यादासुद्धा २१ वर्षांवरून १८ वर्षे करावी, असे न्यायालयास सादर केलेल्या अर्जात म्हटले होते.

कुणी कधी लग्न करायचे, हा ज्याचा-त्याचा प्रश्न आहे. तथापि, घरच्या बुजुर्ग मंडळींची घाई आणि भावी वधू-वरांची नकारात्मक चालढकल असे चित्र नेहमीच पाहायला मिळते. या पार्श्वभूमीवर तीन वर्षांपूर्वी झालेल्या एका संशोधनातून 'लग्नासाठी योग्य वय कोणते' या प्रश्नाचे उत्तर मिळाले होते. संशोधनातून २९ वे वर्षे सर्व बाजूंनी योग्य असल्याचे समोर आले होते. शहरांमध्ये मात्र गेल्या काही वर्षांपासून मुलींच्या लग्नाच्या वयामध्ये लक्षणीय वाढ झालेली दिसत असून विशेषतः उच्च शिक्षण घेणाऱ्या मुलींचे लग्नाचे वय २५ वर्षांच्या पुढे गेले असून, २७ ते ३० वर्षे या वयामध्ये लग्न करणाऱ्या मुलींचे प्रमाण वाढत आहे. करिअरमुळे या मुलींला लग्नाचा निर्णय पुढे ढकलत असल्या, तरी ग्रामीण भागातील चित्र वेगळे असून काहीसे गंभीर आहे. एका सर्वेक्षणानुसार आजही ७ विवाहांमध्ये एक बालविवाह होत आहे. या पार्श्वभूमीवर मुलींचे लग्नाचे वय कायद्याने वाढविल्यास त्याचे चांगले परिणाम दिसतील, असे वाटते. मुलींना शिकण्यासाठी आणि स्वतःच्या पायावर उभे राहण्यास पुरेसा वेळही मिळू शकेल. मात्र, या कायद्याची माहिती समाजातील सर्व घटकंपर्यंत पोहोचवली गेली पाहिजे.

ऑक्टोबर २०१८ मध्ये सर्वोच्च न्यायालयाने मुलांचे लग्नासाठीचे वय २१ वर्षांवरून १८ वर्षे करण्याबाबत सादर केलेला अर्थोक्त पांडे (विक्रम) यांचा अर्ज फेटाळताना त्यांना पंचवीस हजार

12-8-2020

देशोज्वेली

45
 अशी काय दाखविली ?
 गंधी चेष्टा चालवली
 रेदीची भर्थादा एकरी
 न वाढविल्यास तीव्र
 ईल.

जात आहे, असे प्रशांत हनुमंत या
 शेतकऱ्यांनी सांगितले.

होईल, असे जिल्हा मार्केटिंग अधिकारी डी.
 आर. पाटील तसेच खरेदी केंद्र चालक
 संस्थेकडून सांगितले जात आहे.

भागात मराठीचा आजही लागेना टिकाव!

खरेतर ही बाब समस्त मराठी
 भाषिकांच्या दृष्टीने आनंदाची
 आहे, पण याच राज्यात
 सांगलीतील जत तालुक्याच्या
 सीमावर्ती भागात मात्र आजही
 मराठीचा टिकाव लागत नाही.
 तब्बल नऊ महसुली गावे आणि
 ७७ वाड्यावस्त्यांवर मराठी शाळाच
 नाहीत. मराठी राजभाषा दिन

साजरा करताना ठाकरे सरकार
 याकडे लक्ष देणार काय हा खरा
 प्रश्न आजच्या दिनी पुढे आला
 आहे. जत हा जिल्ह्यातला सर्वात
 मोठा आणि महाराष्ट्र व कर्नाटक
 सीमेवर असणारा हा तालुका
 विकासाच्या बाबतीत जसा मागे
 आहे, तसा तो मातृभाषेच्या
 वाढीतही फार पुढारलेला नाही.

तुधियानाच्या भाग्यवान ने जिंकले

₹ 10 लाख

जिंकले! जिंकले!! जिंकले!!!

राजश्री 100

Monthly Paper Lottery

दि. 7-2-2020 च्या सोडती मध्ये 3694 ग्राहकांनी जिंकले एकूण रुपये

28,71,300

विजेता तिकीट क्र.: B-58032

भाग्यवान स्टॉकिस्ट: भनोत एन्टरप्रायझेस, लुधियाना

विजेता आणि तिकीटाचे हार्दिक अभिनंदन!

Conducted & Promoted by
 Mizoram State Lotteries

आता जिंका... पुढील सोडत 6 मार्च '20

12-6-2020

चौकमत

46

राज यांचा नवा प्रयोग!

महाराष्ट्रातील राजकारणात मनसेचे अध्यक्ष
 राज ठाकरे हे सर्वाधिक चर्चेत राहणारे
 व्यक्तिमत्त्व आहे. स्पष्ट आणि रोखठोक
 बोलणे हे त्यांचे वैशिष्ट्य आहे. त्यांच्या
 भाषणांना गर्दी जमते, लोक टाळ्या पिटतात. हे सारे खरे
 असले, तरी प्रभावी नेते अशी त्यांची प्रतिमा जनमानसात
 रुजली नाही. स्वतःचे अस्तित्त्व टिकविण्यासाठी
 स्वसामर्थ्यावर त्यांनी महाराष्ट्र नवनिर्माण सेनेची स्थापना
 केली. १४ वर्षे उलटूनही पक्षाचे इजिन अजूनही रुढावर
 आलेले नाही. आता आपल्या पक्षाला नवीन उभारी देण्याचे
 प्रयत्न त्यांनी जोरकसपणे चालविले आहेत.

अलीकडेच
 मनसेचे अधिवेशन
 मुंबईत उत्साहात
 संपन्न झाले. पक्षाने
 भगवा झेंडा हाती
 घेऊन नव्या उमेदीने
 पक्षाचा प्रभाव
 वाढविण्याचा प्रयत्न
 चालविला आहे.
 त्यांनी पक्षासाठी
 शिवरायाची राजमुद्रा
 असलेला भगवा झेंडा
 अंगीकारला आहे.
 राजकारणाची हवा
 बघून त्यांनी पक्षाचा
 झेंडा बदलला, अशी
 टीकाही होत आहे.

मोहन बोरगांवकर

मो. नं.: 8421015682

शब्दकिरण

मनसेने भगवा झेंडा अंगीकारला. राज
 ठाकरे यांचे पुत्र अमित नेता झाले.
 आता भगव्या झेंड्यावरून उद्भव आणि
 राज या बंधूंमध्ये शिरेबाजी होत आहे.
 आमचा रंग आणि अंतरगही भगवाच
 असल्याचे उद्भवजी सांगत आहेत, तर
 मी रंग बदलून सरकारमध्ये जात
 नाही, असे प्रत्युत्तर राज ठाकरे यांनी
 दिले आहे.

शिवसेनेने

काँग्रेस, राष्ट्रवादी काँग्रेससोबत हातमिळवणी केली.
 एकत्रितपणे सरकार चालवायचे असल्याने शिवसेनेची
 हिंदुत्वाबाबतची भूमिका पूर्वीसारखी प्रभावी राहिलेली नाही.
 हिंदुत्वाचा कट्टर पुरस्कार करणाऱ्या शिवसैनिकांना ही बाब
 रुचली नाही, ही मंडळी मनसेला साथ देईल असा विश्वास
 राज यांना वाटतो. याच मुद्द्याच्या आधारे भाजपसोबतचे
 संबंध आणखी दृढ करून आगामी निवडणुकांत त्याचा
 फायदा करून घेण्याचा मानसही त्यातून दिसून येतो.
 पक्षाच्या नावावर राजकारण करणारी कार्यकर्त्यांची फौज
 प्रत्येक जिल्ह्यात असली, तरी त्यांना योग्य दिशा व
 मार्गदर्शन मिळत नसल्याने ते सकारात्मक असे काहीही
 करू शकत नाही. कार्यकर्त्यांना प्रशिक्षण नाही, नेत्यांशी
 संवाद नाही. अशा स्थितीत नुसता झेंडा बदलून काय
 होणार? असा प्रश्न उपस्थित होतो.

मनसेने भगवा झेंडा अंगीकारला. राज ठाकरे यांचे पुत्र
 अमित नेता झाले. आता भगव्या झेंड्यावरून उद्भव आणि
 राज या बंधूंमध्ये शिरेबाजी होत आहे. आमचा रंग आणि
 अंतरगही भगवाच असल्याचे उद्भवजी सांगत आहेत, तर
 मी रंग बदलून सरकारमध्ये जात नाही, असे प्रत्युत्तर राज
 ठाकरे यांनी दिले आहे.

पक्षाचे नवनिर्माण करण्यासाठी राज ठाकरे यांनी
 आणखी एका नव्या प्रयोगाची सुरुवात केली आहे.

12-7-2020

चौकमत

वाचक विचार मंच

श्रद्धेचा बाजार थांबवा!

भारतातील धार्मिक स्थळांकडे जी संपत्ती आहे त्याचा उपयोग गरीब, कष्टकरी, शेतकरी, सुशिक्षित बेकार युवकांसाठी, शिक्षण इत्यादींसाठी केल्यास भारताचे चित्र बदलेल. मध्यंतरी साईबाबांचे जन्मस्थान आणि कर्मस्थान कोणते? याविषयी वाद सुरू होता. हा श्रद्धेचा बाजार केवळ व्यापारासाठी आहे. थोर पुरुषांच्या नावाने चमत्कारावर आधारित धारावाहिक, चित्रपट, पोथ्या लिहून लोकांना/श्रद्धाळूंना मूर्ख बनविण्याचे काम काही धूर्त मंडळी करतात. जनतेने अशा गोष्टींपासून सावध राहिले पाहिजे. श्रद्धेचा बाजार करून पोट भरण्याचा धंदा थांबला पाहिजे.

एस.एस. चव्हाण
भंडारा

51

वाचक विचार मंच

महत्त्व आहे 'कार्य' संस्कृतीला!

केंद्राप्रमाणेच राज्यसरकारी कर्मचाऱ्यांनाही पाच दिवसांचा आठवडा सुरू करण्याचा निर्णय राज्य सरकारने घेतला आहे. अपेक्षेप्रमाणे शाळा, महाविद्यालये आणि अत्यावश्यक सेवा यातून वगळल्या आहेत. सरकारी कर्मचाऱ्यांना पाच दिवसांचा आठवडा लागू झाल्यामुळे आता त्यांना शनिवार तसेच रविवार असे दोन दिवस आपल्या कुटुंबासोबत घालवता येतील. त्यामुळे त्यांचे मनोबल वाढून ते अधिक कार्यक्षमतेने काम करतील. त्याच बरोबर वीज आणि इंधनाची मोठ्या प्रमाणात बचत होईल. सरकारी कर्मचाऱ्यांविषयी जनतेत आधीच रोष आहे. सरकारी कार्यालयात जनतेची कामे वेळेत होत नाहीत. सरकारी कार्यालयांत काम करण्यासाठी चिरीमिरी घावीच लागते. हे जे काही आक्षेप आहेत ते दूर करण्याची जबाबदारी आता सरकारी कर्मचाऱ्यांवर आली आहे. राज्य सरकारने सेवा हमी कायदा लागू केला आहे. या कायदानुसार कोणते काम किती दिवसांत पूर्ण करायचे याचे बंधन कर्मचाऱ्यांना घालून दिले आहे. कर्मचाऱ्यांनी ते बंधन जरी पाळले तरी जनतेची कामे वेळेत पूर्ण होतील. सरकारी कर्मचारी म्हणजे श्रष्ट ही जी प्रतिमा जनमानसात तयार झाली आहे ती प्रतिमा पुसण्याची जबाबदारीही आता कर्मचाऱ्यांवर आली आहे. आठवडा पाच दिवसांचा आहे की सहा दिवसांचा याला महत्त्व नाही. महत्त्व आहे ते कार्यसंस्कृतीला. जर पाच दिवसांच्या आठवड्यातही जनतेची कामे झाली, तर जनता त्याचे स्वागतच करेल.

श्याम बसप्पा ठाणेदार

दौंड, जि. पुणे, मो. नं.: ९९२२५४६२९५

विचारधन

हिंमतराव जुनघरे

मो. नं. 9922040826

जीवनाची त्रिसूत्री!

प्रत्येकाने जर अपय्यय, जमाखोरी, खर्चिकपणा या गोष्टींचा त्याग करून प्रामाणिकपणा, समजूतदारपणा, जबाबदारपणा, बाणेदारपणा व साहस यांचा आपल्या जीवनात अवलंब केला, आयुष्यात श्रमशिलता, सज्जनता व सुसंस्कार याचा आश्रय घेतला, तर आपल्या समस्या पाहता-पाहता सुटू शकतील. या जगात प्रत्येक माणसासाठी जीवन निर्वाहाची साधने उपलब्ध आहेत, पण त्याचा उपयोग औचित्याला अनुसरून करायला हवा.

दुसरे सूत्र आहे एकता, समता, ममता, शुचिता. मानवी संबंधांचा मूळ आधार प्रेम, विश्वास व आत्मीयता हे आहे. आपण सर्वजण एकमेकांना प्रेम व आपलेपणा देण्यासाठीच सामाजिक समूहाच्या स्वरूपात एकत्र आलो आहोत; एकमेकांना त्रास देण्यासाठी, मारण्यासाठी, भांडण्यासाठी किंवा वाद उकरून काढण्यासाठी नाही. आज सर्व देश आतंकवाद-दहशतवाद यांच्याशी झुंज देत आहेत. हे युद्ध चालू ठेवण्यासाठी जेवढी आर्थिक संपदा खर्च केली जाते तेवढ्या संसाधनाने जगातील असंख्य लोकांना उत्तम शिक्षण, चिकित्सा व इतर मूलभूत आवश्यकतांची पूर्ती करण्याची सोय करता येऊ शकेल.

तिसरे सूत्र गावापासून राष्ट्राचा विकास हे आहे. परमपूज्य गुरुदेवांनी गावाचा विकास करून व्यसनमुक्त संस्कारयुक्त, सहकारयुक्त, स्वच्छ, स्वस्थ, सुशिक्षित आणि स्वावलंबी गावाची अवधारणा दिली होती, त्याचे पालन करून सहकारितेच्या आधारावर प्रत्येक गावाची व लहान-लहान क्षेत्राची शासनाची व्यवस्था विकसित करण्यात आली, तर आजच्या समस्यांचे निराकरण व्हायला वेळ लागणार नाही.

परतवाडा, जि. अमरावती

12-8-2020

सकाळ

अक्र	शीर्षक	लेखकाचे नाव	पेपर
		B.A. I Sem I/II	
1)	पार्टी विथ डीफरन्स चा पेटणाच्या भाजपात डीफरन्स असणाऱ्यांत बोलण्याची संधी नाही	न. मा जोशी	देशोन्नती
2)	लाल परि संकटात	सकृत खांडेकर	देशोन्नती
3)	मोदींची दिवाळी जवानांसमवेत	प्रा. विजय कोष्टी	देशोन्नती
4)	मनोदशा विचारधन	सुवभा पाखरे	देशोन्नती
5)	कोहेंकरसेनला मान्यता मिळाली	शंकर मोरे	देशोन्नती
6)	प्रश्नांत कीर्तोर । तथाकथित निवडणुक तज्ज्ञ	जयंत माईठाकर	देशोन्नती
7)	अपक्षारे पृथमच मतदान नोंदनी	प्रा. डॉ. विनोद गायकवाड	देशोन्नती
8)	सज्जन विचारधन	धनशामपरशराम फुसे	देशोन्नती
9)	दिवाळी, पर्यावरण व सामाजिक स्वास्थ्य जपणे महत्वाचे	राजु जाधव	देशोन्नती
10)	वाचक विचार मंच	मोक्षदा धागेकर	देशोन्नती
11)	दीवा पेटवा प्रेमाचा	अरुण मोडक	देशोन्नती
12)	उच्च सीडीपीच्या हत्यासामुह्य पृथ्वीचा नाश ,	देविंदर शर्मा	देशोन्नती

क्र.	विवरण	लेखकचे नाव	वेपथू
13)	येणाऱ्या निवडणुकांतील दोतकरी प्रेम	डा. गिरधर पाटील	देशोन्नती
14)	सोळाठी सोयरीक	अरुण मोडक	देशोन्नती
15)	बाबासाहेबांच्या पराभवाने शान्ति कायम	अरुण खोडेकर	देशोन्नती
16)	चार-चौदांचा संघर्ष राष्ट्रपती	मन.म. जोशी	देशोन्नती
17)	गुणवंत तरुणांच्या आयुष्याची वेळ	श्याम वसव्या ठाणेदार	देशोन्नती
18)	विशेषकातील फुट भानुष्या पथ्यावर	शान्तराम वाघ	देशोन्नती
19)	मुलांना मनसोकत वेळ द्या वागडू द्या।	शमदास राजेगावकर	देशोन्नती
20)	अटकली खुटी थंजासीन कुठी	अरुण मोडक	देशोन्नती
21)	जगा, मोहरी वाघेदे आणि फुट मोडून तातडीने स्फुरू करावेत	अमित नाफडे	देशोन्नती
22)	सार्वजनिक वाहतुकीसंबंधी नव्या नियमात सुधारण हवी	स्नेहा राज	देशोन्नती
23)	विचारधन सभर्षी	मिलिंद गडुमवार	देशोन्नती

अ क्र	विरिक्तक	लेखकाचे नाव	पेपर
24)	सावधान हंडीया - तिसरि लाट वारान् ओहा	डॉ हर्षवर्धन कुंबळे	देशोन्नती
25)	विचारधन शिब	द्योतिरामसिंह श. राजपुत	देशोन्नती
26)	किसान आंदोलनाचे फलित	डॉ गिरधर पाटील	देशोन्नती
27)	युवीतची घसरत	सुकृत खांडेलकर	देशोन्नती
28)	वशात आली बंड्याडन	अरुन मोडक	देशोन्नती
29)	हेलिकॉप्टर दुर्घटनेत घातपाताची आक्यता.	प्रा मधुकर चुरे	देशोन्नती
30)	मुलींना स्वरक्षणाने प्रशिक्षण द्या	सौ मोक्षदा धानेकर	देशोन्नती
31)	तुडेको चलना होगा	आशिव देव	देशोन्नती
32)	सतर्क असणे गरजेचे	विश्वनाथ पेडित	देशोन्नती
33)	बांगला देश मुक्तीचा सुवर्ण महोत्सव	प्रा अविनाश कोळे	देशोन्नती
34)	परदेची पृथाशांची माहिती लपून ठेवू नका	द्योतिरामसिंह श. राजपुत	देशोन्नती
35)	घांडेचा बाप अन ओकसायले ताप	अरुन मोडक	देशोन्नती
36)	प्रत्येक आधु प्रकल्प राबविण्यात अधिक गुंभिरता आपकता हवी	राजन पांजरी	देशोन्नती
37)	परचेवर पेपर फुटीचा प्रकार का घटत आहे	राजु जाधव	देशोन्नती
38)	बुध्दी, धृती व स्मृतीचे महत्त्व	राजेश करानोरे	देशोन्नती

अक्र	शीर्षक	लेखकाचे नाव	पेपर
39)	वापजी	न. मा. जोशी	देशोन्नती
40)	लाळपरी उद्वेगस्त होऊ नये	सुकृत खांडेकर	देशोन्नती
41)	दुखनं भाईरचं झोबते गदिनाच्या कायनाले	अरुण मोडक	देशोन्नती
42)	वायु प्रदूषण... गंभीर समस्या	श्याम ठाणेदार	देशोन्नती
43)	विचारधन दान	धोंडिरामसिंह ध	देशोन्नती
44)	छोटे राज्य - सुखी राज्य	राजपुत डां हर्षवर्धन कांबळे	देशोन्नती
45)	ओवीसी आरक्षणाचा तिरा	पू. अविताश कोल्हे	देशोन्नती
46)	जेष्ठ नागरिक होणे गुन्हा आहे।	राजेश राजारे	देशोन्नती
47)	पाखरू उळे गुरिकन, कापीज फाटे गचकुन	अरुण मोडक	देशोन्नती
48)	विक्रित हुकूमशाहाचा आज्ञा फतवा	श्याम वसणा ठाणेदार	देशोन्नती
49)	चिनी हुकूमशाहांचा वेकीच शेखण्यासाठी स्वदेशीचा आगर हवा	रुनेहा राज	देशोन्नती
50)	रस्ते अपघातात चिंताजनक वाढ	प्रदीप शंकर मोरे	देशोन्नती
51)	हीवाळी अधिवेशन गावठार	राजू जाधव सा	देशोन्नती

वरुणगिद्वय!

‘पाटी विव हिक्कस्’ चा डिडोरा पिटणाऱ्या भाजपाने ‘हिक्कस्’ असणाऱ्यांना बोलण्याची संधी मिळत नाही. लखीमपूर

खिरी घटनेत सायरन वाजवत जाणारी एस्प्यूडी गाडी शेतकऱ्यांनाच वेगळी जाते, चार शेतकरी वार होतात मात्र पक्षांतर्गत लोकशाहीचा डिडिम करणाऱ्या पक्षात अभिव्यक्ती स्वातंत्र्याचा शब्द उच्चारणाऱ्यांना बाहेरचा दरवाजा दाखवल्या जातो.

डोड्या बातल्या पसरवणाऱ्यांच्या विक्रम मोहीम चालवून उेलची ह्या खाणाऱ्या रशियाच्या पत्रकार मारिया रॅसा आणि फिलीपिन्सचे पत्रकार रिमिजी मुरात याना या वर्षीचा नोबल शांती पुरस्कार मिळाला आहे, त्यापासून काहीतरी शिकले पाहिजे. केंद्र सरकारच्या तीन कृषी कायद्यांच्या विरोधात सुरु असलेल्या शेतकरी आंदोलनाच्या आवाजात आवाज मिळवणाऱ्या भाजप खा. वरुण गांधी तसेच शेतकऱ्यांच्या बद्दल सहानुभूती दाखवणारे भाजप नेते माजी केंद्रीय मंत्री वीरेंद्रसिंह, समाजमाध्यमांवर ब्यक्त होत आपल्या पक्षाला प्रश्न विचारणारे खा. सुब्रमण्यम स्वामी, माजी मंत्री खा. मनोका गांधी, विजय गायल, विजयकुमार मल्होत्रा, एस. एस. जव्हलूचालिया या पाटीच्या दिग्गज नेत्यांची भाजपने पक्षाच्या कायकारिणीतून हकालपट्टी केली. वरुण गांधी यांनी ‘स्टीलनेत’ नावाचा आपला जो इंग्रजी कवितासंग्रह प्रसिद्ध केला आहे त्यातील ‘कंट्रोल’ ही कविता अभिव्यक्ती स्वातंत्र्याच्या गाळवेणीचे आपले दुःख व्यक्त करणारी आहे. कवितेचा आशय असा की, ‘युद्ध मे नाही हूँ मैं, मैंने कइया अपने आप से... पर तुम्हारी उदासीया बर अक्सर उत्तर आई है मुझमे, इन बडियों के लिए मेरे हाथ जादाही लंबे है, भटका नहीं हूँ मैं, इतवार है शिकार होने का, जैसे डल गया हूँ मैं, मिछा करते इन भुल कणोंमे,

कितनी जिनगीनिया और पाव पाव चलेंगे ददौकि बारीश में, जैसे ऊबाईया धुने के हौसले परत पड गये हों। कवीहृदय फिरोज वरुण गांधी यांना कवीश्रेष्ठ वटलबिहारी बाजपेयी हे राजकारणात घेऊन आले होते. आज राजकारणाचा विद्वुष वेहरा आपण अनुभवतो

आहेत. सामान्य माणसांच्या प्रश्नांची तर पार वाट लावली जात आहे. अशा वातावरणात राजकारणाला वेगळी दिशा देण्यासाठी फिरोज वरुण गांधी स्वकीय भाजप विरोधात एक तुलारी धा मज म्हणजे दंड थोपटत आहेत. त्यांना खरोखरच नव्या मित्रांची आणि नव्या रस्त्यांची वाट शोधायची आहे. २००९ मध्ये, वयाच्या अवघ्या २९व्या वर्षी, त्यांनी भाजपच्या तिकिट्यावर उत्तर प्रदेशातील मिलीमीत मतदारसंघातून लोकसभा निवडणूक जिंकली, पण मोदी सत्तेत आल्यावर फिरोज वरुण गांधी गेल्या सात वर्षांत राजकारणातील वनवासाचे दुःख झेलत आहेत. त्यांनी आपले पुस्तक ‘सरल मॅनिफेस्टो’ अर्थात ‘ग्रामीण जाहीरनामाच्या निमित्ताने गावागावात जाऊन शेवटच्या माणसाचा आवाज ऐकण्याचा संकल्प केला आहे. लोकशाहीच्या कपाळावर नवीन तारीख लिहिण्याचा त्यांचा विचार आहे, हे कार्य अतिशय कठीण आहे. त्यासाठी सध्याची वेळ तर भयंकर भीषण, पण हेही खरे आहे की तज भट्टीत भाजून झाल्यावरच सुवर्ण चकाकक होऊन बाहेर पडते.

सजय आणि मनोका गांधी यांचे पूज, इंदिरा गांधींचे नातू उच्च विद्याभूषित फिरोज वरुण गांधी यांचा जन्म १३ मार्च १९८०चा. पितासजय गांधींचा मृत्यू विमानातील एका दुर्घटनेत २३ जून १९८०ला झाला, तेव्हा वरुणचे वय केवळ ३ महिन्यांचे होते. २००९ मध्ये निवडणुकीच्या प्रचारादरम्यान एका सभेत त्यांनी केलेल्या चिथावणीवर वक्तव्यावरून बराच वाद झाला होता. त्या सभेत त्यांनी ‘हिंदूंच्या विरोधात उठवलेला हात कापून टाकू’ असे सांगत ‘जर हिंदूंनी त्यांना मत दिले नाही तर ती आपल्या धर्माशी गद्दारी ठरेल’ या भडकाऊ भाषणाबद्दल त्यांच्यावर गुन्हाही

न. मा. जोशी

मो. नं. : 8805948951

nama2joshi@gmail.com

अन्यथा

आज राजकारणाचा विद्वुष वेहरा आपण अनुभवतो आहोत. सामान्य माणसांच्या प्रश्नांची तर पार वाट लावली जात आहे अशा वातावरणात राजकारणाला वेगळी दिशा देण्यासाठी फिरोज वरुण गांधी स्वकीय भाजप विरोधात एक तुलारी धा मज म्हणजे दंड थोपटत आहेत. त्यांना खरोखरच नव्या मित्रांची आणि नव्या रस्त्यांची वाट शोधायची आहे.

आज राजकारणाचा विद्वुष वेहरा आपण अनुभवतो आहोत. सामान्य माणसांच्या प्रश्नांची तर पार वाट लावली जात आहे अशा वातावरणात राजकारणाला वेगळी दिशा देण्यासाठी फिरोज वरुण गांधी स्वकीय भाजप विरोधात एक तुलारी धा मज म्हणजे दंड थोपटत आहेत. त्यांना खरोखरच नव्या मित्रांची आणि नव्या रस्त्यांची वाट शोधायची आहे.

केले, पण मनोका गांधी यांनी एकरा उत्तर प्रदेशच्या योगी आदित्यनाथ सरकारवर खासगीत टीका केली होती. टीका सहन करण्याची आणि वास्तव स्वीकारण्याची मानसिकता नसलेल्या मोदींना ही गोष्ट समजली आणि त्यांनी मनोका गांधींच्या नावावर फुली मारली. मनोकाचा पत्ता कट झाला. त्याबाबतच वरुण गांधीही मोदींच्या नजरेतून उतरले. माय लेक आला वेगळी वाट शोधात असतील अशी चर्चा आहे, कारण आता तर मनोका-वरुण या मां बेदा दोघांनाही भाजपच्या राष्ट्रीय कार्यकारिणीतूनही खो दिला आहे. दरम्यान, शेतकरी आंदोलनाबाबत पक्षाच्या अधिवृत्त भूमिकेच्या बाहेर भूमिका घेत वरुण यांनी भाजपला अनेकवेळा अस्वस्थ केले आहे. केंद्राच्या तीन कृषी कायद्यांच्या विरोधात आवाज उठवत आंदोलक शेतकऱ्यांचे जोरदार समर्थन केले आहे.

केले, पण मनोका गांधी यांनी एकरा उत्तर प्रदेशच्या योगी आदित्यनाथ सरकारवर खासगीत टीका केली होती. टीका सहन करण्याची आणि वास्तव स्वीकारण्याची मानसिकता नसलेल्या मोदींना ही गोष्ट समजली आणि त्यांनी मनोका गांधींच्या नावावर फुली मारली. मनोकाचा पत्ता कट झाला. त्याबाबतच वरुण गांधीही मोदींच्या नजरेतून उतरले. माय लेक आला वेगळी वाट शोधात असतील अशी चर्चा आहे, कारण आता तर मनोका-वरुण या मां बेदा दोघांनाही भाजपच्या राष्ट्रीय कार्यकारिणीतूनही खो दिला आहे. दरम्यान, शेतकरी आंदोलनाबाबत पक्षाच्या अधिवृत्त भूमिकेच्या बाहेर भूमिका घेत वरुण यांनी भाजपला अनेकवेळा अस्वस्थ केले आहे. केंद्राच्या तीन कृषी कायद्यांच्या विरोधात आवाज उठवत आंदोलक शेतकऱ्यांचे जोरदार समर्थन केले आहे.

केले, पण मनोका गांधी यांनी एकरा उत्तर प्रदेशच्या योगी आदित्यनाथ सरकारवर खासगीत टीका केली होती. टीका सहन करण्याची आणि वास्तव स्वीकारण्याची मानसिकता नसलेल्या मोदींना ही गोष्ट समजली आणि त्यांनी मनोका गांधींच्या नावावर फुली मारली. मनोकाचा पत्ता कट झाला. त्याबाबतच वरुण गांधीही मोदींच्या नजरेतून उतरले. माय लेक आला वेगळी वाट शोधात असतील अशी चर्चा आहे, कारण आता तर मनोका-वरुण या मां बेदा दोघांनाही भाजपच्या राष्ट्रीय कार्यकारिणीतूनही खो दिला आहे. दरम्यान, शेतकरी आंदोलनाबाबत पक्षाच्या अधिवृत्त भूमिकेच्या बाहेर भूमिका घेत वरुण यांनी भाजपला अनेकवेळा अस्वस्थ केले आहे. केंद्राच्या तीन कृषी कायद्यांच्या विरोधात आवाज उठवत आंदोलक शेतकऱ्यांचे जोरदार समर्थन केले आहे.

केले, पण मनोका गांधी यांनी एकरा उत्तर प्रदेशच्या योगी आदित्यनाथ सरकारवर खासगीत टीका केली होती. टीका सहन करण्याची आणि वास्तव स्वीकारण्याची मानसिकता नसलेल्या मोदींना ही गोष्ट समजली आणि त्यांनी मनोका गांधींच्या नावावर फुली मारली. मनोकाचा पत्ता कट झाला. त्याबाबतच वरुण गांधीही मोदींच्या नजरेतून उतरले. माय लेक आला वेगळी वाट शोधात असतील अशी चर्चा आहे, कारण आता तर मनोका-वरुण या मां बेदा दोघांनाही भाजपच्या राष्ट्रीय कार्यकारिणीतूनही खो दिला आहे. दरम्यान, शेतकरी आंदोलनाबाबत पक्षाच्या अधिवृत्त भूमिकेच्या बाहेर भूमिका घेत वरुण यांनी भाजपला अनेकवेळा अस्वस्थ केले आहे. केंद्राच्या तीन कृषी कायद्यांच्या विरोधात आवाज उठवत आंदोलक शेतकऱ्यांचे जोरदार समर्थन केले आहे.

दाखल करण्यात आला होता. यूपीच्या तत्कालीन मायावती सरकारनेही त्यांच्याविरोधात एनएसए अर्थात राष्ट्रीय सुरक्षा कायदा लावला आणि त्यांना तुरुंगातही जावे लागले होते. म्हणूनच वरुण गांधी यांची भाजपात प्रार ब्रॅडच्या नेत्यांमध्ये गणना होऊ लागली. हा तो काळ होता जेव्हा यूपीमध्ये भाजप कमकुवत होत चालला होता. त्याच वेळी फिरोज वरुण गांधी एक तरुण आणि कट्टर हिंदुत्व समर्थक म्हणून उदयास आले. भविष्यातील एक महान नेता म्हणून त्यांच्याकडे पाहिले जात होते.

भाजपचे राष्ट्रीय सरचिटणीस म्हणून त्यांनी जबाबदारीने कर्तव्य पार पाडले. मात्र, २०१४ मध्ये सत्तेत आलेल्या नरेंद्र मोदींनी आपल्या सरकारमध्ये त्यांना स्थान दिले नाही. वरुणच्या आई मनोका गांधी यांना मंत्री

प्रतिबद्धतेबद्दल प्रामाणिक असतील, त्याच्यात अजूनही थोडाही स्वाभिमान शिल्लक असेल तर त्यांनी तत्काळ समर्थनार्थ रस्त्यावर उतरायला हवे, असे काँग्रेस नेत्या अलका लाबा यांनी म्हटलेय. आता मनोका आणि वरुण गांधी भाजपपासून वेगळा मार्ग निवडू शकतात, अशा अटकळानाही राजकीय वर्तुळात वेग आला आहे. वरुण गांधींची बडखोरी पाहता ते भाजपला रामराम करणार करणार असल्याची शक्यता व्यक्त केली जात आहे. उत्तर प्रदेशातील प्रचारादरमध्ये तर वरुण यांचे स्वागत करणारे ‘सुस्वागतम्, दुख भरे दिन बीते रे भैया, अब, सुख आया रे’ असा मजकूर असलेले पोस्टरसह झळकले, या पोस्टरवर सोनिया गांधी आणि वरुण गांधी यांचे फोटो आहेत. त्यामुळे वरुण गांधी भाजप सोडून काँग्रेसचा पर्याय स्वीकारणार आहेत का? काँग्रेस त्यांना पदरात घेईल का? की भाजपातच राहून ते संघर्ष करणार? भाजपात आता त्यांना भविष्य नाही हे तर स्पष्ट आहे मग अन्य मार्ग कोणता? असे अनेक प्रश्न आहेत. या प्रश्नांची उत्तरे मिळवण्यासाठी काही काळ प्रतीक्षा करावीच लागेल.

अपनी अपनी मजिले, है अपने अपने रास्ते। कोई आगे बढ़ गया, कोई पीछे रह गया।

'लाल परी' संकटात!

राज्य मार्ग परिवहन महामंडळाची प्रवासी सेवा ही राज्यात 'लाल परी'

मध्यम विकासाची आहे. राज्य तिचे एकमेव हे तर या महामंडळाचे हीद काय आहे. लाल परी ही मराठी कुटुंबाची एक धाक बनली आहे. अर्थिक संकटाचे निमित्त सांगून लाल परी कायमची पत्कर करण्याचा प्रयत्न होत असत, तर महाराष्ट्रातील जनतेच्या दृष्टीने काय मोठे पाप ठरेल.

सुकृत खडिकार
मो. नं.: 9594224000
sukritforyou@gmail.com

संक्षेप

एके काळी नव्यात आलेले महामंडळ २०१२ नंतर तोट्यात गेले व त्यानंतर एस्टी अर्थिक सहाय्य कमी आली नाही. एस्टीने हजारो गावे आणि लक्षावधी मागणे जोडली गेली आहेत. एक लाखानेसा जास्त कर्मचारी या महामंडळाच्या सेवेत आहेत. एस्टी स्वानकाच्या परिमार्गीत लक्षावधी लोकांचे संसार लाल परीवर अवलंबून आहेत.

दोहातील कोट्टी सार्वजनिक वस प्रवासी सेवा फायद्यात नाही. सार्वजनिक वस सेवा ही काही नका मिळविण्यासाठी सुरू केलेली नाही. सारकारची जबाबदारी म्हणून राज्यात व महाराष्ट्र सार्वजनिक उपकरणांच्या माध्यमातून वस सेवा घालण्याची आहे. एस्टी महामंडळाकडे १८,६००हून अधिक बसेस आहेत. कोरोनापूर्व काळात रोज सत्तर लाख प्रवासी

त्यातून जा-ने करीत असत. एस्टी बसव्य जाल्याने सारा महाराष्ट्र विणता गेला आहे. सात हजार कोटी उत्पन्न व आठ हजार कोटी खर्च अशी विचित्र कोडी एस्टी महामंडळाची झाली आहे. एके काळी नव्यात असलेले महामंडळ २०१२ नंतर तोट्यात गेले व त्यानंतर एस्टी अर्थिक सहाय्य कमी आली नाही. एस्टीने हजारो गावे आणि लक्षावधी मागणे जोडली गेली आहेत. एक लाखानेसा जास्त कर्मचारी या महामंडळाच्या सेवेत आहेत. एस्टी स्वानकाच्या परिमार्गीत लक्षावधी लोकांचे संसार लाल परीवर अवलंबून आहेत.

एस्टी महामंडळ गेल्या दहा वर्षांपासून तोट्यात आहे. कोरोनाच्या संकट काळात पोलिस, डॉक्टर्स, नर्सस, आरोग्य कर्मचारी, एस्टी व वेस्टचे चालक-वाहक नि कर्मचारी अहोरात्र कर्तव्य पालनात गुंतले होते. तिनशेहून अधिक एस्टी कर्मचाऱ्यांना कोरोनाने वेढले, तर गेल्या वर्षामात तीसहून अधिक एस्टी कर्मचाऱ्यांनी आत्महत्या केल्या. अहमदनगर जिल्ह्यातील शेवगाव येथील एस्टी चालक दिलीप हरिभाऊ काकडे या ५६ वर्षांच्या चालकाने आत्महत्या केल्यावर तरी सरकारने आपल्या हांड्यांवरची पट्टी दूर काढण्या हवी होती. ज्या कर्मचाऱ्यांनी आत्महत्या केल्या, त्यातील बहुतेकांनी बसमध्ये किंवा स्थानकाच्या आवारात आपला प्राण सोडला. एवढे सारे भयवह होऊनही राज्याच्या परिवहन मंत्र्यांना त्याचे काहीही सोय्यसुतक नाही.

कोरोना काळात राज्यात बहुतेक भागात बस सेवा बंद होती. दुसऱ्या टप्प्यात मुंबईत वेस्टच्या मदतीला एस्टीच्या एक हजार बसेस विरम, मराठवाडा, खान्देश, कोकणातून आणल्या होत्या. दर आठवड्याला चालक-वाहक बदलात असत. मुंबईला आलेले कर्मचारी आठवड्यांनंतर आपल्या विभागाला पाठ जात व नवीन टीम मुंबईला येत असे. या चालक-वाहकांची निवडणुकी वेळ-वहागाची घड सोप्याही मुंबईत नव्हती. केवळ मुंबईकरांच्या सेवेसाठी सर्व श्रम खंडन करीत एस्टी कर्मचारी कोरोना काळात राहत होते, पण सरकारला त्याची आठवणही नाही.

संग घालूच राहिल्याने एन दिवाळीत लक्षावधी प्रवाशांचे हाल झाले. परिवहनमंत्री हे एस्टी कर्मचाऱ्यांचे पालक आहेत, त्यांनी त्यांच्या संपटनेबरोबर वेट संवाद साधून मार्ग काढणे हे त्यांचे कर्तव्य आहे, पण आपण शिवसेनाप्रमुखांचे पाईक आहेत म्हणायचे व मराठी भाषिक एस्टी कर्मचाऱ्यांना क्वाकर रुग्ण व्हा, अन्यथा बढतक करू अशी धमकी द्यायची, ही मयुरीची भाषा झाली.

एस्टी किंवा वेस्ट ही प्रवासी सेवा अत्यावश्यक सेवा आहे, पण या सेवेतील कर्मचाऱ्यांना संग करण्याची पाठी का आली? मुंबई महामालिकेच्या अखत्यारीत वेस्ट घेत, गेली तीस वर्षे वेस्ट शिवसेनेच्या ताब्यात आहे. वेस्टचा अध्यक्ष शिवसेनेचा आहे, मग वेस्ट हकबाईला का घेत? देखेंद फडणवीस मुख्यमंत्री असताना शिवसेना सरकारमध्ये होतीच, तेव्हा परिवहन खाते शिवसेनेकडेच होते. दिवाळी रावते पाच वर्षे परिवहन मंत्री होते. आता गेली दोन वर्षे अनिल परब परिवहनमंत्री आहेत. गेली सात वर्षे हे खाते शिवसेनेकडे असताना एस्टी हकबाईला का घेत? निवोत्रनम्यून घोरण की अकार्यक्षम कारभार?

लाल परी ही महाराष्ट्राची जीवनदायिनी आहे, मराठी माणसाच्या अस्मितेचे प्रतीक आहे. त्रिकोणी, त्रिकोणी, शिवमेरी, अक्षमेय अशा नावाने वातातूटूनित आराम वस यादू लागली तरी, लाल परी ही मराठी माणसाच्या जीवनाची जोडलेली आहे. एस्टी कर्मचारी हे मराठीच आहेत. मग मराठी माणसाचे नाव घेत वाढलेल्या शिवसेनेकडून एस्टीची उपेक्षा का काही? महाविकास आघाडीचे सरकार आहे, असे वारवार सांगतात, मग एस्टी कर्मचाऱ्यांच्या आत्महत्या का होताना? परिवहनमंत्री शिवसेनेचे आणि मुख्यमंत्रीही शिवसेनेचे, मुख्यमंत्री उद्धव ठाकरे यांनी तर लाल परीला आणि तिच्या कर्मचाऱ्यांना आधार दिला पाहिजे आणि एस्टी सक्षम व शक्यते केली पाहिजे. केंद्रीय मंत्री नाडावण राणे यांना जटक काही, यासाठी परिवहनमंत्री कोकणात जाऊन तिच्या माकल बसले होते, पोलिसांना आदेश देण्यात गुंतले होते, त्यांनी आपल्या खात्यातील कर्मचाऱ्यांच्या आत्महत्या रोखण्यासाठी वेड दिला असता, तर अनेकांचे जीव तरी वाचते असते.

येक खाते तुपाशी, येक रायते उपाशी!

ही काही सत्यता आहे, काही ठराव तुपास पोषण दिवस साधून तुपाशी टोपाईने, येे सत्यता आहे ही विचारणीयता आहे. सारकारांचा हा मीरा सांगायला लागला. जे सार्व सिते हे परवडायला वेळ सवतो. जेव्हा संकटातून तपासून घ्यायलाय सवतून कुठल्या विचारा दिवाई काय 'उपाशी' व् येे. जेव्हा जेव्हा सांगायला तुपास अन् तुपास हाताची घडून हा कायहायला 'सत्यता' इतका तुपास जमोला. नाईने कमी दिवाई काही काही जमोला! जेव्हा पाप ही जेव्हा विचारण्याचे काही हात नाई, जवळची जमी राई सवतून देत नाई, सारकारांच्या साहाय्याची मागण्या सरकारांच्या जवळ घेत नाई, सरकारी जबाबदार भरवण्या घेवता एकनात. कायकर इतकायच वेडसाचा विचार विचारात रुक-साधून रावते.

अरुण पोडक
मो. नं.: 9822593947

संक्षेप

सोपळा, उपासने सते आहे, परतदण्या केविले पाव, जेव्हाय हावीय, प्रीत कुल, उजवणत, माकल, सवणीया सवणी, सारा-बलासे, तेही वेळोवेळी सारात विना दरोड्याच रम्यातकरय कायकर हा माक 'पटापट' इतका नाई काय? साया सांगायला सवणीच्या रम्यातने जेव्हा सारवयेव्याच गेव्हाच्या गजत सांगायला करया. रिश्वेरीची पीठे लाल परीची प्रीतने कायहाते कुल, उजवणत-बलासे, टोलाकर पटाक, विटाईचे कसे सारव्या घेते भरज घेते. अन् हा रम्येला 'इतका'च ही दिवाई सांगी झाली ना काय? सवणीतल्या लोकांच्या विचार दिवाईच्या टाक्याले घेवता घाटेक आहे. घाट्या 'सखी' ने जे पाटी टेली वे खात अन् सारातने सारवयेते. जेव्हा जेव्हा टोलीकर माक वेडसात सारया असता जव? तेव्हाजोड सावकू नसे तेव्ही 'सादी'मदी' दिवाई अन् सवणीतली 'हायकाय' रावते! काय कायकर आपल्या या विचारात पटापटाईचे वेळोवेळी आणते आहे. जवणीत अन् जवणीत घे काय सात सांगायलायुत व सारकर पटापटाईच्या उजोडतान जवया दनसल अन् जवजवन कायटया बसव्या. सांग का किती घाटेक हावे सवणी सावणीतल्या दिवाईत अन् 'गव्वर सवणी'चा सवणीतले दिवाईत? केवळ इतके सावणीतल्याच सवणीतले भारत उभा हावे सवणीत, सवणीत वेी जवणीत 'पोशिदा' हावे. दुसऱ्यापैकीने सवणीतने दडक सारकर कोडी सवणीचे पटाक कोडून पयसाचा विणया दवणीत! इंडियातला शयरी मानुस दिवाई 'तुपाशी' करते अन् शरीर कुविद्ययान भारतातला बळीराजा दिवाई 'उपाशी' करते. म्हजे वेडा शिरवागार रायते अन् कुटूच पान्याची वाट पायते! खेळायलायला मान्याचा सारा कुटाना काया मावणीच्या सवणीतकर असते. जोड काई असो का मसी, काई काडून घेवणीतला, लेकवायची, सुनयायरीची, लेकवाईची, घरघ्या सवणीची दिवाई सांगरी कराय लागते. पण सारा आनंद, आतुणकी मानुसची, सोययनाच्या या 'उपाशी' दिवाई'च 'उपेत' असते. वेळवेळीच्या कायटयलले दिवे जेव्हात घेतून हाया जवणीत सवणीतल्या उजोड पसरते अन् तेच शरीर इंडियातल्या 'भारता'ची कायजालली दिवाई मनात घर करतून तु... ?

मोदींची दिवाळी जवानांसमवेत!

सोमवारपासून देशात दिवाळीच्या शुभ पर्वाला सुरुवात झाली असून कोरोना महामारीचे सावट असतानाही देशात आनंदाचे वातावरण आहे. तथापि, कोरोनाचे संकट देशातून अद्याप गेले नसल्याने गंदाची दिवाळी साजरी करताना कोरोनाचे नियम पाळण्याचे व सीमेचे निर्बंधपणे संरक्षण करणाऱ्या सैनिकांना सलाम करण्यासाठी एक दिवा लावण्याचे आवाहनही मोदी यांनी केले आहे. पंतप्रधान झाल्यापासून नरेंद्र मोदी अनीच्या पद्धतीने दिवाळी साजरी करीत आहेत. प्रत्येक वर्षी दिवाळीला सीमेवर जाऊन ते सैनिकांच्या सहवासात ते दिवाळी साजरी करतात. देशाचा प्रमुख सभासुदीला आपल्यात हजर राहतो यासारखा आनंद जवानांना वुसरा कुठला नसेल. यावर्षी मोदींनी नौशेरा (राजौरी) येथील जवानांच्या कॅम्पमध्ये जाऊन तेथे तैनात असलेल्या जवानांसोबत दिवाळी साजरी केली. यावेळी लष्करी गणवेश परिधान केलेल्या मोदींनी जवानांच्या धाडसाचे आणि साहसाचे कौतुक करत त्यांना दिवाळीच्या शुभेच्छा दिल्या. 'जगातील कोणतीच ताकद आमच्या सैनिकांना भारताच्या सीमेचे रक्षण करण्यापासून रोखू शकत नाही', असे म्हणत पंतप्रधान मोदी यांनी भारतीय सैन्याचे कौतुक केले. सीमेवरील जवानांच्या कर्तव्यदशतेमुळेच देशातील १४०

प्रा. विजय कोष्टी
मो. नं.: 8805035702

संवात

कोठी लोक आनंदाने दिवाळी साजरी करू शकतात. जवानांच्या शौर्याचे कौतुक करून, त्यांना स्वतःच्या हाताने मिठाई भरविताना जवान हे आपल्या कुटुंबाचाच भाग असल्याची भावना व्यक्त केली. दरवर्षी मोदी दिवाळीच्या निमित्ताने आपल्या कुटुंबीयांपासून हजारो मैल दूर राहून मातृभूमीचे संरक्षण करणाऱ्या जवानांचा प्रत्येक घाट्याला अभिमान असल्याचे नमूद करून सैनिक या धाट्याद्वारे संपूर्ण देशवासीयांना एकत्र जोडण्याचा प्रयत्न करतात. याद्वारे ते सैनिकांमध्ये आपण एकाच नसून देशाचाच आनंदाच्या शणी आपल्याला विसरलेले नाहीत ही जाणीव निर्माण करतात. सद्यस्थितीत याची खूप गरज होती, कारण देशभर दिवाळी बालू असताना व सीमेवर (ना) पाक शत्रू आगळीक करीत असताना आपले लाखो सैनिक त्यांच्या घरापासून दूर प्रतिकूल परिस्थितीत आपल्या जीवावर उदार होऊन देशवासीयांचे रक्षण करीत आहेत. म्हणूनच दरवर्षीची दिवाळी सैनिकांची करणाऱ्या आणि संपूर्ण देशवासी जवानांसोबत आहेत, हे दाखवून जवानांची हिमत वाडविणाऱ्या मोदींच्या कल्पकतेला सलाम!

6-11-2021 देशोज्जती

नाचक विचार मंच

कोव्हॅक्सिनला मान्यता मिळाली!

दहा महिन्यांपूर्वी जानेवारी २०२१ मध्ये देशात कोविशिल्ड आणि कोव्हॅक्सिन या दोन कोरोना प्रतिबंधक लशी देऊन लसीकरण मोहिमेला सुरुवात झाली. अलीकडेच लसीकरणाने १०० कोटींचा टप्पाही ओलांडला; परंतु जागतिक आरोग्य संघटनेने एकाकडे कोविशिल्डला मान्यता दिली असतानाच संपूर्ण भारतीय बनावटीच्या कोव्हॅक्सिनच्या मान्यतेचे भिजत घोंगडे ठेवले होते. वास्तविक सामान्य लोकांपासून देशातील मान्यवर नेते मंडळी आणि पंतप्रधानांपर्यंत कोट्यवधी लोकांनी कोव्हॅक्सिन कोरोना प्रतिबंधक लस घेतली आहे; परंतु जागतिक पातळीवर कोव्हॅक्सिनला मान्यता नसल्यामुळे भारतातून परदेशात जाणाऱ्या नागरिकांना मोठ्या अडचणींना तोंड द्यावे लागत होते. अनेक देशांनी कोव्हॅक्सिन लस घेतलेल्या भारतीयांना त्यांच्या देशात प्रवेश नाकारला. विशेषतः परदेशात नोकरी, व्यवसायासाठी जाणारे तसेच परदेशी शिकणारे विद्यार्थी यांची मोठीच कुचबणा झाली. मात्र, आता जागतिक आरोग्य संघटनेने कोव्हॅक्सिन लसीच्या आपत्कालीन वापराला परवानगी दिल्यामुळे कोव्हॅक्सिन लस घेतलेल्या व परदेशात प्रवास करू इच्छिणाऱ्या भारतीयांना मोठा दिलासा मिळाला आहे.

प्रवीण शंकर मोरे
अंधेरी (पूर्व), मुंबई-४०० ०९३
भ्रमणधनी-९८७०७७७२७४

6-11-2021 देशोज्जती

विचारधन

सुभमा पाखरे

मो. नं.: 8788248926

मनोदशा??

प्रत्येक व्यक्तीचा स्वभाव वेगवेगळा असतो. त्याच्या आवडीनिवडीदेखील वेगवेगळ्या असतात. आपण व्यक्ती तेवढ्या प्रवृत्ती म्हणतो हे त्यामुळेच! असे का होते? तर प्रत्येक व्यक्तीची चित्त प्रवृत्तीही भिन्नभिन्न असते. आपल्या प्रवृत्तीमध्ये रज, सत, तम असे त्रिगुण असतात. या त्रिगुणांवर आपला स्वभाव निर्भर असतो. तसेच आपल्या चित्ताची जी भावदशा असते, त्याप्रमाणे आपल्या मनात विचारांची ये-जा असते. रजोगुणांचा प्रभाव असणारे ते राजसधर्म, गुणी आणि सदाचारी व्यक्ती असतात. तर 'सत्' गुणांच्या प्रभावाने सात्विक बुत्ती बळावते. त्याने व्यक्ती अतिशय सालस, सात्विक आणि मितभाषी तयार होतात. हा व्यक्ती आपली प्रगती उत्तरोत्तर करतो. तर 'तम' हा गुण नसून दुर्गुण होय. त्याच्या प्रभावाने माणूस हा पूर्ण उद्ध्वस्त होतो. 'तम' प्रवृत्तीचा व्यक्ती हा तापसी, रागीट, उद्वट, उर्मट, अहंकारी आणि विकृत होतो. तो खरोखर 'तमा'त जीवनयापन करतो. त्याला स्वतःचे परीक्षण करणे जमत नाही. त्यामुळे प्रकाशाचा साधा कबडसाही त्याच्यापर्यंत पोहचत नाही. त्याचे जीवन हे निरर्थक जाते. तो मानवी जन्म पूर्णपणे बाया घालवितो. मात्र, त्यादिवशी त्याला भानच नसते. आपल्या आयुष्यातील प्रत्येक क्षण हिऱ्याच्या किमतीचा आहे, परंतु, तो तामसी व्यक्ती जीवनमालात बहुमोल सणांना दगड समजून उचलून फेकत जातो. जीवन संपते आणि तामसी कुल्यामुळे त्याच्या शेवटच्या क्षणाला गाठीशी राहतात ते पाण्याच्या तळ्यात बुडणारी जडकृत्ये! हे ओळखून वेळीच सावध होणारे, जीवनाचे खरे सोने करतात आणि जीवन उजळून निघते... दिव्यासमान.... नेहमीसाठी!!

देशपाडे लै आऊट, नालबाही,
वर्षा ४४२००१

देशोज्जती
6-11-2021

उच्च जीडीपीच्या हव्यासामुळे पृथ्वीचा नाश!

गैरसोयीचे सत्य आपल्या पुढ्यात आहे. १९९० च्या दशकाच्या सुरुवातीपासून हवामान बदलाविषयी सर्वत्र जागतिक चर्चा सुरु असूनही, संयुक्त राष्ट्रांची हवामान संस्था, जागतिक हवामान संघटनेच्या (इन्क्यूएमओ) ताज्या अहवालाने चिंता वाढली आहे. २०२० मध्ये हरितगृह वायू उत्सर्जनाने विक्रमी उच्चांक गाठला आहे. परिणामी तापमानातील वाढ अपेक्षित २.० अंशापेक्षा कमी ठेवण्याचे आश्वासन शतकाच्या मध्यापर्यंत जगाला पूर्ण करण्याची शक्यता दिसत नाही. इन्क्यूएमओचे सरचिटणीस पेटेरी तालास म्हणाले, की 'आम्ही मार्गापासून दूर आहोत. आम्हाला आमच्या औद्योगिक, ऊर्जा व बाह्यतक प्रणाली आणि संपूर्ण जीवन पद्धतीवर पुनर्विचार करण्याची गरज आहे.' दरम्यान, युनायटेड नेशन्स एन्व्हायर्नमेंट प्रोग्रामने (यूएनईपी) या शतकाच्या अखेरीपर्यंत जगाचे तापमान २.७ अंशाने वाढण्याची शक्यता असल्याचा इशारा दिला आहे. ही ब्रेकिंग न्यूज ग्लोबला येथे ३१ ऑक्टोबर रोजी झालेल्या यूपीएन प्रेसवर्क कन्फेरेन्स ऑन क्लायमेट चेंजच्या (सीओपी२६) २६ व्या परिषदेच्या दोन आठवड्यांच्या चर्चेच्या काही दिवस आधी आली आहे. हवामान वाटाघाटीकारांनी पुढील दोन आठवडे केवळ भांडणेच न करता, गजर करण्यासाठी एकत्र येणे, राष्ट्रीय निर्धारित योगदान (एनडीसी) सेट करणे आणि उच्च आर्थिक दायित्वांची कायदेशीर अंमलबजावणी करणे अपेक्षित आहे.

देविंदर शर्मा

मो. नं. : 9811301857

hunger55@gmail.com

वर्तमान

आमूलास सुधारणा करणे ही भगतेबाहेरची गोष्ट आहे. यामुळे, अर्थव्यवस्थेच्या वाढीमुळे मागे पडलेल्या विनाशकारी पर्यावरणीय पाऊलखुणांमधून विकास दुष्पट केवळाने कोणतेही अर्धपूर्ण उद्दिष्ट साध्य होईल, असे मान्य करण्याची अंतरराष्ट्रीय नेतृत्वाची भूमिका असेल. शेवटी, जागतिक आर्थिक विकासाचे मॉडेल ज्या प्रकारे पाडले गेले आहे, उच्च वाढीचा मार्ग शेवटी संसाधन कमी होण्यास कारणीभूत ठरतो.

राजकीय नेत्यांसाठी, त्यांच्या सरकारांची उच्च क्रमिणी दाखविण्याचे उच्च जीडीपी हा अंतिम विकास निर्देशक आहे. पर्यावरणाच्या नाशामुळे लोकांना संकटांसह जगणे आणि मूकपणे त्रास सहन करण्याची किंमत चुकवावी लागत आहे. हवामान बदलाविषयीच्या चर्चेमुळे कमीतकमी पर्यावरण न्हासातून लोकांना मोजावी लागणारी मोठी किंमत बाहेर आणण्यात यश आले आहे. आर्थिक विकासाच्या आराखड्यापासून दूर जाण्यासाठी, ज्यामुळे हवामान आपत्तीला कारणीभूत होणार नाही, अशा आर्थिक व्यवस्थेकडे जाण्यासाठी आर्थिक विचारांमध्ये परिवर्तनात्मक बदल घडवून आणणे आवश्यक आहे. त्याकरिता जागतिक नेतृत्वाने जगाला सुरक्षित व निरोगी मविष्याकडे मार्गदर्शन आणि नेतृत्व करण्यासाठी धैर्य दाखविण्याची गरज आहे.

दुसऱ्या शब्दात, चायना शॉपमधील बेल- उच्च जीडीपीची शर्यत- आधीच भडकलेली आहे. जोपर्यंत ती नियंत्रित केली जात नाही, तोपर्यंत या ग्रहाच्या नैसर्गिक संसाधनांमध्ये जे काही उरले आहे ते केवळ पुढे नेण्याचीच नाही, तर हा ग्रह अक्षरशः जळत राहील, अशा बिंदूपर्यंत तापविषयाची क्षमता आहे. या कठोर वास्तवाची जाणीव करून, जेव्हा जी-२०चे नेते उच्च जीडीपी मिळविण्यास उत्पादन वाढवण्यासाठी उच्च गुंतवणुकीचा प्रयत्न करणार नाहीत, त्यावेळीच ते जागतिक तापमान स्थिर ठेवण्याचे आवाहन करू शकतील. जागतिक भौतिक बदल तीव्रपणे कमी करण्याचा मूळ हेतू असल्याशिवाय, २०२३ पासून विकसनशील देशांसाठी प्रतिवर्षी १०० अब्ज डॉलर्सच्या करण्यात येणाऱ्या अपेक्षित हवामान आर्थिक तरतुदीचा कोणताही लाभ होणार नाही. उदाहरणार्थ, आम्ही एकीकडे अॅमिझॉनचे जंगल साफ करू शकत नाही आणि त्याच वेळी लोकांना हवामान बदल कमी करण्यास मदत करण्यासाठी तंत्रज्ञानाची मागणी करू शकत नाही. खानकाम आणि उद्योगाच्या वाढत्या गरजा भागवण्यासाठी आम्ही मोठ्या प्रमाणात जंगले साफ करू शकत नाही आणि हिऱ्या फुफ्फुसांचे समुपदेशन व संरक्षण करण्यासाठी पोक्क आश्वासने देऊ शकत नाही. त्याच वेळी आम्ही बचत कमी करून लोकांना अधिक खर्च करण्यास प्रोत्साहन मिळण्यासाठी आर्थिक धोरणांची पुनर्रचना करू शकत नाही, ज्यामुळे उपयोग वाढतो. फक्त काही उदाहरणे; परंतु मला खात्री आहे की, वाचक सहमत होतील की त्यासाठी आम्हाला ट्रिपिंग पॉईंटवर आणणाऱ्या आर्थिक विचारसरणीत बदल करणे आवश्यक आहे. म्हणूनच मी नेहमीच सांगितले आहे की, हवामान संकटावर कायमस्वरूपी तोडगा जी-२० नेत्यांच्या हातात आहे. या नेत्यांना हा ग्रह वाचवण्यासाठी त्यांची सामूहिक दूरदृष्टी घेऊन बाहेर यावे लागेल आणि बैलाला शिंगावर घेण्याची त्यांना तयारी दाखवावी लागेल. जीडीपीबद्दलचे त्यांचे वेड संपवणे ही पहिली पायरी आहे, तर कोणतीही आर्थिक क्रिया सुरु करण्यापूर्वी सामाजिक आणि पर्यावरणीय खर्च मोजणे, ही दुसरी पायरी आहे. मानवी भांडवलाने आणि कोणत्याही किंमतीवर निसर्गाच्या संवर्धनावर अधिक गुंतवणूक करा. हे काम सोपे नसल्याची मला जाणीव आहे, पण नेल्सन मंडेला यांनी एकदा म्हटल्याप्रमाणे 'ते पूर्ण होईपर्यंत हे नेहमीच अशक्यप्राय वाटत असते.'

(लेखक प्रख्यात अन्न धोरण विश्लेषक आणि कृषी क्षेत्राशी संबंधित समस्यांचे तज्ज्ञ आहेत. ते अन्न, शेती आणि उपासमार यांचे विज्ञान)

दिवा पेटवा प्रेमाचा...

गावगाळ्यातल्या हरिक वानसाच्या मनात सुखाचा तरंग उडोवारा, जनदाले स्थान देवारा, कर्मकराईचा तुटका- मुटका करीतासाच्या पिकाचा हंगाम सुरु करतारा, आंगले मुळाची खडीची मुठहळी भरल्यावरची, फरायाच्या गोळ्याकडे जाऊ, माट्याईने, खारट-खारट घुमुरे पोयईच्या विमंग विषक्याने तोडले पाणी सुटलेच पाने एकमेकांच्या कायजातले 'सुख-दुख' सोपवकारा वातावरण या सनासुदीच्या दिवसात जन्मले वेले! इतकतीतली शरतीच्या देवळातली वाकळा आरती साया गाव गाव्यातल्या वाकळीत झपेल जनमनाले जागते, अस्या अनेगाच्या, टाठ-मुदगाच्या मजराचे वातावरण अन् दुसऱ्याईकडे गाव-वासाचाच हंभरन, आंगनातले सहासराण, वृंदाभनात होळनारी तुयरी, रंगारंगाच्या रंगीच्या पीडन रंगलेली कायजात न मावनारी रांगी, तिच्या मयात उजवतीतला सुखाचा उजळ पाळनारा दिवा, प्रेमाच्या सुगंधाचा सुगंध पसरौनारी उदकाशी म्हजे बापा सोरगातले सुख दिवाईच्या दिवसात गावगाळ्यातल्या आंगनात अवतरते! पन गळेका हे कायजात न मावनार सुख इम्मानान सांग बर, तुमच्या हायफाय शयराईतल्या कोबडीच्या 'खुराक्यावानी' फर्नेटच्या घराईत श्रीमंतीच्या धाटात जगनाच्या मान्सां! भेट्टे काय? गावगाळ्यातला मानूस कितीही गरीब असलातरी संस्कृतीतल्या आपुलकीच्या 'सनाई'ले घीऊन धारते. पन गावगाळ्यातल्या सर्वधर्मसमभावाने, आंगनातल्या रांगींम, एकमेकांच्या मनात प्रेमाच्या सुगंधाचा दिव्याले दिवा पेटवून, उलसक गोळ्याकडे असो का नसो पन हमेशाची घटनी-माकरीच्या निवदानच आपुलकी जपतात! बापहो सर्वधर्मसमभावाच नास जपून हुन हेच 'खरी' भारतीय संस्कृती हाये. इतेशी 'संस्कृती'च्या फटाक्याईत कितीकडे जोर मारला तरी, उत्सल भारतीय संस्कृतीचा अँटमबाब कोनालेच फोळता येनार नाई! दिवाईच्या फरायासंग, वारकरी संध्यायाच्या सुगंधाच्या अनमोल ठेव्याने जगलेच पायजे. सोपुसताईच्या कायजातल्या सयदाच्या गोळ्याईने, बानीने, तुकोबा, शानोबा, नाइमेबा, तुळकीजीच्या कायजातला बाना ओपखलाच पायजे. ताच कुडी न कुचवाड इतबा, गावगाळ्यातल्या भक्ताईच्या कायजात गाव्याने जेरी

अरुण मोडक

मो. नं. 9822593947

जागते, अस्या अनेगाच्या, टाठ-मुदगाच्या

मजराचे वातावरण अन् दुसऱ्याईकडे गाव-

वासाचाच हंभरन, आंगनातले सहासराण,

वृंदाभनात होळनारी तुयरी, रंगारंगाच्या

रंगीच्या पीडन रंगलेली कायजात न

मावनारी रांगी, तिच्या मयात

उजवतीतला सुखाचा उजळ पाळनारा

दिवा, प्रेमाच्या सुगंधाचा सुगंध पसरौनारी

उदकाशी म्हजे बापा सोरगातले सुख

दिवाईच्या दिवसात गावगाळ्यातल्या

आंगनात अवतरते! पन गळेका हे

कायजात न मावनार सुख इम्मानान सांग

बर, तुमच्या हायफाय शयराईतल्या

कोबडीच्या 'खुराक्यावानी' फर्नेटच्या

घराईत श्रीमंतीच्या धाटात जगनाच्या

मान्सां! भेट्टे काय? गावगाळ्यातला

मानूस कितीही गरीब असलातरी

संस्कृतीतल्या आपुलकीच्या 'सनाई'ले

घीऊन धारते. पन गावगाळ्यातल्या

सर्वधर्मसमभावाने, आंगनातल्या रांगींम,

एकमेकांच्या मनात प्रेमाच्या सुगंधाचा

दिव्याले दिवा पेटवून, उलसक गोळ्याकडे

असो का नसो पन हमेशाची घटनी-

माकरीच्या निवदानच आपुलकी

जपतात! बापहो सर्वधर्मसमभावाच नास

जपून हुन हेच 'खरी' भारतीय संस्कृती

हाये. इतेशी 'संस्कृती'च्या फटाक्याईत

कितीकडे जोर मारला तरी, उत्सल

भारतीय संस्कृतीचा अँटमबाब

कोनालेच फोळता येनार नाई! दिवाईच्या

फरायासंग, वारकरी संध्यायाच्या

सुगंधाच्या अनमोल ठेव्याने जगलेच

चार-चौघांचा संयमी राष्ट्रपती!

सुखदुखे समे कृत्वा लाभालासौ जयाजयी।
ततो युद्धाय युज्यस्य नैवं पापमवाप्स्यसि॥

न बुद्धिभेदं जनयेद्वानां कर्मविक्रिनाम्।
जोषयेत्सर्वकर्मणि विद्वान् युक्तः समाचरन्॥

—गीता ३.२६॥

सार्वजनिक जीवनात वावरणाऱ्यांनी प्रशास
आणि निंदा दोघांनाही समान रूपाने स्वीकारले
पाहिजे. -चाईस

आज ४ डिसेंबर. तसा प्रत्येक दिवस काही ना काही
केशिष्ट्यांनी सजलला असतो. या दिवशी माजी पंतप्रधान
आय. के. गुजराल, क्रिकेटपटू अजित आगरकर यांची
जयंती, चित्रपट अभिनेते शशी कपूर यांची पुण्यतिथी.
नौदल दिवस म्हणूनही हा दिवस साजरा होतो. पण मला
हा दिवस यासाठी महत्त्वाचा वाटतो कारण की राजीव
गांधी, व्हीपी सिंग, चंद्रशेखर आणि पीव्ही नरसिंह राव
असे चार पंतप्रधान पाहिलेल्या राष्ट्रपती आरव्ही अर्थात
रामस्वामी वेंकटरमण यांची जयंती असलेला हा दिवस
आहे.

या निमित्ताने राष्ट्रपती वेंकटरमण यांच्या जीवनातील
काही अधिस्मरणीय प्रसंग याचकांना मावतील हा विश्वास
आहे. महत्त्वाचे म्हणजे आपल्या देशात राष्ट्रपती हा
शोभेची वस्तू किंवा पंतप्रधानाच्या हातातील बाहुली
अथवा अलंकारिक पद धारण करणारी व्यक्ती किंवा रबर
स्टॅम्प आहे, हा जो आजच्या स्थितीमुळे समज आहे तो
वेंकटरमण यांनी आपल्या कर्तृत्वाने दूर केला होता.

त्यांनी आपल्या My Presidential years या
राष्ट्रपतीपदाच्या पाच वर्षांच्या काळातील अनुभवांचे
आत्मचरित्र बजा पुस्तक लिहिले आहे. एका ज्येष्ठ
पत्रकाराकडून राष्ट्रपतीमनचा इतिहासही लिहून घेतला
आहे. लहानपणी बॅंडमिंटन, फुटबॉल आणि क्रिकेट
कळणारे राष्ट्रपती हाकतिकिटिटाचा संग्रह क्रायचे परिश्रम
करा, इमानदारीने आणि निष्कपट राहा, देशावर प्रेम
करा आणि कर्तव्यात अजिबात कसुर करू नका, हा
त्यांचा देशवासीयाना संदेश असायचा सक्ताही सहा ते
रात्री अकरापर्यंत सतत कार्यरत असणे हे चक्रवर्तमान
यांचे वैशिष्ट्य होते. त्यांच्या कानाचा विदेशात शरवळिया

करण्याचा सत्ता डॉक्टरांनी दिला
होता, पण त्यांनी मातृभूमीतच
आपल्या डॉक्टरांवर दुष्ट विश्वास
दाखवून भारतातच शस्त्रक्रिया केली
होती.

ते म्हणतात, राष्ट्रपती या
नात्याने मला लक्षात आले, की या
पदावर माणूस आपला एकांत
रामायून बसतो. सकाळी
उठल्यापासून रात्री झोपपर्यंत
कर्मचारी, एंडीसी आणि वेगवेगळ्या
प्रकारच्या असंख्य सेवक समूहाच्या
गराड्यात तो असतो. आपल्या
दैनंदिन आवश्यकतेसाठी मी
आत्मनिर्भर राहिलो आहे. राष्ट्रपती
असतानामुद्धा आपले बुट पालिश
करण्यापासून तर कपडे
सांभाळण्यापर्यंतची कामे मी स्वतः
करित होतो. ठण्ठणीत प्रकृतीसाठी
हे आवश्यक आहे अन्यथा सर्व अवयव
जखडून जातील, सत्तेचे पद मिळाले
की आनंद आणि यश मनुष्याचा
कायाकल्प कसा करून जातो, ही
गोष्ट नरसिंह राव पंतप्रधान झाल्यावर
मला समजून आली.

त्यांनी ऑस्ट्रिया, स्वित्झर्लंड, न्युझिलंड, रशिया इ.
देशांचे सदिच्छा दौरे केले. गोवा-मुल्तीनंतर पोर्तुगालला
भेट देणारे (४ एप्रिल १९९०) ते पहिले राष्ट्रपती होत.
तसेच त्यांनी मे १९९२ मध्ये चीनला भेट दिली.
भारताच्या राष्ट्रपतीची ही चीनला पहिलीच अधिकृत भेट
होय. त्यांना कामराज यांच्या रशिया-भेटीवर आधारित
प्रवासवर्णनासाठी सोव्हिएट लँड-नेटक परिनिर्घिक
देष्यात आले. एक सामान्य कार्यकर्ता म्हणून त्यांनी
राजकारणात प्रवेश केला आणि अवक प्रयत्न, कोरूसस
व व्यासंग यांच्या बळावर राष्ट्रपती हे सर्वोच्च पद
भूषविले. त्यांच्या कार्यकाळातील काही मुनोरंजक आणि
वेदनादायी प्रसंगही त्यांनी सहजतेने घेऊन

न. मा. जोशी
मो. नं.: 8805948951
nama2joshi@gmail.com

अन्यथा

देशा गभीर वित्तीय संकट आणि
कमालीच्या राजकीय अस्थिरतेची
सामना करीत असताना आपण राष्ट्रीय
सरकार वनविषयाची सूचना केली
होती. पण कोणत्याच पक्षाने तिला
मान्यता दिली नव्हती. १९३० मध्ये
इंग्लंडमध्ये असा व्हास्ती प्रयोग झाला
होता. वॅकटरमण यांचा पूर्ण कार्यकाळ
राजकीय अस्थिरतेचा अतिबाध कठीण
काळ होता. की एकही दिवस ते सुकाने
निदिधत झपू शकले नाही. आपल्या
झोपले नाही. आजच्या राष्ट्रपतींमध्ये
नाममात्र किंवा शोभेची वस्तू असलेले
राष्ट्रपती असे त्यांना वागण्याची संधीच
मिळाली नाही.

हेच देवीनाल व्हातमाझात
हेलिकॉप्टरने जाते असा चवदार
परिचय झाल्यावर नापसूरला गेले होते. राजकीय
विश्रामकाळात देवावर विसरलेला त्यांचा हा
देष्यासाठी हेलिकॉप्टर नापसूरून मुला पकवण्याला
आले होते. वारं देव का माल! २५ जून १९९१ मधे
नरसिंह राव यांनी पंतप्रधानपदाची शपथ घेतली तेव्हा
ममता बॅकसी आपल्या घरी टिन्की घालून होण्या तेव्हा
त्यांच्या मठाचा पुढारा झाल्याचे ऐकल्याचे या घडामोडी
करत परिश्रमाची शपथ घेण्यासाठी अजिंक्य हेलिकॉप्टर
मोठेदण्डा होण्या अजिंक्य एक आरत्या कोरूसस
बसले होते. त्यांचे या कुशलका जेव्हा तेव्हा संदर्भ
प्रत्येक देशवासीची याचकें विचारणा व घटनेने समू
आघोरा हैकर (सग) यांनी एक झाला. हाचका घडणाने

तो असा की राष्ट्रपतींना मिळणाऱ्या सर्व वेगवेगळी वरी
न भेदा राष्ट्रपती माननातच देशाच्यासाठी एक मतास का
निर्मूल केला. अजिंक्य का वस्तुचे संघारान्य इतकं
दुर्दैवाने. राष्ट्रपतींना मिळणारे तक्रार ही स्वतःची
वाचनता समजणारे काही राष्ट्रपती देशाने घडिने
आहेत.

आपल्या राष्ट्रपती पदाच्या खड्यात दोन गोष्टी
बळात आल्या नव्हत तसेच कमालीची सत वस्तु केली
आहे. एक म्हणजे सामान्यपणे जावरी. दोन्ही
समूहांच्या टांचना समजावणान का आले नव्ही
६ डिसेंबर १९९२ ला कावरी कमीट राष्ट्रपती
घटनेने आम्हात अतीव समजूतवादी अण्य सजावट
होती. ३४ गभीर वित्तीय संकट आणि कमालीच्या
राजकीय अस्थिरतेची सामना करीत असताना आपण
राष्ट्रीय सरकार वनविषयाची सूचना केली होती. पण
कोणत्याच पक्षाने तिला मान्यता दिली नव्हती. १९३०
मध्ये इंग्लंडमध्ये असा व्हास्ती प्रयोग झाला होता.
वॅकटरमण यांचे पूर्ण कार्यकाळ राजकीय अस्थिरतेचा
अतिबाध कठीण काळ होता. की एकही दिवस ते सुकाने
निदिधत झपू शकले नाही. आपल्या झोपले नाही.
आजच्या राष्ट्रपतींमध्ये नाममात्र किंवा शोभेची वस्तू
असलेले राष्ट्रपती असे त्यांना वागण्याची संधीच
मिळाली नाही. आजच्या कार्यकाळात अजिंक्य
हेलिकॉप्टरने जाते असा चवदार परिचय झाल्यावर नापसूरला गेले होते. राजकीय
विश्रामकाळात देवावर विसरलेला त्यांचा हा देश्यासाठी
हेलिकॉप्टर नापसूरून मुला पकवण्याला आले होते. वारं देव का माल! २५ जून १९९१ मधे
नरसिंह राव यांनी पंतप्रधानपदाची शपथ घेतली तेव्हा ममता बॅकसी आपल्या घरी टिन्की घालून होण्या तेव्हा
त्यांच्या मठाचा पुढारा झाल्याचे ऐकल्याचे या घडामोडी करत परिश्रमाची शपथ घेण्यासाठी अजिंक्य हेलिकॉप्टर
मोठेदण्डा होण्या अजिंक्य एक आरत्या कोरूसस बसले होते. त्यांचे या कुशलका जेव्हा तेव्हा संदर्भ प्रत्येक देशवासीची याचकें विचारणा व घटनेने समू
आघोरा हैकर (सग) यांनी एक झाला. हाचका घडणाने

न व्हाई आपल्ये राज्यां न व्हाई न पुनर्पंचम।
कावये दुःखजन्यानां प्राणि-व्यवस्थितानाम् ?
हे राम! जगा पचण्या राज्याची शक्यता नव्ही. काय
सक्ये अन पुनर्पंचमही नव्ही. (कृष्णार्जुन संवा) १०४
ही ३ ३ शून संवत् पुनर्पंचम २०२१ मध्ये २०२१ मध्ये
होणे' की २०२१ मध्ये २०२१ मध्ये २०२१ मध्ये २०२१ मध्ये
२०२१ मध्ये २०२१ मध्ये २०२१ मध्ये २०२१ मध्ये २०२१ मध्ये
अजिंक्य हे हेलिकॉप्टरने जाते असा चवदार परिचय झाल्यावर नापसूरला गेले होते. राजकीय विश्रामकाळात देवावर विसरलेला त्यांचा हा देश्यासाठी हेलिकॉप्टर नापसूरून मुला पकवण्याला आले होते. वारं देव का माल! २५ जून १९९१ मधे नरसिंह राव यांनी पंतप्रधानपदाची शपथ घेतली तेव्हा ममता बॅकसी आपल्या घरी टिन्की घालून होण्या तेव्हा त्यांच्या मठाचा पुढारा झाल्याचे ऐकल्याचे या घडामोडी करत परिश्रमाची शपथ घेण्यासाठी अजिंक्य हेलिकॉप्टर मोठेदण्डा होण्या अजिंक्य एक आरत्या कोरूसस बसले होते. त्यांचे या कुशलका जेव्हा तेव्हा संदर्भ प्रत्येक देशवासीची याचकें विचारणा व घटनेने समू आघोरा हैकर (सग) यांनी एक झाला. हाचका घडणाने

गुणवंत तरुणांच्या आयुष्याशी खेळ!

भ्रष्टाचार ही देशाला लागलेली कीड आहे. ही कीड देश पोखरत आहेच शिवाय देशाचे भविष्य असलेल्या गुणवंत तरुणांचे भविष्यही पोखरत आहे. महाराष्ट्रात अशी कोणती परीक्षा उरली नाही ज्यात भ्रष्टाचार, अनियमितता झाली नाही. वर्षभर अभ्यास करून सरकारी नोकरीचे स्वप्न पाहणाऱ्या लाखो गरीब गुणवंत तरुणांचे स्वप्न घुसर करणारा घोटाळा उघडकीस येत आहे. आरोग्यखाते, एमपीएससी, एमआयडीसी पाठोपाठ म्हाडा परीक्षेबाही पेपर फुटला आहे. पेपरफुटीची ही कीड शिक्षक भरतीसाठी घेतल्या जाणाऱ्या टीईटी परीक्षेलाही लागली आहे. पैसे घेऊन पेपर फोडणारी मोठी टोळी राज्यात अस्तित्वात आहे. ही टोळी राज्यातील गुणवंत विद्यार्थ्यांच्या आयुष्याशी खेळत आहे. अर्थात प्रशासनातील काही भ्रष्ट उच्चपदस्थ अधिकऱ्यांचा आशीर्वाद असल्याशिवाय ही टोळी इतका मोठा घोटाळा करणे शक्य नाही. या घोटाळ्यात अनेक बडे अधिकारी गुंतले असण्याची शक्यता आहे त्यामुळे या प्रकरणाची सखोल चौकशी होण्याची, त्यामधील दोषांना अटक होण्याची आणि त्यांच्यावर कायदेशीर कारवाई करण्याची आणि भरती प्रक्रिया अधिकाधिक पारदर्शी करण्याची गरज आहे. आजवरचा अनुभव पाहता या बाबी प्रत्यक्षात येण्याची शक्यता कमी दिसते. तसे झाल्यास भ्रष्टाचाराची ही कीड संपूर्ण यंत्रणेलाच गिळकृत करेल.

श्याम बसप्पा ठाणेदार

मो. नं. : 9922546295

संवाद

पैसे घेऊन पेपर फोडणारी मोठी टोळी राज्यात अस्तित्वात आहे. ही टोळी राज्यातील गुणवंत विद्यार्थ्यांच्या आयुष्याशी खेळत आहे. अर्थात प्रशासनातील काही भ्रष्ट उच्चपदस्थ अधिकाऱ्यांचा आशीर्वाद असल्याशिवाय ही टोळी इतका मोठा घोटाळा करणे शक्य नाही.

त्यामुळे ही विषयवली वेळीच उघडून टाकण्यात हवी. सरकारी नोकरीचे स्वप्न उराशी बाळगून त्यासाठी तयारी करणाऱ्या लाखो गुणवंत तरुणांचा आणि एकुलत समाजाचा विश्वास कायम राखायचा असेल तर कोर पणले उघडायलाय हवीत. काही लाख रुपायांसाठी गुणवंत गरीब विद्यार्थ्यांच्या आयुष्याशी खेळणाऱ्या या टोळीचा छडा लावून त्यांना कोरपत्तीत कोरपत्तीत शिक्षा कायदा हवी. तसेच ज्यांच्या आजीर्वादांमध्ये हा घोटाळा होऊ शकत नाही त्या झारीतील शुकुचायींना तर त्यांच्यासाठी कोरपत्तीत शिक्षा कायदा हवी, अर्थात भ्रष्टाचाराची ही कीड आताची नसून पूर्वीपासूनच आहे. वास्तविक हे पूर्वीच कायदा हवे होते, परंतु ते न झाल्याने भ्रष्टाचाराचा घोटपणा वाढत गेला. त्यातूनच पण पेपरफुटीचे प्रकरण सुरू झाले. पेपर फुटीची ही प्रकरण आता वेगवेगळी टांगली जाऊन भ्रष्टाचाराचा अटक केले जात आहे, पण गेली कित्येक वर्षे हे होतच होते आणि भ्रष्ट लोक सुखनेत्र करमार करत होते आणि त्यांचा फटका सर्वसामान्यांना बसत आला आहे. त्यांचे सतत नुकसान होत आहे आहे. हे कोर पकडले जातील, पण न पकडलेल्या घोराने आणि त्यामुळे हानी दई, वि. पुणे

4-12-2021 देशोन्नती

विरोधकातील फूट भाजपच्या पथ्यावर...!

देशात २०२२ मध्ये अनेक राज्यात विधानसभेच्या निवडणुका आहेत. सर्वात चुरशीची निवडणूक उत्तर प्रदेशाची आहे. मागील निवडणुकात तेथे बीजेपीने लक्षणीय यश मिळविले होते. आता गेल्या चार वर्षात तेथे बरेच बदल झाले आहेत. शेतकऱ्यांच्या आंदोलनामुळे तेथे भाजपाला अवघड परिस्थिती निर्माण झाली होती. तथापि कृषी कायदे रद्द केल्यामुळे त्यात काहीशी सुधारणा झालेली आहे. पश्चिम उत्तर प्रदेशात आता बीजेपीला असलेला विरोध कमी होईल असे वाटते. तेथेही विरोधकांपैकी बसपा व समाजवादी पक्ष यांच्यात ताकद कमी नाही. काँग्रेस पक्ष तर स्वतंत्रपणे निवडणुका लढण्याच्या तयारीत आहे. देशातील वातावरण पाहता विरोधकांचे ऐक्य घुसर वाटते. पश्चिम बंगालच्या मुख्यमंत्री व तृणमूलच्या सर्वेसर्वा ममता बॅनर्जी या नुकत्याच महाराष्ट्रात आल्या होत्या. त्यांनी देशात विरोधकांची आघाडी मांडण्याची कल्पना मांडली आहे. वास्तविक आजही देशात अनेक राज्यात काँग्रेस प्रमुख विरोधी पक्ष आहे. अनेक राज्यात तो सत्तेवरही आहे. शिवाय लोकसभेत त्याचे सर्वाधिक खासदार आहेत. अलीकडे त्या पक्षाची ताकद कमी होत चालली आहे हे खरे आहे. तथापि काँग्रेस पक्षाकडे दुर्लक्ष करूनही चालणार नाही. कारण आजही अनेक राज्यात मतदारापुढे बीजेपीला विरोधी पर्याय काँग्रेस हाच पक्ष आहे. तृणमूल काँग्रेस हा पक्ष पश्चिम बंगालमध्ये अधिकाररूढ आहे.

शांतराम वाघ

मो. नं. : 96234 52553

संवाद

वास्तविक आजही देशात अनेक राज्यात काँग्रेस प्रमुख विरोधी पक्ष आहे. अनेक राज्यात तो सत्तेवरही आहे. शिवाय लोकसभेत त्याचे सर्वाधिक खासदार आहेत. अलीकडे त्या पक्षाची ताकद कमी होत चालली आहे हे खरे आहे. तथापि काँग्रेस पक्षाकडे दुर्लक्ष करूनही चालणार नाही. कारण आजही अनेक राज्यात मतदारापुढे बीजेपीला विरोधी पर्याय काँग्रेस हाच पक्ष आहे.

शेजारच्या एक-दोन राज्यात त्याचे धोडेबहुत अस्तित्त्व आहे. आजही देशात इतरत्र त्यांचा प्रभाव अजिबात नाही. गोव्यात त्यांनी शिरकाव करण्याचा प्रयत्न केला आहे. त्यात त्यांना कितपत यश मिळेल हे गोव्यातील निवडणुकांवरून कळेलच. ममता बॅनर्जींचा स्वभाव काहीसा अहंकारी आहे. त्यामुळे त्या विरोधी पक्षाची मोट कितपत बांधू शकतील, याची शंका आहे. शिवाय देशातील बिजू पटनाईकांचा बीजेडी, तेलंगणात थारू एएस, तर आंध्र प्रदेशामधील बायएसआर हे विरोधी प्रादेशिक पक्ष तृणमूल काँग्रेसला कितपत सहकार्य करतील याची शंका वाटते, याशिवाय प्रादेशिक पक्षांना राज्याच्या प्रश्नातच अधिक रस आहे हे जाणवते. पंजाबमध्ये काँग्रेस सत्तारूढ असून मजबूत आहे, पण तेथेही अलीकडे काँग्रेस पक्षात मतभेद निर्माण झाले आहेत. माजी मुख्यमंत्री अमरेंद्र सिंग यांनी बीजेपीला सहकार्य करण्याची भूमिका घेतलेली दिसते याचा परिणाम काँग्रेसच्या मतावर होईल. तेथे आप जोर करतो आहे. त्या पक्षाने आता गोव्यात व गुजरातमध्ये शिरकाव करण्यास सुरुवात केली आहे, पण देशाचा विचार करता त्यांचे अस्तित्त्व फारसे जाणवत नाही. त्यामुळे जोपर्यंत विरोधकांचे ऐक्य होत नाही तोपर्यंत बीजेपीला योग्य पर्याय दिसत नाही. असूनही लोकसभेच्या निवडणुकांना अडीच तीन वर्षे अवधी आहे. तोपर्यंत काही बदल होतीलही, पण आज तरी विरोधकांची फूट बीजेपीच्या पथ्यावर पडत आहे असे दिसते.

4-12-2021 देशोन्नती

मुलांना मनसोक्त खेळू द्या, बागडू द्या!

आजचा पालक
वर्ग आपल्या

रामदास राजेगांवकर

मो. नं. : 9420233032

भारत

सूचक अपेक्षा करत आहे. आपले स्वतःचे बालपण तो विसरला आहे. आपल्या पाल्याला रेंसचा घोडा समजून तो पहिल्या क्रमांकाचे जिंकला पाहिजे, असे त्याला वाटते. त्याच दृष्टीने अगदी लहान वयापासूनच मुलांवर तसे प्रयोग सुरू होतात. त्याला खेळावला, फिरवला बंदी घालण्यात येते. शाळेत

निसर्गाच्या सान्निध्यात आणि कोवळ्या उन्हात खेळणे फारच हितकारक असते. निसर्गाच्या सान्निध्यात आम्ही खेळलो आहोत. अगदी झाडावर चढून सूर-पारंब्यासारखे खेळ खेळलो आहोत; पण हल्लीची मुले तसे खेळ खेळताना कुठेही दिसत नाहीत. काही दिवसांनी तर असे पारंपरिक खेळ लुप्त होणार यात शंकाच नाही.

विकास होतो, हाडे मजबूत होतात. मनावरचा ताण-तणाव कमी होण्यास मदत होते. मन प्रफुल्लित तथा आनंदी राहते. उत्साह वाढून कोणतेही काम करण्याची समता वाढीस लागते. व्यक्तिमत्त्व विकास होण्यास मदत होते. आत्मविश्वास वाढीस लागतो. त्याचप्रमाणे खेळांमुळे राष्ट्रीय मूल्ये, सामाजिक मूल्ये रुजविली जातात. त्यासाठीच मुलांना मुक्तपणे

खेळावयास काही वेळ दिला पाहिजे, परंतु हल्ली मुलांना खेळावला वेळच मिळत नाही. पालकांनी तसे वेळापत्रकच तयार केलेले असते. मुले नेहमीच अभ्यास, गृहकार्य, शिकवणी वर्ग यांमध्येच गुंतलेली असतात.

मागील दोन वर्षांपासून कोरोनासारखे महामारीचे संकट आल्यामुळे, देशातील सर्वच शाळा बंद करण्याचा निर्णय शासनाने घेतला होता. त्यादरम्यान मुले तर घरांमध्येच बंदिस्त झाली होती. काही शाळांनी ऑनलाइन शिकवणी सुरू केली होती. त्याचे सकारात्मक, नकारात्मक असे काय-काय परिणाम झालेत, हे सर्वांना माहीतच आहेत. मुलांना मोबाइल फोन, टी.व्ही. यांसारख्या माध्यमांचे व्यसन जडले आहे. मुले चिडखोर झालीत, आत्मवेदित आणि शरीरानेही खुल झाली आहेत. परिणामी नीरस आणि निरुत्साही बनली आहेत.

निसर्गाच्या सान्निध्यात आणि कोवळ्या उन्हात खेळणे फारच हितकारक असते. निसर्गाच्या सान्निध्यात आम्ही खेळलो आहोत. अगदी झाडावर चढून सूर-पारंब्यासारखे खेळ खेळलो आहोत; पण हल्लीची मुले तसे खेळ खेळताना कुठेही दिसत नाहीत. काही दिवसांनी तर असे पारंपरिक खेळ लुप्त होणार यात शंकाच नाही.

कोवळ्या उन्हात खेळल्यामुळे किंवा बसल्यामुळे शरीराला 'व्हिटॅमिन डी' भरपूर प्रमाणात मिळते. व्हिटॅमिन डी मिळाल्याने हाड मजबूत होतात. शरिराची योग्य प्रमाणात वाढ होते. आरोग्य चांगले राहते. मुले आनंदी राहतात. त्यामुळे मुलांना मनसोक्तपणे खेळू देणे हितकारकच आहे.

मेहकर, जि. बुलडाणा

असेल, तर शाळा आणि शिकवणी वर्ग करा. त्यातून मिळालेल्या वेळेत घरात बसून अभ्यास करणे यामुळे तो आपले बालपण हरवून बसतो. त्याचे खेळण्या-बागडण्याचे दिवस असतात; पण तो आनंद पालक त्यांच्यापासून हिरावून घेत आहेत. अशा या प्रयोगातून इष्ट परिणाम दिसून येतीलच असेही नाही. काही वेळेला वाईट परिणाम दिसून येतात.

मुलांना सतत घरातच ठेवल्यामुळे त्यांचा सर्वांगीण विकास खुंटतो, ते सतत चिडचिड करतात, तसेच काही विकारसुद्धा जडतात. आपण इतर प्राण्यांचा विचार केला, तर आपल्या लक्षात येईल. पाळीव कुत्र्याचेच बघा ना! आपला पाळीव कुत्रा नेहमीसाठी आपल्या दारात मोकळ्या ठेवला तर, तो जास्त मुक्त नाही. तो माणसाळतो आणि इतर व्यक्तींना त्यापासून जास्त धोकाही वाटत नाही. उलट तोच कुत्रा जर सतत बांधून ठेवला, तर खूप रागीट स्वभावाचा बनतो, नेहमी गुरगुरत राहतो. येणाऱ्या-जाणाऱ्या व्यक्तींवर हल्ला करण्याचा प्रयत्न करतो, तर काही वेळेला चावण्याचाही प्रयत्न करतो. आणि जोरजोराने मुक्त असतो. याचप्रमाणे गाय, म्हैस, बैल इत्यादी प्राण्यांच्या बाबतीतसुद्धा कमी-अधिक प्रमाणात असाच अनुभव येतो. त्याच प्राण्यांना जर अधिक वेळ मोकळे ठेवले, तर ते माणसाळतात आणि मारके होत नाहीत. प्राण्यांप्रमाणेच मुलांनाही सतत नियंत्रणात ठेवण्याचा प्रयत्न केला, तर त्यांचीही मानसिकता त्या प्राण्यांसारखीच होईल. म्हणून मुलांनाही मुक्त जीवन जगू देणे गरजेचे असते.

लहान-मोठे खेळ खेळल्यामुळे मुलांची प्रतिकारशक्ती वाढीस लागते. शारीरिक

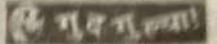
'अटकली खुटी थं जासीन कुटी' ... ?

काही जन्तूंचेही, तुमचा मोबाइल बंद पडला काय, कळवणाऱुन सोपविलेले विस्तृत राखले वं खीच जोक खंते. जखर हावे तुमच्या तुम. जवे रिचार्ज झरले जंनू सोम्याईन जापोआप बंद पडल व इकळ, जाता उपरायासुन व मजगळ्यातल्या सोपल्या पोड्यातलीन वॉ मोबाईल केवळ्याईन आदत हाकुन देली. पयले फुकटला पन वनेजे इकडतल जंनू आता तमळना मयात 'घोपसन' हललं रिचार्जईन। आता वं अती गोट झाली का येक टाईम पोटात गाजर वेतली नाई तरी काळत पन मोबाईल बगर पळीपर गमत नाई लेकन्याईन. कयने जातुणे तुमका मोबाईल काय वानरातल्या तुरीत पडला काय पोतर नेसात नेसात ? कालून वेड्यापण्या करत समदीच्या कतया मात्काच्या ? मुका रावण फडीपर. पयले पाळ्यासारखं रिचार्ज मारलं का मयपयार पोत गोता. पन जखनी येकनेकला फगत पाय खे मोबाईल झाले, तपे त्या केवळ्याईन वनेजे नाव काळोले जंनू वेतलं गयिकाईल.

अरुणा मोडक

मो. नं. 9822593947

'कन्नात्थात' फळजून, तुम्या कळ्यात हे शरीर कत काय पन हातयात नांदी लायलं जंनू खागळ्या नाचव्याली देवली खेकुन ? आता अती गोट झाली का, 'अटकली खुटी वं जासीन कुटी' ? येकठेप आदत फळपयार काण्या गोट घेत नाईत. पयसावं रिचार्ज गयकेन पाचपयार नेल. जंनू जायलाईनच्या गळवेणीन मान्याले हाचदुबळी खेयले हायल। 'घंटी का काय किटीमे' कते. आपल्या मनातलं सयन, जावतन वॉरिसजणवर लेगल का येक सेकंदात चारीदिशान घालून ओके होते. किती सोपं काम झालं पन फुकटात गुनोतून आता पाचपटीन जखरदरतीन तुमच्या विखातला पयसा हिमकळून घेतात ना। म्हजे पयले लाळीगोळीन नांदी लायलं जंनू 'पैरात' आला कां दुलाडनंय झालं चाई काय ? वेव्याच हातघाईस आलं ना बाबा या मोबाईलच्या इकळ्याईन ! जरे गावगाळ्यातल्या हरेक मजुराजोळ जाता या हजाराचा हॅन्डसेट हावे, कयूस येचवारी, विदेन कुरपनावाली घुपटती वी मोबाईलातले गाने पायता पायता काम करते। मनुटाईन चंबोईतली पानघुपारी सोळली, अर्धीच शिदोरी खातात जंनू मोबाईलात आनलाईन तीम्या पायत रायतात ! त्या निळ्याच्या गावकतल्या आळेंच्या आनलाईन शिकवणाने गावगाळ्यातल्या हरेक मान्याले या हजाराचा झोप्या बसेल हावे. त्या छटाकवर लेकरीनंबी आनलाईनचा भलकसा फयदा पोपून, खर शिकवण सोळून 'भलकोन्वे' बावलंग, जंनू गाने पा खी आदत पाळून घेतली. आता शाळा सुरू झाल्यावर बी उलीउली घोपर गुरजीले म्हंतात का आपाले शाळेत गमत नाई. परीच आनलाईन चांगल कतं. काहाले झाकटीत उठून घंटीचं शाळेत बलावता ? वरं सारेच येवहार आनलाईन झाल्यान सारं गावगाळ्यातले हिंद्यान हुकवेलं ना या मोबाईलच्या इकळ्यान। कोनाले भाईत जावं कयच नाई. जे म्हंसान व घा भिन्दात जाणनात येते ! खा प्याले लागो का कयकाळता लागो, बयलाजोळे लागो का आंग घुयाचं साबन, गनू, जेवारी लागो का उळीदमुंगाली भाकर, फळ सांम्यालेच टाईम लागते. फोन खाली हुत नाई व गळी 'पासल' घीवून हजरच ! जंनू जशा सटेल जनाजावरच दिळशायने लोक इकळ्यावानी टपून बसतात ! किती राजा या ईजानाच्या भोपयान भारतीय संस्कृतीचा 'शेवथेवळा' केला. येकयेक रोटीच्या बयताळ आदता लावल्या जंनू सायाईची गिल्लीमिसय करून अरसालं गालवानी मेथ्याले नासोवून, पचकटल्या अनाजाचा घास जखरदरतीन पोटात घाटाले पावून रायले ? फुकटात गोरगरीबाईच्या गयात हे मोबाईलचं 'लोडन' अटवेलं ? फयदा तोटा येकच तागळ्यात भोजून, फुकटाचा माल घळ्यामावान इकळ्याच्या कयन्याच सोताचं भलं करून रायल्या. आपुन बयादाटून गयमान्यावानी तेईच्या मांग-मांग पवून, भिंगोट्यावानी शेवतीच्या फुलावर गरगर फिरून रायलो ? या ईजानाच्या इचुकाट्यात नफनतोटा ज्यान त्यान सोताच ओयखावं पन गावगाळ्यातल्या मानुसकी आपुलकीची या इकळ्यान राखरांगोई केरती हे सत्य लपवता येनार नाई ! पयले गांमवेळ थिथीचं बाकबुल दाखोवून, वनेजे हरेकच्या विखातला पयसा हिमकळून घ्याचा नवा फडा सायाच कयन्याईन आपल्या गयात पयसा फेरला ! या ईजानाच्या जमान्यात अकळ्याईची गोट अती झाली का, 'अटकली खुटी थं जासीन कुटी' ... ? ?

चणा, मोहरी वायदे आणि पुट ऑप्शन तातडीने सुरु करावेत!

उ

घड्या
आकाशाखाली
आपले सर्वस्व

ठेवून व्यवसाय करणारी
व्यक्ती म्हणजे शेतकरी!
सर्वाधिक जोखीम
घेऊनसुद्धा जोपर्यंत
शेतकऱ्याच्या हातात
शेतमालाचे पैसे येत नाही
तोपर्यंत त्याला उत्पन्न किती
होणार आहे? हे कोणीच
सांगू शकत नाही.
१०,००० रुपयांचे
सोयाबीन महिन्याभरात
४,००० होताना आपण या
वर्षात पहिले. यापूर्वी सुद्धा
कडधान्य आणि डाळीच्या
बाबतीत असे अनेकवेळा
झाले आहे. सरकार सारखे

यावर नियंत्रण आणीत असते त्यामुळेच अशा
समस्या निर्माण होतात आणि शेतकऱ्याचा
प्रचंड तोटा होतो.

नवीन कायदे करताना स्टॉक लिमिट
हटवण्याचा निश्चय सरकारने केला; पण
काही महिन्यांतच परत वेगवेगळ्या
माध्यमांतून कडधान्यांच्या साठ्यावर नियंत्रण
लावण्यात आले. यावरून शेतमालाचे
बाजारभाव किती अनिश्चित आहेत, याची
कल्पना येते. यावर काहीतरी पर्याय निघणे
आवश्यक आहे अशी मागील अनेक
वर्षांपासून शेतकऱ्यांची मागणी आहे. यावर
पर्याय म्हणून मागील काही वर्षात वायदे
बाजार किंवा Future Market चा विचार
होत आहे. याही पुढे जाऊन Put Option
च्या माध्यमातून शेतमालाच्या भावाची
निश्चिती करण्याचा एक प्रयोग सुरु झाला.
हा एका अर्थाने शेतमालाच्या भावाचा विमा
काढल्यासारखाच प्रकार आहे.

यामध्ये शेतकऱ्याला ३-४ महिन्यांनंतर
भविष्यात आपल्या मालाचे काय भाव
असतील हे दिसू शकते आणि त्या भावात
त्या शेतकऱ्याला तो माल आगाऊ विकता
येतो. त्यासाठी त्या शेतकऱ्याला एक प्रीमियम
द्यावा लागतो; पण भावाची खात्री अगोदरच
झाल्याने तो प्रीमियम परवडतो आणि त्या
मालाची लागवड करायची किंवा नाही, किंवा
किती करायची याचा निर्णय शेतकऱ्याला घेणे
शक्य होते. मागील वर्षी सेबी द्वारा Put
Option ला उन्नेजन देण्याच्या दृष्टीकोनातून
एक योजना तयार करण्यात आली होती व
त्या योजनेनुसार ज्या शेतकरी उत्पादक

अमित नाफडे

तज्ज्ञ संचालक

जय सरदार शेतकरी उत्पादक कंपनी

विचार

नवीन कायदे करताना स्टॉक लिमिट
हटवण्याचा निश्चय सरकारने केला;
पण काही महिन्यांतच परत
वेगवेगळ्या माध्यमांतून
कडधान्यांच्या साठ्यावर नियंत्रण
लावण्यात आले. यावरून शेतमालाचे
बाजारभाव किती अनिश्चित आहेत,
याची कल्पना येते. यावर काहीतरी
पर्याय निघणे आवश्यक आहे अशी
मागील अनेक वर्षांपासून शेतकऱ्यांची
मागणी आहे. यावर पर्याय म्हणून
मागील काही वर्षात वायदे बाजार
किंवा Future Market चा विचार
होत आहे.

कंपन्यांनी, आणि अनेक शेतकऱ्यांनी यावर्षी
रब्बी हंगामात हरभरा Put Option मध्ये
होण्याचा निर्णय घेतला होता, तर मागील
वर्षी या योजनेत सहभागी होऊ न शकलेल्या
शेतकरी उत्पादक कंपन्यासुद्धा यामध्ये
सहभागी होण्याची तयारी करित होत्या; पण
अचानक एक दिवस सेबीने 'चणा आणि
मोहरी' या पिकांना वायद्याच्या यादीतून बाहेर
काढण्याचा निर्णय घेतला व शेतकऱ्यांच्या
आणि FPOs च्या तोंड्या घासच काढून
घेतला. एखादा प्रयोग करायचा, तर त्याचे
परिणाम लक्षात घेण्यासाठी काही दिवस जाऊ
द्यावे लागतात किंवा हुना काही सायकल्स पूर्ण
होऊ देणे आवश्यक असते अशा वेळी
सेबीद्वारा हा निर्णय का घेतला? याबाबत
अजून कोणालाही फारशी कल्पना नाही. या
योजनेमधील काही त्रुटी सेबीला आढळल्या
असतील, तर त्या सर्वांसमोर मांडणे
आवश्यक वाटते, कारण शेतकऱ्यांच्या
मालाला योग्य भाव मिळवून देण्याच्या दृष्टीने
हे पाऊल दिशादर्शक दिसत होते.
आढळलेल्या त्रुटीबाबत मूल्य साखळीमध्ये
काम करणाऱ्या विविध घटकांशी चर्चा होणे
आवश्यक आहे. त्यातून नक्कीच काही
आश्वासक पर्याय निघू शकेल व शेतीतील
जोखीम कमी करण्यासाठी शेतमालाच्या
भावाच्या निश्चितीकडे चाललेले पाऊल
आणखी पुढे पडू शकेल. सेबी आणि केंद्र
सरकारने यात लक्ष घालून तातडीने चणा
आणि मोहरीचे वायदा व्यवहार आणि Put
Option चालू करून शेतकऱ्यांना दिलासा
देण्याची नितांत गरज आहे.

42

वाचक विचार मंच

सार्वजनिक वाहतुकीसंबंधी नव्या नियमात सुधारणा हवी!

कोरोनाच्या लाटा आणि ऑमिक्रॉनच्या प्रसाराचे
वातावरण चिंता वाडवित आहे. देशोदेशींच्या
प्रशासकांमार्फते प्रतिबंधात्मक उपाययोजना करताना
महाराष्ट्रात रिक्सा, टॅक्सीज, बसेस, रेल्वे अशा सार्वजनिक
वाहनामधून प्रवास करण्यास लसीचे दोन डोस घेतलेले
असणे अनिवार्य केले आहे. उपलब्धतेनुसार राज्यातील
संपूर्ण जनतेला पहिला डोस देण्याचे काम १०० टक्के
झाल्याचे अद्यपय जाहीर झालेले नाही. दोन डोसमधील
अंतर ६ ते ८ आठवड्यांचे असणे प्रतिकारशक्ती निर्मिती
व संरक्षणाच्या दृष्टीने सुयोग्य ठरेल असे आरोग्य
विभागाने ठरविले आहे. राज्य सरकारच्या नुकत्याच
जाहीर केलेल्या नव्या नियमांना अनुसरून फक्त पहिला
डोस घेतलेल्या नागरिकांना वैद्यकीय तपासणी, कौटुंबिक
वा अन्य अत्यावश्यक कारणांसाठी हजर राहणे भाग
पडल्यास सार्वजनिक वाहनामधून प्रवास करणे कसे शक्य
होईल? स्वतःचे वाहन नसणाऱ्यांनी यादरम्यान
प्रवासासाठी कुठला पर्याय वापरावा, अशा समस्या समोर
उभ्या होत आहेत. सरकारने शाळा सुरु करण्याचा
निर्णयही जाहीर केला आहे. कितीच शाळाकरी विद्यार्थी
रिक्सा, बस, स्कूल बस, टॅक्सीजमधून शाळेत ये-जा करत
असतात. लहान मुलांचे लसीकरण होणे बाकी आहे
अशा परिस्थितीत विद्यार्थी शाळांमध्ये कसे पोहोचू
शकतील, याचा विचार करायला हवा. प्रवाशांनी
गरजेपोटी बनावट दाखले सार्वजनिक वाहनचालकांना
दाखवून प्रवास केल्यास जबाबदार कोण? यासारखे बरेच
प्रश्न उभे राहणार आहेत. दोन डोस पूर्ण न करण्यास
नागरिक व प्रशासन या दोघांचा सहभाग आहे असे
म्हटल्यास वावगे ठरणार नाही. आधीच वर्ष-दोडवर्ष घरी
राहिल्यामुळे कमाईसाठी प्रत्येकजण घराबाहेर पडणे
स्वाभाविक आहे. त्यांच्यासारख्या सर्वसामान्यांना नवे
नियम अंमलबजावणी करण्याच्या दृष्टीने सुसह्य असावेत
अशा अपेक्षा आहेत.

स्नेहा राज

मो. नं. ९९६७०९५८९९

4-12-2021 देशोन्तती

4-12-2021 देशोन्तती

23

विचारथन

मिलिंद गड्डमवार

मो. नं. : 9511215200

समर्पण!

एखाद्या कार्यास वाहून घेणे म्हणजे समर्पण! समर्पणाचा दुसरा अर्थ शरण जाणे. ईश्वर भक्त हा समर्पण भावनेने देवासमोर नतमस्तक होतो. समर्पणामध्ये त्यागाची भावना असते. तसेच काही ठिकाणी हतबलता पण दिसून येते. कुठलेही महान कार्य हे समर्पणाशिवाय सिद्धीस जात नाही. संतानी आपले जीवन लोकसेवेस्तव, लोककल्याणास्तव समर्पित केले. समर्पण भावनेने केलेले कार्य हे अजरामर ठरत असते. समर्पण भावनेतून केलेल्या कार्याची इतिहास नोंद घेत असतो.

शिक्षण, आरोग्यसेवा, देशसेवा, न्यायदान, राजकारण हे समर्पित भावनेनेच केले गेले पाहिजे. अन्यथा याचा लाभ जनतेला होत नाही. समर्पणात पैसा कमविण्याचा उद्देश नसतो. तर वेळप्रसंगी स्वखर्चातून आलेली कठीण वेळही निभावून न्यायची असते. समर्पणाची भावना ही अंतःस्थ असली पाहिजे. ती ओढून ताणून आणता येत नाही ही एक नैसर्गिक क्रिया आहे. समर्पणाची भावना ही मनात तयार व्हावी लागते. यासाठी बरेच प्रयत्न करावे लागतात. सैनिकी शिक्षण हा याचाच एक भाग आहे.

लहानपणीचे वय हे संस्कारक्षम असते. मातीच्या गेंढ्याला कुठलाही आकार हा देता येतो. यासाठीच सैनिकी शिक्षण हा संस्कारांचा एक भाग झाला पाहिजे. तरच समर्पित नागरिकांची फीजही तयार होऊ शकेल. यातून भारत हे एक सक्षम राष्ट्र म्हणून पुढे येऊ शकेल असे वाटते.

राजुरा

4-12-2021 देशोन्नती

24

वाचक विचार मंच

'सावधान इंडिया-तिसरी लाट दारात आहे!'

देशातील कोरोना विषाणूच्या दुसऱ्या लाटेतून अद्यापही पूर्ण मुक्ती आपल्याला मिळाली नाही आणि या स्थितीत पुन्हा तिसरी लाट येणार असे मार्कीत केल्या जात आहे. त्यामुळे नागरिकांना भीती वाटत आहे की ही लाट जर दुसऱ्या लाटेसारखी तीव्र असेल तर, आपले कसे होणार? 'ओमिक्रॉन' या नव्या स्वरूपातील कोरोना विषाणूमुळे युरोप, आणि अमेरिकेत मोठ्या प्रमाणात धुमाकूळ माजवला आहे आणि आता हा विषाणू आपल्या देशाच्या सीमेवर उभा आहे. देशातील सर्व राज्यांनी विना विलंब राजकारण बाजूला सारून आरोग्य विभाग मजबूत करण्यासाठी तयारीला लागवा. यासाठी लागणारी सारी यंत्रणा सज्ज ठेवावी, लोकांना लसीकरणेच दोन्ही डोस आवश्यक करावे, सोबतच कोविड टेस्ट करणारे केंद्र पुन्हा यथा आवश्यक प्रमाणात सुरू करावेत, आणि शेवटी या तिसऱ्या लाटेचा सामना करायचाच आहे, तर आर्थिक शक्तीसुद्धा आतापासून निर्माण होईल, अशी यंत्रणा सज्ज ठेवावी.

विषाणूमुळे सर्व क्षेत्र पूर्ण विस्कळीत झाले होते हे आपण विसरता कामा नये. दोन लाटेतून नागरिक काय शिकले, काय समजले, कोणती योग्य कृती करावी, किंवा कोणती सावधानी बाळगावी, या गोष्टी फार महत्त्वाच्या आहेत. प्रसारमाध्यमांनी त्याचे लक्ष या विषाणूवर ठेवत असताना लोकांना त्यापासून बचाव करण्यासाठी अधिक प्रशिक्षित करण्यावर भर द्यावा. नागरिकांना स्वस्थवृत्त सांगत असताना हिरोची आत्महत्या किंवा एखाद्या सी ग्रेड स्तराची हिरोईनचे गांजा व्यसन यासारख्या बातम्यांना, जीवनावश्यक बातमी म्हणून प्रस्तुत करू नये. येत असणाऱ्या तिसऱ्या लाटेच्या उंबरठ्यावर आम्ही आज उभे आहोत, सावधान इंडिया!

डॉ. हर्षवर्धन कांबळे
हनुमान नगर, नागपूर
मो. नं. : ९८२२५९३७५७

4-12-2021 देशोन्नती

25

विचारथन

श्री. वि. रामसिंह ध. राजपूत

मो. नं. : 9421312244

शील

मराठीत एक सुमायित आहे 'उच्चारावरून विद्वत्ता, आवाजावरून नम्रता, तर वर्तनावरून शील समजते.' व्यक्ती जीवनात या तिन्ही बाबी अत्यंत महत्त्वाच्या आहेत; मात्र या सर्वांत अत्यंत महत्त्वाची बाब म्हणजे शील होय. चारित्र्य, पावित्र्य जपणे, सुसंगत व प्रामाणिक वागणे म्हणजे शीलवानता म्हणता येईल, तसेच ज्याचे चारित्र्य उत्तम ती व्यक्ती समाजात अत्यंत आदरणीय व माननीय मानल्या जाते.

इंग्रजीत असे म्हणतात की, when wealth is lost, nothing is lost, when health is lost something is lost when character is lost everything is lost' असे जर समजल्या जाते तर आपले शील, आपले वर्तन, आपले समाजात वागणे अत्यंत निर्मळ व मानवतेचे तर असावेच; परंतु आपल्याद्वारे कोणतेही वाईट कर्म होणार नाही, याची खबरदारी आपल्या आयुष्यात घेणे अत्यंत गरजेचे आहे. माणसानी, माणसांशी, माणसाप्रमाणे वागावे. आपल्या चारित्र्यावर कुणीही बोट उचलणार नाही, याची पदोपदी खबरदारी घेऊन आपले प्रत्येक पाऊल उचलावे तरच आपले शील निर्मळ राहील. शील निर्मळ राहण्यासाठी, निष्कलकीत राहण्यासाठी व ते जपण्यासाठी समाजातील प्रत्येकाने आपले वर्तन, विचार, वागणूक चांगली ठेवण्याची गरज आहे.

वैजापूर, औरंगाबाद

4-12-2021

देशोन्नती

किसान आंदोलनाचे फलित!!

गेल्या वर्षभर दिल्लीच्या सीमांवर चाललेल्या किसान आंदोलनाने योग्य वेळी माघार घेतल्याचे दिसते. ही माघार मुख्यत्वे शेतकऱ्यांची प्रमुख मागणी असलेल्या कृषी कायदे मागे घ्यावेत या मागणीनुसार झालेली दिसते. भाजपा सरकारने वेळीच हे कायदे मागे घेत असल्याचे जाहीर करत, प्रत्यक्षातही बेबाक केले आहेत. इतर मागण्याही सरकारने मान्य करत असल्याचे लेखी आश्वासन दिल्याने शेतकऱ्यांच्या या प्रदीर्घ व खडतर लढ्याचा एक प्रकारे विजयच म्हणायला हवा. खरे म्हणजे हे आंदोलन शेतकऱ्यांच्या प्रश्नासाठी असलेले दाखवले जात असले, तरी त्याने नक्कळतपणे भारतीय लोकशाहीच्या परिस्थितीत जनतेचे राज्य या संकल्पनेला न्याय मिळवून दिल्याचे दिसते. या आंदोलनाच्या निमित्ताने वृद्धांचे सक्षमीकरण होत भारतीय राजकारणाला एक नवे वळण मिळत एकांगी राजकारणाला शह बसत आता येणाऱ्या राजकारणात अनेक नवी समीकरणे तयार होऊ शकतील. मुख्य म्हणजे हे आंदोलन शेतमाल बाजार-व त्यातील आर्थिक नफा-नुकसानीचा विचार करत साऱ्या जात-धर्माच्या वक्षा ओलांडत केवळ शेतकरी म्हणून एकत्र येत लढले गेले. त्याने साऱ्या देशातील शेतकऱ्यांना आपण लोकशाहीचे एक घटक आहोत व ठरवले तर आपणही या लोकशाहीत आपले अस्तित्व दाखवू शकतो याचा प्रत्यय देणारे ठरले. देशातील साऱ्या शेतकरी संघटनेना आजवर एकत्र येण्यात ज्या विविध तत्त्वज्ञानाच्या चौकटीत डावे-उजवे, मंडबलशाही-समाजवाद या जोखडात अडकून ठेवले

डॉ. गिरधर पाटील

मो. नं.: 9422263689

girdhar.patil53@gmail.com

दादोदरव्यापा

आंदोलनाच्या मागण्यांच्या पातळीवर किसान आंदोलन यशस्वी ठरले असले, तरी किसान हमी दरावर एक समिती नेमण्यात आली असून आंदोलनात शहीद झालेल्या शेतकऱ्यांना नुकसानभरपाई, आंदोलन काळातील खटले मागे घेणे, विजेच्या प्रश्नावर तोडगा या साऱ्या मागण्याही मार्गी लागू शकतील. मुख्य म्हणजे आम्ही करू तो कायदा, अशी एक वृत्ती फोफावत होती तिला आळा बसत हा अनुभव लक्षात घेत पुढच्या काळात सरकार दक्षता घेत शेतकऱ्यांविषयी धोरण ठरवू शकेल.

आपल्या राज्य व्यवस्थेतील सरकार व जनता यांचे नेमके नाते काय असावे, हेही या आंदोलनाच्या दृष्टीने जनतेचे हक्क व सरकारची मर्यादा अधोरेखित करत भाजपा सरकार सत्तेवर आल्यानंतर ज्या मार्गाने जात होते तो लोकशाहीची पायमल्ली करणारा असल्याने जनतेच्या कोडी होण्याच्या प्रक्रियेला आळा बसत आपल्या न्याय्य हक्कांसाठी लढणाऱ्या शेतकऱ्यांसारख्या वंचित घटकाना एक नवा आयाम मिळवून देणारा ठरला आहे. या आंदोलनातून केवळ शेत प्रश्नांचा आलेखच मांडला गेला नाही, तर

त्यामागे शेतकऱ्यांची एकूणच ताकद किती आहे हे आपल्या व्यवस्थेच्या लक्षात आले हे बरे झाले. हे सारे बदल पृष्ठभागावर येत जनतेच्या व्यासपीठावर चर्चिते गेल्याने पुढच्या निवडणुकांत या राजकारणात शेतकरी वर्गाला एक वेगळे महत्त्व व स्थान मिळवून देणारे ठरेल.

आंदोलनाच्या मागण्यांच्या पातळीवर हे आंदोलन यशस्वी ठरले असले, तरी किसान हमी दरावर एक समिती नेमण्यात आली असून आंदोलनात शहीद झालेल्या शेतकऱ्यांना नुकसानभरपाई, आंदोलन काळातील खटले मागे घेणे, विजेच्या प्रश्नावर तोडगा या साऱ्या मागण्याही मार्गी लागू शकतील. मुख्य म्हणजे आम्ही करू तो कायदा, अशी एक वृत्ती फोफावत होती तिला आळा बसत हा अनुभव लक्षात घेत पुढच्या

काळात सरकार दक्षता घेत शेतकऱ्यांविषयी धोरण ठरवू शकेल. एक मात्र खरे, की पुढच्या निवडणुकापर्यंत राज व सत्ताकारणात शेतकरी व त्यांचे प्रश्न ऐरणीवर येत त्याला आता गृहीत धरता येणार नाही हे राजकीय पक्षांच्या लक्षात आले असले. हा बदल शेतकरी व त्यांच्या प्रश्नांना

एक नवा आयाम देणारा ठरू शकेल. शेतकऱ्यांच्या सक्षमीकरणाचा प्रत्यय हा महाराष्ट्रात शेतकऱ्यांमधी आंदोलने करत पीक विभा, नुकसानभरपाई, व विजेच्या प्रश्नांवर आवाज उठवत त्यांना मिळालेल्या प्रतिसादावरून दिसून येतो. सरकारी मुलाहिला व प्रशासकीय घटक आता किसान शेतकऱ्यांच्या आंदोलनाची दखल घेऊ लागले आहेत. त्यांचा प्रतिसादही आता सरकारात्मक रेटू लागला आहे. हा काळ शेतकऱ्यांनी एकत्र येण्याचा आहे. प्रश्नापेक्षा आपण एकत्र राहिलो तर सरकार आपली दखल घेते हे लक्षात घेता स्पष्टितपणेच भर घ्यावा लागेल. या पुढच्या काळात सैद्धांतिक पातळीवर जास्त भर न देता व्यावहारिक पातळीवर शेत प्रश्नांना हात घालावा लागेल. सिध्दांतामागे लागले, की व्यावहारिक प्रश्नांमध्ये दुर्लक्ष होते व सारी सरकारे अशा तात्विक मुद्द्यांवर ताबडतोबीने निर्णय घ्यायला सक्षम नसल्याने शेतकऱ्यांच्या प्रबोधनाच्या मार्गातून तसे निर्णय करावे लागतील. मुख्य म्हणजे जो काही विरोध असले तो शेतकऱ्यांच्या पातळीवर असावा व सरकारशी लढताना आपल्यातच फूट दिसली, की साऱ्या शेत प्रश्नांचे जे काही भिजत घोंगडे आजवर घालण्यात आले त्यापेक्षा समोर दिसणारे प्रश्न हाती घेत त्यांची सोडवणूक करावी लागेल. एकदरीत वातावरण सोईचे आहे, तमाम शेतकरी व त्यांच्या संघटना या बदलत्या परिस्थितीत त्यांचा कितपत फायदा घेऊ शकतात, यावर या किसान आंदोलनाचे यश जोखता येईल.

(लेखक कृषीप्रशिक्षाळाचे गाढे अध्यापक आहेत.)

हेलिकॉप्टर दुर्घटनेत घातपाताची शक्यता!

जगातील अनेक देशांमध्ये सरहद्दाच्यादृष्टीने अधिक व्यापकतेने अत्याधुनिक यंत्रसामग्रीचा आणि साधनांचा विशेष करून वापर केला जातो. याकरिता आधुनिक साधने उपलब्ध होण्यासाठी व त्याचा सुरक्षितपणे वापर व्हावा यासाठी संशोधन केले जाते. माहिती-तंत्रज्ञान आणि संशोधनाच्या बळावर निर्माण झालेली आधुनिक साधने व उपकरणे यांचा अनेक देशांना पुरवठा करण्यातदेखील काही आघाडीचे देश नेहमी पुढाकार घेत असतात.

देशात नुकतेच तामिळनाडू राज्यामध्ये झालेल्या हवाईदलाच्या हेलिकॉप्टर दुर्घटनेत भारताच्या संरक्षण दलाचे प्रमुख जनरल विपीन रावत आणि त्यांच्या पत्नीसह तेरा जणांचा दुर्दैवी अपघाती मृत्यू झाला. जी अत्यंत दुःखदायक घटना आहे. हवाईदलाचे हेलिकॉप्टर दुर्घटनाग्रस्त झाले आणि त्यात विपीन रावत यांच्यासारख्या कर्तव्यनिष्ठ व तज्ज्ञ अशा अभ्यासू वरिष्ठ अधिकार्यासह अन्य अधिकार्यांनादेखील प्राणांना मुकावे लागले. एमआय- १७ व्ही- ५ या आधुनिक वर्गातील हेलिकॉप्टरमधून विपीन रावत व त्यांचे सहकारी प्रवास करीत होते. तामिळनाडूत जंगल क्षेत्रात हे हेलिकॉप्टर कोसळून त्याला आग लागल्यामुळे ही भीषण दुर्घटना घडली. अत्यंत आधुनिक व उच्च दर्जाच्या हेलिकॉप्टरचा हा

प्रा. मधुकर चुटे

मो. नं. : 9420566404

संवार

एमआय १७ व्ही ५ या प्रकारातील हे हेलिकॉप्टर सुरक्षित हवाई प्रवासाचे साधन म्हणून सैन्य दलात वापरण्यासाठी त्याची ओळख आहे. अशा सुरक्षित हेलिकॉप्टरच्या अपघातामुळे या क्षेत्रातील तज्ज्ञांनादेखील मोठा धक्का बसला आहे.

अपघात अत्यंत घक्कादायक आणि आश्चर्यजनक ठरला आहे.

मुख्यतः एमआय-१७ व्ही-५ या प्रकारातील हे हेलिकॉप्टर सुरक्षित हवाई प्रवासाचे साधन म्हणून सैन्य दलात वापरण्यासाठी त्याची ओळख आहे. अशा सुरक्षित हेलिकॉप्टरच्या अपघातामुळे या क्षेत्रातील तज्ज्ञांनादेखील मोठा धक्का बसला आहे. अर्थात आता चौकशी व तपासातून ही दुर्घटना नेमक्या कोणत्या कारणामुळे घडली याची माहिती येण्या काळात स्पष्ट होऊ शकते, पण झालेल्या दुर्घटनेत घातपात होण्याची शक्यता नाकारता येत नाही. देशातील अतिमहत्त्वाच्या व मान्यवरांसाठी हे हेलिकॉप्टर वापरण्यात येत असते. या हेलिकॉप्टरची प्रत्येक उड्डाणाअगोदर विशेष तपासणी केली जात असते. सर्वोत्कृष्ट व विशेष प्रशिक्षित वैमानिक असतानादेखील अशा प्रकारचा अपघात झाल्याने सर्वच स्तरावर आश्चर्य व्यक्त केले जात आहे. प्रत्येक उड्डाणा अगोदर हेलिकॉप्टरची सूक्ष्म तपासणी होत असते. इजिन खराब झाले किंवा आपत्कालीन स्थिती आली, तर सुरक्षित लँडिंग करण्याबाबत या हेलिकॉप्टरचे प्रशिक्षित अनुभवी असतात. त्यामुळे या दुर्दैवी घटनेत घातपात होण्याची शक्यता असल्याची शक्यता बळकते आणि म्हणूनच सखोल तपासणी होणे गरजेचे आहे.

नागपूर

30

13-12-2021 देशोन्नती

वाचक विचार मंच

मुलींना स्वरक्षणाचे प्रशिक्षण द्या!

मुंबईच्या महापौर किशोरी पेडणेकर यांना कोणीतरी अश्लाघ्य भाषेत पत्र लिहिले. या घटनेचा समाचार घेताना राष्ट्रवादी काँग्रेसचे अध्यक्ष शरद पवार यांनी अशा घटना घडतात तेव्हा महिलांनी त्याचा एकत्रितपणे प्रतिकार करण्याचे आवाहन केले. महिलांनी अशावेळी बघ्यांची भूमिका न घेता रिअॅक्ट व्हावे, जेणेकरून कोणी भविष्यात असे धाडस करणार नाही, असेही यावेळी त म्हणाले. आजमितीला महिलांवरील अत्याचाराचा चढता आलेख पाहता शरद पवार यांच्या विधानाकडे महिलांनी गांभीर्याने पाहण्याची आवश्यकता आहे. कुठलेही क्षेत्र असो आज महिला सुरक्षित नाहीत हे वास्तव आपल्याला स्वीकारावेच लागेल. राणी लक्ष्मीबाई, राजमाता जिजाऊ, अहिल्याबाई होळकर, राणी चेत्रमा, पद्मावती यांच्या शौर्याच्या कथा आपण इतिहासात वाचतो. रणचंडी दुर्गेची उपासना करतो, मात्र जेव्हा प्रतिकूल वेळ आपल्यावर येते तेव्हा आपण हतबल होतो. यामागील प्रमुख कारण म्हणजे आपल्यातील मनोबलाचा अभाव आहे. स्त्रियांतील मनोबलाच्या आणि शारीरिक बळाच्या अभावामुळे गुन्हेगारांचे फावते. यासाठी मुलींना लहानपणापासून शौर्याच्या उपासनेचे म्हणजेच स्वरक्षण प्रशिक्षणाचे धडे देणे आवश्यक आहे. शालेय अभ्यासक्रमात जसे व्यावहारिक शिक्षणाचे धडे दिले जातात, तसे मुलींना लहानपणापासून बलोपासनेचे आणि कराटे, लाठीकाठी यांचे प्रशिक्षण दिले जावे. अंगात बळ असेल, स्वतःचे रक्षण स्वतः करण्याचे तंत्र अवगत असेल, तर मनोबल आपसूकच येते. त्यामुळे सरकारने या बाबीचा अवश्य विचार करावा.

सौ. मोक्षदा घाणेकर, काळाचौकी

13-12-2021 देशोन्नती

31

विचारधन

आशिष देव

मो. नं.: 9422137519

'तुझको चलना होगा!'

वाहत्या पाण्याला बरोबर मार्ग गवसत असतो, त्याचप्रमाणे चालणाऱ्याला नक्कीच मार्ग मिळत असतो. 'कायदा पाळा गतीचा, धांबला तो संपला' हे सत्य आहे. ध्येयाच्या दिशेने चालताना ठेच लागली, पाय मुरगळला, उसण भरली, तरी स्वतःला 'तुझको चलना होगा', असे सांगत जो सातत्याने चालत असतो, त्याला ध्येय गवसल्याशिवाय राहत नाही. रस्त्यात काटे पडलेले असले, पाय रक्तबंबाळ झालेले असले, तरी पायांना विराम देऊ नये. कंटाळा आला, धक्का आला, अपयश आले, तरी चालणे सोडू नये.

चालणे, ही प्रक्रिया नसते, तर ती एक मानसिकता असते जी सातत्याने, 'ननु न ल्व' चा संदेश देत असते. जन्मापासून सुरू झालेला प्रवास मृत्यू धांबणारच असतो, पण तो धांबण्यापर्यंत तरी पायांना विश्रांती द्यायची नसते. अर्थात या सान्या विश्लेषणाचा भावार्थ हाच, की 'तुझको चलना होगा' परिस्थिती अनुकूल असली तरी, आणि परिस्थिती प्रतिकूल असली तरी, आणि तीच जीवनाची मागणी पण असते.

32

सतर्क असणे गरजेचे!

ओमायक्रॉन या नव्या संसर्गाबाबत काहींच्या मते तो धोकादायक आहे म्हणतात, तर कुणी तो घातक नाही असेही म्हणतात. आदी उलटसुलट प्रतिक्रिया माध्यमांद्वारे वाचनात, ऐकीवात येतात. तेव्हा अशा मतमतांतरामुळे सर्वसामान्य जनमानसात समज, गैरसमज मात्र निर्माण होतात, की खरं, खोटं काय? तेव्हा शासनाने, संबंधित यंत्रणेने, तज्ज्ञांनी लोकांचा संभ्रम दूर करणे आवश्यक वाटते. तो कसाही असो, परंतु त्याला दाराबाहेरच ठेवणं किंबहुना परिसरातच शिरकाव करू न देणं हे मात्र आपल्या प्रत्येकाच्या हातात आहे. त्यासाठी जागल्याच्या भूमिकेतून सतर्क राहणे गरजेचे आहे. हयगय न करता लसीकरण पूर्ण करणे, इतरांना करावयास लावणे, शासनाने दिलेल्या नियमावलीचे स्वतः काटेकोरपणे पालन करणे नितांत गरजेचे आहे. आपल्यासाठी, आपल्या समाजासाठी ओमायक्रॉन काय किंवा अन्य संसर्गजन्य रोग पसरू न देणे हीच आपली कसोटी आहे.

विश्वनाथ पंडित, चिपळूण

13-12-2021

देशोन्नती

13-12-2021

देशोन्नती

14-12-2021 देशोन्नती

प्रत्येक व्याघ्र प्रकल्प राबविण्यात अधिक गंभीरता, व्यापकता हवी!

वाघांच्या संरक्षणार्थ राष्ट्रीय व्याघ्रप्रकल्प संवर्धन प्राधिकरण प्रत्येक राज्यात मोहीम राबवित आहे. त्यामुळे वाघांचे संवर्धन होऊन संख्या वाढत आहे. ही जरी समाधानाची बाब असली तरीही सन २०२१ मध्ये देशात ११७ वाघांचा मृत्यू झाला असल्याचे उघड झाले आहे. यामध्ये महाराष्ट्रात जानेवारी-जुलै २०२१ दरम्यान मृत्यू पावणाऱ्या वाघांची संख्या २३ आहे. नैसर्गिक मृत्यूव्यतिरिक्त रस्ते अपघात, शिकार, विषप्रयोग आणि विद्युत प्रवाह ही वाघांच्या मृत्यूची कारणे वनविभागाने नोंदविली आहेत. व्याघ्र प्रकल्पाबाहेरील संरक्षित प्रदेशालगतच्या भागात वाघांच्या मृत्यूंचे प्रमाण अधिक आहे. गेल्या काही वर्षांत व्याघ्र प्रकल्पाबाहेरील रेल्वे आणि रस्ते अपघातात वाघांच्या मृत्यूची संख्या महाराष्ट्र राज्यात (१०) जास्त आहे, असे माहिती अधिकाराद्वारे समोर आले आहे. देशात यतप्राण झालेल्या वाघांची संख्या यंदा सर्वाधिक आहे. गेल्या पाच वर्षांत झालेल्या वाघांच्या एकूण मृत्यूची संख्या पाचशेहून अधिक आहे. वाघांचे मृत्यू नैसर्गिक कारणानी जरी अधिक होत असले तरीही अपघाती, शिकारी, लोकांच्या

राजन पांजरी

मो.नं. : 9819700818

सत्यार

व्याघ्रप्रकल्प संवर्धन प्राधिकरण मोहीम राबविण्यामागे वाघांची संख्या वाढविणे हा जरी प्रमुख उद्देश असला, तरी व्याघ्र प्रकल्पांतर्गत तसेच प्रकल्पाबाहेर भ्रमण करणाऱ्या वाघांचे आरोग्य व मानवनिर्मित अडथळांपासून जास्तीत जास्त संरक्षक उपाययोजना कशा प्रकारे राबविता येतील यावर लक्ष केंद्रित करण्याची गरज आहे.

विषप्रयोगामुळे होणारे मृत्यू टाळणे शक्य आहे, त्यासाठी वनविभागाने आपल्या प्रमाणात गस्ती वाढवावी, सीसीटीव्ही कॅमेऱ्यांची संख्या वाढवावी, वाघ जंगलाबाहेर काढतात, ते कोठल्या मार्गांनी जंगलाबाहेर जातात, यावर कटबाने लक्ष देवावे. वाघांच्या नेहमीच्या भ्रमण मार्गात वेणाच्या रस्त्यांवरील वाहतुकीवर वेळेच्या अनेक वेगाच्या मर्यादा घालाव्यात. भ्रमणादरम्यान जखमी होणाऱ्या वाघांना हुडकून वचवून त्यांच्यावर तातडीने औषधोपचार करता येतील अशा सोयी साधने आपल्या जवळ सदैव तयार ठेवाव्यात, जेणेकरून वाघांचे मृत्यू टाळता येऊ शकतील.

व्याघ्रप्रकल्प संवर्धन प्राधिकरण मोहीम राबविण्यामागे वाघांची संख्या वाढविणे हा जरी प्रमुख उद्देश असला, तरी व्याघ्र प्रकल्पांतर्गत तसेच प्रकल्पाबाहेर भ्रमण करणाऱ्या वाघांचे आरोग्य व मानवनिर्मित अडथळांपासून जास्तीत जास्त संरक्षक उपाययोजना कशा प्रकारे राबविता येतील यावर लक्ष केंद्रित करण्याची गरज आहे, तेव्हाच व्याघ्रप्रकल्प संवर्धन प्राधिकरण मोहीमा खऱ्या अर्थाने यशस्वीरित्या होतील.

4-12-2021 देशोत्तती

वाचक विचार मंच

वरचेवर पेपर फुटीचा प्रकार का घडत आहे ?

महाराष्ट्र गृहनिर्माण आणि क्षेत्र विकास प्राधिकरण तथा म्हाडा मुंबईतर्फे विविध पदांच्या भरतीसाठी १२ डिसेंबर रोजी परीक्षा घेण्यात येणार होती, मात्र काही तांत्रिक कारणामुळे परीक्षा रद्द करण्यात आल्याची बातमी वाचनात आली. जरी तांत्रिक कारण असले तरी प्रश्नपत्रिका फुटल्याने परीक्षा रद्द झाल्याचे समोर आले आहे. या संपूर्ण प्रकाराबद्दल केंद्रावर पोहचलेल्या

विद्यार्थ्यांनी संताप व्यक्त करून विद्यार्थ्यांमध्ये तीव्र नाराजी पसरली आहे. परीक्षेच्या बाबतीत असे वरचेवर प्रकार घडत आहेत, याला जबाबदार कोण ? असा जनतेतून शेट सवाल विचारला जात आहे. यापूर्वी देखील आरोग्य विभागाच्या परीक्षा तीन-तीन वेळा रद्द करून शेवटी पेपर फुटला. त्यामुळे यासारख्य महत्त्वाच्या परीक्षांमध्ये मोठा भ्रष्टाचार होत आहे की काय ? अशी शंका उपस्थित केली जात आहे. विद्यार्थ्यांची तर फरफट सुरू आहे, काही विद्यार्थी या प्रकारामुळे आत्महत्या करत आहेत. शिक्षणासारख्या पवित्र क्षेत्रात असा काळा कारभार होत असेल तर यामधील खऱ्या गुन्हेगारांना शोधून त्यांना चांगलाच घडा शिकवला पाहिजे.

राजू जाधव
मांगूर, जि. बेळगाव

4-12-2021 देशोत्तती

बुद्धी, धृती व स्मृतीचे महत्व...

बुद्धी से धन कमाया
जा सकता है।
धन से बुद्धी फिराची
जा सकती है।।

समाजात काही लोक
यशस्वी मानल्या जातात.
विविध क्षेत्रात यशस्वी
व्यक्तीकडे कोणते महत्त्वाचे
गुण असतात, याची चर्चा
नेहमीच होत असते. तर अनेक
लोक 'त्याचे नशीब छान आहे,
त्याला आयतं मिळालं आहे,
त्याच्याकडे चांगली टीम आहे,
त्याला राजाश्रय प्राप्त आहे,
त्याच्या डोक्यावर अमुकचा हात
आहे', असे विविध कारणे
देऊन यशस्वी व्यक्तीचे त्यात
काही नाही, हे दाखविण्याचे
प्रयत्न करतात. काही निवडक
लोक त्या यशस्वी व्यक्तीचे आत्मचरित्र
किंवा त्याचेवरील लेख, माहिती वाचतात,
त्याच्यातून काय घेण्यासारखे आहे, हे
अभ्यासतात आणि यशाचा मूलमंत्र
शोधण्याचा प्रयत्न करतात. वडिलोपार्जित
कितीही मिळाले तरी टिकविण्याचे गुण व
क्षमता नसेल तर ते वृद्धिंगत होण्याएवजी
संपत राहते, तेव्हा हे नशीब कुठे जाते?
अर्थात व्यक्तीचे गुण, परिश्रमाची तयारी,
जिद्द, चिवटपणा व सातत्य हे खूप महत्त्वाचे
असते.

काही दिवसांपूर्वी सोशल मीडियावर
एक वैचारिक माहिती वाचण्यात आली.
'कित्येक शतके स्मृतीचा संबंध बुद्धिमत्तेशी
जोडला गेला, ज्याला लक्षात राहते तो
हुशार असेही समजले गेले. पाठांतर या
निकषावर परीक्षा घेतल्या गेल्या. ज्यांना
आठवत होते त्यांना बुद्धिमान मानले गेले.
इतरांना संधी नाकारली गेली. स्मृती हा
नक्कीच बौद्धिक क्षमतेचा एक भाग आहे,
मात्र स्मृती म्हणजेच बुद्धिमत्ता नाही, हे
हळूहळू सगळ्यांना मान्य होत चाललेय.
लक्षात ठेवणे हा प्रकार तसाही खूप यात्रिक
होता, तो आपण कृत्रिम साधनांच्या
(प्रामुख्याने मोबाईल, संगणकाच्या) हवाली
करण टाकलाय. यापुढे बुद्धिमत्ता
स्मृतीपेक्षाही विश्लेषणाला आणि कल्पनेला
जास्त महत्व देईल. जे ज्ञात आहे ते काय
आहे, यापेक्षा ते कसे आहे? व का आहे?
याचा दृष्टिकोन घडवणे जास्त महत्त्वाचे
मानले जाईल, असे त्यात नमूद होते.

वास्तविक बुद्धी, धृती (धैर्य, संयम)
आणि स्मृती या तीन शक्ती आहेत. यामध्ये
बुद्धी म्हणजे योग्य व अयोग्य हे समजण्याची
शक्ती आहे. धृती (धैर्य, संयम) म्हणजे
अयोग्य गोष्टींपासून मन व इंद्रिय यांना दूर
ठेवण्याची शक्ती आहे. तर स्मृती म्हणजे
स्मरणशक्ती आहे. आयुष्यात यश, समृद्धी,
प्रतिष्ठा व नावलौकिक तसेच आरोग्यसुद्धा
या तीन शक्तींवर अवलंबून असते. 'शक्ती
पेक्षा बुद्धी श्रेष्ठ', तसेच 'कुशाग्र बुद्धीला

राजेश राजोरे

मो.नं. : 9922593903

सरळ-सरळ

व्यक्तीच्या कार्यात वातावरण,
भीती, प्रेम, संपत्ती अथवा गरिबी
हे अडथळे ठरत नाही. यांच्यावर
मात करते, ती व्यक्ती बुद्धिमान
मानल्या जाते. आणि अशी
बुद्धिमत्ता सखोल विचार,
अनुकरण आणि अनुभवाने
मिळवता येते.

पर्याय नाही, असे
म्हटल्या जाते.
कारण यामुळेच यश
मिळते, तेव्हा
स्मृतीवान
होण्यापेक्षा बुद्धिमान
होणे महत्त्वाचे
ठरते.

स्मृतीवान
होण्यासाठी अर्थात
स्मरणशक्ती सुदृढ
करण्यासाठी
म्हणजेच लक्षात
ठेवण्यासाठीचे पूर्वी
सांगितलेले मार्ग
चुकीचे आहेत, असे
मानसशास्त्रज्ञ
सांगत आहेत.
घोकपट्टी (पाठ

करणे) हे मेंदूच्या लक्षात राहीलच, असे
नाही. उलट अभ्यासाच्या वेळामध्ये अंतर
ठेवा, थोड्या-थोड्या वेळाने अभ्यास करावा.
मध्येच दुसरे काही वाचावे यामुळे
स्मरणशक्ती उत्तम राहते, असे समीकरण
आहे. तसेच शांतपणे विचार करून पुस्तक
वाचावे नंतरच महत्त्वाचे मुद्दे अधोरेखित
करावे, मोजक्या शब्दातच नोट्स
काढाव्यात, अशा पद्धतीने सखोल अभ्यास,
केला पाहिजे. अतिआत्मविश्वासाने
स्मरणशक्तीच्या मर्यादा लक्षात येत नाहीत.
प्रत्यक्षात स्मृती आणि विस्मृती
मनुष्याला एक देणगीच आहे. स्मृतीच्या
भरवशावर प्रगती झाली पण सर्वच काही
आठवते, असे नाही आणि स्मृतीचं गणित
नीट जमले नाहीतर वेड लागायची पाळी
येते.

बुद्धिमानची व्याख्या करतांना, ज्या
व्यक्तीचे कर्तव्य, सल्ला आणि पूर्वीचा
निर्णय हे काम पूर्ण झाल्यावर इतर लोकांना
कळते, ती व्यक्ती बुद्धिमान म्हटल्या जाते.
तसेच ज्या व्यक्तीच्या कार्यात वातावरण,
भीती, प्रेम, संपत्ती अथवा गरिबी हे अडथळे
ठरत नाही. यांच्यावर मात करते, ती व्यक्ती
बुद्धिमान मानल्या जाते. आणि अशी
बुद्धिमत्ता सखोल विचार, अनुकरण आणि
अनुभवाने मिळवता येते.

एकूणच बुद्धी, धृती (धैर्य, संयम) व
स्मृती यशस्वीतेसाठी महत्त्वपूर्ण आहेत, हे
गुण अंगीकारण्याचा तरुणाईचा प्रयत्न
असला पाहिजे, एवढे मात्र खरे!

शेवटी एका शायरच्या ओळी
आठवतात..

मंद हो अगर बुद्धी,
तो कैसे मिले सिद्धी,
बिकते रहेगे ये जिद्दी,
तो मूर्ख ही पाएंगे गद्दी।

(लेखक हे दैनिक बेशोत्रतीच्या
बुलडाणा आवृत्तीचे संपादक आहेत.)

खामगाव, जि. बुलडाणा

लालपरी उद्ध्वस्त होऊ नये...

राज्यातील एसटी कर्मचाऱ्यांचा संप जसा लांबत चालला, तसे एक लाख कुटुंबीयांचे भवितव्य काय, जसा प्रश्न येइतायु लागला. एसटी कामगारांचा गिरणी कामगार होता काय नये, असे सर्वांना मनोमन वाटू लागले. कामगार नेते डॉक्टर दत्ता सायत यांनी १९८२ मध्ये पुकारलेल्या मुंबईतील गिरणी कामगारांच्या बेमुदत संपानंतर बहुसंख्य गिरण्यांचा बंद पडल्या. दोन लाख कामगार देशोपडीला लागले. गिरणी कामगारांच्या कुटुंबातील बायका- मुले रस्त्यावर आली. सर्वात दुखद म्हणजे गिरणी कामगारांच्या संपानंतर कामगारांच्या पदरात काहीच पडले नाही, आहे ती नोकरी गेली, आहे तो रोजगार कायमचा गेला. बहुसंख्य मराठी असलेला गिरण्यावातील कामगार या संपानंतर आयुष्यातून उठला. गिरणी कामगारांच्या प्रदीप संपानंतर बंद पडलेल्या गिरण्यांच्या जागांवर पन्नास-पाऊणशे मजली उत्तुंग टॉवर्स उभी राहिली, त्यात घनाड्य लोक राहायला आले. त्यांना गिरणी कामगारांच्या संपाविषयी काहीच देणे-पेणे नव्हते त्यांना मुंबईतील मोल्डवान जागांवर आलिशान फ्लॅट्स मिळाले. जमिनीच्या मालकांना रंगड पैसा मिळाला. हजारो गिरणी कामगार गावाला निघून गेले किंवा रस्त्यावर भाजीपाला, फळे विकून पोट भरू लागले. एकेकाळी अडीच लाख गिरणी कामगार आणि साठ कापडगिरण्या हे मुंबईचे वैभव होते. गिरण्यावात काजणारे गिरण्यांचे भोगे ही मुंबईची शान होती. गिरणी कामगारांच्या संपानंतर हे वैभव लयाला गेले.

सुकृत खांडेकर

bukritforyou@gmail.com

मो. नं. 9594224000

स्टेट लाईन

एसटी उपक्रमाचे सरकारमध्ये विलीनीकरण करा. या मागणीवर तांदंग आहे. किती हजार कोटी तिजोरीवर भार पडेल, याची गणिते मांडली जात आहेत. तसे झाले तर, अन्य साठ महामंडळांकडून अशीच मागणी होईल. अशी भीती व्यक्त केली जात आहे. पण अशी मागणी करण्याची एसटी कर्मचाऱ्यांवर पाळी आलीच का?

काळात चित्रचेक बळी गेले, पण त्याचे सरकारला काहीच सोयरसुतक नाही का? राज्यकर्ते, लोकप्रतिनिधी, महामंडळाचे अधिकारी आणि परिवहन मंत्री यांनी निर्यामित संवाद साधलाच नाही, तर त्यांना लालपरीच्या कुटुंबीयांच्या वेदना काय आहेत. हे समजणार तरी कसे?

महाराष्ट्रात रोजगार हमी योजना सुरु झाली, त्यात लालपरीचे योगदान मोठे आहे. वि. स. पागे यांनी मागेल त्याला काम देणारी योजना १९६०च्या दशकात तत्कालीन मुख्यमंत्री वसंतराव नाईक यांच्याकडे मांडली. त्यासाठी निधी उभारणीसाठी कर प्रस्तावला पाठिंब्या देण्याची विरोधी पक्षाने तयारी दर्शवली. एसटी बसच्या तिथिटावर पंधरा पैसे अधिभार लावून दीडशे कोटी निधी तेव्हा जमा झाला. त्यातूनच रोजगार हमी योजना सुरु झाली, महाराष्ट्राच्या योजनेचे आंध्र प्रदेशसह अन्य राज्यांनी व नंतर डॉ. मनमोहन सिंग पंतप्रधान असताना केंद्र सरकारने ही योजना देशात राबवण्याचा निर्णय घेतला. ज्या एसटीने या ऐतिहासिक योजनेत सहभाग दिला आणि ज्या एसटी कर्मचाऱ्यांनी कोरोना काळात कामावर येऊन कर्तव्य बजावले, त्यांचे ज्ञान कसे फेडता येईल?

दोन-चार हजार कर्मचाऱ्यांना निलंबित करणे किंवा त्यांना इशारे देणे यात काही पुरुषार्थ नव्हे. तोटा कसा कमी करणार, उत्पन्नाचे द्योत कसे वाडवणार, वेढ्या वेळी वेतन कसे देणार, चार-सहा महिन्यांची बकबाती कशी दूर करणार, टोल व इंधन करात कशी सवलत देणार, महामंडळाचा कारभार सध्याचारमुक्त कसा करणार, हे परिवहनधंद्यांनी सांगितले पाहिजे. पूर्वी महामंडळांच्या वार्षिक अहवालावर विधिमंडळात सविस्तर चर्चा होत असे, आता कुरघोड्यांच्या राजकारणात अशी चर्चा होत नाही व सरकारलाही त्यात स्वारस्य नाही. एसटी निरोगी कशी होईल, यापेक्षा त्यावर नेमणुका आणि कंत्राटे यातच राज्यकर्ते व अधिकारी यांना रस असतो.

एसटीची सेवा ही फायदा मिळविण्यासाठी नाही. जनतेला विक्रायतशीर दरात सेवा मिळाली पाहिजे. एसटी उपक्रमाचे सरकारमध्ये विलीनीकरण करा, या मागणीवर वादंग आहे. किती हजार कोटी तिजोरीवर भार पडेल, याची गणिते मांडली जात आहेत. तसे झाले तर, अन्य साठ महामंडळांकडून अशीच मागणी होईल, अशी भीती व्यक्त केली जात आहे; पण अशी मागणी करण्याची एसटी कर्मचाऱ्यांवर पाळी आलीच का? एसटी कधी बंद होणार, याची काही महामाग वाट बघत आहेत. वेवळ कागदावर स्वायत्तता असलेल्या लालपरीची खासगीकरणकडे वाटचाल होणार असेल, तर महाविकास आघाडी सरकारचे अपयश म्हणावे लागेल?

एसटी महामंडळ हा महाराष्ट्राच्या ग्रामीण जीवनाचा आधार आहे. 'गाव तेथे एसटी' हे एसटीचे ब्रीद वाक्य आहे. गावागावांना आणि मुंबई, पुणे, नागपूर, औरंगाबाद महानगरांना जोडणारी ही जन्वाहिनी आहे. कोकणातील जनता तर लालपरीवरच अवलंबून आहे. अठरा हजार बसेस आणि पासष्ट लाख प्रवासी हे एसटीचे वैभव आहे; पण कोरोना व लॉकडाऊनमध्ये एसटीला मोठी झळ बसली. आता कुठे पुन्हा लालपरी घावू लागली होती, पण दिवाळीच्या तोंडावरच एसटी कामगारांनी संप पुकारला आणि लालपरी पुन्हा डेपोत बंदिस्त झाली. ऐन दिवाळीत सणासुदीला एसटी बस रस्त्यावर नव्हती. शाळा सुरु झाल्या तेव्हाही लालपरी मुलांना शाळेत घेऊन जाण्यासाठी रस्त्यावर आली नाही. विद्यार्थी, नोकरदार, रोजंदारीवर काम करणारे, ज्येष्ठ नागरिक अगदी महाराष्ट्रातील सर्वसामान्य जनतेचे एसटी संपाने कमालीचे हाल झाले. खासगी ईंधनवाल्यांचे मोठे फायले. मुंबई, पुणे, नाशिक, गोवा या फायदेशीर मार्गांवर अल्पाच्या सव्या भाडे आकारून त्यांनी नेहमीप्रमाणे उखळ पांढरे करून घेतले; पण कोणा एकावरही करवाई झाल्याचे ऐकीवात नाही. एकीकडे कर्मचारी संपावर, लालपरी डेपोत आणि लोकांचे हाल, अशा कोडीत महाराष्ट्र सापडला असताना राज्यकर्ते एनसीबीचे समीर वानखेडे, अग्निनेत्री कंगना राणावत, याजी मुख्यमंत्री व त्यांच्या पत्नी यांच्यावर हल्लाबोल करण्यात आणि रद्दा अकादमीच्या दंगलखोरांना सहानुमती दाखवण्यातच घन्यता मानत होते. खरे तर, एसटी कामगारांचा संप हे राज्यावर आलेले सर्वात मोठे संकट; पण त्याकडे प्राधान्याने लक्ष द्यायला महाविकास आघाडी सरकारला वेळ नाही, हेच यानिमित्ताने दिसून आले.

महाराष्ट्राच्या दैनंदिन जीवनात आणि विकासात लालपरीचे योगदान खूप मोठे आहे. वीस-पंचवीस वर्षांपूर्वी

दुखून घाईचं पन झोंबते गरीबांच्या कायजाले..!

घायले ? काय पिटा, कुत मायकसून सुप्रसिद्ध अंतरावर राय माऊलीज्यासून लिप ईडीन लयच आन ओतून रायल. नीरा जोळ वीच त्याचकर अयेव्याची तरय राय आंगव्य पेन्के. सध्यातून प्या तिले, कनलं का आज सुनवळ्याची रम्याची घाडी कर, व नीरा काय जीवाचा खकना केला वायागीनं ? तुमाले व न्दने टियस निगाला का वायागीच फळने सकसूनवी न्यायरी, करा ककनाचा गरम सणपाक, दोयपारवा ध्या अनु सण्यवळ्याची खिचळी धकत नाई. बारा घंटाचे बारा कयने, नाई पकत मायेरचे पावने ! सोताच गनगोत गुलुगुलु राये, माया गनगोताले, वकोन्या दाखोये ! घरच्या रंघवनात हपतामर कळ्या पातोळीचा रस्ता, दुयी भोपयाचा कोपना, पालकचे पराटे, मेथीचे कळीगोये, आरुगोबीचे घापळे अनु बेसनाचे आयते. सारं खायातच चीत अस्ते. येवळं खावू घालूनवी घरच्या लक्ष्मीले फोतरच समजता ? ईकळे

अरुण मोडक

मो. नं. 9822593947

गुदे गुल्या!

मी माऊलीज्या रोजापासून मावाची वाट पायत थकली. फरायाचे इवे, टोपी- दुपट्टा सारी तयारी करून टुली; पनं बुंहायावनाच्या येटीच्या संपानं औंदा उम्या म्हाराष्टातल्या बईन-मावाच्या नात्याले 'उटई' लावली ! यैन दिवाळीच्या मोसमातच संप झाला अनु ज- याची पंचाईत केली मयन्याउदाईनं ! ना सुनीले, ना लेकबायले मायेरी विवू जावू देलं. बईन- मावाच्या नात्याले जीतेपनीच जायलं ! म्हजे कायजातल्या गनगोताले घरातच दावून कुल ना ! अनु हे आंधय सरकार शिंदेळावानी लावूनच रायलं. येकखेप काईना काई जुगाळं जमोवून त्या लोकांचे सरकं कराना बावा. किर्ती येले व्हुन रायले गोरगरीबांचे. लालपरी म्हजे म्हाराष्टाची लेकुरवाळीच हाये ना. दुखनं-मुखनं, बायतपन, सोयपरन, लगन-परन, लेकुराईच्या शाळा, हपत्याचा बजार साया गावगाळ्यातल्या गरीबांची 'येस्टी' म्हजे शयरातल्या अनु खेळ्यातल्या दोघाईच्या कायजात बापनारी कायामोर पान्याची नदीच अस्ते ! वैठकवर वैठका, समित्यावर समित्या बसोवून वक्तावर कामात पळत नाईत. हातात हात घालून, येकमेकच्या कायजातली 'दयना' ओयखून काई तरी तांढगा काळाच लागीन. आरपारची लळाई म्हजे दोन जीवातलं दुखनं अस्ते. 'तेरी भी चुप अनु मेरीवी चुप, कय सरका गुपचुप !', असं काईतरी जुगाळ जमवाच लागीन ! लोकाईच्या आंगमर झाल्यावर लय वायसी गोट व्हते बरं. मायबाप सरकार अनु येस्टीच्या लोकाईच्या 'चेतेल' मांडनात गोरगरीबच 'चेदामेदा' व्हुवून रायला ! ईस रुपयाच्या जागी शंमरी जाते; पन वक्तावर काम व्हत नाई गावगाळ्याले सुधरोन, अळचनी समजून घेन हे रयतेच्या राजाचं काम अस्ते, पन राजाच ध्यान देत नसील व बुळातला ईयुकाटा कोनारवी 'शिरजोर' व्हते ! म्हजे बुळातल्या दुखन्याले मलमपट्टी केली व अंदरली जखम सोकते नाई व घराघरातली लक्ष्मीच्या रंघवनातली कुल बिना इंधनान 'पेटून' साया घरादाराले अंगार लावते ! दोघाईच्या मनातल्या अहंकारापरस गोरगरीबांच्या कायजाच्या ईंचार करून या 'येस्टी'च्या संपावर ईलाब करनं माय-बाप सरकारच्याच हातात नाई काय ? पन ईच्यामायले हे घाईचं 'दुखनं' गावगाळ्यातल्या गरीबांचेच झोंबते, कोन्याची सरकारी जबाब्यांचा संपाचा कतोळा, गोरगरीबांच्या कायजाचा हातोळा व्हतं नाई काय ??

संपादकीय

ओबीबीसी आरक्षणाचा तिळा!

अकोला, मंगळवार, दि. २१ डिसेंबर २०२१

या सदरात अनेकदा उल्लेख केल्याप्रमाणे आपल्या देशातील 'आरक्षण' हा मुद्दा कधी संपुष्टात येणार नाही. दर काही वर्षांनी या मुद्याला नवनवीन आयाम निर्माण होत जातील आणि तसतसा हा मुद्दा सतत बर्बत राहील. आता यातील नवा मुद्दा म्हणजे महाराष्ट्रात होऊ घातलेल्या स्थानिक स्वराज संस्थांच्या निवडणुकातील ओबीसी आरक्षण सर्वोच्च न्यायालयाने रद्द केले आहे. यामुळे ओबीसी बांधव नाराज होणे स्वामाविक आहे.

एकविंशत्या शतकातील आपल्या देशातील राजकारण एवढे संघर्षात्मक झालेले आहे. की आज कोणत्याही गोष्टीत राजकारण आणण्यात येते. याला ओबीसीचे आता रद्द झालेले आरक्षण तरी कसे अपवाद ठरेल? आता एकीकडे माजपा नेते 'मविआ सरकारने गेल्या दीड वर्षात ओबीसीची जनगणना का केली नाही' असा प्रस्न उपस्थित करत आहे. राज्य सरकारतर्फे सांगण्यात येते की, आम्हाला केंद्राकडे असलेली शाब्दशुद्ध माहिती मिळावी. ही माहिती देण्यास केंद्र सरकारचा स्पष्ट नकार आहे अशा स्थितीत राज्य सरकार केंद्र सरकारकडे बोट दाखवत आहे.

यातील कळीचा मुद्दा 'इम्पॅरिक्ल डाटा' (शाब्दशुद्ध माहिती) चा आहे. हा डाटासुद्धा शक्य तितका अद्ययावत असला पाहिजे. पाच-सव्वीस वर्ष जुना डाटा न्यायालयात टिकणारा नाही. ज्या डाटाची मागणी राज्य सरकार आता करत आहे तो डाटा

डॉ. मनमोहनसिंग सरकारने २०११ साली म्हणजे तब्बल दहा वर्षांपूर्वी गोळा केला होता. त्या सर्वेक्षणाचे नाव होते 'सोशियो-इकॉनॉमिक कास्ट सॅसस' या सर्वेक्षणासाठी सुमारे पाच हजार कोटी रुपये खर्च झाले. ग्रामीण भागातील माहिती गोळा करण्याची जबाबदारी केंद्रीय ग्रामीण विकास खात्याची होती तर शहरी भागातील माहिती केंद्रीय गृह आणि शहरी दारिद्र्य निर्मूलन विभागाकडे होती.

या सर्वेक्षणाचा अहवाल आला तेव्हा केंद्रात सत्तांतर झालेले होते. हे सर्वेक्षण सुरु होते आणि अहवाल उपलब्ध झाला, तेव्हासुद्धा सर्वेक्षणाच्या कार्यपद्धतीबद्दल गंभीर आक्षेप घेण्यात आले होते.

२०२१ मध्ये केंद्रीय गृह खात्याचे राज्यमंत्री श्री. नित्यानंद राय यांनी लोकसभेत सांगितले की, अनुसूचित जाती आणि जमाती वगळता इतर जातीची माहिती गोळा करायची नाही, असा सरकारचा निर्णय झाला आहे. तेव्हापासून नितीशकुमार, जितनराम माझी वगैरे नेते असे सर्वेक्षण झाले पाहिजे, अशी

प्रा. अविनाश कोल्हे

मो. नं. : 09892103880
nashkohl@gmail.com

राजकारणाचे रा

केंद्र सरकारने 'आम्ही डाटा देणार नाही' त्याचप्रमाणे ओबीसीची जनगणना करणार नाही, या भूमिका अलीकडे जाहीर केल्या आहेत. आता एवढ्या कमी अवधीत राज्यांना ओबीसीची जनगणना करणे अशक्य नसले तरी अवघड नक्कीच आहे.

माणणी करत आहेत. महाराष्ट्राच्या विधानसभेने ८ जानेवारीला एक ठरावाद्वारे केंद्र सरकारला असे सर्वेक्षण करा, अशी विनंती केली आहे. एक एप्रिल रोजी राष्ट्रीय मागासवर्गीय आयोगानेसुद्धा केंद्र सरकारला याबद्दल विनंती केली आहे.

ओबीसी आरक्षणाबद्दल निर्णय घेण्यासाठी न्यायपालिकेला ताजा डाटा हवा आहे. याचे साधे कारण म्हणजे भारतासारख्या विकसनशील देशातील सामाजिक-आर्थिक सांस्कृतिक आणि शैक्षणिक परिस्थिती झपाट्याने बदलत असते. म्हणूनच घोरणात्मक निर्णय घेताना जुना डाटा वापरून चालत नाही. यापुढे भारतीय संघराज्यातील प्रत्येक राज्याला आपापल्या राज्यत असा इम्पॅरिक्ल डाटा गोळा करावा लागणार आहे. ही जबाबदारी राज्य सरकारकडे देणे हा योग्य निर्णय आहे. याचे महत्त्वाचे कारण म्हणजे ओबीसी या गटाला मिळालेले आरक्षण हे जन्मावर आधारित नाही. असे जन्मावर आधारलेले आरक्षण अनुसूचित जाती आणि जमातींना आहे. या दोन गटांची राष्ट्रीय पातळीवर यादी करता येते. असा

प्रकार ओबीसींबाबत संपन्नत नाही. प्रत्येक राज्यात ओबीसींच्या स्थितीत फार फरक पडतो. जो गट एका राज्यात ओबीसींच्या यादी आहे तोच गट ग्रेजार्च्या राज्यात ओबीसींच्या यादीत असतच, याची खात्री देता येत नाही. म्हणूनच अशी यादी प्रत्येक राज्याने करावी आणि त्यासाठी डाटा गोळा करावा आणि दर दहा वर्षांनी त्याचे नूतनीकरण करावे.

हे गरी खरे असले तरी केंद्र सरकारने 'आम्ही डाटा देणार नाही' त्याचप्रमाणे ओबीसींची जनगणना करणार नाही, या भूमिका अलीकडे जाहीर केल्या आहेत. आता एवढ्या कमी अवधीत राज्यांना ओबीसींची जनगणना करणे अशक्य नसले तरी अवघड नक्कीच आहे. महाराष्ट्र सरकारने ओबीसींचा डाटा गोळा करण्यासाठी आयोग गठित केला असता, तरी आपणाकडे जादुची कांठी नाही की ज्यामुळे रातोरात डाटा गोळा होईल. असा शाब्दशुद्ध डाटा नसल्यामुळे आता न्यायपालिकेने सहा डिसेंबर २०२१ रोजी ओबीसींचे राजकीय आरक्षण रद्द केले आहे. येल्या निवडणुका आरक्षणशिवाय होणार आहेत.

असे असले तरी हा वाद एवढ्यात संपणारा नाही. आज ना उद्या राज्य सरकारला ओबीसींचा शाब्दशुद्ध डाटा गोळा करावाच लागणार आहे. ठाकुरे सरकारने याबद्दल जलदगतीने काम केले पाहिजे.

(लेखक राज्यशास्त्राचे प्राध्यापक असून राजकीय विश्लेषक आहेत.)

21-12-2021 येकोळ्वाडी

ज्येष्ठ नागरिक होणे गुन्हा आहे ?

राजेश राजवडे

मो. नं. 9822593903

वृद्धांगण

प्रत्यक्षात ज्यांचे घराचे वृद्ध त्यांचीच सांभाळावे, ते त्यांचे कर्तव्यच आहे. उलट कर्तव्य पाहू न पाडणाऱ्या मुला-मुलींवर कर्मवैरी करवताई करण्याची तरतूद आहे. त्यांचेकडून पोटगी मिळविता येते, मात्र त्या काम्याने समस्या सुटल्या नाहीत.

नीचे गिरे सुले परती घर अवच ते धलस जरा। कमी कमी धुप ने तुमने हचते ही घरात भांगे भी।

भारतीय सरकृतीत वधोक्त्याचा सांभाळण्याचे, मात्र संमान देण्याचे कार्य परंपरेनुसार चालत आले आहे. मात्र कल्याणच्या ओघात विभक्त कुटुंब पंजाती आली त्यात घरी-घरी नोकरीवर असतील किंवा व्यवसाय विविधताचे बाहेरगावी राहत असतील तर या वृद्धांकडे कोणी, कसे व काय बघावे, असे प्रश्न उपस्थित होत आहेत. या समस्यांतूनच वृद्धांमधे निर्माण झाले. मात्र

यामुळे समस्या पूर्णपणे सुटली नाही. वास्तविक या समस्यांचे सामाजिक स्तरावर निराकरण कायद्यास पाहिजे. तसेच इतर देशांमध्ये सरकारचे वृद्धांना साक्ष दिली पाहिजे.

कधी दिवसभरची शोशल मीडियावर 'वरिष्ठ नागरिक होणे गुन्हा आहे?', असा प्रश्न निवारणारी पोस्ट खूप कायमरल झाली. ज्येष्ठांच्या भावना धात व्यक्त झाल्या. सोबतच चिंतन वेढले जावे, असे विचार यांमध्ये चमूद आहेत. अॅड. झोन्डर कराले, देहमान या नावाने असलेली ही पोस्ट खरी खोटी भाडिली नाही, परंतु राज्यकर्त्यांना व समाजपुरिणांना जाग्रुत करण्याच्या उद्देशाने महत्त्वपूर्ण आहे. चमूद आहे की, 'भारतात ७० वर्षे वयानंतर वरिष्ठ नागरिक वैयक्तिक विभागासाठी मान्यता होती. त्याची ईएमआयवर कार्य मिळत नाही. झूयव्धिप लायसन्स दिले जात नाही. त्यांना आर्थिक व्ययव्यजासाठी कोणत्याही नोकऱ्या दिल्या जात नाहीत. त्यामुळे ते दुसऱ्यावर अवलंबून राहतात. तरुणपणी त्यांची सर्व कर भरले होते. आता वरिष्ठ नागरिक झाल्यावरही त्यांना सर्व कर भरवे लागतात. भारतात वरिष्ठ नागरिकांसाठी कुठल्याही योजना नाहीत. वरिष्ठ नागरिकांच्या जीवनात कुठलाही नास होऊ नये, अशी कसळी घेतली जात नाही. बरे न्याय! अपरिवर्तनीय योजनांवर सरकार बरीचशी रक्कम खर्च करते, परंतु वरिष्ठ नागरिकांसाठी योजना आवश्यक आहे, असे सरकारला कधीही वाटत नाही. उलट बॅंकेचे ब्याज दर कमी करून वरिष्ठ नागरिकांचे होते ते उत्पन्न कमी करत आहे. भारतात वरिष्ठ नागरिक होणे म्हणजे गुन्हा आहे, असे वाटते. ! सरकारच्या कानांपर्यंत वरिष्ठ नागरिकांच्या आवाज पोहचवण्या, व ऐकू जाणारा आवाज ऐकू वेईल एवढा बुलंद करा, हे एक जन आंदोलन म्हणून उभे राहू दे, अशी ही पोस्ट करूनकडीचे आवाहन करणारी आहे.

वास्तविक सेवाविहृती वंतर उत्पन्न कमी होते. तर खर्च मात्र वाढतच राहतात.

आजपर्ययाचा खर्च वाढतो, सर्व प्रकारचे वत वाढतात, त्यातही सेवाविहृतीधारकांचे विघ्न झाले तर घत्नीला जर्ग विहृती वतनातून खर्च भागवाना लागतो. पेशान चसलेल्या वृद्धांचे तर जास्त हाल होतात. अनेकवेळा लोकाळज्वेस्ताय मुले-मुली संभाळत असल्याचा वेद्याना करतात. भातून ज्येष्ठांच्या समस्या वाढतात आणि ते मुत्यू घेत नाही म्हणून कुटुंबातपणे जीवन जगतात. वयोमानानुसार शरीर साथ घेत नाही. विस्मृती वाढते, सिद्धयिद्ध होते, वेळ जात नाही, आजार वाढतात,

वैराश्य वाढते, आयुष्याचा कंटाळा घेती आदी सर्व प्रकारही असतात.

वृद्धांना संमनाने जगता यावे, ते पण कोणानरही अवलंबून न राहता, अशी पुरेशी व्यनस्था कायगीनित झाली पाहिजे. रुग्णालयात निष्पुळक व अत्याधुनिक उपचार कायते, त्यांना सर्व खर्च शासनाने करावा, यासाठी आवश्यक ती विभा त्यांचा काडलेला असावा, इतर देशातील वृद्धांचे सांभाळ कसे होतात, त्यांचा अभ्यास करून ही व्यनस्था केळी जाणे आवश्यक झाले आहे. वयती वृद्धांमधे छान आहेत. मात्र सर्वांना अनेक अडचणीमुळे तेथे राहणे शक्य होत नाही.

भारत हा जगात सर्वाधिक तरुण असलेल्यांचा देश आहे, अर्थात क्वालतराने सर्वाधिक वृद्धांचा देश होणार आहे. तेव्हा वृद्धांच्या समस्यांचा विचार व तशी योजना घानीच लागेल. कदाचित कधी देशांमधे इच्छा मरणाळा परवानगी घानी लागेल. तेव्हा आतापासूनच त्यांच्या जगण्याविषयीचे ध्येय-धोरण ठरवून वृद्धांचे होणारे हाल कसे कमी होतील, हे पाहिले पाहिजे.

प्रत्यक्षात ज्यांच्या घराचे वृद्ध त्यांचीच सांभाळावे, ते त्यांचे कर्तव्यच आहे, उलट कर्तव्य पार न पाडणाऱ्या मुला-मुलींवर कर्मवैरी करवताई करण्याची तरतूद पण आहे, त्यांचेकडून पोटगी मिळविता येते, मात्र या कायद्याने समस्या सुटलेल्या नाहीत, ही तरतुस्थिती आहे. ज्येष्ठांपरती कर्तव्याचा विचार, स्वतःचा स्वार्थ, ओसरलेले प्रेम, बदनामीची भीती नसणे या प्रकारांमुळे समाजात ही समस्या अधिक गभीर होत आहे, एवढे मात्र खरे।

वृद्धांच्या बाबतीत कंटाळलेल्या कधीका कसे वाटते, याबाबत एक शायर म्हणतो -
बुढों के साथ लोग कहाँ तक नफ़ा करें,
बुढों को भी मौत न आए तो क्या करें।

(लेखक हे दैनिक देशोज्जतीच्या बुलडागा आतृतीचे संपादक आहेत.)
खामगान, जि. बुलडागा

पाखरू उळे भुरकनं, कायीज फाटे गचकन...!

कामच भूत वेळ व सोरोसती घरात वेळच्या रागमयरी. नीत इम घोटून रागला या कल्याणच्या घरात. पणते वेळाला रागमयत, मसकल विचको, कायेवेळींच्या वीरिपून घुट जळाली पणे. पन आज वेळकींई सिनीन वीरिपून मसकल बापून वेळ न तुम लेकवन घुटावुडीले. तरी तुई समजत नाई काय ? काय गावान कावळी टेंगटून रावले. तुमले नं सा मफवातसतून त्या 'जकोळ'च्या जळ जळीतला गिं सरला घणून सांगु सांगु पवली, तरी कायकाय सांग घीतून रावले। केक वजाराचं जती मंता जनु वेळच्या कायवेळ जळालेकी घुट नाई घेत। मंग वेती म्हातारपनात मुलीतल्या घुटात जेले जनु का होवणं फुके. तुमले नं घानीपून जळ्या उल्ल्याच बऱोधीमर घाय वती तीं

अरुण मोडक

मो. नं. 9822593947

पुढे गुल्ल्या!

घुटातें पावले। दाताले विलगीतली घानरी राय घासली वन खनकावावर कळत झालावर केक मित्तास घुप पावले नं झालं मया लेकवन जागवापासून व मुलीतोग लाईल वसून तुनी. मले सकासारीन करानं कामच घुल नाई. विक्कावीपळ्या हाईलनं फाटई जगले हातापाय हेकडेले जत असतील, पन वो पाचया सालातून वेळकीं घेतें जनु चापचाय रोजात भुरकन पाखरावाची ईदेशात उळून जाते. त्याले तयताकावानी वागेल, शिकेल जनु तो नकरीच्या जनु खेकरीच्या वाटाले लाणून, आपल्या कायजातून पवाला। मंग जाता वितीबी काये झाले व सांगराच कोनाई ? तुमल्याघानी कनुस मान्याले हजारवी टवी मरुन आंर जलयपर तरी जगते काय ! जनु व मोचन घाडीभर कवून राकवतुल्या पायरी कटकट कळत रावली। जाणून काय आपल्यासाठी कनुरी करुन रावले. हेक कायकाय लेकवाईसाठीच जलयपर 'हेलपाट' घेतें. वेळ्यावर काय कोनी कायवेल पन उरावर बापून घेतें ? जाता वो ईदेशात रावो वन भारतात. पन जणुन कायकाय घोट केळ्यावर, पाखराच्या पिटावानी त्याले पळ फुटल्यावर, कायजातल्या खोप्यातून भाईर उकतेच पवती। वेळकाय अघायात उडी घेतल्यावर तो कबहाले खोप्याले बावलीनं ? मंग असेच साई पाखराईचे गिल्ल 'सुगरनले' घीतून भुरकन उडून जातात जनु कळवरी पायबापायन 'पुजाईल' गुल्लतात ? मंग जरा गुक्या पाखराईचं जगन हाये तरा मुलीवान मान्याच जगवं रावणार नाई काय ? आपल्यालेच मरेलोग कळ कायची देवानं सनय लाणून गुळी. मंग पसा हाईय जाला तरा कजेजे जगनं कजेजा लागते. मले नं वाई का फलतुच 'जकोळ' गिंसी सनय लाणून देली गरीबाईले त्या मरेकजावजीनं। नीरा शंभर रुग्णघत कनेकवन वाटले जनु जाता हजारान टावी मरत नाई। सा-घाईनी सबरीडी मंग केळी. मंग घुटातून दोवे गमावले तरी घालतीन पन हजारवी नोट गरीब मोडीन काय ? पन गरीबाच्या रिमीट वीरिपुन्या पराहत जाता गिंमरस, मुलीतलंच घुपट 'कोडून' रावले ? शयरातल्या अघायाले टेकनाच्या मकनाईत, हर मयन्यात घरफन्याले गिंसी टवी आनाच लागते. तेईले काय म्हागीच्या कायकाय बंगल्यात चुला घेठोच जमील काय ? पन गावगाळ्यातल्या गरीबाले जाता जंगलाईन ईपन सापळत नाई, जनु चुल घेठोल्याशिवाय घेठालेली 'भूक' भागत नाई ? केन ईकडे ईजाणाच्या शक्तीनं पुळे घाललो जनु म्हागाईच्या कवाल्यान गोरगरीब मंग पाहून रावला। केकळेय कोन्याची मालाचे मान वाळले जनु बोकांडीनर बसले का खाली उतयाचं मानच नाई। मंग बोकांडेले म्हागाई गोरगरीबाचीच मन्वी दाव्याले पायते. जनु घामरगत सांडोपारा करतकर 'जर्न्यात' फकते. जनु सोताच्या मालाले काय कावानी ईकल्यावर त्याची दातखचीच बसते ! जनु सोरोसते, हे सारेच ईद्वान लोक, कायकराच्याच कायजातल्या खोप्यातून भाईर फळले असतील वा. तरीबी गोरगरीबीचं, कळकळ्याईचं खर तुखनं, फळ फुटल्यावर उंच भरारी मारनाच्या वा 'मोगापडित' लेकवाईले समजत नाई काय ? मंग मळेसे सांगा बरं, गावगाळ्यातल्या मातृसकी, जणुलकी, सर्व धर्म सायपावाचा 'सुगरनका खोपा' आतातोग कस दिवला असील ? तुमगी शिकेल सवेरल मानस म्हातारपनात मायबापाले वृद्धांमध्या रस्ता दाखोता जनु फुलजळीले संप घीतून ईदेशी सरकुतीचे मुके घेता ? विती टोचक्या बसत असतील त्या जुन्या कायकायचा मायबापाले...??

विश्विप्त हुकूमशाहा अजब फतवा!

श्याम बसम्या ठाणेदार

मो. नं.: 9922546295

संवाद

किम जोग उन याने वाज्याधीन दक्षिण कोरियातील नागरिकांवर अनेक निर्बंध लादले आहेत. त्याच्या या निर्बंधांनी तेथील जनता हैराण झाली आहे त्यात हे नवे निर्बंध लागू झाल्याने उत्तर कोरियातील नागरिक पुरते हैराण होणार आहेत, पण या हुकूमशाहाच्या विरोधात कोणीही ब्र शब्द काढू शकत नाही.

काढू शकत नाही. आपण भाग्यवान आहोत की आपल्या देशात लोकशाही आहे. आपल्या देशातील जे लोक उठसुठ लोकशाहीवर टीका करतात आणि हुकूमशाहीचे समर्थन करतात त्यांनी दक्षिण कोरियातील जनतेचे हे नष्टचक्र पाहणे म्हणजे त्यांना लोकशाहीचे महत्त्व समजेल.

दौड, जि. पुणे

जगात अनेक हुकूमशाहा होऊन गेले ते त्यांच्या कृतपणाबद्दल जितके प्रसिद्ध होते तितकेच ते त्यांच्या विश्विप्तपणाबद्दलदेखील प्रसिद्ध होते. असाच एक विश्विप्त हुकूमशाहा आपल्या विश्विप्तपणाबद्दल जगभर (कु)प्रसिद्ध आहे ती म्हणजे उत्तर कोरियाचा किम जोग उन - आपल्या विश्विप्तपणाबद्दल जगभर ओळखला जाणारा उत्तर कोरियाचा हुकूमशाहा किम जोग उन आता पुन्हा एकदा चर्चेत आला आहे.

दक्षिण कोरियाचा हुकूमशाहा किम जोग उन आपल्या देशात नेहमीच अजब आदेश काढत असतो. त्याचे आदेश कल्पनेपलीकडील असतात. त्याच्या या अजब आदेशांचे पालन करणे जनतेला बंधनकारक असते. जो त्याचे आदेश मोडेल त्याला बंदी शिक्षा वेळी जाणे. आताही त्याने देशवासियांसाठी असाच अजब आदेश काढला आहे. किम जोग उन याने देशवासियांच्या हसण्यावरच बंदी घातली आहे. या आदेशानुसार जर कोणी आनंद व्यक्त करण्यासाठी दारू पितांना आढळला, तर त्याला थेट मृत्युदंड मिळणार आहे. हा आदेश काढण्यामागचे कारण म्हणजे हुकूमशाहा किम जोग उन याच्या वडिलांची नुकतेच १७ डिसेंबरला दहावी पुण्यतिथी झाली. किम जोग उन याचे वडील किम जोग ईल हे १९२४ ते २०११ या काळावधीत उत्तर कोरियाचे हुकूमशाहा होते. १७ डिसेंबर २०११ ला किम जोग उनच्या वडिलांचा हृदय विकाराच्या झटक्याने मृत्यू झाला होता. यावधी त्याला दहा वर्ष पूर्ण झाली आहेत. त्यामुळे संपूर्ण देशात अकरा दिवसांचा दुखवटा जाहीर केला आहे. या अकरा दिवसात दक्षिण कोरियातील नागरिकांनी केवळ शोक व्यक्त करायचा असून या काळावधीत जर एखादा नागरिक

21-12-2021 देशोब्जती

वाचक (49) विचार मंच

चिनी हुकूमशाहांना वेळीच रोखण्यासाठी स्वदेशीचा जागर हवा!

चीनमधील एकाधिकारशाही असलेल्या सत्ताध्यांच्यांनी देशातील नागरिकांना जीवनावश्यक वस्तूंचा पुरेसा साठा करून ठेवण्याचे आदेश दिले आहेत. त्याचे परिणाम भॉल, सुपरमार्केट्स येथे नागरिक मोठ्या प्रमाणात गर्दी करीत असल्याचे कृत आहे. चीनचे राज्यकर्ते आपल्याच नागरिकांच्या प्रश्नांवर कशाप्रकारे हुकूमत गाजवीत असावेत त्याच्या बातम्या जरी जगजाहीर होत नसल्या तरी भारत, तैवान, जपान यांसह इतर गरजू देशांवर बंधने, दडपणे आणून आपण किती ताकदवान आहोत हे सिद्ध करण्याचा ते प्रयत्न करीत आहेत. आपली उत्पादने दुबळ्या, लहान देशांना खरिदण्याचे एक प्रकारे दडपण आणणारे चिनी प्रशासक आपल्या देशातील नागरिकांनादेखील विदेशी नागरिकांसमान जुलुमी वागणूक देत आहेत. तसे करण्यामागे त्यांना मानवी हित साधायचे नसून, क्रूर धोरणे राबवून हातची सत्ता दीर्घकाळ आपल्याच हाती ठेवण्याची जबरदस्त महत्वाकांक्षा त्यांनी बाळगली आहे. ती पूर्ण करण्यासाठी काय वाटेल ते करायची तयारी ठेवली आहे. एकाधिकारशाही किंवा हुकूमशाही कायमस्वरूपी टिकून राहत नाही. अन्याय सहन करणारी जनता अशा हुकूमशाहांना त्यांची योग्य जागा दाखवून देते. भारतीयांनी मात्र निर्धाराने स्वदेशी उत्पादनांचा वाव द्यावा आणि विदेशी उत्पादनांचा विशेष करून धिनी मालाच्या खरेदीचा हज्यास टाळण्याच्या सवयी अंगवळणी पाडण्यास सुरुवात करावी, कारण ती आपल्या देशाला संपूर्ण आत्मनिर्भरतेकडे मार्गक्रमण करण्यास

रस्ते अपघातात चिंताजनक वाढ!

राज्यात दरवर्षी सरासरी ३५ हजार रस्ते अपघात होतात. त्यामध्ये अंदाजे १३ हजार लोकांना आपले प्राण गमवावे लागतात. म्हणजे रस्ते अपघातात दररोज सुमारे ३७ जणांचा मृत्यू होतो. गेल्यावर्षी लॉकडाऊनच्या काळात रस्ते वाहतुकीवर बऱ्याच प्रमाणात निर्बंध लादण्यात आल्यामुळे रस्ते अपघाताचे प्रमाण काहीसे घटले होते. मात्र, गेला दीड महिना सुरू असलेल्या एसटी संपामुळे नोव्हेंबर महिन्यात रस्ते अपघातांमध्ये वाढ झाली असून रोज ४० नागरिकांना या अपघातांमध्ये आपला जीव गमवावा लागत आहे. एसटी संपामुळे वेकअरदेशीर खासगी प्रवासी वाहतुकीला उधाण आले असून या वाहनांमध्ये रस्ता सुरक्षा नियम पायदळी तुडवून नियमबाह्य पद्धतीने श्रमतेपेक्षा अधिक प्रवासी कोबले जात आहेत. त्यातच वेगाने वाहन चालविणे, मद्यपान करून वाहन चालविणे अशा गोष्टींमुळे अपघातांना नियंत्रण मिळून नागरिकांचा नाहक जीव जातो आहे. वाहनचालकक्रकडून सातत्याने वाहतूक नियमांचे होणारे उल्लंघन आणि त्यामुळे होणाऱ्या वाढत्या अपघातांच्या पार्श्वभूमीवर राज्यात, केंद्र सरकारच्या दंडाच्या रकमेत मोठी वाढ असलेल्या नवीन मोटर वाहन कायद्याची अंमलबजावणी नुकतीच सुरू झाली आहे. अशावेळी रस्ते अपघातांवर नियंत्रण येऊन अपघात कमी होतील अशी आशा आहे.

प्रदीप शंकर मोरे
मो. नं.: ९८७०७७७२७४

21-12-2021

वाचक (51) विचार मंच

हिवाळी अधिवेशन गाजणार?

यंदाचे हिवाळी अधिवेशन नागपूरऐवजी मुंबई येथेच २२ ते २८ डिसेंबरदरम्यान होणार असे सरकारकडून स्पष्ट करण्यात आल्याची बातमी वाचनात आली. त्यामुळे बुधवारपासून हिवाळी अधिवेशन सुरू होण्याचा मार्ग मोकळा झाला आहे. या अधिवेशनात ओबीसी आरक्षण, पेपरफुटी प्रकरण, परीक्षेस होणारा विलंब, मराठा आरक्षण शेतकऱ्यांचे प्रश्न, छत्रपती शिवाजी महाराजांची विटंबना, वीज बिल, लॉकडाऊन, एसटी संप, अवकाळी पावसामुळे झालेले नुकस्तान, महिला सुरक्षा, एनसीबी, व ईडीच्या कारवाया यासह इतर मुद्दे या अधिवेशनात गाजण्याची चिन्हे आहेत. तसेच आघाडी सरकारच्या कारभारावर व नेत्यांवर होणाऱ्या आरोपांवर विरोधक सत्ताध्यांच्यांना कोर्टात पकडण्याची शक्यता नाकारता येत नसली तरी अधिवेशनासाठी कोट्यवधी रुपयांचा खर्च केला जातो. संपूर्ण राज्यातील जनतेचे प्रश्न लोकप्रतिनिधी अधिवेशनात मांडत असतात मात्र एखाद्या वादग्रस्त मुद्यावरून संपूर्ण गदारोळ माजवला जातो त्यामुळे महत्वाचे प्रश्न बाजूला पडले जातात. त्यामुळे सत्ताध्यांच्यांनी आणि विरोधकांनी कोणत्याही प्रकारचा अडथळा किंवा गोथळ न घालता तमाम जनतेच्या प्रश्नांची सोडवणूक करणे हिताचे ठरणारे आहे!!

राजू जाधव

Educational visit to Bank

Buldhana Arban co-oprative Bank Dharni.

Bank Visit's

Share Market Visit's

Bank Visit's

Industrial Visits

Bank Visit's

Co. at Ridhora Industrial Visit's

Bank Visit's

Industrial Visit'

Bank Visit's

Industrial Visit's

Bank Visit's

Industrial Visit's Parle Co. at Khamgaon

